

O. V. GISEM, O. O. MARTYNYUK

10 ISTORIA UNIVERSALĂ

Nivel standard

**Manual pentru clasa a X-a
a instituțiilor școlare de învățământ
mediu general cu predarea
în limba română/moldovenească**

Recomandat de Ministerul Învățământului și Științei al Ucrainei

Cernăuți
„Bukrek”
2018

УДК 94(100)(075.3)

Г51

Перекладено за виданням:

О.В. Гісем, О.О. Мартинюк. Всесвітня історія (рівень стандарту):
підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти. – Х. : Ранок, 2018. – 176 с. : іл.

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 31.05.2018 №551)*

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Гісем О.В., Мартинюк О.О.

Г51 Всесвітня історія (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти з навч. рум./молд. мовами / О.В.Гісем, О.О.Мартинюк ; пер. з укр. – Чернівці : Букрек, 2018. – 176 с. : іл.

ISBN 978-617-7663-00-2

УДК 94(100)(075.3)

© Гісем О.В., Мартинюк О.О., 2018

© ТОВ Видавництво „Ранок”, оригінал-макет, 2018

ISBN 978-617-094-341-5 (укр.)

ISBN 978-617-7663-00-2 (рум./молд.) © Видавничий дім „Букрек”, переклад, 2018

Stimați elevi și eleve din clasa a X-a!

În clasa a X-a veți continua studierea cursului de istorie universală. O garanție a muncii de succes la lecție și acasă este capacitatea de a lucra cu manualul. Materialul didactic din manual este structurat în funcție de rubrici, ce sunt evidențiate cu anumite semne:

Amintiți-vă. Întrebările care marchează începutul paragrafelor vă vor ajuta să vă amintiți materialul studiat anterior și să vă pregătiți pentru receptarea celui nou.

Fapte interesante. La această rubrică veți găsi informații suplimentare, legate de conținutul materialului din paragraf.

Întrebări și însărcinări. Pentru fiecare paragraf au fost întocmite întrebări și însărcinări, care se împart în patru grupe. Fiți atenți la semnele convenționale, care vă vor indica ce și cum trebuie să îndepliniți.

Verificați cum ați memorizat. Cu ajutorul acestor întrebări vă veți putea autoevalua și afla dacă ați memorat bine materialul studiat.

Gândiți-vă și răspundeți. Întrebările din această rubrică vă vor permite să cugetați asupra celor citite.

Îndepliniți însărcinarea. Îndeplinirea acestor însărcinări vă vor dezvolta deprinderile de a studia (să lucrați cu harta istorică, să alcătuiți planuri, tabele etc).

Însărcinare creativă. Aici veți găsi multe însărcinări interesante, ce pot fi îndeplinite cu ajutorul resurselor din Internet sau a literaturii suplimentare.

Manualul conține și o anexă electronică, în care este inclus un material ce dezvăluie în mod aprofundat unele întrebări din cursul studiat. Tot aici veți găsi informații despre personalitățile istorice care au influențat esențial desfășurarea evenimentelor în lume, precum și documente istorice, însoțite de întrebări referitoare la ele. Afară de aceasta, în anexa electronică veți găsi întrebări la lecțiile practice și materialele necesare pentru îndeplinirea lor. Materialul din capitol poate fi generalizat cu ajutorul întrebărilor și însărcinărilor generalizatoare. Însărcinările-test, ce sunt îndeplinite în regim online, vă vor oferi posibilitatea să efectuați autoevaluarea cunoștințelor acumulate și să vă pregătiți de controlul tematic. Toate aceste materiale le puteți găsi accesând adresa: interactive.ranok.com.ua.

§ 1. Introducere

1. Ce perioadă a istoriei universale ați studiat anul trecut? Numiți limitele ei cronologice.
2. Ce evenimente din această perioadă le considerați cele mai importante?

Noțiunea de „Secolul al XX-lea” în istoria universală. Istoria universală, după cum știți, este împărțită în câteva perioade istorice – etape ale dezvoltării politice, social-economice și culturale. Acestea cuprind evenimente, fenomene și procese semnificative. În acest an de studii, veți începe studierea **Istoriei contemporane**. Veți afla despre evenimentele

Istoria contemporană — perioadă a istoriei universale, care cuprinde evenimentele ce au avut loc în perioada cuprinsă între anul 1914 și începutul sec. al XXI-lea.

le ce au avut loc în lume în perioada anilor 1914–1945. Perioada respectivă este bogată în multe evenimente de proporții și fenomene diferite după caracterul lor.

Perioadele istoriei universale

Lumea antică	Evul Mediu	Epoca modernă		Epoca contemporană	
		I perioadă	II perioadă	I perioadă	II perioadă
Apariția omului pe pământ – sec V e.n.	Sec. V e.n. – sf. sec. XV	Sf. sec. V e.n. – sf. sec. XVIII e.n.	Sf. sec. XVIII e.n. – înc. sec XX	1914 – 1945	1945 – înc. Sec. XXI

Război mondial — luptă armată organizată între state, la care au participat majoritatea statelor lumii.

Global — ce se referă la teritoriul întregului glob pământesc, mondial, atotcuprinzător etc.

Totalitarism — formă de guvernare în timpul căreia puterea de stat controlează în mod despotic toate sferele vieții societății (economia, politica, cultura, viața privată a cetățenilor etc).

În perioada anilor 1914–1918 omenirea s-a pomenit în iureșul uneia dintre cele mai pustiitoare confruntări armate de pe planetă. Ea a căpătat pentru prima dată un **caracter global**, de aceea a primit denumirea de **Primul Război Mondial**. Istoria omenirii din perioada interbelică a fost și ea bogată în ciocniri armate și conflicte locale. După încheierea Primului Război Mondial reprezentanții diferitelor forțe social-politice au început să se gândească la că-

ile de dezvoltare a societății. Ciocnirea unor puncte de vedere diferite a avut o influență determinantă asupra evenimentelor din lume.

În anii 1939–1945 planeta a fost cuprinsă de cel de-al **Doilea Război Mondial**, conflagrație ce a depășit cu mult precedentă confruntare după proporțiile pierderilor umane și ale ruinărilor. Țările au decis să-și unească eforturile în căutarea unor căi de conviețuire pașnică și de evitare a unor conflicte militare în viitor.

Un fenomen deosebit în viața politică din secolul al XX-lea a devenit apariția **totalitarismului**. Acesta a apărut ca o amară consecință a epocii industrializării, când majoritatea oamenilor a crezut în posibilitatea

transformării „planificate”, în totalitate reglementată, a societății. Fără să-și dea seama, omul s-a transformat în „roțița și șurubul” mașinii de producție și de stat, pierzând posibilitatea de a lua singur decizii. După esența sa, totalitarismul s-a opus democrației și umanismului.

În sec. al XX-lea au apărut regimurile totalitare – *bolșevic, fascist și nazist*. Experimentele sociale de proporții și, în același timp, sângeroase, desfășurate de aceste regimuri, s-au încheiat cu un eșec total. În țările, care au ales calea democratică de dezvoltare, în această perioadă a continuat dezvoltarea economiei de piață și a democrației liberale, precum și consolidarea societății civile și a statului de drept.

Un fenomen important al vieții politice de la acea vreme a devenit apariția **mișcărilor de eliberare națională**. Popoarele care nu aveau propria lor statalitate, intenționau să obțină suveranitate. Sub lozincile naționalismului se destrămau, în acea perioadă, imperiile, erau înființate noi state democratice în Europa, se activizau mișcărilor de eliberare în Asia și în Africa.

Relațiile internaționale în acea perioadă erau destul de încordate.

Sistemul Versailles-Washington, creat de țările victorioase după Primul Război Mondial, nu a fost capabil să soluționeze în mod echitabil problemele reglementării postbelice a relațiilor și să contribuie la evitarea apariției noilor conflicte internaționale. Perioada de stabilitate a sistemului Versailles-Washington a fost înlocuită de criză, iar cu timpul acesta s-a destrămat.

Secolul al XX-lea a intrat în istorie ca epocă a marilor descoperiri științifice, care au schimbat radical imaginea societății de atunci. La începutul sec. al XX-lea, în țările de frunte din lume s-a încheiat **revoluția industrială**, la mijlocul secolului a început **revoluția tehnico-științifică**, iar în ultimul sfert de veac – cea **informațională**.

2 **Tendențele de bază ale dezvoltării social-economice, politice și culturale mondiale în anii 1914–1945.** Comparativ cu perioadele anterioare, se părea că în sec. al XX-lea omenirea a început să se dezvolte mai rapid. Pe parcursul vieții unei generații s-a schimbat radical mediul de viață. Astfel, în anul 1903 omenirea a asistat la zborul primului avion, iar în anul 1961 a fost martoră a zborului omului în cosmos.

În prima jumătate a sec. al XX-lea, ca și în secolul precedent, cele mai mari transformări au avut loc în Europa Occidentală și în SUA

Mișcarea de eliberare națională — lupta popoarelor subjugate pentru răsturnarea dominației străine, lichidarea jugului național și colonial, obținerea independenței naționale.

Revoluție industrială — proces de schimbări calitative cardinale, legate de formarea societății industriale.

Revoluție tehnico-științifică — proces de schimbări calitative cardinale în domeniul tehnic și al tehnologiilor de producție, transformarea științei într-o forță de muncă propriu-zisă.

Revoluție informațională — proces de schimbări calitative cardinale, legate de formarea societății informaționale (unde tehnologiile informaționale și mijloacele de comunicare în masă joacă rolul principal).

(denumirea comună – Occident). Acolo s-a încheiat formarea societății industriale. Împărțind lumea, țările occidentale au distrus tradiționalele sisteme de gospodărire în posesiunile lor coloniale și în țările dependente. Popoarele Asiei, Africii și Americii Latine erau atrase cu forța în sistemul economiei mondiale. Un rezultat al expansiunii economice a Occidentului a devenit legătura reciprocă dintre economiile unor țări. Acest lucru a fost demonstrat de **criza economică mondială** din anii '30, care a început în SUA.

Primul Război Mondial a devenit un imbold spre importante tulburări sociale. În unele țări au avut loc revoluții, în altele cercurile de guvernare

au desfășurat reforme profunde. Înțepirea postbelică a luptei sociale și politice, criza instituțiilor puterii a favorizat apariția unui nou fenomen politic – **fascismul**.

În Rusia, după instaurarea puterii bolșevicilor, a fost instaurată **dictatura proletariatului** și proclamat cursul spre construcția **socialismului (comunismului)**.

Astfel, după Primul Război Mondial, în lume s-au format trei căi, diferite una de alta, de dezvoltare politică:

- ▶ dezvoltarea democrației liberale;
- ▶ modernizarea fascistă;
- ▶ construcția socialismului (comunismului).

Fascism (provine de la italianescul *fascio* – legătură, asociație) – mișcări social-politice, ideologie și regimuri de stat de tip totalitar. Contrapuneau instituțiilor democratice așa-numita „ordine nouă” și metode deosebit de dure de instaurare a ei. Ideologia de bază a fascismului a devenit șovinismul extremist, care s-a transformat în ideea unei singure rase și a militarismului.

Dictatură — puterea nelimitată a unei persoane sau a unui grup, care se bazează pe forță și pe o anumită structură de stat.

Modernism — curent în arta secolului al XX-lea, căruia îi sunt caracteristice îmbinarea diferitelor stiluri și transformările radicale ale modurilor de reflectare.

Contradicțiile dintre adepții **realismului** și ai **modernismului** în artă au dat naștere noilor curente. Multe dintre operele de la acea vreme au căpătat un renume mondial.

Întrebări și însărcinări

1. Numiți limitele cronologice ale perioadei din istoria universală, pe care o veți studia. 2. Ce înseamnă război mondial? 3. Care trei regimuri totalitare au apărut în Europa în prima perioadă a istoriei contemporane? 4. Ce este fascismul?

5. Prin ce se deosebește sec. al XX-lea de cel precedent? 6. Caracterizați periodizarea Istoriei universale.

7. Alcătuiți tabelul „Tendențele de bază ale dezvoltării social-economice, politice și culturale ale omenirii în anii 1914–1945”.

8. Istoricul britanic Eric Hobsbawm și-a numit lucrarea consacrată sec. al XX-lea „Secolul extremismului”. Clarificați semnificația noțiunii de „extremism”. Selectați exemple care să argumenteze sau să conteste opinia savantului. Cum apreciați voi prima jumătate a sec. al XX-lea?

CAPITOLUL I. PRIMUL RĂZBOI MONDIAL. RĂZBOIUL ȘI REVOLUȚIILE

§ 2. Începutul Primului Război Mondial

1. Când au fost înființate Tripla Alianță și Antanta? 2. Ce conflicte internaționale și crize au avut loc la începutul sec. al XX-lea?

Cauzele Primului Război Mondial și scopurile statelor beligerante. Primul Război Mondial a început la **1 august 1914** și s-a încheiat la **11 noiembrie 1918**.

Primul Război Mondial a început între opt state europene cu o populație de 732 de milioane de persoane (inclusiv coloniile), ceea ce constituia 44,2% din populația planetei. Către sfârșitul războiului, numărul participanților la conflict a ajuns la 33 de state (din cele 59 de state independente din lume la acea vreme) cu o populație de 1,5 miliarde de persoane. Astfel, în război au fost implicate 87% din populația globului pământesc. Cheltuielile militare ale statelor-participante se cifrau la 208 miliarde de dolari, ceea ce a depășit de zece ori costul tuturor războaielor ce s-au desfășurat în perioada anilor 1793–1907.

Agravarea divergențelor între statele de frunte din lume la începutul sec. al XX-lea a și dus la dezlănțuirea Primului Război Mondial. Cheltuielile destinate înarmărilor creșteau an de an, iar propaganda șovinistă aprindea și mai mult vrajba națională și **xenofobia**. Cercurile de guvernare înclinau tot mai mult înspre realizarea planurilor de cotopire prin puterea armeei, permanent apăreau noi conflicte internaționale. Un fenomen caracteristic al relațiilor internaționale de la acea vreme a devenit formarea **sistemului „lumii înarmate”** când statele acumula o cantitate impunătoare de armament, considerându-l drept cea mai bună garanție pentru menținerea păcii.

Între statele de frunte din lume s-au agravat divergențele de ordin economic, lupta pentru piețele de desfacere a producției și pentru sursele de materie primă, ce erau cauzate de **interesele lor geopolitice**. S-a aprofundat confruntarea între două grupări de state europene – **Antanta** și **Puterile Centrale** (Cvadrupla Alianță, al cărei predecesor a fost Tripla Alianță). O gravitate deosebită a dobândit conflictul de interese dintre Marea Britanie și Germania. Inițiatorii de dezlănțuirii războiului au fost cercurile de guvernare ale Germaniei și Austro-Ungariei.

Șovinism — una din formele agresive ale naționalismului, căreia îi sunt caracteristice propaganda invincibilității și exclusivismul propriei națiuni, supremației ei asupra altora.

Xenofobie — atitudine dușmănoasă și intolerantă față de tot ce este străin.

Geopolitică — concepție conform căreia asupra politicii statelor au o mare influență factorii geografici precum: amplasarea pe un teritoriul larg, suprafața teritoriului, gradul de asigurare cu resurse naturale și numărul populației.

2 Criza din iulie 1914 și începutul războiului. Drept pretext pentru începerea războiului a servit conflictul austro-sârb. La **28 iunie 1914**, în orașul bosniac Sarajevo, studentul sârb Gavrilo Princip (sârb bosniac), membru al organizației secrete „Mlada Bosna”, care lupta pentru unirea tuturor popoarelor slave de sud, l-a asasinat pe ducele Franz Ferdinand, succesor la tronul Austro-Ungar.

Arhiducele era comandant suprem al armatei austro-ungare și a sosit la Sarajevo pentru a participa la manevrele militare ce urmau să aibă loc la frontiera cu Serbia chiar în data de 28 iunie. Pentru poporul sârb aceasta era o zi de doliu național – în acea zi erau comemorați sârbii căzuți în luptele cu turcii pe câmpia Kosovo în anul 1389. Cercurile naționaliste sârbe au calificat vizita arhiducelui ca pe o ofensă. Împăratul german, Wilhelm al II-lea, i-a propus împăratului austro-ungar, Franz Joseph, să folosească asasinatul de la Sarajevo drept pretext pentru a declara război Serbiei.

Asasinarea arhiducelui, Franz Ferdinand, și a soției acestuia, Sofia Chotek. 28 iunie 1914.

? Ce fel de informații despre conflictul austriaco-sârb putem afla din ilustrație?

În data de 23 iulie, guvernul austro-ungar a înaintat guvernului sârb unele condiții, înțelegând prea bine că acesta le va respinge. Guvernul sârb avea la dispoziție 48 de ore pentru a da răspuns. În cazul neacceptării în totalitate a condițiilor, Austro-Ungaria amenința cu ruperea relațiilor diplomatice cu Serbia. Partea sârbă a declarat că acceptă condițiile, cu excepția participării poliției austriece la anchetarea uciderii arhiducelui pe teritoriul Serbiei. Drept răspuns, Austro-Ungaria a rupt legăturile diplomatice cu Serbia, iar la **28 iulie 1914 i-a declarat război**. În noaptea de 28 spre 29 iulie a avut loc un bombardament de artilerie a orașului Belgrad, capitala sârbă. După aceasta, evenimentele s-au dezvoltat destul de rapid.

3 Intrarea marilor state în război. Noul „chip” al războiului. Primul război mondial sau „Marele război” cum mai este numit în Occident se deosebea de războaiele precedente. În primul rând, au fost folosite noi tipuri de arme: tancuri, submarine, avioane de vânătoare, bombardiere, gaze otrăvitoare, tunuri cu rază lungă, mitraliere. În al doilea rând, războiul a dobândit un caracter **total**. A fost antrenată, în mod practic, toată populația țărilor beligerante. La uzine și fabrici, în agricultură, în locul bărbaților ce au fost mobilizați, lucrau femeile. O parte din muncă era îndeplinită de minori și oamenii în vârstă, care considerau aceasta drept o datorie patriotică. Războiul a încetat să fie o cauză doar a soldaților și a

cuprins toate părțile populației. În al treilea rând, a apărut **propaganda** de război: pancarte pentru agitație, foi volante, afișe. Prin aceasta era creată imaginea pozitivă a patriei și cea negativă – a țării împotriva căreia se lupta. Propaganda a devenit un mijloc de „prelucrare” a populației (îndreptățirea acțiunilor puterii, propagarea în masă a dușmăniei față de persoanele ce se pronunțau împotriva patriei). Tot mai des se făceau auzite apeluri la nimicirea întregii populații din țara cu care se ducea război, dar și a reprezentanților acestei națiuni în general.

Război total — război în care sunt folosite toate mijloacele pentru nimicirea inamicului, inclusiv a populației pașnice.

Propagandă — activitate orientată spre răspândirea în formă tipărită și orală, precum și la explicarea unor anumite idei, cu scopul formării unei concepții dorite despre lume, a ideilor, stărilor emoționale și cu scopul influenței asupra comportamentului oamenilor.

Arenele acțiunilor militare în Primul Război Mondial

Denumirea frontului	Anii	Adversarii	
		Antanta și aliații ei	Puterile centrale și aliații lor
Frontul de Vest	1914 – 1918	Marea Britanie, Franța, Belgia, SUA și alții	Germania
Frontul de Est	1914 – 1917	Rusia	Germania, Austro-Ungaria
Frontul Ialian	1915 – 1918	Italia, Marea Britanie, Franța	Austro-Ungaria
Frontul Românesc	1916 – 1918	România, Rusia	Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria, Turcia
Frontul Caucazian	1914 – 1918	Rusia	Turcia
Frontul din Salonic	1915	Serbia, Muntenegru	Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria
Frontul Balcanic	1917 — 1918	Germania, Austro-Ungaria, Serbia, Muntenegru	Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria
Frontul din Mesopotamia sau Palestinian	1914 – 1918	Marea Britanie și dominiioanele ei	Germania, Turcia
Frontul African	1914 – 1918	trupele statelor Antantei	trupele coloniale germane
Frontul Oriental	1914	Japonia, dominiioanele Britanice	Germania

4

„Planul Schlieffen”. Aproape cu un an înainte de începerea războiului, șeful Statului Major german, **Helmuth von Moltke**, i-a transmis împăratului un plan militar operativ de atac asupra Franței și Rusiei, elaborat pe baza planului unui **blitzkrieg** al predecesorului său, **Alfred von Schlieffen**.

Blitzkrieg (război-fulger) — teorie de purtare a unui război agresiv, orientat spre capitularea inamicului în termene cât mai scurte în urma unui atac brusc asupra lui și a înaintării rapide în interiorul țării.

Generalul
Alfred von Schlieffen

? În ce consta planul de război propus de personalitatea din ilustrație?

H. Von Moltke reieșea din aceea că războiul trebuie purtat pe două fronturi — împotriva Franței și a Rusiei. Ideea principală, însă, consta în aceea ca unul dintre cele două fronturi să fie lichidat cât mai repede. Un război mai îndelungat amenința cu înfrângere Germania,

care, în comparație cu inamicii, era inferioară în ceea ce privește resursele umane și materiale.

Potrivit **„planului Schlieffen”**, 85 % dintre toate forțele armatei germane au fost concentrate la aplicarea primei lovituri asupra Franței. Acestea urmau să invadeze teritoriul ei prin Belgia neutră și lipsită de forță, la nord de Paris, ocolind principalele trupe ale armatei franceze. Ca urmare a unui astfel de „atac indirect”, se prevedea încercuirea și distrugerea armatei franceze înainte ca Rusia să încheie mobilizarea trupelor sale (după calculele comandamentului german, Rusia avea nevoie pentru aceasta de vreo șase săptămâni). Împotriva Rusiei, până la victoria asupra Franței, era trimis doar un mic detașament. După distrugerea armatei franceze, Germania urma să-și trimită trupele pe Frontul de Est și, împreună cu Austro-Ungaria, să-i aplice o lovitură decisivă Rusiei în urma unui „război-fulger”.

Fără să modifice **„planul Schlieffen”**, H. Von Moltke a decis să întărească flancul stâng al Frontului de Vest și detașamentul trimis împotriva Rusiei în Prusia de Eest. Aceasta, însă, a dus la slăbirea grupării germane de bază, care trebuia să lovească Franța prin Belgia.

5

A acțiunile militare din anul 1914. În data de 2 august, armata germană a invadat teritoriul Luxemburgului, iar peste două zile a intrat în Belgia. Conform planului războiului-fulger, invazia urma să se încheie cu victorie până în toamnă. La 20 august trupele germane au ocupat capitala Belgiei — Bruxelles. Încercările de a li se opune erau crunt înăbușite.

Până la finele lunii august, pe segmentul de 250 de kilometri al frontierei franco-belgiene s-a dat cea mai crâncenă bătălie, ce s-a soldat cu înfrângerea armatei franceze. Trupelor germane le-a fost deschisă calea spre Paris. Guvernul francez a părăsit capitala și s-a mutat în orașul Bordeaux.

În același timp, două armate rusești sub comanda generalilor P. Rennen-campff și A. Samsonov au desfășurat o invazie în Prusia de Est. La finele lunii august – începutul lunii septembrie armata germană le-a nimicit pe rând.

Mult mai reușite erau acțiunile trupelor rusești de pe Frontul de Sud-Vest (astfel Frontul de Est era numit de către comandamentul rus), care luptau împotriva Austro-Ungariei și au început o invazie în Galiția. La Bătălia Galiției din perioada **18 august – 21 septembrie 1914** au luat parte 700 mii de militari ruși și mai mult de 830 mii de militari ai Austro-Ungariei (în componența armatei austro-ungare intra, de asemenea, o subunitate de arcași sicioviști ucraineni). Prezența ucrainenilor în cele două armate, care luptau una împotriva celeilalte, constituia o problemă dificilă. Armatele ruse, conduse de generalii N. Ruzskii și A. Brusilov, au ocupat orașul Lviv și, continuând înaintarea, au asediat cetatea Przemysl. Ca urmare a Bătăliei Galiției, trupele rusești au cotoplit partea de sud a Galiției, nordul Bucovinei, ieșind la trecătorile din Carpați. Bătălia Galiției a demonstrat pentru prima dată particularitățile militare tactice din Primul Război Mondial – superioritatea acțiunilor de luptă frontale, ce erau însoțite de pierderi însemnate de ambele părți.

Bătălia Galiției le-a deschis trupelor ruse posibilitatea de a înainta, prin trecătorile din Carpați, asupra Ungariei sau de a orienta loviturile direct asupra Berlinului prin Polonia. La insistențele aliaților, Rusia a ales să atace Germania. În același timp, comandamentul german și-a concentrat trupele pentru a aplica o lovitură asupra Varșoviei, aceasta cu scopul de a strage atenția armatelor rusești și a-i ajuta pe aliații austrieci. Drept rezultat, trupele rusești și cele germane s-au întâlnit înaintând la 300 de kilometri în zona orașelor Ivangorod și Varșovia. Fiind superioare numeric, trupele rusești au distrus cele două armate ale inamicului. Calea înspre Berlin și Viena era deschisă. Și numai acțiunile cugetate ale generalilor germani, P. von Hindenburg și E. Ludendorff, dar și pierderile colosale, au putut opri trupele rusești.

Pe Frontul de Vest trupele germane s-au apropiat de Paris și au forțat râul Marna. În zilele de 5–12 septembrie aici s-a dat o crâncenă bătălie. Crezând că trupele franceze nu sunt capabile să opună rezistență, comandamentul german a decis să nu ocolească Parisul prin partea de nord, după cum prevedea „planul Schlieffen”, ci să înainteze deschis. Însă, comandamentul francez a reușit să concentreze rapid trupele necesar în locurile decisive de luptă. Chiar unitățile garnizoanei pariziene, care au hotărât destinul acelei bătălii, s-au deplasat înspre Marna cu ajutorul taximetriștilor din oraș. Aceasta a fost prima, în istorie, experiență de utilizare a transportului auto în scopuri militare. În ajunul bătăliei, două corpuri și o divizie germană au fost trimise în Prusia de Est, ceea ce a dus la slăbirea armatei germane. Astfel, soldații francezi au reușit să oprească înaintarea trupelor germane și să treacă în ofensivă. Potrivit soldaților francezi, aceasta a fost „**minunea de pe Marna**”, ca urmare a căreia Germania a suferit înfrângerea. Principalul rezultat, însă, a fost eșecul planului unui „război-fulger”.

În decurs de două luni, în toamna anului 1914, în nordul Franței au avut loc lupte de manevră (numite ironic „fuga spre mare”), în timpul cărora ambele părți au încercat să-l ocolească pe inamic din flancuri. Trupele germane nu au reușit să ocupe nici unul din porturile de pe țărmul francez. În cele din urmă a fost fixată linia frontului permanent cu o lungime de 700 kilometri – de la frontiera Elveției până la Canalul Mânecii.

Stabilizarea liniei frontului și eșecul planurilor comandamentului german au devenit un succes strategic pentru armatele franceză și engleză. Evenimentele din toamna anului 1914 vorbeau despre schimbarea caracterului războiului: dacă până atunci el purta un caracter de manevre, din acel moment el a devenit unul **pozițional**. Ambele părți săpau tranșee, construiau fortificații puternice din pământ și beton de nepătruns chiar și pentru artileria grea. Alături se întindeau pe mulți kilometri câmpuri minate și rânduri de sârmă ghimpată. Adversarilor le-au ajuns resurse pentru a construi acele întărituri, însă niciuna dintre părți nu dispunea de rezerve materiale sau umane pentru a le depăși.

În noaptea de 15 înspre 16 octombrie anul 1914, cu ajutorul guvernului turc, crucișătoarele germane, „Goeben” și „Breslau”, au bombardat orașele Sevastopol, Odesa, Feodosia și Novorosiisk. Antanta a declarat război Imperiului Otoman. Astfel a apărut Frontul Caucazian Ruso-Turc, ce se întindea pe o lungime de 350 de kilometri. Încercările armatei turcești de a înainta nu s-au încununat de succes. În bătălia de la Sarikamis (decembrie 1914 – ianuarie 1915) armatele rusești au distrus forțele principale ale Turciei.

Armata rusă a trecut în ofensivă și a intrat pe teritoriul Turciei. Fără să-și recunoască propriile greșeli, conducerea turcă a declarat că înaintarea armatei rusești este favorizată de poporul armean de credință creștină, care locuiește în Turcia, și a ordonat deportarea forțată a reprezentanților lui din regiunea Anatolia de Est. În Turcia a avut loc cel mai sângeros și de proporție genocid al poporului armean. Către finele anului 1915, din cele 2,1 milioane de armeni, în țară au rămas doar 600 mii de persoane.

Această deportare este considerată prima, în secolul al XX-lea, manifestare a **genocidului** în masă.

În Palestina și în Irak au apărut Fronturile Palestinian și Mesopotamian, unde armata turcă lupta împotriva trupelor Marii Britanii.

Genocid — nimicirea totală sau parțială a unor grupuri aparte ale populației după apartenență rasială, națională sau religioasă (este considerat ca fiind cea mai gravă crimă împotriva umanității).

Întrebări și însărcinări

1. Explicați noțiunea de „șovinism”.
2. Care evenimente au servit drept pretext pentru începerea Primului Război Mondial?
3. Când a început Primul Război Mondial?
4. Numiți statele care desfășurau acțiuni militare pe Frontul de Est.
5. Ce înseamnă „planul Schlieffen”? Cu victoria cui s-a încheiat Bătălia de pe râul Marna din anul 1914?

7. Caracterizați cauzele Primului Război Mondial și scopurile statelor-participante. **8.** Indicați conflictul care a declanșat începutul Primului Război Mondial. Explicați cum s-a dezlănțuit el. Putea fi, oare, soluționat acest conflict pe cale pașnică? **9.** Cum a avut loc atragerea marilor state în război? **10.** Caracterizați acțiunile militare de pe fronturile Primului Război Mondial în anul 1914.

11. Urmăriți după hartă desfășurarea acțiunilor militare din Europa în anul 1914. **12.** Organizați o discuție pe tema întrebării problematice: „A fost, oare, inevitabil Primul Război Mondial?”. **13.** Începeți alcătuirea tabelului cronologic „Principalele evenimente din Primul Război Mondial”, indicând anul, desfășurarea evenimentelor și rezultatele.

14. Sunteți de acors cu opinia că de dezlănțuirea Primului Război Mondial sunt vinovate, în aceeași măsură, toate statele mari? Argumentați-vă punctul de vedere. **15.** Pe parcursul studierii acestui capitol, îndepliniți următorul proiect: pregătiți o colecție de materiale vizuale (cu scurte comentarii și însemnări) despre viața cotidiană pe front și în spatele frontului în anii Primului Război Mondial.

§ 3. Campaniile și evenimentele militare din anii 1915–1916

1. Care erau rezultatele războiului către finele anului 1914? **2.** Arătați pe hartă principalele arene ale acțiunilor militare din primul an de război.

Acțiunile militare din anul 1915. În anul 1915, pe Frontul de Vest s-a instaurat o liniște relativă. Comandamentele francez și britanic intenționau, în condițiile războiului pozițional, să câștige timp pentru modernizarea industriei militare și acumularea resurselor pentru obținerea victoriei. Comandamentul german a decis să transfere povara militară principală pe Frontul de Est ca, datorită victoriilor obținute acolo, s-o încline pe Rusia spre semnarea unei păci separate, să dezmembreze Antanta și să iasă din război pe două fronturi.

În data de **22 aprilie 1915**, în timpul atacului din vecinătatea orașului belgian Ypres (Flandra de Vest), pentru prima dată în istorie, armata germană și-a atins scopul folosind arma chimică, prin utilizarea gazelor toxice de clor (prima încercare nereușită de folosire a lor a avut loc lângă Varșovia în anul 1915). Au fost intoxicați 15 mii de soldați francezi și britanici, iar o treime dintre aceștia au murit. Prin aceste acțiuni au fost încălcate normele Convenției de la Haga din anul 1907 referitoare la interzicerea folosirii armei chimice și a început un adevărat „război chimic”. Din anul 1915, pentru a se proteja de gazele toxice, au început să fie folosite măștile antigaz. În total, în decursul Primului Război Mondial, din cauza armelor chimice au murit circa un milion de soldați.

În luna aprilie a anului 1915 s-au încheiat tratativele dintre țările Antantei și Italia. Potrivit **Tratatului de la Londra**, semnat la **26 aprilie 1915**, Italiei i-a fost garantat dreptul de a instaura protectoratul asupra Albaniei, de a obține regiunile Trentino, Trieste și alte regiuni austriece cu populație italiană. După aceasta, Italia a anunțat că rupe acordul privind Tripla Alianță și i-a declarat război Austro-Ungariei.

Surori medicale implicate în ajutorarea răniților

Împotriva ultimei a fost creat un nou front – cel italian, unde comandamentul austro-ungar avea zece divizii. Acest lucru slăbea pozițiile Germaniei pe alte fronturi. Pe Frontul de Est, pregătindu-se de campania militară din anul 1915, din subdiviziunile ce au sosit din Vest și din spatele frontului, comandamentul german a creat două armate noi. În acel moment trupele rusești simțeau o lipsă tot mai acută de arme, muniții, echipament și medicamente.

La 3-10 mai 1915 trupele rusești au spart frontul rusesc între Gorlice și Tarnow și au trecut în ofensivă. Acest lucru a creat condiții prielnice

pentru înaintarea în comun a trupelor germane și austro-ungare, care a durat până în luna octombrie a anului 1915. În luna iulie, trupele germane au început o vastă ofensivă în Polonia și Lituania. În august ele au cucerit Varșovia. În același timp, militarii ruși se retrăgeau, suferind însemnate pierderi. Până la sfârșitul campaniei militare din anul 1915, pe Frontul de Est trupele germane au ocupat Polonia, Lituania, o parte din Letonia și Belarus, Galiția, Bucovina și o parte din Volynia. Pierderile armatei ruse au ajuns la 850 mii de oameni uciși și răniți, precum și 900 mii de prizonieri. Însă intențiile comandamentului german de a-i impune Rusiei o pace separată nu s-au încununat de succes. Trupele rusești au reușit să oprească înaintarea inamicului spre est. Un rezultat al campaniei militare a devenit trecerea la un război pozițional pe întreg Frontul de Est.

La începutul lui **septembrie 1915**, Bulgaria a aderat în mod oficial la blocul Statelor Centrale. În luna octombrie a anului 1915, trupele Germaniei, Austro-Ungariei și Bulgariei, cu un efectiv numeric de 500 mii de soldați, s-au ridicat împotriva armatei sârbești ce număra 250 mii de militari. Rusia nu a avut posibilitate să-i acorde ajutor Serbiei și Muntenegrului vecin, iar trupele franceze și britanice au venit cu întârziere. De aceea, Frontul din Salonic, creat de ele, nu a ajutat cu nimic.

Întreg teritoriul Serbiei a fost ocupat. La începutul anului 1916 actul de **capitulare** a fost semnat de către guvernul Muntenegrului. Înfrângerea Serbiei și Muntenegrului a dat posibilitate Germaniei și Austro-Ungariei să stabilească o le-

Capitulare — tip deosebit de tratate inegale, ce fixează un regim privilegiat pentru persoanele străine spre deosebire de cetățenii țării în care se află.

gătură directă cu Imperiul Otoman.

2

A acțiunile militare din anul 1916. În anul 1916, comandamentul german a decis să aplice lovitura principală în vest. Ca loc pentru operațiune au ales înaintarea frontului lângă cetatea Verdun. Comandamentul german credea că aceasta îl va face pe inamic să trimită acolo un număr însemnat

de trupe și atunci militarii francezi vor putea fi „măcinați ca într-o moară”.

La **21 septembrie 1916** diviziile germane au trecut la atac. În bătălia de la Verdun trupele germane au folosit pentru prima dată un nou tip de armament – aruncătoarele de flăcări. În data de 25 februarie a fost cucerită fortăreața Douaumont. Comandamentul francez a transferat la Verdun unități militare de pe alte segmente ale frontului. Planul german al operațiunii a eșuat. „Abatorul de la Verdun” sau „Moara” s-a încheiat în luna decembrie a anului 1916.

Succesul armatei franceze lângă Verdun se datorează și faptului că, pe Frontul de Est, la insistența aliaților, la începutul lunii iunie a anului 1916, au trecut în ofensivă trupele ruse, conduse de generalul **Aleksei Brusilov**. În perioada **4 iunie – 29 septembrie**, ca urmare a **Ofensivei Brusilov**, trupele rusești au ocupat din nou o parte din Volynia, Galiția, Bucovina și au ajuns până la trecătorile din Carpați.

Sub influența victoriilor Rusiei pe Frontul de Est, România a intrat în război de partea Antantei și a declarat război Austro-Ungariei. În schimb, țările Antantei au promis să-i dea României Transilvania, o parte din Bucovina și Banatul. Însă trupele românești au fost distruse de către diviziile germane, austro-ungare și bulgare, iar țara a fost ocupată. Rusia s-a văzut nevoită să-și salveze noul aliat, expediind în România un număr însemnat de trupe. În anul 1916 aici a fost creat Frontul Românesc.

Tancul britanic „Mark 1”, ce a luat parte la lupta tancurilor din timpul bătăliei de pe Somme din 15 septembrie 1916.

? Descrieți aspectul exterior al tancului folosit în acțiunile militare

La 15 septembrie, în bătălia de pe râul Somme, pentru a susține atacul infanteriei, armata britanică a folosit tancurile (18 mașini). Ele se deplasau lent, trăgând din mitraliere în direcția inamicului. Speriați, soldații germani părăseau pozițiile și fugeau. Datorită tancurilor, soldații britanici de pe un sector al frontului de 10 kilometri, în cinci ore au înaintat 4–5 kilometri și au ocupat trei sate. Anterior, obținerea unor astfel de rezultate necesita mii de tone de obuze și zeci de mii de vieți omenești.

Însă nici folosirea tancurilor nu a fost de ajutor pentru a depăși fortificațiile kilometrice bine întărite ale apărării germane. În noiembrie 1916 bătălia de pe râul Somme s-a încheiat. Trupele anglo-franceze au înaintat pe un segment al frontului cu o lungime de 35 de kilometri și în interiorul frontului pe o distanță de zece kilometri. Bătălia a demonstrat încă o dată lipsa de forță a tacticii unui atac frontal sistematic. Inițiativa strategică a trecut în totalitate de partea Antantei.

3

Războiul pe mare. Războiul submarin. În ajunul războiului, Germania și Austro-Ungaria acordau o atenție însemnată creării flotelor maritime-militare, însă nu au fost în stare să depășească țările Antantei. Către sfârșitul anului 1914, după distrugerea escadrilei germane în Atlanticul de Est, lângă insulele Falkland, Germania și aliații ei s-au pomenit într-o blocadă maritimă. În Marea Nordului domina flota Marii Britanii, Marea Mediterană era controlată de flotele franceză și britanică. Rusia era stăpână în Marea Neagră. Acțiunile flotei germane se limitau doar la Marea Baltică, iar cele ale flotei austro-ungare – în Marea Adriatică.

Blocadă — izolare militară, politică sau economică ori înconjurarea țării (unei părți a ei), a unui grup de state, a forțelor lor armate, încălcarea violentă a legăturilor lor externe, cu scopul de a le impune să îndeplinească cerințele organizatorilor blocadei.

Scufundarea navei britanice de pasageri „Lusitania” lângă țărmul Irlandei după atacul unui submarin german. Mai 1915.

Comandamentele german și austro-ungar intenționau să schimbe situația pe mare cu ajutorul unui nou tip de armă – submarinul, declanșând astfel un război al submarinelor.

În primele zile de război, submarinele și-au demonstrat eficiența. Astfel, la 22 septembrie 1914, submarinul german „U-9”, lângă țărmul olandez, a scufundat trei crucișătoare britanice într-un singur atac, el rămânând nedeteriorat.

În februarie 1915 Germania a declarat apele, care spală țărmul Marii Britanii drept zonă a acțiunilor militare. Aceasta însemna că orice altă navă nouă, chiar și a țărilor neutre, va fi nimicită de către submarinele germane fără avertizare. La începutul lunii mai a anului 1915 obiectul atacului a devenit nava britanică „Lusitania” cu 1960 de pasageri la bord. Între ei erau și 124 de americani. Atunci au murit 1198 de oameni. Guvernul SUA a pronunțat un protest ferm, cerând limitarea războiului subacvatic, deoarece, în afară

de jertfele omenеști, acesta aducea prejudicii comerțului. Nedorind să intre în conflict cu SUA, Germania a ordonat ca navele de pasageri să nu fie scufundate fără avertizare. Însă comandanții submarinelor nu respectau acest ordin.

În zilele de **31 mai și 1 iunie 1916**, în Marea Nordului, lângă **peninsula Iutland** (Danemarca), s-a dat unica și cea mai mare, de pe toată durata războiului, bătălie maritimă dintre flotele germană și britanică. La ea au participat forțele de bază ale celor două flote – circa 250 de nave de ambele părți. Bătălia s-a încheiat fără rezultat.

4

Epuzarea forțelor beligerante. Protestele anti-război. Sfârșitul anului 1916 a devenit un moment de cotitură în cadrul Primului Război Mondial. Tergiversarea lui a dus la epuzarea resurselor materiale ale țărilor participante. S-a înrăutățit nivel de asigurare cu produse alimentare, a

crescut nemulțumirea din partea populației. Soldații de pe front se săturaseră deja de războiul îndelungat și de viața în tranșee. Tot mai frecvente deveneau refuzurile de a merge în atac, revoltele soldaților, asasinările ofițerilor, cazurile de dezertare și așa-numita înfrățire cu soldații inamicului.

Mizând pe un război de scurtă durată, încă din anul 1915 țările-participante s-au confruntat cu unele greutăți în ceea ce privește aprovizionarea armatelor. Cu scopul creșterii volumului industriei militare, în țările-participante la război a fost introdusă reglementarea de către stat a economiei. În acest scop au fost create o serie de organe speciale: Comitetul militar-industrial în Germania, ministere pentru aprovizionarea militară în Franța și Marea Britanie, consfătuiri speciale (pe probleme de apărare, transport, combustibil, produse alimentare) în Rusia.

Datorită recrutării bărbaților în armată, a apărut un deficit al forței de muncă. Pentru a-l depăși, în producția industrială erau antrenate femeile. Astfel, dacă în ajunul războiului în industria franceză lucrau 487 mii de femei, apoi la finele anului 1916 acest număr era de 625 de mii.

Din cauza recrutării în armată, în Franța, din cele 5,6 milioane de persoane apte de muncă de la sate, în anul 1916 au rămas trei milioane. În toate țările aflate în război, cu excepția Marii Britanii, s-a redus fabricarea produselor alimentare. Deosebit de complicată era situația în Germania, care importa în mod tradițional produse alimentare. Insuficiența lor a impus guvernul să permită folosirea **erzaț-produselor** (o parte din substanțele lor naturale erau înlocuite cu cele artificiale). Însă completarea cartelelor de produse în Germania nu satisfăcea nici măcar necesitățile fiziologice ale omului. În iarna anilor 1916–1917 țara a fost cuprinsă de foamete, care a cauzat moartea a circa 500 mii de oameni. Subnutriția, bolile, reducerea natalității au dus la pierderi însemnate în rândurile populației Germaniei, pierderi ce constituiau circa șase milioane persoane.

Un pericol serios pentru populația civilă din teritoriile de lângă linia frontului erau tirurile trase din tunuri cu rază mare. Pentru bombardarea obiectivelor civile și militare din în spatele frontului era folosită aviația. În teritoriile care au nimerit sub ocupație, au devenit destul de frecvente rechizițiile (confiscarea averii de la populație).

O nemulțumire totală în lume a generat trimiterea a 60 mii de belgieni la munci silnice în Germania, unde aceștia urmau să lucreze la întreprinderile industriale pentru a satisface necesitățile armatei germane.

La sfârșitul anului 1916 situația Germaniei s-a agravat. Marea Britanie și aliații ei au pus stăpânire pe coloniile germane și au efectuat o blocadă maritimă dură. La începutul lunii decembrie a **anului 1914**, Germania le-a propus țărilor Antantei, în numele Puterilor Centrale, să înceapă tratative de pace. Însă guvernele țărilor Antantei au respins această propunere.

Valul de patriotism, ce a cuprins populația țărilor aflate în conflict la începutul războiului, treptat scădea în intensitate. La începutul anului 1916 tot mai mulți oameni doreau ca acest război să se încheie.

Întrebări și însărcinări

1. Unde și când trupele germane au folosit reușit, pentru prima dată în istorie, arma chimică? 2. Numiți statul, care a aderat la blocul Puterilor Centrale în septembrie 1915. 3. Când a început Bătălia de la Verdun? 4. Care a fost rezultatul Ofensivei Brusilov? 5. Ce înseamnă blocada?

6. Cum se desfășurau acțiunile militare pe fronturile Primului Război Mondial în anul 1915? 7. Găsiți interacțiunea reciprocă dintre desfășurarea acțiunilor militare pe diferite fronturi în anii 1915–1916. 8. Care au fost rezultatele campaniei militare din anul 1916? 9. Caracterizați desfășurarea acțiunilor militare pe mare în anii războiului. 10. Dați exemple de fapte care vorbesc despre epuizarea țărilor beligerante.

11. Continuați să alcătuiți tabelul „Evenimentele de bază ale Primului Război Mondial”. 12. Urmăriți după hartă cum s-au desfășurat acțiunile militare între anii 1915–1916. 13. Uniți-vă în grupe și discutați despre rezultatele războiului către finele anului 1916.

§4. Campaniile și evenimentele militare din anii 1917–1918

1. Care erau particularitățile orânduirii de stat ale Imperiilor rus, Austro-Ungar și German la începutul sec. al XX-lea? 2. Numiți cauzele Primului Război Mondial.

Intrarea în război a SUA. Un timp îndelungat Statele Unite s-au abținut de la participarea directă la război, livrând armament, muniții și produse alimentare țărilor Antantei și desfășurând concomitent comerț cu inamicii lor prin intermediul Puterilor Centrale. Însă SUA erau interesate de victoria Antantei. În anii de război, SUA a oferit țărilor Antantei și aliaților acestora credite, a căror valoare depășea suma de zece miliarde dolari și dorea deja să-și întoarcă acești bani. De asemenea, dorind să joace un rol ponderabil în lume, cercurile guvernamentale din SUA conștientizau că, fără participarea la război ele nu vor putea pretinde la o „bucățică din plăcinta postbelică”.

Drept pretext pentru intrarea Statelor Unite în război a fost hotărârea Germaniei de a declanșa, de la 1 februarie, un război nelimitat al submarinelor, în care vedeau singura cale spre victorie. Guvernul german le permitea Statelor Unite să trimită doar o singură navă pe săptămână către Marea Britanie cu condiția respectării unor reguli stricte (itinerarul determinat, culoarea specială a navei ș.a.) pe care ea le impunea. Acestea au generat nemulțumirea guvernului american. În data de 3 februarie 1917, președintele SUA, W. Wilson, a anunțat ruperea relațiilor diplomatice cu Germania, iar la 6 februarie Congresul a declarat intrarea în război de partea Antantei.

Revoluția rusă de la 1917. La începutul anului 1917, Rusia a fost cuprinsă de o criză politică generată de agravarea problemelor economice și sociale, înfrângerile de pe fronturi și neîncrederea în cercurile guvernante

ale țării și incapacitatea acestora de a încheia războiul. În luna februarie a anului 1917 protestele anti-război și sociale din Rusia au căpătat proporții mari și s-au transformat în revoluție, ca urmare a căreia a fost răsturnată monarhia. Aceste evenimente au fost numite **Revoluția din februarie**, care este o parte componentă a Revoluției ruse din 1917.

La începutul lunii martie puterea a trecut în mâinile guvernului provizoriu, iar țarul Nicolai al II-lea a abdicat de la tron. Guvernul provizoriu tindea să desfășoare alegeri în Adunarea Constituantă, care determina formele de conducere și orânduirea ulterioară în Rusia. În Ucraina, în acea perioadă, puterea a trecut în mâinile Radei Centrale.

Însă cei de stânga, în special bolșevicii conduși de **Vladimir Lenin**, intenționau să continue revoluția și să acapareze puterea. Astfel a apărut o dualitate a puterii. Declarațiile guvernului provizoriu despre devotamentul față de aliați în război și continuarea lui până la victorie au generat nemulțumire în interiorul țării. Folosindu-se de aceasta, bolșevicii au început să facă agitație împotriva guvernului provizoriu.

Batalionul de femei care a apărut Palatul de Iarnă în anul 1917.

În cea de-a două jumătate a lunii **august a anului 1917**, comandantul suprem al armatei ruse, **Laur Kornilov**, a încercat să instaureze dictatura militară pe perioada de până la convocarea Adunării Constituante pentru a salva Rusia și a nu-i admite pe bolșevici la putere. Însă complotul lui L. Kornilov a eșuat.

La **24–25 octombrie 1917** bolșevicii au organizat o răscoală armată la **Petrograd**. Guvernul provizoriu a fost răsturnat. A început procesul instaurării **dictaturii bolșevice**. După aceste evenimente, în Ucraina a fost proclamată crearea Republicii Populare Ucrainene. Pentru a-și instaura puterea pe pământurile ucrainene, bolșevicii au declanșat un război împotriva Republicii Populare Ucrainene.

Planurile statelor Antantei referitoare la campania militară din anul 1917 prevedea o ofensivă pe toate fronturile europene. Începutul revoluției în Rusia a făcut imposibilă ofensiva trupelor rusești. Sub influența evenimentelor revoluționare din Rusia, asupra Marii Britanii, Franței, Italiei, Germaniei și Austro-Ungariei s-a răspândit un val de proteste cu lozinci anti-război.

În perioada aprilie–mai a anului 1917, pe Frontul de Est au început înfrățiri în masă între soldații germani și ruși, tot mai frecvente deveneau cazurile de nesupunere a soldaților ordinilor ofițerilor.

Atitudinea cercurilor de guvernare din țările aflate în conflict față de Revoluția din Rusia era diferită. Țările Antantei se temeau de ieșirea Rusiei din război. În Germania și Austro-Ungaria s-au activizat din nou speranțele în victorie.

Otrăviți cu gaze.
 Pictor: John
 Singer Sargent.
 Anul 1918.

3 Acțiunile militare din anul 1917. La sfârșitul anului 1916, Statele Majore ale țărilor Antantei au convenit să întreprindă, în primăvara anului 1917, o ofensivă concomitentă pe toate fronturile europene cu scopul eliberării propriilor teritorii și ale aliaților lor de trupele germane. Comandamentul blocului Puterilor Centrale planifica să-și întărească apărarea în anul 1917. Germania miza pe un război al submarinelor. Până în vara anului 1917 numărul navelor, în special al celor britanice, creștea în permanență. Însă Antanta a reușit să găsească un mod eficient de apărare – „sistemul de convoaie”.

La începutul anului 1917, în timpul campaniei de primăvară pe Frontul de Vest, în zona orașului Reims, din ordinul noului comandant francez, generalul **Robert Nivelle**, care conducea operațiunea, trupele Antantei l-au atacat pe inamic. Atacul a eșuat și a intrat în istorie cu denumirea de „Abatorul generalului Nivelle”. În decurs de cinci săptămâni de operațiune militară, numai trupele franceze au înregistrat peste 180 de mii de morți și răniți.

Aceste evenimente au generat nemulțumire în armata franceză. În 16 corpuri de armată au avut loc revolte ale soldaților. R. Nivelle a fost înlăturat din post. Noul comandant, **Henri Philippe Petain**, a făcut ordine în armată prin cele mai crude metode.

În perioada iulie – noiembrie anul 1917 armatele britanică și franceză au întreprins o ofensivă de mari proporții în zona orașelului Ypres cu intenția de a sparge frontul german. Rezultatele ei nu au fost importante, însă ambele părți au înregistrat pierderi considerabile.

În data de **12 iulie anul 1917**, intenționând să oprească ofensiva inamicului, comandamentul german a folosit, în apropiere de Ypres, încă un tip de armă chimică nouă – gazul muștar, numit mai apoi și iperită (după locul desfășurării bătăliei). În noiembrie-decembrie, trupele Antantei au realizat o ofensivă de succes în zona orașului **Cambrai** („triumful tancurilor”). În cadrul acestei operațiuni, 378 de tancuri britanice, în strânsă interacțiune cu infanteria și aviația, au aplicat o lovitură decisivă asupra fortificațiilor de apărare ale inamicului, distrugându-le. Cu toate acestea, trupele britanice nu au reușit să-și dezvolte succesul.

În luna iulie a anului 1917, pe Frontul de Est, trupele rusești au trecut în ofensivă pe direcția Lviv. Ofensiva s-a încheiat cu eșec.

Trupele germane și austro-ungare au trecut la contraofensivă, izgonind definitiv armata rusă din Galiția, ocupând Riga pe teritoriile de la Marea Baltică și stabilind controlul asupra Golfului cu același nume.

În toamna anului 1917 Antanta a fost înfrântă pe Frontul Italian. La **24 octombrie** trupele germane și austro-ungare au atacat, superioare fiind, forțele italiene în zona orașelului **Caporetto**. Armata italiană a fost distrusă. Astfel trupele germane și austro-ungare au obținut acces la cele mai importante centre ale Italiei. Și numai transferarea de urgență pe Frontul Italian a 12 divizii britanice și franceze au salvat Italia de la înfrângere.

În luna noiembrie a anului 1917, șefii guvernelor Marii Britanii, Franței, Italiei și SUA au întemeiat Consiliul militar suprem „pentru a asigura o mai bună coordonare pe arena militară vest-europeană”. În același timp, Rusia, unde la putere au venit bolșevicii, și-a schimbat foarte rapid cursul. Proclamând „Decretul despre pace”, bolșevicii s-au adresat tuturor țărilor aflate în conflict cu apelul de a încheia pace fără **anexări** și **contribuții**. La 15 decembrie, Rusia a convenit cu Germania și Austro-Ungaria un armistițiu pe Frontul de Est. Anterior, un armistițiu cu comandamentul austro-ungar a fost convenit de către România.

Anexare — alipire forțată, cotropire, menținerea teritoriului sau a unei părți a teritoriului unui stat de către alt stat.

Contribuție — plata ce este pusă în seama statului învins în folosul statului învingător, precum și adunarea forțată a valorilor materiale de la populația localității ocupate, pe care o înfăptuiesc învingătorii.

4 **Acțiunile militare din anul 1918.** Ultimul an de război a început cu un eveniment politic important. La data de 8 ianuarie, președintele SUA, W. Wilson a făcut publice cele „**14 puncte**” prin care și-a exprimat propria viziune asupra făuririi relațiilor interstatale în lumea postbelică. Acestea prevedeau: 1) acorduri de pace transparente; 2) libertatea navigației; 3) înlăturarea barierelor economice; 4) stabilirea unor garanții pentru asigurarea reducerii înarmărilor; 5) reglementarea echitabilă a problemelor coloniale; 6) eliberarea de sub ocupația germană a teritoriului Rusiei și acordarea unor posibilități fără obstacole pentru determinarea dezvoltării politice, politicii naționale și a aderării la „comunitatea națiunilor libere”; 7) eliberarea și refacerea Belgiei; 8) retrocedarea Alsaciei și Lorenei către Franța; 9) precizarea frontierelor Italiei în conformitate cu criteriile naționale; 10) acordarea autonomiei pentru popoarele din Austro-Ungaria; 11) eliberarea Serbiei, României și Muntenegrului de sub ocupația germană, acordarea ieșirii la mare pentru Serbia; 12) existența de sine stătătoare a părților turce și autonomia teritoriilor locuite de alte națiuni ale Imperiului Otoman; 13) refacerea Statului Polonez; 14) crearea Ligii Națiunilor. Apariția acestui document a avut o influență semnificativă asupra opiniei publice din țările aflate în conflict și a situației de pe fronturi.

La începutul anului 1918, pe Frontul de Vest, comandamentul german intenționa să învingă forțele britanice și franceze înainte ca în Franța să sosească trupele americane. Pentru aceasta, avea o mare importanță situația din est. Începând cu luna decembrie a anului 1917, la Brest-Litovsk au avut loc tratative de pace între Germania și Rusia Sovietică. La acele tratative a participat și o delegație a Republicii Populare

Ucrainene (RPU). La data de **9 februarie 1918** RPU a semnat un tratat de pace cu Puterile Centrale și s-a înțeles cu Germania și Austro-Ungaria referitor la un ajutor armat, în vederea eliberării de trupele sovietice. Însă partea sovietică a refuzat cerința categorică a delegației Puterilor Centrale de a încheia un tratat și a părăsit Brest-Litovskul.

În luna februarie a anului 1918, trupele Puterilor Centrale au început o ofensivă largă pe întreg Frontul de Est – de la Marea Baltică până la Marea Neagră. Efectivul trupelor lor a atins 450 mii de persoane. Pe teritoriile ucrainene ele acționau ca aliate ale RPU în lupta împotriva bolșevicilor. Ofensiva a încetat numai atunci când Rusia a acceptat condițiile înaintate și la **3 martie 1918** a semnat **Tratatul de Pace de la Brest**. Conform acestui tratat, ea a pierdut circa 800 kilometri pătrați din teritoriu.

Pacea de la Brest a oferit comandamentului german posibilitatea să transfere o parte însemnată din trupe de pe Frontul de Est pe cel de Vest. La sfârșitul lunii martie, aici a început atacul armatei germane. Până la începutul lunii iunie ea a întreprins trei operațiuni de atac cu denumirea comună de „Ofensiva de primăvară”, „Bătălia Kaizerului” sau „Operațiunea Michael”. Soldații germani au obținut succese însemnate și au înaintat mult. Aplicând o nouă tactică de spargere a apărării inamicului cu ajutorului grupelor de asalt, înarmate cu lansatoare de mine, mitraliere ușoare și grenade, în luna iunie a anului 1918 armata germană a trecut peste râul Marna și s-a apropiat de Paris. La mijlocul lunii **ieulie a anului 1918** a început **Bătălia de pe Marna**, pe care propaganda germană o prezenta drept „Bătălie pentru pace”. „Cea de-a doua Marna”, ca și în anul 1914, a devenit locul unde se decidea soarta Frontului de Vest. Însă resursele Germaniei se epuizau într-un ritm rapid și ofensiva a fost oprită. Comandamentul german nu a reușit să-și atingă scopul – să distrugă trupele britanice și franceze până la sosirea americanilor.

Mareșalul francez Ferdinand Foch.
Pictor Edmund Tarbell.
Anul 1920.

În data de **18 iulie 1918**, din ordinul generalului francez **Ferdinand Foch**, comandant suprem al trupelor aliate, armatele britanică și franceză au trecut la contraofensivă, obligându-i pe soldații germani să părăsească pozițiile de lângă Marna. Situația Antantei era îmbunătățită de militarii americani ce soseau pe front fără întrerupere. La **8 august**, trupele aliate au trecut în

ofensivă lângă **orașul Amiens**, lucru neașteptat pentru comandamentul german. Pozițiile germanilor au fost nimicite prin tiruri neîntrerupte de artilerie și atacuri ale tancurilor britanice. În august-septembrie, armatele Antantei au continuat să avanseze neîncetat pe diferite sectoare ale Frontului de Vest, făcându-i pe soldații germani să părăsească Belgia și Franța.

5 Încheierea războiului. Situația în țările aliate Germaniei se agrava rapid. În septembrie 1918 a izbucnit o revoltă în armata bulgară. După ce rebelii s-au îndreptat înspre capitala țării, guvernul a semnat, la finele lunii septembrie, la Salonic, condițiile armistițiului propus de Antanta, iar la sfârșitul lui octombrie Imperiul Otoman a declarat capitularea sa.

În Austro-Ungaria, agravarea divergențelor interne a dus la destrămarea ei ca stat. Cehia și Slovacia au înființat Republica Cehoslovacă independentă. La începutul lunii noiembrie Ungaria s-a separat de Austria. În Galiția a fost înființată Republica Populară Ucraineană de Vest.

Austria a devenit unicul, în Europa de la acea vreme, exemplu de revoluție în limitele dreptului constituțional. În octombrie 1918, după abdicarea de la tron a împăratului, partidele politice austriece de frunte au convenit să acționeze în conformitate cu prevederile Constituției și să nu încerce să acapareze puterea prin forță. Încheind un acord de colaborare, deputații reichstag-ului (organul reprezentativ imperial) au anunțat crearea unui stat democratic – **Republica Austriacă**. Prin aceasta ei au asigurat succesiunea și, concomitent, schimbarea cardinală a orânduirii existente în stat.

În data de 3 noiembrie, comandamentul armatei austro-ungare a capitulat și a semnat un armistițiu cu Antanta. În aceeași zi, în Germania a izbucnit revoluția. Țara a fost proclamată republică. Izgonit de pe tron, împăratul Wilhelm al II-lea a fugit în Olanda.

Guvernul Republicii Germane a format o delegație, care, la 7 noiembrie 1918, a sosit în **gara feroviară Rotond din pădurea Compiègne**, pentru a purta tratative referitoare la armistițiu. Aliații au înaintat, într-o formă ultimativă condițiile armistițiului, care se baza pe cele „14 puncte” ale lui W. Wilson. Conform armistițiului, trupele germane părăseau imediat teritoriile ocupate din Vest. Ele rămâneau temporar pe teritoriile fostului Imperiu rus (Ucraina și Țările Baltice) pentru a preveni instaurarea unui control asupra lor de către bolșevici. Durata armistițiului era de **36 de zile**.

La **11 noiembrie 1918** delegația germană a semnat condițiile armistițiului propus de Antanta. Primul Război Mondial, care a durat patru ani, trei luni și zece zile, s-a încheiat cu înfrângerea Germaniei și a aliaților ei.

„Macii memoriei” sunt un simbol general al amintirii despre jertfele războaielor și conflictelor armate. Acest simbol se găsește în poezia „Pe câmpiile Flandrei”. Ea a fost scrisă de locotenent-colonelul John McCrae în luna mai a anului 1915, în amintirea bunului său prieten, Alexis Helmer, care a decedat în timpul celei de-a doua bătălii de la Ypres.

6 Consecințele Primului Război Mondial. Primul Război Mondial a cauzat schimbări politice, economice și teritoriale serioase în multe zone ale lumii, în special, în Europa. Războiul a modificat și raportul de forțe în lume. S-a schimbat esențial și influența multor state asupra politicii mondiale. Revoluția din Rusia a scos, pentru o anumită perioadă, această țară din grupul statelor de frunte. Pozițiile Marii Britanii și ale Franței au slăbit în urma creșterii influenței SUA și a Japoniei. Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria și Turcia, care au fost înfrânte în război, au părăsit grupul țărilor ce determinau politica mondială. Războiul a dus la destrămarea a patru imperii – German, Rus, Austro-Ungar și Otoman. Pe teritoriul Europei au fost create și și-au apărât independența noi state – Polonia, Cehoslovacia, Regatul sârbilor, croaților și slovenilor, Austria, Ungaria, Finlanda, Lituania, Letonia, Estonia. Însă încălcarea principiului etnic în timpul trasării frontierelor noilor state și intențiile cotropitoare ale liderilor lor au devenit o premisă a apariției noilor conflicte și divergențe. S-au schimbat esențial frontierele statelor europene: aproape 70 la sută din actualele frontiere interstatale din Europa s-au format ca urmare a Primului Război Mondial.

Întrebări și însărcinări

1. Când SUA au luat hotărârea de a participa la război? 2. Care eveniment este numit „Abatorul generalului Nivelles”? 3. Cu ce s-a încheiat cea de-a doua bătălie de pe râul Marna? 4. Când a fost încheiat armistițiul de la Compiègne? 5. Numiți consecințele Primului Război Mondial.

6. Ce a cauzat intrarea SUA în război? Cum a influențat acest lucru desfășurarea acțiunilor militare? 7. Explicați cum a influențat Revoluția din Rusia de la 1917 desfășurarea acțiunilor militare. 8. Caracterizați desfășurarea acțiunilor militare în anul 1917. 9. Determinați și descrieți principalele acțiuni militare de pe Frontul de Vest din anul 1918. 10. Cum s-a desfășurat încheierea Primului Război Mondial? 11. Exprimați-vă punctul de vedere în legătură cu înfrângerea Germaniei și a aliaților ei, dar și a victoriei țărilor Antantei în război. 12. Prin ce s-a deosebit Primul Război Mondial de războaiele precedente?

13. Finalizați alcătuirea tabelului „Evenimentele principale ale Primului Război Mondial”. 14. Urmăriți după hartă desfășurarea acțiunilor militare în anii 1917–1918. 15. Arătați pe hartă statele ce s-au format după destrămarea Imperiilor Rus, Austro-Ungar și Otoman.

16. Pregătiți o comunicare pe tema: „Regândirea sistemului de valori general-umane după consecințele Primului Război Mondial”.

Lección practică

Viața pe front și în spatele frontului.

Statutul femeii în timpul Primului Război Mondial

Însărcinări pentru generalizarea cunoștințelor și pregătirea pentru controlul tematic la capitolul I „Primul Război Mondial. Războiul și revoluțiile”

CAPITOLUL II. ORGANIZAREA LUMII POSTBELICE

§5. Conferința de Pace de la Paris din 1919

1. Care era situația politică în Europa în ajunul Primului Război Mondial? 2. Indicați pretențiile teritoriale ale statelor europene în ajunul războiului.

Intențiile statelor-învingătoare în război la Conferința de la Paris. „Problema ucraineană”. În perioada 18 ianuarie 1919 – 21 ianuarie 1920 (cu unele întreruperi), la Paris, s-a desfășurat o conferință internațională. La ea au participat delegați din 27 de state și din dominiile britanice. Pentru prima dată, statele învinse nu au fost prezente la tratative. La conferință nu au fost invitați nici reprezentanții Rusiei, unde avea loc un război civil.

Un rol decisiv în elaborarea hotărârilor l-au jucat „**Consiliul celor Patru**”, în componența căruia au intrat șefii guvernelor Marii Britanii, Franței, SUA și Italiei, precum și „**Consiliul celor Zece**” cu participarea șefilor de guvern și miniștrilor afacerilor externe ai Marii Britanii, Franței, SUA, Italiei și Japoniei. În mod practic, lucrările conferinței erau dirijate de așa-numitul „**Mare trio**” – premierul Marii Britanii, D. Lloyd George, primul ministru al Franței, J. Clemenceau, și președintele SUA, W. Wilson. Proiectele tratatelor de pace cu țările învinse erau elaborate, practic, în baza celor „14 puncte” ale lui W. Wilson. Discutarea lor a scos la iveală divergențe însemnate între participanții la conferință.

Pentru asigurarea păcii, Marea Britanie și SUA considerau necesare reducerea înarmărilor și crearea unei organizații internaționale – **Liga Națiunilor**.

Popoarele care până în 1914 nu au avut propria statalitate, mizau pe o soluționare echitabilă a problemei naționale de către participanții la Conferința de Pace de la Paris. În capitala Franceză a sosit o delegație ucraineană comună din partea Republicii Populare Ucrainene și a regiunii de vest a RPU. Membrii ei insistau asupra recunoașterii independenței RPU, retragerii trupelor străine (ale Poloniei, României și Antantei) de pe pământurile ucrainene, acordării de ajutor Ucrainei de către statele-învingătoare în lupta

„Consiliul celor Patru”: șefii de guvern ai Marii Britanii – David Lloyd George, Italiei – Vittorio Orlando, Franței – Georges Clemenceau, și președintele SUA, Woodrow Wilson, la Versailles, în data de 29 mai 1919.

Cordon sanitar — noțiune folosită în geopolitică pentru determinarea sistemului de state, unite pentru a crea bariere între statele, a căror interacțiune constituie un pericol pentru altele.

Liga Națiunilor — prima organizație interstatală internațională, creată la Conferința de Pace de la Paris din anii 1919–1920 cu scopul dezvoltării colaborării, obținerea păcii și securității între state. Organizația a existat până în anul 1946.

împotriva Rusiei bolșevice și armatei de voluntari a generalului A. Denikin. Soarta Transcarpatiei și a Bucovinei a fost determinată de tratatele încheiate cu statele aliate ale Germaniei. În conformitate cu Tratatul de la Saint-Germain cu Austria și a celui de la Trianon cu Ungaria, Ucraina Transcarpatică a fost cedată Cehoslovaciei, iar Bucovina – României.

G. Clemenceau intenționa să creze în Europa postbelică așa-numitul

„cordon sanitar” din statele ce urmau să devină aliate ale Franței împotriva Germaniei și un obstacol pentru extinderea bolșevismului.

2 **Înființarea Ligii Națiunilor.** În data de **14 februarie 1919** Conferința de la Paris a aprobat **statutul Ligii Națiunilor**. Organizația urma să contribuie la dezvoltarea colaborării între toate popoarele, să fie un garant al păcii și securității. Întemeietorii ei au devenit statele-învingătoare și țările nou create: Polonia, Cehoslovacia și Hidjaz (anul 1916, în prezent o parte componentă a Arabiei Saudite). Principalul organ de conducere al Ligii Națiunilor era Adunarea Generală anuală și Consiliul Ligii, iar sediul noii organizații se afla la Geneva. Consiliul Ligii urma să fie compus din cinci membri permanenți (SUA, Marea Britanie, Franța, Italia, Japonia) și cinci membri nepermanenți. Însă, senatul american nu a ratificat (adică nu a adoptat) Tratatul de Pace de la Versailles cu Germania, care includea și statutul Ligii Națiunilor. De aceea, SUA, deși au fost inițiatorii creării noii organizații, nu au intrat în componența ei. Textul statutului Ligii Națiunilor erau o parte componentă a tuturor tratatelor de pace încheiate cu statele învinse. Acestea, însă, la fel ca și Rusia sovietică, nu au intrat în componența organizației respective.

3 **Tratatul de Pace de la Versailles.** În luna **aprilie 1919** țările-învingătoare au convenit textul Tratatului de Pace cu Germania și i-au invitat pe reprezentanții ei la Paris. Încercările diplomaților germani de a introduce unele schimbări în acest document au fost respinse cu amenințarea reluării acțiunilor militare. La **28 iunie 1919** reprezentanții Germaniei au semnat Tratatul de Pace în Sala Oglinzilor a Palatului de la Versailles.

Germania a fost recunoscută ca fiind vinovată pentru declanșarea războiului și, împreună cu aliații, responsabilă de rezultatele lui. Potrivit tratatului, Germania îi retroceda Franței Alsacia și Lorena, zona orașelor Eupen, Malmedi și Morne (după organizarea unui plebiscit pentru obținerea acordului populației locale) au fost cedate Belgiei, Schlezwigul a trecut la Danemarca (de asemenea în urma unui plebiscit). Germania recunoștea independența Poloniei și Cehoslovaciei. La ultima trecea o parte din teritoriile Sileziei. Polonia s-a ales cu unele raioane ale Pomeraniei, orașul Poznan, o mare parte a teritoriilor din Prusia de Vest și o parte din cea de est, precum și o parte a Sileziei Superioare.

Orașul Danzig (Gdansk), împreună cu teritoriile adiacente, s-a transformat într-un „oraș liber” sub conducerea Ligii Națiunilor. Însă el era inclus între frontierele vechi ale Poloniei. Teritoriul așa-numitului „Coridor Danzig” separa Prusia de Est de Germania.

Germania s-a angajat să respecte neutralitatea Belgiei, să ofere independență deplină Luxemburgului și Austriei. Sub jurisdicția Ligii Națiunilor trecea regiunea Memel, la drepturile asupra căreia renunța Germania. Teritoriile ei de pe malurile stâng și drept ale Rinului, pe o distanță de 50 de kilometri, se transformau într-o **zonă demilitarizată**. Bazinul carbonifer Saar trecea în proprietatea deplină și nelimitată a Franței, iar însăși regiunea rămânea, pentru o perioadă de 15 ani, sub guvernarea Ligii Națiunilor cu desfășurarea ulterioară a unui plebiscit referitor la independența ei de stat. În total, Germania a pierdut $\frac{1}{4}$ din teritoriu.

Potrivit Tratatului, Germania era privată de toate coloniile, care, cu ajutorul sistemului de mandat, au fost împărțite între Franța, Japonia, Belgia, Portugalia, Marea Britanie și dominiioanele acesteia.

Tratatul prevedea și dezarmarea Germaniei. Trupele ei terestre erau limitate la 100 de mii de persoane. Era anulat datoria militară obligatorie și introdus un sistem liber de înrolare în armată. Era redus cu mult efectivul flotei maritime-militare a Germaniei. Acesteia îi era interzis să dețină submarine, aviație militară, tancuri, artilerie grea etc.

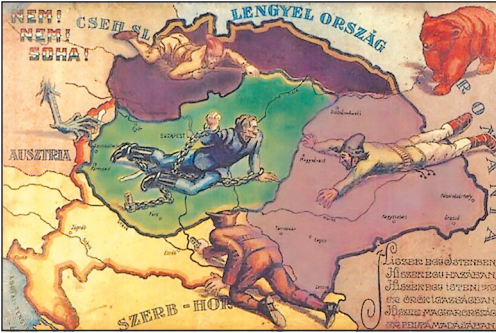
Germania se angaja să plătească **despăgubiri de război** pentru a acoperi „toate cheltuielile” aliaților. Unele articole ale Tratatului aduceau Germania la nivelul unei țări dependente.

Zonă demilitarizată — teritoriu determinat printr-un tratat internațional, unde este interzisă păstrarea de trupe și armament, păstrarea fortificațiilor și întreprinderilor militar-industriale vechi și construcția altora noi.

Despăgubiri de război — despăgubirea totală sau parțială de către stat a daunelor cauzate unuia sau mai multor state în formă bănească sau în alt mod. Plata despăgubirilor este fixată în Tratatul de Pace după încheierea războiului.

4 **Tratatele de Pace încheiate cu aliații Germaniei.** Tratatul cu Germania, împreună cu cele semnate cu țările ei aliante în război – Austria, Bulgaria, Ungaria și Turcia, au constituit **Sistemul Tratatelor de Pace de la Versailles**. La 10 septembrie 1919, în orașul **Saint-Germain-an-Laye** din apropierea Parisului a fost semnat tratatul de pace cu Austria. El a legitimat, în mod practic, destrămarea Imperiului Austro-Ungar și întemeierea pe ruinele lui a noilor state independente – Austria, Ungaria, Cehoslovacia, Regatului sârbilor, croaților și slovenilor. Acest lucru a cauzat o schimbare a apartenenței statale a pământurilor vest-ucrainene: Polonia a obținut Galiția, România – Bucovina, Cehoslovacia – Transcarpatia.

Austria, ca și Germania, era supusă restricțiilor militare. Efectivul forțelor ei armate era redus la 30 mii de oameni. Era anulat serviciul militar

Rezultatele Tratatului de la Trianon pentru Ungaria. Caricatură din anul 1920.

? Cum sunt redată în caricatură schimbările ce s-au produs în Ungaria conform Tratatului de la Trianon?

redut, practic, ieșirea la Marea Egee. Efectivul numeric al armatei bulgare era redus la 20 mii de persoane, era anulat serviciul militar obligatoriu. Suma despăgubirilor de război a fost stabilită la 2,25 miliarde de franci în aur, ce urmau să fie plătiți în decurs de 37 de ani.

În data de **4 iunie 1920**, în Palatul Mare din Trianon, statele-învingătoare au semnat Tratatul de Pace cu Ungaria. Documentul, ca și Tratatul de la Saint-Germainin, prevedea încetarea existenței Austro-Ungariei și consfințea frontierele statelor străine, stabilite anterior. Ungaria s-a văzut nevoită să accepte cedarea unor teritorii României, Cehoslovaciei, Austriei și Regatului sârbilor, croaților și slovenilor. Astfel ea a pierdut ieșirea la Marea Adriatică. Condițiile tratatului micșorau teritoriul Ungariei de trei ori, iar numărul populației – de 2,5 ori în comparație cu anul 1914. Efectivul numeric al armatei maghiare era redus la 35 mii de persoane, era anulat serviciul militar obligatoriu. Flota maritimă-militară, inclusiv navele flotei dunărene, erau transmise aliaților. Ungariei i s-a interzis să se înarmeze cu aviație militară, tancuri, tunuri grele etc. Ea le oferea statelor-învingătoare, în ordine unilaterală, un regim privilegiat în ceea ce privește tranzitul, importul și exportul mărfurilor. Suma despăgubirilor a fost stabilită la 200 milioane de coroane în aur.

La **10 august 1920**, în orașul francez **Sevres**, învingătorii au semnat un Tratat de Pace cu Turcia, document prin care a fost legitimată destrămarea și împărțirea Imperiului Otoman. El a fost, practic, impus guvernului țării în condițiile ocupării de către trupele Antantei a zonelor vitale strategice – Istanbulul, Smyrna (Izmir), precum și a ofensivei armatei elene împotriva trupelor turcești. Potrivit Tratatului de la Sevres, Turcia era privată de toate posesiunile sale coloniale – Siria, Liban, Palestina, Mesopotamia (Irak), Peninsula

obligatoriu, Austriei îi era interzis să dețină flotă maritimă-militară, aviație militară, tancuri și artilerie grea. Austria trebuia să plătească despăgubiri de război, deși suma lor nu a fost fixată. Ea ceda totă flota sa comercială și de pescuit țărilor învingătoare în contul despăgubirilor. Un articol aparte, ca și în Tratatul de Pace de la Versailles, interzicea unirea Austriei cu Germaniei.

La **27 noiembrie 1919**, în suburbia pariziană Neuilly-sur-Seine a fost semnat Tratatul de Pace cu Bulgaria. Tratatul de la Neuilly prevedea cedări teritoriale din partea Bulgariei în favoarea Greciei, României și Regatului sârbilor, croaților și slovenilor. Ca urmare a cedărilor făcute Greciei, Bulgaria a pier-

Arabică, Egiptul. Ea trebuia să recunoască anexarea Ciprului de către Marea Britanie și independența Armeniei. Marea Marmara și strâmtoarea Bosfor rămâneau deschise pentru toate navele pe timp de pace, dar și în vreme de război. Marea Britanie a obținut mandatul să conducă Palestina, Transiordania și Iranul, iar Franța – Siria și Libanul. O parte din teritoriul ei era cedată Franței și Italiei. Efectivul numeric al armatei turcești era redus la 50 mii de persoane. Pe teritoriul Turciei era reintrodus regimul de capitulare, ceea ce le oferea statelor din Antanta dreptul de a interveni în treburile interne ale Imperiului Otoman. Însă victoria Revoluției Naționale din anii 1920–1923 a împiedicat realizarea definitivă a condițiilor Tratatului de la Sevres.

Pentru a reglementa relațiile cu Turcia printr-o metodă de compromis, în data de 20 noiembrie 1922, în orașul Lausanne (Elveția), și-a început lucrările o conferință de pace, care a durat cu unele întreruperi până la **23 iulie 1923**. Conferința s-a încheiat cu semnarea Tratatului de Pace de la Lausanne, care determina noile frontiere ale Turciei. Ei îi erau retrocedate teritoriile transmise anterior Greciei și Armeniei. Erau anulate toate restricțiile referitoare la efectivul numeric al armatei turcești, la felurile și cantitatea de armament, țara era eliberată de plata despăgubirilor de război. A fost adoptată o nouă convenție referitoare la regimul strâmtoarelor de la Marea Neagră, care prevedea, în condițiile neutralității Turciei, trecerea fără obstacole, prin strâmtoarele Bosfor și Dardanele, a navelor militare ale oricăror țări atât pe timp de pace, cât și în vreme de război. Participanții la conferință au recunoscut independența Turciei și au anulat regimul de capitulare aplicat în această țară.

Întrebări și însărcinări

1. Indicați data desfășurării Conferinței de la Paris. **2.** Explicați noțiunea „Despăgubiri de război”. **3.** Numiți principalul organ de conducere al Ligii Națiunilor. **4.** Ce efectiv numeric pentru armata germană a fost stabilit conform Tratatului de la Versailles? **5.** Indicați denumirea tratatelor de pace încheiate cu Austria, Ungaria, Bulgaria și Turcia.

6. Caracterizați pozițiile statelor-învingătoare în război la Conferința de Pace de la Paris. **7.** Numiți restricțiile impuse Germaniei în conformitate cu Tratatul de la Versailles. **8.** Care erau tezele principale ale tratatelor de pace încheiate cu aliații Germaniei? **9.** Pot fi, oare, considerate echitabile tratatele de pace încheiate cu aliații Germaniei?

10. Urmăriți după hartă ce schimbări teritoriale s-au produs ca urmare a Tratatului de la Versailles și a tratatelor semnate cu aliații Germaniei. **11.** Găsiți, cu ajutorul resurselor din rețeaua Internet, informații despre structura Ligii Națiunilor și a sistemului ei de mandate. Alătuiți o schemă. **12.** Uniți-vă în grupe și discutați pe marginea întrebării „A putut, oare, sistemul Tratatelor de la Versailles să asigure o pace durabilă în Europa?”.

13. Pregătiți un eseu pe tema: „Învingătorii și învinșii în Primul Război Mondial: coordonarea pozițiilor”.

§ 6. Conferința de la Washington din anii 1921–1922

1. Care state luptau pentru deținerea influenței în regiunea Asia-Pacific la începutul secolului al XX-lea? 2. Care erau scopurile acestor țări?

Divergențele interstatale din Orientul Îndepărtat. La începutul sec. al XX-lea, regiunea Asia-Pacific s-a transformat într-unul din centrele de confruntare interstatală din lume. În perioada postbelică, principalii rivali în această regiune erau SUA, Marea Britanie și Japonia. Divergențele principale între aceste state au apărut în jurul problemei controlului asupra Chinei, a deținerii coloniilor și a păstrării echilibrului înarmărilor maritime.

Japonia nu a luat parte activă la război. Folosindu-se de faptul că forțele principale ale adversarilor săi erau concentrate pe arena europeană a luptelor, ea și-a întărit pozițiile în Oceanul Pacific, în Orientul Îndepărtat și, îndeosebi, în China. Țara și-a concentrat în mâinile sale circa jumătate din comerțul exterior al Chinei.

SUA considerau că obținerea de către Japonia, conform Tratatului de la Versailles, a unei părți însemnate a patrimoniului german, atinge interesele lor în zonă. Americanii insistau ca fața de China să fie promovată politica „ușilor deschise” și a „posibilităților egale”. În același timp, cercurile americane de guvernare erau îngrijorate de faptul că Marea Britanie și Japonia construiau nave de luptă, care, după caracteristicile lor, le depășeau pe cele americane. Statele Unite dispuneau de mult mai multe posibilități pentru a câștiga rivalitatea maritimă-militară, însă pentru aceasta era nevoie de timp. Folosindu-se de imensa datorie financiară a Angliei, SUA încercau să o oblige să cedeze pozițiile în zonă. Americanii cereau achitarea imediată a datoriilor, atacau sferele de influență britanice în China, insistau asupra anulării privilegiilor Marii Britanii în comerț și în mediul de afaceri în toate zonele Chinei.

La rândul său, Anglia insistă asupra menținerii principiului de împărțire a Chinei în sfere de influență. Începând cu anul 1902 a funcționat o alianță anglo-niponă, care era orientată, practic, contra Rusiei. Japonia încerca să o folosească împotriva SUA.

Drept urmare a agravării situației în regiune, Statele Unite ale Americii au propus convocarea unei conferințe internaționale la Washington cu scopul reducerii înarmărilor și a soluționării problemelor contradictorii din Orientul Îndepărtat și din zona Oceanului Pacific.

Începutul Conferinței de la Washington din anii 1921–1922. Tratatul celor patru puteri. În perioada 12 noiembrie 1921 – 6 februarie 1922, la Washington, s-au desfășurat lucrările unei conferințe de pace, la care au participat delegațiile SUA, Marii Britanii, Chinei, Japoniei, Franței, Italiei, Olandei, Belgiei, Portugaliei, precum și reprezentanți ai dominioanelor britanice și ai Indiei.

În data de 13 decembrie 1921 delegațiile SUA, Marii Britanii, Franței și Japoniei au semnat **Tratatul celor patru puteri** referitor la protecția în

comun a drepturilor lor teritoriale în Oceanul Pacific. Tratatul garanta păstrarea de către participanți a posesiunilor coloniale în peninsulele din bazinul Pacificului. Părțile se obligau reciproc în privința inviolabilității coloniilor pentru o perioadă de zece ani. Tratatul anglo-nipon din 1902 a fost anulat. Se prevedea că, în cazul unui pericol de ordin militar, participanții la tratat au dreptul să inițieze consultări pentru luarea „celor mai eficiente măsuri” pentru apărarea lor. În general, Tratatul celor patru puteri a facilitat stabilizarea pozițiilor statelor din bazinul Oceanului Pacific.

Conferința de la Washington din anii 1921–1922 — conferință la care a fost discutată problema reducerii înarmărilor și a corelării de forțe între state în Orientul Îndepărtat, create după Primul Război Mondial.

3 **Tratatul celor cinci puteri. Tratatul celor nouă puteri.** La 6 februarie 1922 SUA, Anglia, Japonia, Franța și Italia au semnat **Tratatul celor cinci puteri** referitor la reducerea înarmărilor pe mare. Între ele era stabilit raportul forțelor maritime militare – 5:5:5:3:1,75:1,75. Semnatarii Tratatului se obligau să nu construiască cuirasate cu un tonaj mai mare de 35 de tone. În același timp, tonajul crucișătoarelor și al submarinelor nu era limitat. Era interzisă construcția unor noi baze maritime și întărirea pazei de coastă. Excepție se făcea doar pentru Statele Unite, pentru domeniile britanice din Canada, pentru Australia și Noua Zeelandă, care au obținut dreptul să întărească insulele ce apărau nemijlocit intrările în apele lor teritoriale.

Tratatul celor cinci puteri a devenit primul acord din istorie referitor la limitarea înarmărilor. Acesta, însă, a înclinat doar raportul de forțe de partea Statelor Unite ale Americii. Marea Britanie s-a văzut nevoită să renunțe la principiul său de „standard al două state”, în conformitate cu care flota engleză urma să fie egală cu flotele a două mari puteri maritime. Japonia s-a pronunțat împotriva proporțiilor fixate în Tratat și a cerut egalitatea flotelor, însă pretențiile ei au fost respinse.

În data de **6 februarie 1922** SUA, Marea Britanie, Franța, Japonia, Italia, Belgia, Olanda, Portugalia și China au semnat **Tratatul celor nouă puteri** referitor la respectarea principiului „ușilor deschise” și al „posibilităților egale” în China. În același timp, în Tratat se punea accentul pe suveranitatea și integritatea Chinei, pe „acordarea acestei țări a celei mai complete și nelimitate posibilități de a dezvolta și susține în interiorul său un guvern viabil și puternic”. Însă se păstrau acordurile inegale cu țara și controlul din afară asupra vămirilor chineze. Japonia a respins cerința Chinei de a-și retrage trupele din Manciuria de Est, însă fost nevoită să accepte cedarea fostelor concesiuni germane din Shandong, cotate cândva de ea și retragerea trupelor de acolo. În mod practic, China a nimerit într-o dependență inechitabilă față de țara care se considera, și nu fără motiv, cel mai puternic stat de la acea vreme – SUA.

4 Divergențele din cadrul sistemului Versailles-Washington. Setul de Tratatе, elaborate și semnate în perioada reglementării postbelice pașnice, au intrat în istorie sub denumirea de **Sistemul Versailles-Washington**. Sistemul de la Versailles a fost orientat către soluționarea problemelor postbelice ale Europei Occidentale, precum și către reglementarea intereselor statelor de frunte din Africa și din Orientul Apropiat, iar Sistemul de la Washington – către rezolvarea divergențelor din Orientul Îndepărtat și din zona Oceanului Pacific. În cadrul ambelor conferințe a fost format un nou echilibru de forțe și au fost redistribuite sferile de influență în lume.

Crearea Sistemului Versailles-Washington le-a oferit popoarelor lumii posibilitatea să iasă din starea de război și a pus baza unei stabilități relative în relațiile internaționale în anul 1920.

În loc să pună bazele unei noi epoci fără războaie și fără violență, Sistemul Versailles-Washington a consolidat doar împărțirea lumii în învingători și învinși, de aceea s-a dovedit a fi extrem de firav și de scurtă durată.

? Întrebări și însărcinări

1. Care state au luat parte la Conferința de la Washington? 2. Numiți statele care au semnat Tratatul celor patru puteri. 3. Ce fel de raport între flotele Statelor Unite și Angliei a fost stabilit prin Tratatul celor cinci puteri? 4. Când a fost semnat Tratatul celor nouă puteri?
5. În ce constau contradicțiile interstatale din Orientul Îndepărtat după încheierea Primului Război Mondial? 6. Caracterizați tezele principale ale Tratatului celor patru puteri. 7. Care au fost conținutul și importanța Tratatelor celor cinci și celor nouă puteri? 8. Determinați avantajele și neajunsurile Sistemului Versailles-Washington.
9. Organizați o discuție pe tema „Care stat a obținut cele mai mari avantaje de pe urma Conferinței de la Washington și la ce a dus acest lucru”?
10. Există opinia că Sistemul de Tratatе de la Versailles a creat un „butoi cu pulbere” în Europa. Dați exemple care să confirme sau să conteste acest punct de vedere.

§7. Relațiile internaționale în anii '20

1. A luat parte Rusia la elaborarea sistemului Versailles-Washington? 2. Când și în ce mod a fost creată Liga Națiunilor?

1 Conferințele de la Genova și de la Haga. Sistemul Versailles-Washington a contribuit la stabilizarea relațiilor internaționale în lumea postbelică. În anii '20 s-au făcut încercări de a perfecționa acest sistem. Astfel, cercurile de guvernare din statele învingătoare s-au convins că intențiile de a izola Rusia sovietică au dus numai la destabilizarea relațiilor internaționale. În plus, era clar deja că bolșevicii s-au afirmat la putere, iar aspirațiile lor la înfăptuirea unei revoluții mondiale sunt irealizabile. Pentru a soluționa problemele reconstrucției postbelice, statele europene se înclinau tot mai mult în direcția stabilirii unor legături comerciale cu Rusia. În anii 1920–1921 Rusia sovietică a încheiat acorduri comerciale cu Germania, Marea Britanie și cu alte țări.

În luna octombrie a anului 1921 guvernul sovietic le-a propus statelor de frunte din lume convocarea unei conferințe pentru a discuta problemele colaborării economice. Reprezentanții lui promiteau, cu condiția recunoașterii Rusiei sovietice, să facă unele concesii în problema datoriilor țariste făcute până în 1914. În luna ianuarie a anului 1922, analizând propunerea respectivă, ședința Consiliului Suprem al Antantei de la Cannes, a decis să convoace o conferință internațională pentru căutarea căilor de „renaștere economică a Europei Centrale și de Est” și să o invite la lucrările ei pe Rusia.

În perioada **10 aprilie – 19 mai 1922**, în orașul italian **Genova** s-a desfășurat o conferință la care au luat parte delegații din 29 de state și din dominioanele britanice. La ea, pentru prima dată după încheierea războiului, s-au întâlnit la masa tratativelor reprezentanții țărilor Antantei, Puterilor Centrale și Rusiei Sovietice. SUA au refuzat să participe la lucrările conferinței. Scopul Conferinței de la Genova urma să devină stabilirea legăturilor comerciale și a colaborării economice pentru reconstrucția postbelică a țărilor Europei și elaborarea condițiilor de normalizare a relațiilor cu Rusia și Puterile Centrale.

La această conferință, Țările Antantei s-au situat pe o poziție comună referitoare la Rusia. De la ea se cerea achitarea tuturor datoriilor antebelice și a celor din perioada războiului, făcute de guvernele precedente pentru suma de circa 18 miliarde de carboave, retrocedarea averilor naționalizate ale persoanelor străine și despăgubirea daunelor suferite de acestea în urma revoluției, restabilirea statutului exterritorial pentru cetățenii străini în țară, anularea monopolului de stat asupra comerțului exterior și încetarea comunizării. Drept răspuns, delegația sovietică a cerut achitarea a 39 miliarde de carboave pentru daunele cauzate de țările Antantei în timpul intervenției și a războiului civil și a refuzat să plătească datoriile guvernului provizoriu. Era clar că părțile nu vor ajunge la un compromis.

Unicul rezultat real al conferinței a fost că în timpul ei a avut loc apropierea dintre Germania și Rusia sovietică. La **16 aprilie 1922**, în orașul **Rapallo** din Italia, cele două țări au semnat un acord referitor la restabilirea relațiilor diplomatice, la renunțarea reciprocă la despăgubirea cheltuielilor cauzate de război, la pretențiile legate de naționalizarea patrimoniului german din Rusia și la dezvoltarea comerțului pe baza unei facilitări maxime. Tot prin acest acord Rusia a anulat datoria Germaniei în sumă de 10 miliarde carboave.

Semnarea Tratatului de la Rapallo a influențat esențial relațiile internaționale din Europa. Două țări „supărate” de statele învingătoare, au încheiat între ele un „tratat anti-Versailles”, punând în pericol sistemul postbelic de securitate. O consecință a tratatului a devenit, de asemenea, stabilirea unei colaborări economice și militare fructuoase sovieto-germane. Germania a obținut o piață de desfacere a producției industriale, o sursă de materie primă și posibilitatea de a ocoli restricțiile Tratatului de la Versailles. URSS însemna pentru Germania noi tehnologii necesare pentru perfecționarea înarmărilor, întreprinderi ale industriei militare și îmbunătățirea gradului de pregătire a cadrelor de comandă.

În perioada 15 iunie – 20 iulie 1922, în orașul Haga (Olanda) s-a desfășurat încă o conferință internațională, care a devenit o continuare a celei de la Genova. În cadrul ei, delegațiile a 26 de state (fără Germania) au încercat să elaboreze un mecanism de întoarcere a datoriilor și a proprietății private a străinilor naționalizate în Rusia. Și de data aceasta, conferința s-a încheiat fără rezultate.

În anul 1924 începe un val de recunoaștere diplomatică a URSS de către statele occidentale și o îngrijorare profundă în legătură cu posibilitatea apariției unui puternic bloc sovieto-german anti-Versailles. Însă relațiile Occidentului cu URSS erau instabile.

2

Încercările de a soluționa problema plătirii despăgubirilor de către Germania.

Problema plătirii despăgubirilor de către Germania țărilor-îvingătoare rămânea una dintre cele mai complicate. În anul 1919, comisia în această problemă a stabilit suma lor totală de 269 miliarde de mărci în aur.

După îndelungi tratative la Conferința de la Londra din anul 1921, a fost stabilită suma definitivă a despăgubirilor – 132 milioane de mărci în aur, ce urma să fie plătită timp de 37 de ani. Însă în condițiile agravării situației economice în țară, în luna noiembrie a anului 1922 guvernul a cerut stabilirea unui moratoriu (sistarea) pe o durată de cinci ani la plățirea despăgubirilor și acordarea unui credit pentru relansarea economiei. După refuzul țărilor Antantei, Germania a încetat să mai plătească despăgubiri.

La 9 ianuarie 1921, la ședința Comisiei țărilor Antantei, Franța, Belgia și Italia au adoptat o hotărâre cu privire la aplicarea unor sancțiuni de natură economică și militară împotriva Germaniei. Împotriva acestui pas s-a pronunțat Marea Britanie. Pentru a o obliga pe Germania să plătească despăgubirile, Franța a decis să pună mâna pe minele de cărbune și pe întreprinderile metalurgice din regiunea Ruhr. La 11 ianuarie 1923 armata franco-belgiană a pus stăpânire pe Ruhr. „Crisa de la Ruhr” a generat o creștere nemaivăzută a inflației în Germania.

În anul 1924, la Londra a fost convocată o nouă conferință internațională a statelor-îvingătoare și a Germaniei pentru soluționarea situației complicate legate de plățirea despăgubirilor și de ocuparea regiunii Ruhr. În data de 16 august conferința a aprobat „**planul Dawes**”, elaborat de un comitet internațional de experți în frunte cu bancherul american **Charles Dawes**. În conformitate cu acest plan, Germania urma să plătească în primii cinci ani câte 1–1,75 miliarde de mărci sub formă de despăgubiri anual, iar mai departe – câte 2,5 miliarde mărci în fiecare an. Pentru dezvoltarea economiei

și stabilizarea mărcii, Germania a primit importante împrumuturi, 70 % dintre care erau din SUA. Suma totală a despăgubirilor rămânea neschimbată. O hotărâre aparte a conferinței l-a constituit acordul dintre Germania, Franța și Belgia referitor la evacuarea trupelor franco-belgiene din regiunea Ruhr.

Charles Gates Dawes

Între anii 1924–1932, conform „Planului Dawes”, Germania a obținut credite în sumă de 32 miliarde de mărci și a plătit despăgubiri în sumă de 11,5 miliarde de mărci. „Planul Dawes” reflecta, de asemenea, interesul statelor Unite de a primi datoriile în valoare de 10 miliarde dolari de la țările Antantei. Ultimele condiționau achitarea datoriilor de încasările de pe urma plătirii despăgubirilor de către Germania. Planul respectiv a confirmat recunoașterea de către guvernul american a dependenței dintre datoriile aliaților și despăgubiri.

În anii 1929–1930, la Haga a avut loc o conferință internațională, la care a fost studiat și adoptat un nou plan de despăgubiri referitor la Germania, elaborat de comitetul de experți financiari în frunte cu bancherul american, **Owen Young**. Planul aprobat al lui Young prevedea reducerea sumei totale a despăgubirilor până la 113,9 miliarde de mărci, precum și plăți anuale de până la 2 miliarde de mărci. Erau lichidate toate mecanismele aprobate anterior de control extern asupra economiei și finanțelor Germaniei, fiind fixată și o perioadă de 55 de ani, în care Germania trebuia să plătească despăgubirile. O hotărâre importantă a Conferinței de la Haga din anii 1929–1930 a fost acordul referitor la retragerea, înainte de termen (cu cinci înainte de data fixată în Tratatul de Pace de la Versailles), a tuturor trupelor de ocupație din regiunea Ruhr.

„Planul Young” a fost îndeplinit până în luna iunie a anului 1931 și anulat după proclamarea, de către președintele SUA, H. Hoover, a moratoriului asupra plății despăgubirilor din partea Germaniei. La nivel oficial, planul a fost anulat prin Conferința de la Lausanne din anul 1932. Conform acelei hotărâri, plățirea despăgubirilor de către Germania a încetat. În total, în decursul întregii perioade, Germania a plătit statelor-învingătoare 21,8 miliarde de mărci în aur, primind în schimb 39 miliarde de mărci sub formă de credite, marea majoritate a sumei provenind din SUA.

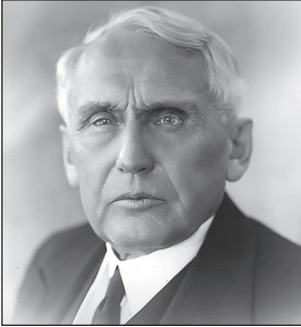
3

Instituirea noului sistem de securitate colectivă. Activitatea Ligii Națiunilor în anii '20. După „criza Ruhrului”, între politicienii europeni a crescut numărul adeptilor ideii concilierii istorice cu noua Germanie, în contextul afirmării pe continent a unor relații de parteneriat și de egalitate în drepturi. Această idee era răspândită de către miniștrii de externe ai Franței, **Aristide Briand**, și Germaniei, **Gustav Stresemann**.

În perioada 5–16 octombrie 1925, în orașul Locarno (Elveția), s-a desfășurat Conferința internațională a miniștrilor afacerilor externe ai Marii Britanii, Franței, Belgiei, Germaniei, Italiei, Cehoslovaciei și Poloniei, la care a fost examinat noul **sistem de securitate colectivă**. Participanții la întrunire au aprobat o serie de acorduri, prin care era garantată inviolabilitatea frontierelor de vest ale Germaniei și era instituit sistemul de arbitraj – un mecanism de soluționare a unor posibile divergențe de frontieră cu statele vecine. **Pactul de garanție Renan**, încheiat la Conferința de la Locarno, a devenit rezultatul principal al întrunirii și baza noului sistem de securitate colectivă.

Sistemul de securitate colectivă — acțiunile comune ale statelor cu scopul apărării în fața unor pericole interne și externe.

Pact — acord între instituții sociale sau state, ce vizează acțiuni în comun.

Frank Billings Kellogg, secretar de stat al SUA, laureat al Premiului Nobel pentru pace în anul 1929 „Pentru pregătirea Pactului de la Paris” (pactului Briand-Kellogg)

În luna aprilie a anului 1927, ministrul de externe al Franței, A. Briand, i-a propus secretarului de stat al SUA, Frank Kellogg, să încheie un tratat bilateral referitor la „prietenia veșnică” și la proclamarea războiului în afara legii. Statele Unite au sprijinit această inițiativă. La baza proiectului american a fost elaborat un tratat despre renunțarea la război în calitate de criteriu al politicii naționale. El a obținut denumirea de „pactul Briand-Kellogg”. În data de 27 august 1928 acesta a fost semnat la Paris de către reprezentanții a 15 state. Ulterior, la acest pact au aderat aproape toate statele europene, inclusiv URSS.

La 15 noiembrie 1920, la Geneva s-a deschis în mod oficial prima sesiune a Adunării Ligii Națiunilor. Printre cele mai importante probleme pe care sesiunea le-a examinat în anul 1921, se număra și cea cu privire la divergențele dintre Suedia și Finlanda referitor la apartenența insulelor Aland, plebiscitul din Silezia Superioară, conflictul dintre Lituania și Polo-

nia în jurul orașului Vilnius. Primele două cazuri au demonstrat eficiența intervenției Ligii Națiunilor, însă cel de-al treilea – nu. Deosebit de frecventă în activitatea Ligii Națiunilor era „problema ucraineană”.

Întrebări și însărcinări

1. Când a avut loc Conferința de la Genova? **2.** Numiți statele care au încheiat Tratatul de la Rapallo. **3.** Ce sumă generală a despăgubirilor din partea Germaniei prevedea „planul Young”? **4.** La care conferință internațională a fost încheiat Pactul Renan? **5.** Ce înseamnă „Pactul Briand-Kellogg”?

6. Caracterizați desfășurarea și rezultatele Conferințelor de la Genova și Haga. **7.** Cum era soluționată problema plății despăgubirilor de către Germania? **8.** Numiți măsurile ce au fost luate pentru crearea noului sistem de securitate colectivă.

9. Cu ajutorul sistemelor de căutare din Internet, găsiți informații despre etapele soluționării problemei despăgubirilor din partea Germaniei și alcătuiți o schemă. **10.** Uniți-vă în grupe și discutați pe tema: „În ce constau particularitățile relațiilor internaționale în anii ‘20’” **11.** Alcătuiți tabelul: „Conferințele internaționale din anii ‘20’”, indicând data și locul desfășurării, scopul, hotărârile și rezultatele.

Lecție practică

**Focarele tensiunilor în relațiile internaționale:
cauze, părți, desfășurare și consecințele confruntării**

**Însărcinări pentru generalizarea cunoștințelor și
pregătirea pentru controlul tematic la capitolul II
„Organizarea lumii postbelice”**

CAPITOLUL III. STATELE LUMII ÎNTRE CELE DOUĂ RĂZBOAIE MONDIALE (ANII 1918–1939)

§8. Statele Unite ale Americii

1. Determinați particularitățile situației social-economice și politice a SUA la începutul sec. al XX-lea. 2. Cum a avut loc intrarea SUA în Primul Război Mondial? 3. Ce poziție au ocupat Statele Unite în timpul Conferinței de Pace de la Paris?

Situația SUA după Primul Război Mondial. În perioada de după război, Statele Unite ale Americii erau cea mai puternică, din punct de vedere economic, țară din lume. Deoarece pe teritoriul continentului american nu aveau loc acțiuni militare, țara nu a suferit ruini în masă sau jertfe omenești, așa cum se întâmplase în Europa. Războiul a facilitat avântul economic. Venitul general brut al monopolului în anii 1914–1919 a atins cifra de 33,6 miliarde de dolari. Se dezvoltă industria, erau create noi locuri de muncă. Ca urmare, în anul 1920 SUA extrăgeau 50 % din cărbune, 66 % din volumul total de petrol, produceau 3/5 din totalul volumului de fontă și de oțel și fabricau 85% din automobilele din lume. A crescut cu mult exportul de capital. La începutul anilor '20, împrumuturile militare de stat ale SUA oferite altor țări s-au ridicat la suma de 11 miliarde de dolari. În perioada războiului a crescut de două ori volumul investițiilor americane private peste hotare. Dintr-o țară cu datorii, Statele Unite s-au transformat în cel mai mare creditor din lume.

Partidul Democrat și președintele W. Wilson au proclamat în anul 1917 cursul spre obținerea calității de „lider mondial”. Calea de realizare a lui a devenit programul celor „14 puncte”.

Însă hotărârile Conferinței de la Paris din anul 1919 au dezamăgit administrația președintelui. SUA nu au obținut nici un teritoriu prin mandat, iar în activitatea Ligii Națiunilor un loc de frunte au ocupat Franța și Marea Britanie. Declarându-se în opoziție față de guvern, republicanii din SUA se situau pe pozițiile izolaționismului, negau ratificarea Tratatului de la Versailles și participarea țării la activitatea Ligii Națiunilor. Republicanii optau pentru politica „mâinilor dezlegate” pentru SUA, sperând că mărirea capacității militar-politice va asigura superioritatea SUA asupra statelor europene. Contradicțiile dure dintre republicani (izolaționiști) și democrați (expansioniști) reflectau viziunea diferită asupra căilor de instaurare,

Periodizarea dezvoltării SUA în anii 1920–1939

Perioada	Anii
Criza economică	1920—1921
„Prosperity” (prosperarea)	1922—1929
„Marea depresiune”	1929—1933
„Noul curs” al lui F. Roosevelt	1933—1939

de către SUA, a hegemoniei în lume. În martie anul 1920 Tratatul de la Versailles nu a fost ratificat și a devenit evident că politica externă a lui W. Wilson a eșuat. Înfrângerea lui W. Wilson la alegerile prezidențiale din anul 1920 a blocat desfășurarea ulterioară a reformelor sociale în politica internă, iar în politica externă a dominant izolaționismul.

2 Criza economică din anii 1920–1921. Începutul guvernării republicanilor. În vara anului 1920, în SUA a început o profundă criză economică, ce a afectat în scurt timp industria și agricultura. Numărul șomerilor în anul 1921 a atins cifra de 5,7 milioane de persoane. Prețurile la producția agricolă au scăzut de 3–4 ori, ceea ce a cauzat falimentarea multor gospodării de fermieri. Republicanii, care au învins la alegerile prezidențiale din anul 1920, s-au folosit în mod reușit de nemulțumirea societății față de putere. Noul președinte al SUA a fost ales republicanul **Warren Harding** (1921–1923). Acesta a proclamat cursul de revenire la ordinea antebelică. În general, cursul lui W. Harding a avut un efect pozitiv asupra economiei.

3 Epoca „prosperity” (a prosperității) din anii 1922–1929. În perioada anilor 1922–1929, în Statele Unite s-a produs o dezvoltare vertiginoasă a producției industriale. Țara a început să fabrice 44 % din producția industrială în Occident. Această perioadă a primit denumirea de „prosperity” („prosperitate”).

Erau aplicate noi tehnologii în producție. La uzinele de automobile ale lui **Henry Ford** din Detroit a început producția în masă prin metoda conveierului. Datorită acestui fapt, numai în anul 1927 au fost fabricate 15 milioane de automobile. Peste doi ani SUA au început să fabrice 90 % din numărul total de mașini din lume. La întreprinderi a dobândit o largă răspândire modul de organizare a producției numit **taylorism**. El se baza pe divizarea muncii și pe sistemul rațional al mișcărilor, ceea ce a contribuit la sporirea eficienței muncii.

În afară de industria automobilelor, în acea perioadă cel mai intens s-au dezvoltat ramurile constructoare de mașini, electrotehnică, chimică și aviatică. Un rol tot mai mare îl aveau asociațiile acționarilor de la societăți și corporații – forme specifice de afaceri colective. Până în anul 1929 corporațiile reuneau circa jumătate din fabricile și uzinele din țară.

Bursă — instituție comercial-financiară în economia de piață, care reglementează piața angro a mărfurilor, a titlurilor de valoare și a valutei străine. Bursa de valori efectuează operațiuni cu titlurile de valoare.

În anul 1920, la cea mai mare bursă din lume – **Bursa de valori din New-York**, se înregistra o adevărată explozie în ceea ce privește cumpărarea și vânzarea de acțiuni. Toți doreau să cumpe-

re acțiuni, pentru ca mai apoi să le vândă, ca să obțină profit. Însă, după agitația speculativă, prețul la acțiuni a început să scadă, după care a urmat criza. Tocmai în această perioadă au dobândit popularitate publicitatea și obiceiul de a „trăi în credit”.

Strălucirea exterioară a epocii prosperității ascundea mai multe probleme. Avântul economic nu a atins o serie de ramuri. Agricultură, spre exemplu, era afectată de o criză îndelungată. În țară erau oficial 1,5–2 milioane de șomeri.

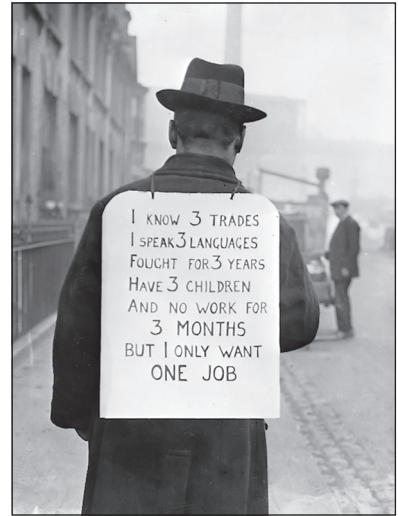
În anul 1924, în postul de președinte al SUA a fost ales republicanul **Calvin Coolidge**. El și-a ales ca deviză a activității sale „Afacerea din America este afacerea însăși”. Pronunțându-se împotriva intervenției statului în economie, el a contribuit din plin la creșterea veniturilor corporațiilor, a redus pentru ele taxele fiscale și le-a acordat subvenții de stat. În același timp, el a respins de două ori proiectul de lege care prevedea acordarea asistenței din partea statului pentru gospodăriile fermierilor. Victoria republicanilor la alegerile din 1928 l-a adus la putere pe **Herbert Hoover (1929–1933)**, care a promis să înfrunte sărăcia și să-i asigure fiecărui om o viață prosperă.

Fără să renunțe la izolaționism, în politica externă Statele Unite ale Americii au trecut, practic, la expansionismul financiar-economic.

4 „Marea depresiune” din anii 1929–1933. În data de 29 octombrie („marțea neagră”), anul 1929 a avut loc o cădere catastrofală la Bursa de valori din New-York. Astfel a început o criză economică nemaîntâlnită după profunzimea și consecințele ei – „marea depresiune”. Numai în decurs de o zi, suma totală a căderii prețurilor la acțiuni a atins cifra de zece miliarde de dolari. Mii de bănci, companii comerciale și industriale au dat faliment. Până în anul 1932 producția industrială a scăzut de două ori. Datorită susținerii din partea statului, în țară au rămas să funcționeze doar marile corporații.

A crescut rapid rata șomajului, atingând o cifră-record pentru țară de 17 milioane de persoane. La periferiile orașelor apăreau așezările pentru șomerii rămași fără adăpost („Hooverville”). Oamenii înfometați formau cozi mari la punctele de caritate în așteptarea mâncării gratuite. Oamenii ajunși în pragul disperării au organizat două „marșuri ale foamei” spre Washington.

Situația se complica și prin aceea că administrația președintelui H. Hoover considera că una dintre cauzele principale ale crizei era doar destrămarea economiei mondiale după război, economia americană fiind absolut sănătoasă. De aceea, președintele, care era devotat principiului antreprenoriatului liber, a propus, cu scopul ameliorării situației, să fie extinsă activitatea

Șomer în căutarea unui loc de muncă. Anul 1930. Pe anunț este scris „Sunt specialist în trei domenii și cunosc trei limbi, am luptat trei ani și am trei copii. Nu am de lucru de trei luni. Însă am nevoie de un singur loc de muncă”.

? Ce informații putem obține din ilustrație despre situația din țară în perioada „marii depresiuni”?

privată de binefacere și ajutorul oferit săracilor, să fie obținută concilierea între sindicate și mediul de afaceri.

Incapacitatea administrației lui H. Hoover de a depăși criza a dus la scăderea autorității republicanilor în Statele Unite ale Americii.

5

„Noul curs” al lui F. Roosevelt. În anul 1932 președinte al SUA a fost ales democratul **Franklin Delano Roosevelt (1933–1945)**, care a inițiat reforme profunde, orientate în direcția depășirii crizei. Politica sa, care a obținut denumirea de **„Noul curs”** a reintrodus reglementarea **economiei de către stat**.

„Noul curs” (în traducere literală „noul acord”) — măsuri introduse de administrația președintelui SUA cu scopul depășirii „marilor depresiuni” din anii 1933–1940.

Franklin Delano Roosevelt, cel de-al 32-lea președinte al SUA

? Folosind sursele auxiliare, explicați ce rol au jucat adresările radiofonice în activitatea președintelui.

La începutul activității sale, F. Roosevelt a înfăptuit un important program de salvare a sistemului bancar al țării.

În anul 1934 a fost realizată devalorizarea dolarului și s-a creat o comisie pentru comerțul cu acțiuni, care controla activitatea bursei de valori, cu scopul stopării speculațiilor cu valori prea ridicate.

Dintre măsurile înfăptuite de F. Roosevelt în primele 100 de zile ale mandatului prezidențial, un loc central l-au deținut legile privind ameliorarea situației în agricultură și industrie. În agricultură a fost elaborat un mecanism orientat către reducerea fabricării principalelor categorii de producție agricolă. Pentru aceasta, fermierii obțineau compensații dintr-un fond special, creat pe contul unui nou impozit.

Primele măsuri luate în cadrul „Noului curs” au dus la o anumită stabilizare a economiei. În general, acestea însemnau intervenția directă a statului în domeniul antreprenoriatului privat pe calea stabilirii unor condiții egale și clare pentru toți. Între întreprinzători trebuia să acționeze „Codul concurenței oneste”, care determina volumul producției, distribuirea piețelor, nivelul remunerării muncii etc.

Au fost introduse, de asemenea, unele măsuri sociale: aplicat sistemul de stat de acordare a ajutorului pentru femeile-văduve, pentru orfani și oamenii invalizi, asigurarea șomerilor și plățirea pensiilor. În anul 1935 a fost adoptat actul național referitor la relațiile de muncă – așa-numita **lege a lui Wagner**. Ea a consfințit dreptul muncitorilor la organizarea sindicatelor, la desfășurarea grevelor și a introdus sistemul reglementării relațiilor de muncă de către stat.

Au început reforme și în sistemul de impozitare – au fost mărite taxele pe supraprofit, moștenire și donații. După stabilirea controlului din partea statului, sistemul federal de rezervă s-a transformat într-un fel de bancă

centrală a SUA, care a și finalizat reforma bancară. A fost extins sistemul de munci publice. La alegerile din anul 1936 adversarii „Noului curs” s-au pronunțat împotriva lui F. Roosevelt, însă victoria lui convingătoare a confirmat susținerea socială a politicii promovate de președinte.

În anul 1938 președintele a propus Congresului un alt set de reforme. Între acestea se numărau măsurile orientate spre reglementarea de către stat a agriculturii, legea referitoare la condițiile echitabile de muncă prin care a fost interzisă definitiv folosirea muncii copiilor ș.a.

În anul 1939 F. Roosevelt a renunțat la noile reforme. Până la intrarea în cel de-al Doilea Război Mondial în anul 1941 administrația sa a încercat să consolideze reformele din „Noul curs”.

Politica externă în perioada președinției lui F. Roosevelt a jucat un rol secundar comparativ cu depășirea consecințelor „marii depresii”. Însă și în acest domeniu au avut loc unele schimbări. În anul 1933, Statele Unite au recunoscut Uniunea Sovietică și au stabilit cu ea relații diplomatice.

Sub presiunea adepților izolaționismului, în anii 1935–1937, **Congresul a adoptat trei Legi referitoare la neutralitate.**

Un rol decisiv în viața politică a lui F. Roosevelt (îndeosebi după anul 1921, când el s-a îmbolnăvit de poliomielită, l-a jucat soția sa, **Eleonora Roosevelt**). În anul 1933 ea, pentru prima dată în istoria SUA, a organizat o conferință de presă în calitate de soție a președintelui. Însă ea nu este cunoscută doar ca prima femeie în stat, ci și ca activistă politică de sine stătătoare. În anul 1941, E. Roosevelt devine adjunct al ministrului american al apărării. După moartea lui F. Roosevelt, în anul 1945, ea este numită reprezentant al SUA la Adunarea Generală a ONU. Pe parcursul întregii sale vieți, E. Roosevelt a luat parte activă la mișcările pentru pace și pentru drepturile femeilor.

Întrebări și însărcinări

1. Cine a devenit președinte al SUA în anul 1921? **2.** Numiți limitele cronologice ale epocii prosperității. **3.** Care era deviza președintelui C. Coolidge. **4.** Cu ce eveniment a început „marea depresiune”?

5. Care era situația Statelor Unite după Primul Război Mondial? **6.** Caracterizați situația SUA în perioada crizei economice din anii 1920–1921. **7.** Ce era caracteristic pentru dezvoltarea țării în epoca prosperității? **8.** Explicați cum a influențat „marea depresiune” SUA și pe cetățenii acestei țări? **9.** Prin ce mijloace a „vindecat” țara F. Roosevelt în perioada „Noului curs”?

10. Organizați o discuție pe marginea chestiunii problematice „Cum a influențat criza economică din anii 1929–1933 modelul american de dezvoltare a civilizației?” **11.** Alcătuiți tabelul „Dezvoltarea SUA în anii 1918–1939”.

12. Alcătuiți portretul istoric al lui F. Roosevelt. **13.** Alegeți una dintre temele de proiect propuse și îndepliniți-o pe parcursul studierii capitolului: 1) Situația geopolitică din Europa în perioada dintre războaiele mondiale; 2) Oglindirea realităților vieții sociale a Europei interbelice în lucrările științifice sau în creațiile literare de la acea vreme.

§ 9. Marea Britanie

1. Numiți trăsăturile caracteristice ale dezvoltării social-economice și politice a Marii Britanii la începutul sec. al XX-lea. **2.** Ce rol a jucat țara în Primul Război Mondial și în organizarea lumii postbelice?

Consecințele Primului Război Mondial pentru Marea Britanie. Marea Britanie a plătit, pentru participarea la război, un preț cu mult mai mare decât se prevedea. Mai mult de 10% din populație a fost mobilizată, 743 mii de persoane au murit, iar 1,7 milioane au fost rănite. Datoria internă a crescut de zece ori și a atins cifra de 6,6 miliarde de lire sterline, iar cea externă – de 1,2 miliarde de lire sterline. Pentru prima dată în istoria sa, Marea Britanie s-a transformat într-o țară debitoare. Fabricarea mărfurilor s-a redus cu 20%. Din cauza scăderii în intensitate a legăturilor cu coloniile, se simțea o insuficiență acută de materie primă. Flota comercială a fost distrusă în proporție de 70%. Din cauza sistării construcției de locuințe, a creșterii prețurilor și impozitelor, s-a agravat starea socială.

Populația puneă întreaga responsabilitate pe liberali, care se aflau în fruntea guvernului. În pofida activităților liderului acestora – premierul **David Lloyd George**, situația nu putea fi schimbată esențial înspre mai bine în condiții de război.

La alegerile parlamentare din anul 1918 pentru prima dată li s-a permis femeilor să voteze.

? Ce informații putem obține din ilustrație despre desfășurarea alegerilor în Marea Britanie la acea vreme?

În decembrie anul 1918 au avut loc primele alegeri parlamentare din perioada postbelică. Coliția conservatorilor și a liberalilor a obținut victoria. Conservatorii și-au consolidat cu mult pozițiile în componența ei. D. Lloyd George și-a păstrat postul de prim-ministru în guvernul de coaliție, format din conservatori și liberali.

În ajunul alegerilor, în țară a fost desfășurată reforma parlamentară. Dreptul electoral a fost acordat tuturor cetățenilor de la vârsta de 21 de ani, care aveau un domiciliu stabil și dispuneau de avere, precum și femeilor de la vârsta de 30 de ani, care dispuneau de avere și aveau un anumit venit anual.

2 Dezvoltarea Marii Britanii în perioada anilor 1918–1929. Guvernul lui D. Lloyd George încerca să îmbunătățească rapid situația în țară, stimulând antreprenoriatul privat și lichidând pârghiile reglementării de către stat, introducuse în timpul războiului. Însă acest proces decurgea într-un mod destul de complicat. În afară de aceasta, plățirea datoriilor a condiționat creșterea impozitelor cu 40% și reducerea programelor cu caracter social. Aceasta a cauzat nemulțumirea socială și activizarea mișcării muncitorești.

Discuții aprinse în societate și în guvern a generat **problema colonială**. Coloniile au avut o contribuție considerabilă la obținerea victoriei în anii de război, iar acum cereau slăbirea controlului imperial și o mai mare autoadministrare. O mare parte din britanici înțelegeau bine rolul coloniilor în asigurarea bunăstării țării și de aceea se opuneau acestui lucru. O mare importanță a avut-o desfășurarea **reformei din învățământ**. Au fost introduse studiile obligatorii ale copiilor până la 14 ani și învățământul primar fără plată.

Complicată rămânea **problema irlandeză**. La începutul anului 1919 parlamentul irlandez separat a proclamat Irlanda drept „națiune suverană și independentă”. Ca răspuns, guvernul britanic a introdus în această regiune starea de război. Pericolul unui posibil război a impus guvernului lui D. Lloyd George să semneze, în **decembrie 1921**, acordul referitor la crearea statului irlandez independent. Pe teritoriul republicii irlandeze staționau în continuare bazele maritime militare ale Marii Britanii, iar provincia Ulster s-a pomenit sub dubla conducere britano-irlandeză. Toate acestea nu au dus la încetarea conflictului, ci doar au agravat situația. Hotărârea guvernului a generat nemulțumirea majorității reprezentanților societății britanice, dar și a celei irlandeze. În Irlanda a izbucnit un război civil.

Incapacitatea guvernului de a ameliora situația în țară, problema colonială și cea irlandeză au dus la căderea guvernului lui D. Lloyd George în **anul 1922** și la alegeri anticipate în parlament. Victoria a fost obținută de către conservatori, iar pe locul doi s-au situat laburiștii. În fruntea guvernului conservatorilor s-a situat **Stanley Baldwin**. Acest guvern s-a menținut mai puțin de un an. Intenționând să-și consolideze pozițiile, S. Baldwin a obținut desfășurarea unor noi alegeri parlamentare. Conform rezultatelor alegerilor din anul 1923, conservatorii și-au redus reprezentanța în parlament, iar pe locul doi s-au situat laburiștii. Deoarece conservatorii și liberalii au refuzat să creeze împreună guvernul, s-a decis ca acest drept să-i fie transmis liderului laburiștilor, **James Ramsay MacDonald**. El a creat primul, în istoria țării, guvern laburist.

Fără o majoritate în parlament, laburiștii nu au reușit să facă multe transformări, în schimb au obținut reducerea taxelor la mărfurile de primă necesitate, majorarea ajutoarelor pentru șomeri și a pensiilor de vârstă, precum și a subvențiilor de stat pentru construcția locuințelor. În timpul conflictelor de muncă, guvernul laburiștilor încerca să oprească grevele și înăbușea mișcarea de eliberare națională în posesiunile coloniale.

Temându-se de scăderea susținerii din partea electoratului, laburiștii au inițiat noi alegeri în octombrie 1924. Însă de data aceasta victoria a fost de partea conservatorilor, al căror lider, S. Baldwin, a condus guvernul Marii Britanii între anii 1924–1929.

În domeniul economic, S. Baldwin a încercat să-i întoarcă țării rolul de centru financiar mondial. El a întărit lira sterlină prin introducerea standardului ei de aur. Guvernul stimula producția industrială, acorda susținere întreprinzătorilor. Această politică, însă, nu era pe placul muncitorilor. Încordarea treptată în societate a dus la izbucnirea unui conflict între mineri și proprietarii minelor în vara anului 1925.

În data de **4 mai 1926** a fost declarată greva generală. Numărul participanților la ea a constituit 40 % din întreaga populație a țării. După aceasta, parlamentul a interzis prin lege organizarea grevelor și a pichetărilor.

Guvernul conservatorilor nu a reușit să obțină în totalitate rezultatele propuse. Ritmurile creșterii economice erau minime, rata șomajului a atins 10% din populația aptă de muncă. Conservatorii au pierdut alegerile parlamentare din 1929, întâietate obținând laburiștii.

3 Marea Britanie în deceniul antebelic. În anul 1929 în fruntea guvernului s-a situat din nou J. R. MacDonald. El a obținut puterea în perioada crizei economice mondiale. Ea a cauzat scăderea producției și creșterea ratei șomajului până la 25% din populația aptă de muncă. În domeniul social-economic guvernul laburiștilor a încercat să soluționeze problema plasării în câmpul muncii și șomajului. Însă în condițiile crizei economice, posibilitățile guvernului erau limitate. Țara a fost cuprinsă de un nou val de greve, demonstrații și „marșuri ale foamei”, organizate de șomeri

În anul 1931 J. R. MacDonald și-a dat demisia. Nici conservatorii nu doreau să-și asume responsabilitatea de a scoate țara din criză, de aceea a fost lansată ideea creării unui „guvern național”, compus din reprezentanții celor trei partide. Tocmai această coaliție a câștigat alegerile și a creat un nou guvern, în fruntea căruia s-a situat din nou J. R. MacDonald. Rolul decisiv în acest guvern revenea conservatorilor.

„Guvernul național” a anulat din start standardul de aur al lirei sterline. Toate țările care utilizau valuta britanică în decontările reciproce au fost unite în așa-numitul „bloc sterlin”. În anul 1932 Marea Britanie a renunțat la principiul comerțului liber și a introdus tarife protecționiste la import. Datorită acestor măsuri, a crescut competitivitatea mărfurilor engleze și a fost redus nivelul scăderii producției. Țara a reușit, de asemenea, să evite criza financiară. Pentru a evita o nouă încordare socială, au fost oferite ajutoare pentru persoanele afectate de criză.

Agravarea problemelor sociale în perioada de criză a dus la activizarea forțelor radicale britanice. Pentru a opri dezvoltarea acestor mișcări, în anul 1934 a fost adoptată legea instigărilor la revoltă.

Datorită politicii promovate de „guvernul național” Marea Britanie a depășit cea mai grea etapă a crizei.

În anul 1937, în fruntea guvernului a venit **Neville Chamberlain**. El a acordat atenția principală politicii externe.

Întrebări și însărcinări

1. Numiți data semnării de către guvernul lui D. Lloyd George a acordului referitor la crearea statului irlandez independent.
2. Cine a condus guvernul britanic între anii 1924–1929?
3. Explicați în ce constau „realizările și pierderile” situației postbelice a Marii Britanii.
4. Analizați dezvoltarea social-economică și politică a țării din perioada anilor 1918–1939.
5. Caracterizați dezvoltarea Marii Britanii în deceniul de dinainte de război.

6. Cu ajutorul sistemelor de căutare în rețeaua Internet găsiți informații despre orându-irea națiunii britanice de la acea vreme și alcătuiți schema corespunzătoare.

7. Pregătiți un eseu pe tema: „În ce au constat părțile puternice și slabe ale modelului britanic de civilizație în perioada interbelică?”.

§ 10. Franța

1. Numiți trăsăturile caracteristice ale dezvoltării social-economice și politice a Franței la începutul sec. al XX-lea. 2. Ce rol a jucat Franța în Primul Război Mondial?

Consecințele Primului Război Mondial pentru Franța. Primul Război Mondial a costat mult țara: 1,315 milioane de francezi au murit, 2,8 milioane au fost răniți, dintre care 600 mii de persoane au rămas invalide. La acestea s-a adăugat și mortalitatea ridicată în rândul populației pașnice din cauza unui virus de gripă nemaiîntâlnit anterior („gripa spaniolă”), pandemie ce a afectat Europa în anii 1918–1919. Toate acestea au dus la pierderea a 11% din populația aptă de muncă.

Țara a pierdut jumătate din flota comercială, au fost ruinate mai mult de zece mii de întreprinderi, 1500 de poduri și 265 mii de locuințe. Cheltuielile din timpul războiului au constituit 200 miliarde de franci. Datoria în fața aliaților a crescut până la 60 miliarde de franci, 2/3 din aceasta revenind SUA. Suma totală a pagubelor cauzate de război se cifra la 134 miliarde de franci, ceea ce constituia un sfert din bogățiile naționale ale Franței. Hotărârea Conferinței de la Paris a compensat, într-o oarecare măsură, aceste pierderi, deși insuficient.

Dezvoltarea Franței în anii 1918–1929. În anul 1919 au avut loc primele alegeri parlamentare de după război. Aceste alegeri au fost câștigate de către coaliția de centru-dreapta, „**Blocul național**”, a cărei lozincă principală în activitate era „Unire, muncă, solidaritate între clase, liberalism economic, pacificarea divergențelor religioase”. Principala problemă pentru guvernul „Blocului național” a devenit criza economică, ce a cauzat scăderea producției cu 55%. Din cauza intențiilor guvernului de a reduce plățile sociale și de a introduce regimul unei economii dure, s-au intensificat mișcărilor greviste și protestele. Baza politicii de depășire a crizei a devenit lichidarea sistemului reglementării de stat, instituit în timpul războiului, acordarea de facilități însemnate pentru grupurile financiare și asociațiile monopoliste.

„Blocul național” a subordonat necesitățile politicii externe necesităților celei interne. La Conferința de la Genova, Franța a cerut insistent Rusiei Sovietice să restituie împrumuturile oferite guvernului sovietic înainte de război. În anul 1923 neachitarea de către Germania a despăgubirilor de război a cauzat ocuparea, de către trupele franceze, a Bazinului minier din Rurh. Aceasta, însă, nu a schimbat nimic în situația Franței.

Afișul „Blocului național”:
„De ce trebuie să votăm
împotriva bolșevismului?”

? Explicați conținutul
afișului.

Incapacitatea de a îmbunătăți situația din țară a dus la pierderea popularității de către „Blocul național” și la destrămarea lui. Radicalii au ieșit din componența lui și, împreună cu socialiștii, au înființat o nouă coaliție – „Cartelul de stânga”, care era condusă de liderul radicalilor, **Edouard Herriot**. La alegerile parlamentare din anul 1924 „Cartelul de stânga” a învins, iar în fruntea guvernului a fost ales E. Herriot. El a anunțat schimbarea cursului de politică internă și externă a Franței. În politica internă a fost demarată o largă democratizare, care se rezuma la adoptarea legii despre amnistierea politică, liberalizarea activității partidelor politice. A fost interzisă activitatea frățiilor monahale catolice. Însă guvernul nu a reușit să rezolve problemele economice.

În politica externă Franța a renunțat la cursul dur față de Germania și a aderat la „planul Dawes”. Au fost stabilite relații diplomatice cu URSS. O intru-chipare a cursului Franței în politica externă a devenit lupta din cadrul Ligii Națiunilor pentru renunțarea la război ca mijloc al politicii.

Eșecurile din politica economică au impus guvernului lui E. Herriot să demisioneze în aprilie 1925. Noul guvern, deși reprezenta formal „Cartelul de stânga”, se dezicea treptat de cursul coaliției. În locul renunțării la război ca mijloc politic, el a început războaie coloniale în Maroc și Siria, ceea ce a cauzat destrămarea „Cartelului de stânga”.

În anul 1926 la putere au revenit reprezentanții forțelor de centru-dreapta în cadrul coaliției „Unitatea națională”. Guvernul era condus de **Raymond Poincare**. Sarcina sa primordială în politica internă a devenit redresarea situației financiare. Prin metode nepopulare (sporirea taxelor pentru micii proprietari, reducerea funcționarilor de stat, devalorizarea francului) el a depășit inflația și a stabilizat sistemul financiar. În anul 1926, pentru prima dată în Franța, a fost instituit ajutorul pentru șomaj, iar peste doi ani – pensiile pentru persoanele slab remunerate, ajutorul în caz de invaliditate și boală pe contul întreprinzătorilor. A fost derulat un program de construcție a locuințelor ieftine.

3 **Dezvoltarea Franței în anii 1930–1934.** Guvernele de centru-dreapta ale „Unității naționale”, care s-au aflat la putere până în anul 1932, au continuat să realizeze programul coaliției. Ele acționau în interesele marelui capital, iar pentru înfrânarea nemulțumirii sociale au limitat libertățile constituționale și au introdus principiul „autorității puternice”. Politica lor era realizată în condițiile crizei economice, care a început în Franța în anul 1930.

Cel mai mult au fost afectate industria ușoară și agricultura. Apogeul crizei a coincis cu anul 1932, când volumul producției industriale a devenit mai mic decât în anul 1913. Concomitent a crescut rata șomajului, care a ajuns la 465 mii de persoane în anul 1935. O mărturie a instabilității politice în țară a fost asasinarea președintelui Paul Doumer în 1931.

Nici cursul de politică externă al Franței nu a fost unul de succes. Ideile pro-europene ale ministrului afacerilor externe, A. Briand, nu s-au bucurat de largă susținere în Europa, iar politica de conciliere cu Germania a generat un val de nemulțumire în Franța. În același timp, situația în Europa se agrava, ceea ce a condiționat creșterea popularității adeptilor militarizării.

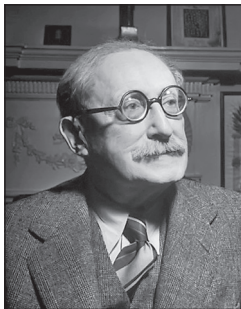
La alegerile din anul 1932 a câștigat din nou „Cartelul de stânga”, iar guvernul de coaliție i-a fost încredințat din nou lui E. Herriot. El nu a obținut succese politice în politica economică, continuând să promoveze politica economiei bugetare.

În politica externă, cel de-al doilea guvern al lui E. Herriot a susținut hotărârea Conferinței de la Lausanne din anul 1932 referitoare la încetarea plătirii despăgubirilor de război de către Germania. În afară de aceasta, guvernul a fost de acord cu egalitatea țării în problemele politico-militare. În anul 1932 a fost semnat tratatul de neagresiune sovieto-francez. În linii generale, activitatea celui de-al doilea guvern al lui E. Herriot nu a fost una de succes. În decembrie 1932 E. Herriot a demisionat, iar „Cartelul de stânga” s-a destrămat. În decurs de un an și jumătate, până la noile alegeri parlamentare, în Franța s-au schimbat șase guverne.

Criza economică din Franța a creat condiții pentru consolidarea propriilor forțe radicale de dreapta cu caracter național-conservator, care au apărut în țară prin anii '20. Adepții lor erau din mediul foștilor militari, al proprietarilor mărunți ș.a., fiind înclinați spre ideea unei puteri consolidate și a unei Franțe puternice. Ei nu se bucurau de mare susținere în interiorul țării. Această mișcare în Franța nu s-a unit într-un partid distinct, ci era reprezentată de organizații paramilitare (ligi) aparte. Membrii lor nu se pronunțau pentru lichidarea instituțiilor democratice, ci doar pentru limitarea lor pentru „dușmanii națiunii” – comuniștii și socialiștii.

În data de 6 februarie 1934, reprezentanții forțelor radicale de dreapta cu caracter național-conservator au organizat o demonstrație a detașamentelor lor, protestând împotriva corupției în eşaloanele puterii și optând pentru instaurarea unor autorități puternice în țară. Deplasându-se către sediul parlamentului și promițând să-l ia cu asalt, aceștia distrugau magazinele și automobilele. Poliția a deschis foc asupra demonstranților. Guvernul a demisionat. În condițiile venirii la putere a lui A. Hitler în Germania, această demonstrație a devenit un semnal alarmant pentru societate și i-a îndemnat pe adversarii forțelor radicale de dreapta la unire.

4 Dezvoltarea Franței în anii 1935–1939. Un răspuns la activizarea forțelor radicale de dreapta cu caracter național-conservator a devenit ideea forțelor de stânga de a înființa „Frontul popular” – coaliție unică a forțelor de

Leon Blum

Edouard Daladier

stânga. În data de 14 iulie 1935, partidele care s-au unit în această coaliție, au organizat o demonstrație comună. Ea a fost condusă de socialistul **Leon Blum**, de comunistul **Maurice Thorez** și radicalul **Edouard Daladier**. În luna ianuarie a anului 1936 a fost făcut public programul „Frontului popular”.

În aprilie 1936 „Frontul popular” a învins la alegerile parlamentare și a format guvernul, în fruntea căruia s-a aflat L. Blum. În decursul verii anului 1936 parlamentul, unde „Frontul popular” avea majoritatea, a adoptat 133 de legi prin care era realizat programul acestei formațiuni politice. În special, au fost interzise ligile paramilitare, a fost instituită săptămâna de muncă de 40 de ore, concediile plătite de două săptămâni și dreptul la acordurile colective, au fost majorate salariile, pensiile și ajutoarele pentru șomaj. A fost instituit controlul statului asupra Băncii Naționale și a căilor feroviare. Pentru a îmbunătăți situația țăranilor, guvernul a stabilit prețuri ridicate la achiziționarea producției lor.

După realizarea programului „Frontului popular” a apărut problema dezvoltării de mai departe a țării. Comuniștii cereau acțiuni ferme pentru construcția socialismului. L. Blum a anunțat o pauză în desfășurarea reformelor. La mijlocul anului 1937 situația în interiorul țării s-a agravat și L. Blum și-a dat demisia. „Frontul popular” s-a destrămat.

În luna aprilie a anului 1938 conducerea guvernului a fost preluată de radicalul **Edouard Daladier**. El, ca și E. Blum, înțelegea că, pentru a depăși criza din țară, este nevoie de reglementarea de către stat a economiei, însă a început să acționeze mult mai judicios. E. Daladier a anunțat crearea „**guvernului apărării naționale**”, a chemat la colaborare toate partidele și a obținut în vederea realizării acestor scopuri atribuții foarte mari.

În politica externă anume E. Daladier a semnat, împreună cu primul ministru al Marii Britanii, N. Chamberlain, acordul de la Munchen, acceptând astfel dezmembrarea Cehoslovaciei de către A. Hitler. După aceasta E. Daladier a demarat o serie de măsuri orientate către redresarea economiei Franței și pregătirea țării de război. A fost instituit un regim special de trei ani, în decursul căruia durata săptămânii de muncă putea să depășească 40 de ore, săptămâna de muncă putea să fie de șase zile, toate taxele puteau fi majorate considerabil, iar cheltuielile pentru programele sociale puteau fi reduse.

Din inițiativa lui E. Daladier a apărut un program special de creare a **regimului economiei dirijate** prin care creșteau șansele reglementării ei de către stat. Măsurile așa-numitei „**politici de dirijare**”, după cum era ea numită, au avut un efect

---

Dirijorat (de la cuvântul „dirijor”) — denumire folosită atunci când se făcea referire la reglementarea economiei de către stat, în baza principiilor Keynesianismului în Franța.

---

pozitiv asupra dezvoltării economiei. În anul 1939 Franța revine, pentru prima dată, la nivelul de până la criză al dezvoltării producției. Însă declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial a oprit reformele demarate de E. Daladier.

Întrebări și însărcinări

1. Numiți pierderile generale ale Franței în război. **2.** Care coaliție a obținut victoria la primele alegeri parlamentare postbelice din anul 1919? **3.** Cine s-a situat în fruntea guvernului țării după alegerile parlamentare din anul 1924? **4.** Indicați particularitatea organizatorică a mișcării forțelor radicale de dreapta cu caracter național-conservator din Franța. **5.** Cine a fost numit în fruntea guvernului francez în aprilie 1938?

6. Determinați particularitățile situației Franței după Primul Război Mondial. **7.** Caracterizați dezvoltarea social-economică și politică a țării în anii 1919–1929. **8.** Ce a fost caracteristic pentru dezvoltarea Franței în anii 1930–1934? **9.** Ce sarcini și cum au fost ele îndeplinite de către guvernele franceze în anii 1935–1939? **10.** Comparați dezvoltarea Franței și a Marii Britanii în perioada interbelică.

11. Organizați o discuție pe marginea întrebării: „Ce rol a jucat „Frontul popular” în istoria Franței?”. **12.** Alcătuiți un plan detaliat pe tema: „Dezvoltarea Franței în perioada interbelică”.

13. Alcătuiți portretul istoric al lui E. Daladier. **14.** Pregătiți un comunicat pe tema: „Cum a apărut și a fost oprită mișcarea forțelor radicale de dreapta cu caracter național-conservator în Franța?”.

§ 11. Italia

1. Numiți trăsăturile caracteristice ale dezvoltării social-economice și politice a Italiei la începutul sec. al XX-lea. **2.** Arătați pe hartă teritoriile Italiei și ale posesiunilor ei coloniale.

Consecințele Primului Război Mondial pentru Italia. Italia era o țară agrar-industrială cu un nivel mediu de dezvoltare din Europa. În Primul Război Mondial au murit peste 600 mii de persoane, un milion au fost rănite, iar 700 de mii de oameni au rămas invalizi. Pagubele generale de pe urma războiului constituiau o treime din bogăția națională a țării. Numeroase persoane demobilizate din armată nu și-au putut găsi un loc de muncă și au devenit șomeri. La acea vreme, în Italia erau peste două milioane de șomeri. Pe parcursul războiului, datoria externă a țării a crescut de 4,5 ori, iar țara nu dispunea de mijloace pentru o restiui. Mobilizarea populației de la sate în anii războiului a dus la scăderea nivelului producției agricole și la transformarea țării din exportator în importator de produse alimentare.

Italia a aderat la Antanta, sperând să-și satisfacă pretențiile teritoriale după război. Însă ea s-a ales doar cu partea de vest a peninsulei Istria cu portul Trieste, Tirolul de Sud, Pola și Gorizia, devenind „învingătoare între învingători”. Societatea italiană a fost cuprinsă de neîncredere și dezamăgire de „victoria furată”.

2 Italia în anii 1919–1922. Apariția fascismului. În anii 1919–1920 țara a fost cuprinsă de o criză profundă, care a intrat în istorie ca „cei doi ani roșii”. Italienii au revenit la mișcarea grevistă. La ea au participat circa două milioane de persoane. Oamenii cereau instituirea zilei de muncă de opt ore, majorarea salariilor, încheierea acordurilor colective cu administrațiile. Din cauza prețurilor mari la produse, în unele orașe greviștii puneau mâna pe magazinele alimentare și, cu ajutorul sindicatelor, împărțeau produsele alimentare confiscate la prețuri mici. Pentru a se apăra de poliție, muncitorii creau detașamente ale Gărzii Roșii, iar pentru îndeplinirea funcțiilor executive – Consilii ale fabricilor și uzinelor. În rândul greviștilor prevaleau adepții viziunilor radicale, ceea ce și condiționa simpatiile lor față de transformările din Rusia Sovietică. Această mișcare a cuprins zonele nordice industrial dezvoltate. Aici puterea de stat aproape că nu acționa.

Guvernul a promis să majoreze salariile muncitorilor. Însă după întoarcerea fabricilor și uzinelor în proprietatea patronilor, aceștia au refuzat să facă acest lucru. Greviștii au pierdut încrederea în guvern, sindicate și partidele de stânga, care îi chemau să înceteze lupta.

Între timp, zonele de sud ale Italiei au fost cuprinse de mișcarea țărănească, ai cărei participanții au început să ia pământurile de la proprietari. Aceasta a impus guvernului să facă unele concesii și să permită, în unele cazuri, cedarea terenurilor care fuseseră capturate de țărani în favoarea acestora. Predispunerea la protest s-a extins asupra veteranilor și militarilor supărați pe aliații care au trădat țara.

În mod practic, țara devenise incapabilă de a depăși greutățile epocii postbelice. În luna noiembrie a anului 1919 au avut loc alegeri la care au învins socialiștii. Însă parlamentul nou ales nu a putut schimba situația din țară din cauza divergențelor de partid.

Fascismul italian a apărut în anul 1919. El se baza pe ideile revanșismului, anticomunismului și demagogiei sociale, unindu-i în jurul său pe toți acei ce erau nemulțumiți de situația din țară. După ideologia sa, el reprezenta forțele radicale de centru-dreapta cu caracter național-conservator și opta pentru superioritatea intereselor națiunii și ale statului asupra intereselor omului. Organizațiile de bază ale fasciștilor italieni se numeau alianțe de luptă.

Fasciștii vedeau în mișcarea muncitorilor un dușman. De aceea ei chemau la restabilirea ordinii în țară și la păstrarea „marii națiuni”. Ei propagau deschis dispozițiile revanșiste în societate. Astfel, în toamna anului 1919, un detașament înarmat condus de G. d'Annunzio, a ocupat portul Fiume, pe care Antanta a promis să-l cedeze Italiei, însă fără a face acest lucru. După aceasta, adepții lui B. Mussolini au început să fie priviți în societate ca patrioți devotați ai Italiei.

În anii 1919–1920 fasciștii nu prezentau un pericol. La alegerile din anul 1919 ei nu au obținut niciun loc în parlament. Însă înrăutățirea situației și incapacitatea puterii de a schimba ceva duceau la creșterea numărului adepților fascismului.

La congresul din **21 noiembrie anul 1921**, care a avut loc la Roma, ei au creat Partidul Național Fascist condus de **Benito Mussolini** (el a primit titlul de duce – conducător) și au proclamat cursul către acapararea puterii.

Fasciștii distrugeau organizațiile muncitorilor, împrăștiau mitungurile și aplicau metode ale terorii față de adversarii politici. Încercările socialiștilor de a-i opri nu s-au încununat de succes. Mulți dintre italieni susțineau acțiunile adeptilor lui B. Mussolini. La alegerile din anul 1921 fasciștii s-au ales cu 35 de locuri în parlament. Țara își dorea o „putere consolidată”, care să-i întoarcă încrederea într-un mare viitor pentru Italia. „Democrație pentru cei sături” – spuneau italienii.

La **27 octombrie 1923** B. Mussolini a ordonat o campanie asupra Romei. Peste trei zile, 25 mii de „cămăși negre” ale ducelui au intrat în Roma și au organizat acolo un adevărat pogrom. Regele Victor Emanuel l-a primit pe B. Mussolini și i-a propus postul de șef al guvernului. Astfel Italia s-a pomenit sub puterea fasciștilor.

3 Italia în anii 1922–1939. Politica externă a fascismului italian. Guvernul condus de B. Mussolini era un guvern de coaliție. Însă ducele nici nu dorea să admită faptul că cineva poate avea o altă poziție. În **anul 1924** au avut loc alegeri parlamentare. În ajun, la insistența fasciștilor, a fost adoptată o nouă lege electorală, potrivit căreia partidul care a întrunit la alegeri 50% plus un vot obține 2/3 din mandatele parlamentare. Alegerile s-au desfășurat în condițiile terorii și ale provocărilor. Victoria anunțată a fasciștilor în parlamentul nou ales a fost pusă la îndoială de către deputatul-socialist G. Matteotti, motiv pentru care a fost asasinat de către partizanii fasciști. Forțele de opoziție au creat așa-numita „Secesiune Aventină”, cerând demisionarea lui Mussolini și dizolvarea parlamentului. Ducele a împrăștiat acțiunile de protest și i-a supus terorii pe opozanți.

În **anul 1925** B. Mussolini a declarat că începe cel de-al doilea val al luptei pentru putere și a lansat lozincă: „Toată puterea – fasciștilor!”. După înlăturarea opoziției din parlament, în anul 1926, el e trecut prin parlament câteva legi speciale. Conform acestor legi, șeful guvernului era numit de către rege și nu de parlament. Tot monarhul îl elibera pe primul ministru de responsabilitate în fața parlamentului. Guvernul a obținut dreptul de a emite decrete în locul legilor, organele locale ale puterii au fost înlocuite cu prefecți, care erau numiți de către duce. Vechile sindicate și toate partidele politice, în afară de cel fascist, erau interzise. A fost reintrodusă pedeapsa cu moartea asupra „dușmanilor țării”, a fost creat un tribunal și poliția

Benito Mussolini.
Pictor Artur Fischer. Anul 1934.

? Cum a fost redat ducele de către pictor?

Stat corporatist — în Italia fascistă: una din formele regimului autoritar de stat.

secretă, a fost introdusă exilarea fără judecată sau anchetă pentru viziunile politice.

Astfel, în țară s-au instaurat teroarea și sistemul monopartid. Numai

într-o singură zi, în țară au fost arestați 12 mii de comuniști.

În anul 1927 a fost adoptată „Carta muncii”, care a proclamat grevele ca fiind crime penale și a inițiat introducerea sistemului corporatist în economia statului, toate acestea urmând să asigure „interesele naționale comune”. În anul 1934, în țară funcționau 22 de corporații, care-i uneau pe muncitori și industriași prin noile sindicate controlate de putere și de funcționarii partidului fascist. Relațiile reciproce dintre persoană și stat în Italia de la acea vreme au fost expuse de B. Mussolini în lozinca: „Totul în stat, totul pentru stat și nimic în afara statului”.

Sistemul corporatist a devenit o formă specifică de aplicare a reglementării economiei de către stat în comun cu puterea fasciștilor. Intervenția directă a **statului corporatist** în economie a făcut posibilă mobilizarea resurselor, depășirea fenomenelor de criză, modernizarea economiei și obținerea independenței economice a Italiei.

Fenomene ale vieții Italiei de la acea vreme au devenit „bătăliile” periodice pentru pâine, drumuri și fertilizarea pământurilor. În timpul lor, toți italienii se mobilizau și, împreună cu ducele, lucrau în câmp, la construcția drumurilor, ameliorau valea fluviului Po, construiau baraje. În această perioadă a început reconstruirea masivă a Romei.

În afara controlului fasciștilor rămânea doar biserica. Ei nu prea doreau să intre în conflict cu ea, înțelegând că majoritatea italienilor sunt adevărați catolici. În anul 1929 B. Mussolini a încheiat cu Papa de la Roma „**Concordatul de la Laterano**” despre recunoașterea reciprocă a Vaticanului și a Regatului Italiei ca state independente. Biserica își păstra influența asupra relațiilor de familie și asupra învățământului, iar guvernul italian îi plătea Papei de la Roma compensații bănești pentru renunțarea la pretențiile asupra întregii Rome.

Adepții lui Mussolini acordau o atenție însemnată ideologiei. La 9 mai anul 1936 Italia a fost proclamată imperiu. Ducele a pus sarcina de a aduce în concordanță cu nivelul unui imperiu întreaga viață națională a țării. A început educația militaro-patriotică în masă a copiilor de la vârsta de patru ani. Erau create noi orgnizații de tineret, ce urma să instituie cultul puterii și al voinei. Era înrădăcinat cultul personalității lui B. Mussolini. Peste tot erau ridicate monumente în cinstea lui, atârâte portrete și lozinci cu inscripția: „Ducele are întotdeauna dreptate”.

În anul 1938, în Italia au fost adoptate o serie de legi rasiale. Rasa ariană italiană pură era considerată superioară celorlalte.

Cursul de politică externă al fasciștilor în anii ‘20 era cât se poate de precaut. Încercarea de a cotoropi insula Corfu a suferit un eșec, însă în anul 1924 trupele italiene au pus mâna, în cele din urmă, pe portul Fiume. Italia a stabilit relații diplomatice cu URSS. Doi ani mai târziu s-a ajuns la o înțelegere cu Marea Britanie, referitoare la redistribuirea sferelor

de influență în Etiopia în favoarea Italiei.

Apropiată de Italia din punct de vedere ideologic era Germania. Alianța dintre cele două state a fost întărită de „Pactul de Oțel”, încheiat în anul 1938. În luna aprilie a anului 1939 Italia a ocupat Albania, pe care o considera, de asemenea, sferă a intereselor sale.

Întrebări și însărcinări

1. Care au fost pagubele suferite de Italia în Primul Război Mondial? **2.** Indicați numărul participanților la mișcarea grevistă din anii 1919–1920. **3.** Când a întreprins B. Mussolini „Marșul asupra Romei”? **4.** Explicați ce înseamnă „Secesiunea Aventină” **5.** Ce a fost proclamat prin „Concordatul de la Laterano”? **6.** Care țară a fost ocupată de trupele italiene în anul 1939?

7. Prin ce se deosebea situația Italiei după război și prin ce se aseamăna cu cea din alte țări ale Antantei? **8.** Ce condiții au favorizat apariția fascismului în Italia? Cum a avut loc acest lucru? **9.** Ce schimbări au avut loc în Italia sub puterea fasciștilor în anii 1922–1939? **10.** Caracterizați politica externă a fasciștilor italieni.

11. Indicați pe hartă obiectele agresiunii Italiei fasciste. **12.** Formulați câteva idei pe tema: „Italia în anii 1922–1939”. **13.** Uniți-vă în grupe și discutați pe marginea întrebării: „Care au fost particularitățile fascismului în Italia?”.

14. Alcătuiți portretul istoric: „B. Mussolini – duce al Italiei fasciste”.

§ 12. Germania

1. Numiți trăsăturile caracteristice ale dezvoltării social-economice și politice a Germaniei la începutul sec. al XX-lea. **2.** Ce știți despre participarea țării în Primul Război Mondial?

Consecințele Primului Război Mondial pentru Germania. Războiul s-a încheiat pentru Germania cu înfrângere. Situația țării a fost consfințită prin Tratatul de Pace de la Versailles. Războiul a costat-o pe Germania foarte scump. Pierderile umane au constituit două milioane de morți și patru milioane de răniți sau invalizi. Mai mult de un milion de soldați germani au fost prizonieri.

Volumul producției industriale a scăzut cu 57% față de nivelul de până la război. Din cauza mobilizărilor frecvente, numărul muncitorilor calificați a scăzut până la 25% din cifra înregistrată înainte de război. Mobilizările în masă ale țăranilor au cauzat o scădere catastrofală a producției alimentare. Din anul 1916, în Germania era în vigoare munca obligatorie pentru bărbați de la 16 până la 60 de ani. Ei puteau să fie folosiți la orice muncă.

Cheltuielile pentru război au crescut până la 186 miliarde de mărci. Creșteau în ritm vertiginos impozitele, împrumuturile interne și externe, inflația. Se înregistra o sărăcire nemaivăzută a populației. Războiul nu s-a desfășurat pe teritoriul Germaniei, de aceea ea nu a suferit ruinari însemnate de pe urma acțiunilor militare, însă economia și populația țării nu mai puteau suporta greutatea lui. Tot mai frecvente deveneau grevele și demonstrațiile, care se desfășurau sub lozincile: „Sfârșit războiului!” și „Jos guvernul!”.

Femeie ce aprinde focul cu bancnote. Anul 1923.

? De ce a devenit posibilă o astfel de situație?

2 Revoluția din Noiembrie și instaurarea Republicii de la Weimar în anii 1918–1923.

Revoluția Germană (din Noiembrie) din anii 1918–1923 a început cu răscoala marinarilor militari în orașul Kiel. Ei s-au revoltat din cauza deciziei comandamentului de a părăsi flota în ultima luptă și de a o jertfi, pentru a obține condiții avantajoase în timpul încheierii armistițiului. Revolta a generat o reacție în lanț în toată țara. Anunțând abdicarea kaiserului, Wilhelm al II-lea, cancelarul Max von Baden i-a transmis puterea social-democratului Friedrich Ebert pentru a pregăti convocarea Adunării Constituante. Însă, sub presiunea liderilor radicali ai mișcării muncitorești, F. Ebert a proclamat imediat Republica.

Forțele radicale de stânga nu s-au împăcat cu faptul că viitorul țării să fie decis de Adunarea Constituantă. Acțiunile lor erau cauzate de intensificarea violenței politice. La începutul anului 1919, cu ajutorul armatei, poliției, a detașamentelor compuse din voluntari-combatanți, toate atacurile celor de stânga au

fost înăbușite, fiind organizate alegeri în Adunarea Constituantă. Ea și-a început lucrările în orașul Weimar. În vara **anului 1919** a fost adoptată așa-numita **Constituție de la Weimar**, care a pus bazele instaurării republicii parlamentar-prezidențiale cu orânduire federal-teritorială în Germania.

Factorul destabilizator de bază în procesul dezvoltării Germaniei de la acea vreme a devenit Tratatul de Pace de la Versailles. Condițiile lui nu corespundeau intențiilor regimului Republicii de la Weimar, care prevedea făurirea unei Germanii noi. Volumul imens al despăgubirilor de război a generat o criză economică globală. Ocuparea de către Franța și Belgia a provinciei Ruhr, care producea 70% din cărbune și 50% din oțel, a agravat și mai mult situația. Germania a fost cuprinsă de hiperinflație.

Dolarul, care în anul 1922 echivala cu zece mărci germane, peste un an costa deja un milion de mărci. Sutele de fabrici poligrafice nu reușeau să tipărească bani, iar noile cifre de zero pe bancnote erau adăugate direct în bănci. Prețurile în magazine se schimbau în fiecare oră, iar salariul era dus în coșuri. Un efect pozitiv al hiperinflației a fost acela că statul s-a eliberat de toate datoriile de război, iar creditele oferite pentru activitatea de afaceri au devenit fără dobândă.

Salariul real s-a redus până la 40% față de nivelul de până la război. Șomajul a ajuns la șase milioane de persoane. Țara a fost cuprinsă de numeroase proteste, ai căror orgnizatori erau comuniștii și naziștii. Numai

datorită acțiunilor ferme ale guvernului lui G. Stresemann s-a reușit ținerea situației sub control.

Imediat după război în Germania a apărut mișcarea naziștilor. În anul 1919 a fost creat **Partidul Muncitoresc Național-Socialist din Germania (NSDAP)**, care până în 1920 a purtat numele de **Partidul Muncitoresc German**. În anul 1921, **Adolf Hitler** devine **führer** (conducător) al acestuia. Uniformele oficiale ale NSDAP, spre deosebire de cele ale fasciștilor italieni, care erau numiți „cămășile negre”, au devenit cămășile brune.

Prin anii '20 naziștii nu aveau puteri suficiente și nu se bucurau de popularitate în rândul populației germane. Pe data de **8 noiembrie 1923** ei au întreprins o tentativă de a acapara puterea în Bavaria. A. Hitler și adepții săi i-au luat ca ostatici pe vizitatorii berăriei din Munchen (de aici și denumirea de „**Puciu de la berărie**”), au cerut demisia guvernului și organizarea unei „**revoluții naționale**”. În ziua următoare, poliția a împrăștiat demonstrația de pe străzile Munchenului și i-a arestat pe liderii complotului. A. Hitler a ajuns la închisoare, unde a scris lucrarea „**Mein Kampf**” („**Lupta mea**”), în care a expus bazele învățaturii sale. Mai târziu această carte a devenit un fel de „**Biblie**” a naziștilor.

Se consideră că tocmai „**Puciu de la berărie**” a contribuit la transformarea NSDAP într-o forță politică influentă și a pus începuturile istoriei **nazismului german**.

3 Dezvoltarea Germaniei în anii 1924–1932. Perioada de la 1924 și până la criza economică mondială din anul 1929 a devenit o epocă a stabilizării și îmbunătățirii situației economice. Aplicarea „**planului Dawes**” a ușurat întrucâtva situația țării. Până în anul 1929 Germania a primit 11 miliarde dolari sub formă de credite, ceea ce i-a permis să-și reînnoiască indicii economici de până la război. S-au produs schimbări calitative în economie. A fost modernizată radical producția, care constituia, în 1929, 117 % față de nivelul de până la război. În rândul populației s-a extins rapid antreprenoriatul. Germania ocupa locurile doi-trei în lume în industria automobilelor, aviației și chimică. În anul 1929 cota economiei germane în producția mondială era de 10% și de 12% – în comerțul mondial. Salariul a crescut cu 60%.

Dezvoltarea economiei era frânată de plătirea a 2,5 miliarde de mărci anual. Pentru a menține posibilitatea de efectuare a plăților au fost introduse taxe mari, care le depășeau de două ori pe cele de până la război.

Nazism (național-socialism) — denumirea fascismului în Germania hitleristă. Pentru ideologia lui sunt caracteristice revanșismul, rasismul, șovinismul și anticomunismul.

Detașamente paramilitare naziste în timpul „**Puciului de la berărie**” din anul 1923.

În anii crizei economice, 1929–1933, scăderea producției în țară a atins nivelul de 58%. Încercând să plătească despăgubirile, în pofida crizei, guvernul a majorat taxele pentru mărfurile de primă necesitate, a redus pensiile și a anulat ajutorul pentru șomerii care nu au atins vârsta de 21 de ani.

O astfel de stare de lucruri a trezit nemulțumirea societății germane, atât față de cei aflați la putere, cât și față de democrație în genere. Criza economică a devenit o criză a Republicii de la Weimar. Influența partidelor care o susțineau era într-o scădere rapidă, iar popularitatea naziștilor, care au promis să instaureze o putere consolidată și să scoată țara din criză, era în creștere. NSDAP a devenit cel mai mare partid politic din Germania.

Cugetând asupra lecțiilor „Puciului de la berărie”, A. Hitler a ales o nouă tactică de acaparare a puterii. Potrivit führerului, „a-i împușca pe adversari este cu mult mai simplu decât a-i învinge la alegeri, însă în al doilea caz garanția puterii noastre va fi Constituția lor”. Naziștii foloseau orice forme legale de activitate pentru a obține puterea în Reichstag.

La alegerile din anul 1932 pentru naziști au votat 33% dintre alegători. Încă o treime a acordat încredere partidelor de stânga. A. Hitler a considerat acest rezultat ca fiind foarte rău. Pentru a nu permite accesul la putere a celor de stânga, președintele P. von Hindenburg i-a propus, la 20 ianuarie 1933, lui A. Hitler postul de reichcancelar – șef al guvernului.

În luna februarie a aceluiași an, în clădirea reichstagului a avut loc un incendiu. Comuniștii au fost învinuiți de cele întâmplate. Presa și întrunirile comuniste au fost interzise, iar ceva mai târziu guvernul lui A. Hitler a obținut împuterniciri extraordinare. În țară începea instaurarea dictaturii naziste.

4 Germania în condițiile dictaturii naziste în anii 1933–1939. Obținând împuterniciri extraordinare, naziștii au început, în mod practic, lichidarea democrației politice, menținând în mod formal Constituția Republicii de la Weimar. Împotriva social-democraților a fost declanșată o adevărată teroare. La insistența lui A. Hitler, președintele P. von Hindenburg a emis decretul „Despre apărarea poporului și statului” prin care au fost lichidate drepturile cetățenilor și acordate împuterniciri nelimitate organelor punitive. Pentru a obține majoritatea în

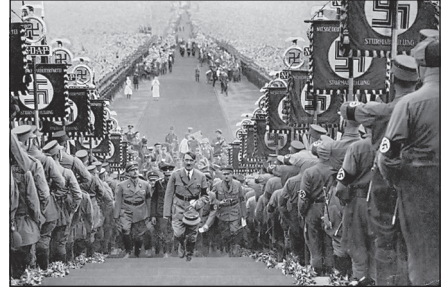
Președintele Germaniei P. von Hindenburg și cancelarul A. Hitler. Anul 1933.

Reichstag națiștii au organizat noi alegeri. Ei au obținut 43,6% din voturi, iar comuniștii și social-democrații, pe care ei îi persecutau – 30,6%. Aceste rezultate, însă, nu-i satisfăceau pe națiști. Ei au renunțat la încercările de a-și camufla regimul prin respectarea normelor Constituției. În noaptea dinspre 30 iunie anul 1934, care a intrat în istorie ca „noaptea cuțitelor lungi”, din ordinul lui A. Hitler trupele SS (detașamentele de luptă ale NSDAP) i-au nimicit fizic pe membrii pazei de corp a fűhrerului. Prin aceasta el și-a întărit puterea personală în partid.

După moartea președintelui P. von Hindenburg în 1934, A. Hitler, care a rămas în postul de șef al guvernului, și-a concentrat în mâinile sale împuternicirile președintelui și cele ale comandantului suprem. Potrivit noii legi, A. Hitler a devenit unicul conducător al Germaniei, obținând posturile de fűhrer și de reichcancelar. O largă răspândire a dobândit lozinca: „Un singur popor, un singur stat, un singur conducător”, care reflecta principiul de bază în făurirea statului de către națiști. În conformitate cu reforma administrativă, ei au lichidat parlamentele landurilor și organele autoadministrării locale și au transmis puterea funcționarilor numiți.

La începutul anului 1934 au fost interzise sindicatele independente și toate partidele politice în afară de NSDAP. A fost creată poliția secretă de stat – **gestapo**, care desfășura o activitate de contraspionaj, persecutarea politică și asigurarea cu cadre a lagărelor de concentrare pentru adversarii regimului.

În economia celui de-al Treilea Reich, după cum numeau națiștii statul creat de ei, a fost introdus sistemul pe ramură al reglementării de stat. El era compus din ministerul imperial al economiei, ministerele pe ramură și organizația economiei industriale, în care intrau fostele asociații ale întreprinzătorilor. Nivelul mare de centralizare a producției a fost obținut datorită creării forțate a cartelurilor. În proprietatea statului au trecut toate întreprinderile confiscate de la evrei în timpul „ariizării” industriei.

A. Hitler la festivalul anual al recoltei de la Munchen. Anul 1934.

Fabricarea tancurilor. În anul 1936, în Germania a fost adoptat un plan pe patru ani în vederea pregătirii pentru război.

Sindicatelor au fost lichidate, iar în locul lor a fost creat Frontul muncitoresc german, controlat de nașiști. Conducătorii întreprinderilor au fost proclamați „föhneri ai colectivelor de muncă”, iar controlul asupra relațiilor de muncă au fost transmise „tutorilor muncii”, care erau numiți de stat. În agricultură, conform legii „Despre curțile moștenite”, a fost creată starea de bauer – proprietar de pământ de origine ariană. Acestora le era interzis să împartă, să vândă și să pună sub amanet proprietatea.

Antisemitism — una din formele de intoleranță națională, care se manifestă printr-o atitudine dușmănoasă față de poporul evreiesc și intenția de a-i limita drepturile.

Ghetou — un cartier special dintr-un oraș, care era destinat pentru așezarea forțată a unei părți a populației după criteriile de rasă, naționale sau religioase.

Sinagogă în flăcări în „Noaptea de cristal” din 9 spre 10 noiembrie 1938.

? Ce informații despre acțiunile naziștilor putem obține din ilustrație?

În anul 1935 Germania a atins nivelul de producție de până la criză, iar până în anul 1939 l-a depășit cu mult. Șomajul a fost aproape lichidat.

În viața social-politică a celui de-al Treilea Reich domina violența. Până în anul 1935 au fost asasinați 4,2 mii de adversari ai nazismului, alte 515 mii de persoane au fost întemnițate. Sute de mii de oameni au emigrat. Drept politică oficială a Germaniei, unde până în anul 1933 locuiau 500 mii de persoane de naționalitate evreiască, a devenit **antisemitismul**. În anul 1935 au fost adoptate „Legile de la Nürnberg”, care au privat populația evreiască a țării de cetățenia germană, interzicând reprezentanților acesteia să ocupe posturi de stat. În „Noaptea de cristal” din 9 spre 10 noiembrie 1938, reprezentanții naziștilor au desfășurat un pogrom evreiesc de proporții, în timpul căruia au fost prădate mii de prăvălii ale evreilor. Începând cu anul 1939 populația evreiască era dusă în **ghetouri**.

Evreilor nu li se permitea aflarea în locurile publice și practicarea mai multor genuri de activități. Ei erau obligați să-și coase la haină o steluță de culoare galbenă cu șase colțuri. Mai târziu naziștii au trecut la soluționarea definitivă a „problemei evreiești”, adică la nimicirea lor fizică. În afară de poporul evreiesc, discriminării rasiale, în anul 1935, au fost supuși și reprezentanții comunității romilor, al căror număr în Germania era de circa 20 de mii de persoane.

Pentru a influența conștiința de masă a populației, pentru prima dată în lume a fost creat ministerul informației și propagandei, care era condus de **Jozeph Goebbels**. El și-a tratat astfel scopul: „dați-mi mijloacele de informare în masă și eu voi transforma poporul într-o turmă de animale”. Naziștii au elaborat mai multe metode de influență asupra conștiinței sociale. Se făcea acest lucru prin intermediul radioului, al presei, al cinematografului, prin acțiuni de masă, ce sunt folosite în zilele noastre în statele nondemocratice.

Pentru prelucrarea ideologică a tineretului a fost creată organizația „Hitlerjugend”, statutul de membru al acesteia fiind obligatoriu. În componența ei intrau opt milioane de tineri germani. „Hitlerjugend” era o organizație de bărbați. Pentru fetele de la 14 până la 18 ani funcționa o organizație analogică cu denumirea „Liga fetelor germane”.

Joseph Goebbels – propagandistul principal al celui de-al Treilea Reich. Anul 1934.

În anii 1937–1938 Germania a început pregătirile de război. A. Hitler considera că sarcina principală a Germaniei în afacerile internaționale este lupta pentru unirea întregii populații germane în cadrul celui de-al Treilea Reich și în revizuirea restricțiilor teritoriale ale Tratatului de la Versailles. În anul 1935, ca urmare a unui plebiscit, în componența Germaniei a intrat regiunea Saar. În anul 1938 a avut loc alipirea (anschluss) Austriei și dezmembrarea, conform acordului de la Munchen, a Cehoslovaciei. Ultima a fost nevoită să-i cedeze Germaniei Regiunea Sudeților, în care locuia preponderent populație de etnie germană.

Întrebări și însărcinări

1. Cum s-a schimbat volumul producției industriale a Germaniei în anii Primului Război Mondial? **2.** Numiți evenimentele care au constituit începutul Revoluției din Noiembrie. **3.** Când a fost adoptată Constituția de la Weimar? **4.** Când A. Hitler a devenit șef al guvernului? **5.** Ce s-a întâmplat în „Noaptea de cristal”?

6. Analizați influența Primului Război Mondial asupra situației din Germania. **7.** Care erau particularitățile dezvoltării Germaniei în perioada Revoluției din Noiembrie și a instituirii Republicii de la Weimar? **8.** Ce s-a schimbat în dezvoltarea Germaniei în timpul dictaturii naziste?

9. Arătați pe hartă obiectivele expansiunii teritoriale a Germaniei în anii 1935–1939. **10.** Cu ajutorul sistemelor de căutare din Internet, găsiți informații despre formarea puterii unipersonale a lui A. Hitler în sistemul de stat al celui de-al Treilea Reich și alcătuiți schema corespunzătoare. **11.** Organizați o discuție pe marginea întrebării: „Ar fi fost instituită, oare, dictatura nazistă în Germania fără A. Hitler”? **12.** Alcătuiți tabelul comparativ: „Instaurarea dictaturii fasciste în Italia și a dictaturii naziste în Germania”. Numiți schimbările ce s-au produs în viața economică, politică și socială, precum și în politica externă a acestor țări.

13. Alcătuiți portretul istoric: „A. Hitler – führerul Germaniei naziste”. **14.** La una din confesiunile secrete, J. Goebbels a declarat: „... Până în anul 1932 dușmanii noștri nu au văzut încotro ne îndreptam noi, precum și acel fapt că jurământul nostru de credință nu a fost altceva decât un truc... Ei ne puteau distruge. Ei puteau să aresteze pe câțiva dintre noi încă din anul 1925 și acesta ar fi fost sfârșitul nostru. Nu, ei ne-au condus printr-o zonă periculoasă...”. Explicați cum înțelegeți această părere. Ce a contribuit la victoria naziștilor?

§ 13. Uniunea Sovietică

1. Numiți trăsăturile caracteristice ale dezvoltării social-economice și politice a Rusiei la începutul sec. al XX-lea. **2.** Ce știți despre participarea Rusiei în Primul Război Mondial?

Influența Primului Război Mondial asupra situației din Rusia. După lovitură de stat din octombrie și acapararea puterii de către bolșevici, participarea Rusiei la Primul Război Mondial s-a încheiat. Rusia nu a intrat între primele zece țări care au suferit cel mai mult de pe urma războiului, în pofida numărului impunător (al doilea după Germania) de jertfe umane. Țara a pierdut circa 1,8 milioane de morți și 5 milioane de răniți sau luați prizonieri. Conform unor calcule indirecte, printre cei morți în armata rusă s-au numărat circa 400 mii de oameni înrolați pe pământurile ucrainene. În sate rămăneau până la 40% dintre bărbații apti de muncă. Agravarea situației social-economice în țară din cauza războiului a generat o mare nemulțumire în rândul populației.

La începutul anului 1917 criza a cuprins toate sferile vieții societății rusești și a contribuit la activizarea proceselor sociale. Aceasta a dus la prăbușirea imperiului și instaurarea unui nou regim, ca urmare a Revoluției Ruse din 1917. O continuare a procesului de înlocuire a puterii în țară a fost **războiul civil din anii 1917–1922** dintre bolșevici („roșii”) și adversarii acestora („albii”).

Confruntarea din anii de război se agrava prin lupta popoarelor fără stat, care încercau să-și creeze propriile state naționale pe ruinele imperiilor. O mărturie a acestui proces a fost apariția Republicii Populare Belarus, Republicii Populare Moldovenești, Republicii Populare Ucrainene, Hanatului Buhara, Hanatului Hivin și altor formațiuni. Tot în acea perioadă s-a format modelul economic și de stat sovietic.

Noua politică economică. Proclamarea URSS. În anii 1918–1921 bolșevicii au promovat politica ce a obținut denumirea de politică a „**comunismului de război**”. Ea a devenit o încercare a declanșării imediate a construcției comunismului prin metode de violență.

„**Comunism de război**” — politică internă a puterii sovietice, aplicată în anii războiului civil cu scopul concentrării tuturor resurselor materiale și de muncă în mâinile statului și al construcției comunismului.

În perioada înfăptuirii politicii „comunismului de război” au avut loc:

- ▶ naționalizarea industriei mari, mijloicii și mici;
- ▶ interzicerea comerțului privat;
- ▶ lichidarea banilor și distribuirea mărfurilor pe cartele și tichete;
- ▶ introducerea obligației de muncă pentru toți cetățenii și înființarea armatelor muncitoare, în care erau înrolați toți cetățenii pentru munca la întreprinderi;

- ▶ aplicarea unei scheme de producție în agricultură, potrivit căreia țăranilor li se lua fără plată toată recolta cu excepția celei destinate însămânțării sau consumului personal.

Realizarea acestei politici a generat foamete, un dezastru economic și a pus sub semnul întrebării posibilitatea bolșevicilor de a se menține la putere. Foametea din anii 1921–1923 a cuprins mari regiuni din sudul Ucrainei, din Ținutul de lângă Volga și din Caucazul de Nord. Numai în Ucraina, potrivit unor estimări diferite, de foame au murit de între 235 de mii și până la 500 mii de persoane.

În anul 1921 conducerea bolșevică și-a revizuit cursul și a proclamat aplicarea **NEP-ului** – noua politică economică.

„Trăiască Armata Roșie de trei milioane de oameni”. Foaie volantă din anul 1919.

- ? În baza analizei ilustrațiilor din paginile 61, 63, 64 determinați particularitățile propagandei sovietice.

Principalele realizări din perioada NEP-ului au fost:

- ▶ renunțarea la naționalizarea industriei mici și mijlocii, permisiunea de a arenda și antrenarea capitalului străin prin intermediul creării concesiunilor și întreprinderilor mixte;
- ▶ descentralizarea conducerii, unirea întreprinderilor în trusturi și trecerea la decontările economice;
- ▶ reluarea comerțului și a circulației banilor;
- ▶ înlocuirea obligativității cedării producției agricole („prodrazviorstka”) cu taxa pe producția agricolă, cu dreptul de dispune liber de recoltă după achitarea taxei de producție;
- ▶ eliberarea pentru țăranime a permiselor de a vinde la piață, de a organiza cooperative, de a arenda pământ și de a folosi munca plătită.

Aceste măsuri au favorizat renașterea relațiilor de piață, reînnoirea funcționării normale a economiei și atenuarea încordării sociale.

Concomitent cu elaborarea cursului economic, avea loc căutarea unui nou model de stat pentru republicile sovietice, care s-au format pe cea mai mare parte a fostului Imperiu Rus. În anii 1919–1920 s-a format așa-numita „**federație de tratat**”. Rusia sovietică a încheiat acorduri referitoare la alianța militară și economică cu alte republici prin care erau distribuite împuternicirile între ele și centru.

La începutul anilor ‘20 a apărut necesitatea unei noi forme de unificare a republicilor sovietice. În data de **30 decembrie anul 1922**, la primul Congres al sovietelor din URSS a fost proclamată noua asociație statală – **Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste**.

Republicile unionale din componența URSS

Anul	Republicile ce au intrat în componența URSS
1922	RSFS Rusă, RSS Ucraineană, RSS Belarusă, RSFS Transcaucaziană, RSS Armeană, RSS Azerbaidjană, RSS Gruzină
1924	RSS Turkmenă, RSS Uzbecă
1929	RSS Tadjică
1936	RSS Kazahă, RSS Kirghiză
1940	RSS Letonă, RSS Estonă, RSS Lituaniană, RSS Moldovenească, RSS Carelo-Finică

Industrializare pentru înlocuirea importului — crearea bazei industriale pentru asigurarea înlocuirii producției industriale din import cu producția de fabricație proprie. La sfârșitul anilor '20 și în anii '30, în URSS această politică era promovată forțat și prin metode totalitare.

Colectivizarea agriculturii — unirea gospodăriilor țărănești individuale în asociații create pe principiile proprietății colective. Aplicarea acestei politici în URSS a avut caracterul unui curs represiv, care era desfășurat pe cale violentă.

În anul 1929 a continuat lupta la nivelul conducerii partidului bolșevic, care s-a încheiat cu victoria lui **Iosip Stalin** și a adepților lui. Acest an a devenit începutul **regimului totalitar** stalinist în URSS.

Metoda de bază a instaurării acestui regim și a susținerii existenței lui era controlul total asupra societății și înăbușirea prin represiuni a oricărei opoziții. Forța conducătoare a modelului totalitar sovietic era partidul bolșevic, a cărui ideologie a devenit **marxism-leninismul**.

3 URSS în deceniul antebelic. În anii 1925–1926 s-a încheiat definitiv procesul de refacere a economiei naționale. Pentru dezvoltarea țării era necesare o reînnoire cardinală. Unii cercetători numesc evenimentele ce au avut loc mai târziu drept cel mai elocvent exemplu de modernizare planificată din istoria omenirii. Aceasta a început în anul 1929, însă cursul pentru declanșarea ei a fost adoptat mai înainte. În anul 1925, la cel de-al XIV-lea Congres al **Partidului Comunist Unional (al bolșevicilor) (PCU(b))** a fost adoptată strategia înfăptuirii **industrializării pentru înlocuirea importului**. Pentru realizarea acestei politici a fost adoptat mai târziu **primul plan cincinal** de dezvoltare a economiei naționale pe **anii 1928/29–1932/33**. Însă, mai târziu, la insistența lui I. Stalin, a început accelerarea ritmurilor industrializării și indicii de dezvoltare a industriei grele au crescut până la 37% anual.

Sursele principale ale industrializării au devenit veniturile sectorului de stat al economiei, sporirea taxelor directe și indirecte, munca fără plată a deținuților și comercializarea peste hotare a recoltei confiscate de la țărănimea colectivistă.

Indicii excesivi ai primului cincinal au dus la numeroase disproporții în dezvoltarea economiei și la un eșec în îndeplinirea sarcinilor trasate. Propaganda sovietică oficială a anunțat îndeplinirea înainte de termen a sarcinilor primului cincinal în decurs de patru ani și trei luni. Ritmurile reale ale creșterii economice au fost de 16%, ceea ce, de asemenea, era un record pentru țară.

În cel de-al **doilea cincinal (1933–1937)** conducerea sovietică a adoptat ritmuri mult mai echilibrate de dezvoltare a economiei naționale a țării. Rezultatul lor a devenit îndeplinirea sarcinilor planificate la zece dintre indicii stabiliți. În realitate, însă, în pofida declarațiilor oficiale, acestea nu au fost îndeplinite.

Ca urmare a procesului de industrializare, URSS s-a transformat dintr-o țară agrar-industrială în una industrial-agrară. Ea ocupa primul loc în Europa și al doilea în lume după volumul producției. Au apărut noi ramuri ale economiei – construcția de avioane, construcția de automobile, industria chimică, construcția de mașini agricole și altele. Industrializarea a avut și unele consecințe negative: subminarea agriculturii, scăderea producției în industria ușoară și de prelucrare, aplicarea metodelor de comandă-administrative de dirijare, ignorarea intereselor și necesităților poporului și reducerea nivelului de viață al acestuia.

O sursă de obținere a veniturilor pentru desfășurarea industrializării a devenit **colectivizarea agriculturii**, începută prin hotărârea Congresului al XV-lea al PCU(b) în anul 1927.

În anul 1929, proclamat de I. Stalin „an al marii cotituri”, în URSS a început **colectivizarea forțată**. Conducătorii raioanelor și regiunilor se luau la întrecere cine va raporta primul finalizarea acesteia. Drept răspuns, a izbucnit un val de proteste ale țăranilor, incendieri și uciderea animalelor. Încercând să evite asumarea responsabilității, conducerea supremă, în persoana lui I. Stalin, a învinuit conducerea de partid locală de încălcarea principiului intrării benevole a țăranilor în componența **colhozurilor (gospodăriilor colective)**. După aceasta, ritmurile procesului colectivizării au scăzut. Însă, peste un timp oarecare, autoritățile au revenit la terorizarea țăranimii, forțând-o să intre în colhozuri.

Până în anul 1940 în colhozuri au fost încorporate circa 97% din gospodăriile individuale ale țăranilor. Colectivizarea a dus la dezorganizarea totală a producției agricole. Colectarea cerealelor a scăzut la nivelul din anul 1921, numărul vitelor cornute mari s-a redus de două ori. Ca urmare a foametei, care a cuprins Kazahstanul, Ținutul de lângă Volga, Ucraina și alte zone, în anii 1932–1933, au murit milioane de țărani.

„Sub drapelul lui Lenin, sub conducerea lui Stalin, înainte spre victoria comunismului!”. Afiș sovietic de propagandă.

Marea Foamete din Ucraina — pieirea în masă a oamenilor de foame pe teritoriul RSS Ucrainene, cauzată de acțiunile puterii și orientată spre nimicirea populației locale.

„Femeia în colhozuri este o forță mare”. I. Stalin. Afiş de agitație. Anul 1935.

În Ucraina această foamete este numită **Holodomor** sau **Marea Foamete**. Bolșevicii, însă, considerau colectivizarea drept o mare victorie în procesul construcției comunismului.

O componentă inseparabilă a vieții social-politice a URSS din această perioadă erau reperiunile în masă împotriva „dușmanilor de clasă” și persoanelor învinuite de acțiuni antisovietice. Începând cu anul 1930, s-a extins rețeaua lagărelor de corecție prin muncă, unite în sistemul **GULAG-urilor**. Numărul celor întemnițați în lagărele de acest fel în decursul următoarelor zece ani a atins cifra de patru milioane persoane.

Perioada **anilor 1937–1938** a intrat în istorie ca epocă a „**marii terori**”. Erau supuși reperiunilor activității publice, savanții, militarii. Dosarele de învinuire erau examinate doar formal, de cele mai multe ori fără hotărâri de îndreptățire, de către organe extrajudiciare numite „**troicile NKVD**”. Numai în decursul acestor ani au fost reprimăți peste zece milioane de oameni, 2–3 milioane dintre care au fost exterminați fizic. Reperiunile în masă au devenit o întruchipare a esenței regimului totalitar, care s-a instaurat în URSS în acea perioadă.

Prelucrarea ideologică a tineretului în spiritul devotamentului față de regim și a intoleranței față de „dușmanii poporului” se făcea prin intermediul organizațiilor pionerești și comsomoliste unionale. Aflându-se sub influența propagandei, majoritatea populației era convinsă că, depășind greutățile de zi cu zi, își făurește un „viitor luminos”. Oamenii nu știau nimic despre crimele cumplite ale regimului. Ei credeau că, după cum spunea I. Stalin, „am început să trăim mai bine, am început să trăim mai vesel”.

4

Politica externă a URSS. În general, politica externă a URSS în această perioadă era determinată nu de interesele reale ale statului și societății sau de interesele economice ale țării, ci de închipuirile ideologice ale conducerii bolșevice. În primii săi ani de existență URSS tindea să obțină recunoașterea din partea statelor occidentale de frunte. Acestea, de asemenea, erau interesate în colaborarea cu URSS, în care vedeau o imensă piață de desfacere a mărfurilor lor.

După instaurarea puterii naziste în Germania, URSS și-a elaborat o nouă doctrină de politică externă. La baza ei stătea menținerea neutralității în orice conflict și participarea la procesul de creare a sistemului de securitate colectivă. În data de **23 august anul 1939** URSS a semnat cu Germania un **Tratat de neagresiune și un protocol secret** la el, în care au fost determinate zonele de influență ale celor două state în Europa de Est.

Întrebări și însărcinări

1. Numiți părțile beligerante ale războiului civil din anii 1917–1922 din Rusia. **2.** Definiți noțiunea „comunism de război”. **3.** Când a fost formată așa-numita „fedație de tratat”? **4.** Ce înseamnă industrializare pentru înlocuirea importului? **5.** Câte persoane au fost reprimite în URSS în perioada anilor 1937–1938?

6. Comparați influența Primului Război Mondial asupra situației din Rusia și cea din alte țări ale Antantei. De ce revoluția a izbucnit în Rusia? **7.** Caracterizați dezvoltarea statului sovietic în perioada anilor 1918–1928. **8.** Analizați particularitățile dezvoltării URSS în deceniul antebelic. **9.** Ce trăsături erau caracteristice pentru cursul de politică externă a statului sovietic în perioada interbelică?

10. Arătați pe hartă teritoriul URSS la începutul anului 1939 și numiți republicile ce intrau în componența ei. **11.** Uniți-vă în grupe și discutați pe marginea întrebării: „De ce țările democrației occidentale nu doreau să acționeze împreună cu URSS în ajunul războiului?” **12.** Alcătuiți tabelul: „Schimbările în viața economică și social-politică a Italiei, Germaniei și URSS în perioada instaurării regimurilor totalitare”.

13. Alcătuiți portretul istoric: „I. Stalin – conducătorul regimului totalitar din URSS”.

§ 14. Pericolele din perioada interbelică

1. Numiți trăsăturile caracteristice ale capitalismului de la sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea. **2.** Ce înseamnă conservatorismul și liberalismul? **3.** Ce este totalitarismul?

Schimbările în dezvoltarea capitalismului. După încheierea primului război mondial țările din Occident au intrat într-o perioadă îndelungată de refacere a societății lor. Acest lucru a cauzat divergențe acute între diferite forțe politice.

În perioada postbelică statele occidentale au fost cuprinse de probleme legate de refacerea economiei și combaterea sărăciei. În anul 1924 situația s-a îmbunătățit și a început avântul economic. Deosebit de rapid se dezvoltau noile ramuri ale industriei – electrotehnică, radiotehnică, chimică, de construcție a avioanelor și a automobilelor. În procesul de producție au început să fie aplicate metodele științifice de organizare a muncii, noile descoperiri din domeniul tehnicii, conveierele în producție. Toate acestea au favorizat creșterea volumului producției mărfurilor și a productivității muncii.

Criza economică mondială din anii 1929–1933 a fost cea mai mare după profunzime, durată și influență asupra societății de la acea vreme. Una dintre manifestările principale ale crizei era refabricarea producției. Aceasta a dus la falimente, scăderea producției industriale cu aproape 80 %, a celei agricole – cu 30 %, a comerțului – cu aproape 70%. Numărul total al șomerilor în țările din Occident depășea 30 de milioane de persoane. Au fost ruinate ramuri întregi ale economiei. Din cauza căderii bruște a nivelului de viață, populația a devenit mult mai înclinată spre acțiuni radicale și către forțele care chemau la așa ceva.

Căutând căi de ieșire din criză, cercurile de guvernare din țările occidentale au înțeles necesitatea sporirii rolului statului în procesele de reglementare a economiei. Ca urmare a reformelor liberale, SUA, Marea Britanie, Franța, Canada și țările scandinavice au făcut din reglementarea de stat un element permanent al sferei social-economice a societății și au pus temeliile „statului bunăstării”.

Un alt model de depășire a crizei era văzut în Italia și Germania, unde dominau regimurile totalitare. URSS, unde se instaurase regimul totalitar bolșevic, a devenit unicul stat, care, separându-se de economia mondială, nu a fost afectat de criză și aplica în acea perioadă industrializarea pentru înlocuirea importului.

2 **Reînnoirea liberalismului și a conservatorismului.** Ideile liberale jucau un rol determinant în formarea noilor viziuni asupra societății, economiei și democrației politice.

Teoreticieni ai **neoliberalismului (liberalismului nou)** sau a **liberalismului social** au devenit gânditorii englezi, J. Hopson, Th. Green, L. Hobhouse, economistul britanic, J. M. Keynes, economiștii germani, W. Ropke, V. Oichne, economiștii americani, J. Crawley, J. Dewey, economistul italian, B. Croce și alții. Neoliberalii se pronunțau pentru creșterea rolului regulator al statului în economie, cu scopul creării posibilităților necesare libertăților și drepturilor liberale fundamentale. Ei au înaintat, în locul viziunii de „stat – paznic de noapte” o nouă teorie și anume cea de „stat al bunăstării”. Un loc de frunte în această concepție neoliberală a statului îl ocupa necesitatea realizării programului de ajutor pentru cei nevoiași: favorizarea de către stat a funcționării învățământului, medicinei și construcției de locuințe. Statul urma să asigure, de asemenea, soluționarea conflictelor dintre muncitori și proprietarii de întreprinderi. Principiile neoliberalismului au fost puse la baza „noului curs” al lui F. Roosevelt, cu ajutorul căruia el a depășit consecințele crizei în SUA.

Schimbări esențiale în perioada interbelică a cunoscut și **conservatorismul**. Anterior el se orienta spre aristocrație, marii întreprinzători și financieri, care tindeau să influențeze puterea de stat. Acum conservatorismul și-a concentrat atenția asupra țăranilor, întreprinzătorilor mici și mijlocii. Orice sistem social-politic, în opinia lor, poate fi realizat în mai multe aspecte, însă trebuie să-și păstreze succesiunea ca bază. Succesul social poate reuși numai în condițiile îmbinării creării noului și păstrării moștenirii din trecut.

În perioada interbelică conservatorii din țările occidentale au acceptat mai multe idei și principii importante, pe care le negau în trecut. Este vorba, în special, despre relațiile de piață libere, alegerea organelor puterii, parlamentarismul, constituționalismul, diversitatea politică și ideologică.

3 Noul „chip” al naționalismului. Totalitarismul de stânga și de dreapta. S-a schimbat în această perioadă și naționalismul. Divergențele dintre dreptul națiunilor la autodeterminare, proclamate de către statele-învingătoare și realizarea după principiile sistemului de la Versailles au devenit o premisă pentru apariția naționalismului agresiv, șovinist și xenofob. Drept fundament ideologic pentru el au devenit teoriile rasiste din secolul precedent ale lui J. A. de Gobineau și ideologia naționalismului integral, formulată de către activiștii publici francezi din acea perioadă, Ch. Maurras și M. Barres.

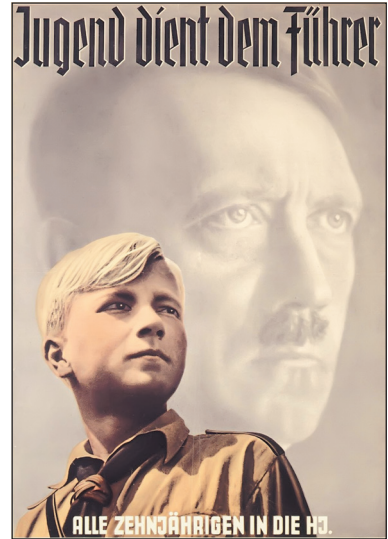
Pe primul loc, după cum afirma Ch. Maurras, se află interesele comunității naționale.

Regimurile totalitare, care s-au instaurat în țările europene de atunci, pot fi împărțite în cele de dreapta (Italia, Germania) și cele de stânga (URSS). Ele se deosebeau semnificativ unul de altul, însă aveau și anumite trăsături comune:

- ▶ concentrarea puterii de stat în mâinile unui anumit grup (de cele mai multe ori partid politic), care conducea monopolist;
- ▶ o ideologie și un scop unic atotcuprinzător;
- ▶ politizarea tuturor sferelor vieții sociale;
- ▶ teroarea împotriva oricăror manifestări de disidență;
- ▶ cultul personalității liderului (conducătorului).

Fascismul, împreună cu **nazismul** și **bolșevismul** au devenit alternative de dreapta și, respectiv, de stânga ale democrației în sfera politică și ale reformismului cumpătat în domeniul social-economic al vieții societății. Acestea s-au transformat în mișcări influente, care au cucerit o mare parte a populației și au devenit niște încercări de depășire a crizei și creare a unei noi societăți pe calea violenței.

Principiile ideologice de bază ale totalitarismului de stânga și ale celui de dreapta erau nepotrivite și reciproc contradictorii. Adepții fascismului și național-socialismului puneau mai presus de toate „statul”, „națiunea” și „rasa”, în timp ce bolșevicii situau pe primul loc „dictatura proletariatului” și „clasele”. Fasciștii și naziștii erau adversari ai materialismului, considerau misticismul și inconștientul drept motive de bază în activitatea omului, în procesul dezvoltării societății, națiunii și statului. Bolșevicii, conform ideologiei marxist-leniniste, erau adepți ai percepției materialiste a procesului istoric.

„Tineretul servește führerul.
Fiecare zece ani în Hitlerjugend”.
Afiș propagandistic nazist

Fasciștii și naziștii recunoșteau proprietatea privată asupra mijloacelor de producție și economiei de piață, care trebuiau să funcționeze sub un control dur din partea statului. Bolșevicii se pronunțau pentru lichidarea proprietății private asupra mijloacelor de producție și crearea unei economii planificate de stat.

Un loc de frunte în doctrinele de politică externă ale fasciștilor și naziștilor îl ocupa obținerea unui „spațiu de viață” pentru dezvoltarea popoarelor italian și german. Situându-se pe pozițiile internaționalismului, bolșevicii declarau că ei sunt avangarda luptei muncitorilor pentru drepturile lor în întreaga lume. Sub aceste lozinci ei încercau să favorizeze „exportul” revoluției și victoria comunismului.

4 Războiul civil spaniol. Un pericol serios pentru Europa din perioada interbelică a devenit războiul civil din Spania, care a cuprins această țară în anii 1936–1939. El s-a încins între forțele guvernamentale ale republicii, care întrunea partidele din Frontul Popular Spaniol, și reprezentanții forțelor de stânga și de dreapta, ce se situau de partea complotiștilor generalului **Francisco Franco**.

Generalul F. Franco a solicitat și a primit ajutor de la A. Hitler și B. Mussolini. În anii de război Germania a trimis în ajutorul franchiștilor 50 de mii de militari, Italia – 150 de mii, Portugalia – 20 de mii, precum și un număr însemnat de tehnică.

În anul 1936, la Londra a fost semnat un acord referitor la neamestecul în treburile Spaniei. La el au aderat Germania și URSS, însă nici după aceasta nu au încetat să ofere ajutor participanților la conflict.

Guvernul republican al Spaniei a achiziționat de la URSS un lot important de tehnică militară și armament. Guvernul sovietic a trimis trei mii de consilieri pentru ajutorarea armatei spaniole. Potrivit unor estimări diferite, 35–42 mii de persoane din 54 de țări ale lumii au sosit în Spania pentru a apăra Republica. Din rândul acestora au

fost create „Brigăzi internaționale”. La acel război au participat, de ambele părți ale conflictului, și ucraineni. Republicanii au fost sprijiniți de circa o mie de oameni de pe pământurile ucrainene de vest, iar de partea franchiștilor au luptat foștii combatanți ai Republicii Populare Ucrainene.

Războiul s-a încheiat cu victoria franchiștilor. În Spania a fost instaurată dictatura generalului F. Franco, care a dominat până în noiembrie 1975. În timpul războiului civil din Spania au murit aproape un milion de oameni. 450 mii de persoane au părăsit țara cu statutul de refugiați.

Aceste evenimente au oferit Italiei, Germaniei și URSS posibilitatea de a experimenta, în condiții de luptă, noile modele de tehnică militară

Dictatorul Spaniei, generalul Francisco Franco (în stânga lui A. Hitler), anul 1940

(avioane, tancuri) și să demonstreze întregii lumi că noul război va fi altfel din punct de vedere calitativ, în comparație cu Primul Război Mondial.

Din ordinul generalului F. Franco, la 58 kilometri de Madrid a fost ridicat complexul memorial, „Valea Celor Căzuți”, unde, pe ambele părți de la imensa cruce, au fost înhumate rămășițele a 33 972 de jertfe ale confruntărilor din timpul Războiului Civil Spaniol. Înălțimea crucii este de 150 de metri. Înspre ea duc o mie de trepte simbolice – atâtea zile a durat războiul. În acest memorial a fost înmormântat și F. Franco, potrivit testamentului său.

Construcție moale cu fasole fiartă (Premoniție a Războiului Civil). Pictor Salvador Dalí. Anul 1936.

Întrebări și însărcinări

1. Numiți numărul total al șomerilor în țările Occidentului în perioada crizei economice mondiale.

2. Care au fost teoreticienii neoliberalismului? **3.** Ce atitudine aveau fasciștii și naziștii față de proprietatea privată? **4.** Când a avut loc Războiul Civil Spaniol? **5.** Determinați care a fost numărul jertfelor Războiului Civil din Spania.

6. Ce schimbări s-au produs în dezvoltarea capitalismului în perioada interbelică?

7. În ce a constat importanța reînnoirii liberalismului și a conservatorismului în acea perioadă? **8.** Ce era comun și ce era diferit în activitatea liberalismului de stânga și a celui de dreapta? **9.** De ce Războiul Civil Spaniol este numit un pericol al perioadei interbelice?

10. Alcătuiți tabelul: „Liberalismul și conservatorismul în sec. al XIX-lea – prima jumătate a sec. al XX-lea: principalele teze ale programelor”. **11.** Discutați pe marginea întrebării: „În ce au constat lecțiile Războiului Civil spaniol pentru țară și Europa?”

12. Pregătiți un eseu pe tema: „Atitudinea mea față de neoliberalism”.

Lecție practică

Regimurile totalitare: instaurarea controlului de stat asupra vieții publice și conștiinței sociale

Însărcinări pentru generalizarea cunoștințelor și pregătirea în vederea controlului tematic la capitolul III „Statele lumii între cele două războaie mondiale (anii 1918–1939)”

CAPITOLUL IV. STATELE EUROPEI CENTRALE ȘI DE EST

§ 15. A Doua Republică Poloneză

1. Când au avut loc împărțirile Uniunii statale polono-lituaniene? Între care state au fost împărțite pământurile poloneze? 2. Care era atitudinea țărilor Antantei față de refacerea statului polonez?

Restabilirea independenței de stat. J. Pilsudski. Din momentul pierderii statalității populația poloneză a dus o luptă aprigă pentru recucerirea independenței. În anii Primului Război Mondial s-au constituit două tabere politice, care, în lupta lor, mizau pe una dintre părțile beligerante. Forțele ce s-au unit în jurul Partidului Democrației Populare în frunte cu R. Dmovski, mizau pe susținere din partea Antantei. Acestea au creat la Paris Comitetul Național Polonez, care a fost recunoscut, în toamna anului 1917, ca fiind reprezentant al poporului polonez.

Celelalte forțe politice în frunte cu **Jozef Pilsudski** se pronunțau pentru colaborarea cu Puterile Centrale, în special cu Austro-Ungaria. Încă de la începutul războiului, J. Pilsudski a creat legiunea poloneză, care a luat parte la lupta împotriva armatei ruse. La sfârșitul anului 1917, J. Pilsudski a refuzat să includă legiunea poloneză în componența armatei germane, motiv pentru care a ajuns la închisoare.

În același timp, Germania și Austro-Ungaria, care au pus stăpânire pe pământurile poloneze ce intrau în componența Imperiului Rus, au proclamat, în data de 5 noiembrie 1916, crearea pe aceste teritorii a statului marionetă – Regatul Regenței (Regatul Poloniei). Astfel ele doreau să atragă forțe suplimentare în lupta împotriva Rusiei. Însă s-a reușit mobilizarea a numai cinci mii de persoane. Unica realizare a Consiliului de Regență a devenit restabilirea limbii poloneze în învățământ și introducerea unității valutare proprii – marca poloneză.

Evenimentele revoluționare din Rusia, Germania și Austro-Ungaria au accelerat procesul de creare a statului polonez. Despre dreptul polonezilor la propriul stat declarau, de asemenea, reprezentanții Guvernului provizoriu rus și bolșevicii. Despre crearea statului polonez era vorba și în cele „14 puncte” ale lui W. Wilson.

În noiembrie 1918, în condițiile înfrângerii Germaniei, reprezentanții partidelor poloneze de stânga, au creat, la Lublin, un guvern în frunte cu **Ignacy Daszynski**, care a anunțat proclamarea Republicii Poloneze. Însă acest guvern nu a existat mult timp.

La 10 noiembrie 1918, la Varșovia a revenit J. Piłsudski, care a fost eliberat din închisoare. În ziua următoare el a primit împuterniciri de la Consiliul de Regență și a creat un guvern în frunte cu socialistul E. Moraczewski, proclamându-se „conducător temporar al statului”. Guvernul s-a stabilit la Varșovia. La început puterea lui se răspândea numai asupra Regatului Poloniei, care, potrivit hotărârii Congresului de la Viena din anii 1814–1815, aparținea Rusiei, precum și asupra Galiției de Vest (**Mica Polonie**). Abia la începutul lunii **decembrie a anului 1918**, în urma unei revolte populare, de sub jurisdicția Germaniei a fost eliberată o parte a pământurilor poloneze de vest (**Marea Polonie**). Concomitent cu procesul reînnoirii independenței, sub influența revoluției ruse, în Regatul Poloniei au început să apară soviete. Acestea, însă nu aveau acea influență, pe care o aveau sovietele din Rusia.

În luna ianuarie a anului 1919, între guvernul de la Varșovia și Comitetul Național Polonez a fost semnat un acord despre unire. Au avut loc alegeri în Seimul legislativ, la care majoritatea a fost obținută de național-democrați. J. Piłsudski a rămas „conducător temporar al statului”. Rolul lui era limitat de normele constituționale.

Seimul legislativ a adoptat o serie de legi cu caracter social-economic: a fost consfințită ziua de muncă de opt ore, elaborată reforma funciară, care limita suprafața posesiunilor funciare la 180 de hectare. În vara anului 1919, pe teritoriul Poloniei au fost lichidate sovietele.

2 **Stabilirea frontierelor celei de-a Doua Republici Poloneze.** Conferința de Pace de la Paris a trasat frontiera de vest a Poloniei, dar problema privind partea de est a graniței rămânea deschisă. Ministrul Afacerilor Externe al Marii Britanii, **George Curzon**, a propus ca ea să fie stabilită până la linia de așezare a etnicilor polonezi, fapt aprobat de către Consiliul Suprem al Antantei în **decembrie 1919**. Situația neclară din Rusia i-a oferit guvernului polonez posibilitatea să pretindă la teritoriile ce au făcut parte odinioară din componența celei de-a Doua Republici Poloneze. Pretențiile asupra teritoriilor de est au dus, de asemenea, la război cu Republica Populară Ucraineană de Vest în **noiembrie 1918 – iulie 1919**.

Până în anul 1920, Polonia s-a aflat în stare de război nedeclarat cu Uniunea Sovietică. Toate încercările țărilor Antantei de a o îndemna pe Polonia la acțiuni mai ferme împotriva bolșevicilor nu s-au încununat de succes. Aceasta era legat de faptul că reprezentanții așa-numitei Mișcări Albe din Rusia nu recunoșteau statalitatea ucraineană, iar guvernul polonez nu era interesat de victoria lor. Numai după înfrângerea forțelor principale ale albagardiștilor, J. Piłsudski a recurs la acțiuni mai ferme. În data de **21 aprilie anul 1920**, între guvernul Republicii Populare Ucrainene și Polonia a fost încheiat **Tratatul de la Varșovia**.

Jozef Piłsudski.
Pictor Wojcik Kossak.
Anul 1928.

Polonia își asigura dreptul asupra regiunilor de vest ale Ucrainei și recunoștea dreptul Ucrainei la existență statală independentă, precum și puterea supremă a RPU în frunte cu **Simon Petliura**.

După semnarea acestui acord și încheierea unei convenții militare, armata poloneză și trupele RPU au lansat o ofensivă împotriva bolșevicilor, intrând chiar în Kiev. În mai 1920 ofensiva lor a fost oprită, iar în august Armata Roșie era deja lângă Varșovia.

Liderii sovietici calificau campania asupra Varșoviei ca pe un mod de apropiere a revoluției mondiale. Mari speranțe se puneau în susținerea din partea muncitorilor polonezi. În schimb, s-a produs „**Miracolul de pe Vistula**”. Muncitorimea și țărănimea poloneză s-a ridicat în apărarea propriului stat. Armata Roșie a fost înfrântă și s-a văzut nevoită să se retragă pe pozițiile de până la război.

La **18 martie 1921**, la **Riga**, între Polonia RSFSR și URSS a fost semnat un tratat de pace, conform căruia Polonia își asigura dreptul asupra teritoriilor din vestul Ucrainei și din vestul Belarusiei. Încă în anul 1920, Polonia ocupase în Lituania ținutul Wilno. Frontierele Poloniei au fost stabilite definitiv în **anul 1923**. Datorită cotozirilor teritoriale, circa 35 % din populația Poloniei o constituiau minoritățile naționale față de care era promovată politica de polonizare. Polonia a devenit un stat multinațional. După criteriile sale de dezvoltare, ea era o țară preponderent agrară. Circa 65% din populație se ocupa cu agricultura.

3 **Polonia în anii 1921–1926.** În anul 1921 a fost adoptată noua **Constituție a Republicii Poloneze**, în care erau proclamate drepturile democratice ale cetățenilor. Polonia a devenit republică parlamentară. Împuternicirile președintelui, care era ales de parlament pentru un termen de șapte ani, erau limitate. Era consfințită starea privilegiată a bisericii catolice.

În **noiembrie 1922** s-au desfășurat primele alegeri parlamentare la care niciun partid nu a întrunit majoritatea voturilor. Partidele de dreapta, în frunte cu național-democrații, au încercat să creeze o coaliție guvernamentală de centru-dreapta, precum și să-și aleagă președintele. Și cei de stânga intenționau să-și aleagă președintele. J. Pilsudski în genere s-a retras din lupta politică. Astfel țara a fost cuprinsă de o profundă criză politică, ce a fost depășită cu mari eforturi. În mod practic, puterea a fost preluată de național-democrați.

Guvernul lor a luat cursul spre stimularea economiei pe calea acordării unor credite ieftine. O astfel de politică a favorizat învierea vieții economice, însă ea nu a fost de lungă durată. Lipsa unei piețe interne unice, sărăcia de după război, blocada economică din partea Germaniei, legăturile comerciale nereglementate cu vecinii, neachitarea creditelor – toate acestea au generat un salt al inflației și devalorizarea mărcii poloneze. A scăzut brusc nivelul de viață al populației, a crescut șomajul, centrele industriale au fost cuprinsă de un val de greve cu caracter economic. Folosindu-se de situație, comuniștii au încercat să provoace o răscoală la Cracovia (1923). Însă ea fost înăbușită.

Pe fundalul intemperiilor economice a avut loc schimbarea guvernului, care a recurs la înfăptuirea unor transformări ferme. Premierul independent **Władysław Grabski** considera că sarcina primordială este stabilitatea financiară. În **aprilie 1924** a fost înfăptuită reforma monetară: a fost introdus zlotul polonez, a fost înființată Banca poloneză – instituție financiară independentă, ale cărei acțiuni erau vândute pe piața liberă. Guvernul a început, de asemenea, înfăptuirea reformei agrare, potrivit căreia suprafețele mai mari de 180 de hectare urmau să fie împărțite (pe pământurile ucrainene, belaruse și lituaniene această cotă era de 300 de hectare). Țărănimea primea din partea statului credite ieftine pentru dezvoltarea gospodăriilor. Tot atunci a început construcția căilor ferate, care urmau să lege centrele economice ale statului cu noul port Gdynia, a cărui construcție începuse pe țărmul baltic, în apropiere de Gdansk, aflat sub auspiciul Ligii Națiunilor. Aceste măsuri au adus rapid rezultate pozitive.

În același timp, viața politică a țării rămânea neliniștită. Instabilitatea coaliției genera crize politice. Nesoluționată continua să rămână problema minorităților naționale. Politica activă de polonizare, promovată de național-democrați, genera rezistență din partea minorităților naționale, în special a ucrainenilor. Această luptă s-a intensificat și mai mult după recunoașterea, de către țările Antantei, a apartenenței Galiției de Est la Polonia (1923).

4 Regimul „sanației”. Lacunele din sistemul parlamentar, structura economică înapoiată, dezvoltarea instabilă a țării, blocada din partea Germaniei și URSS, criza din armată au dus, în cele din urmă la lovitura de stat din **1926**.

În Polonia a fost instaurat **regimul „sanației” (de redresare)**. J. Pilsudski a instaurat o putere unipersonală. Lovitura de stat a coincis în timp cu stabilizarea economică, ceea ce i-a permis regimului să-și întărească pozițiile. De trei ori a crescut exportul de cărbune, s-a înviorat activitatea ramurilor constructoare de mașini în industrie, a crescut volumul transporturilor. În economia poloneză au fost antrenate investițiile americane, britanice și germane. S-a redus șomajul și s-a consolidat cursul zlotului. La sate erau strânse recolte frumoase.

Trăsăturile regimului „sanației”:

- ▶ influența determinantă a lui J. Pilsudski în viața politică și în formarea cultului personalității sale;
- ▶ influența semnificativă a militarilor asupra vieții societății;
- ▶ existența opoziției parlamentare;
- ▶ sistemul electoral complicat;
- ▶ limitarea libertății cuvântului și a tiparului;
- ▶ proporțiile relativ neînsemnate ale presiunilor politice;

Regimul „sanației” — regimul autoritar în frunte cu J. Pilsudski, instaurat în condițiile crizei sistemului parlamentar și ale statalității poloneze. El se baza pe manevrarea între diferite forțe politice, ceea ce nu-i lăsa opoziției șansa de a se organiza în mod clar. Puterea disprețuia deschis senatul și seimul, prezentând succesele temporare din economie drept propriile sale merite.

► încercările de a ajunge la înțelegere cu minoritățile naționale.

Criza economică din anii 1929–1933 a condiționat înclinarea regimului către orientarea de dreapta. Pentru a-și menține puterea, J. Pilsudski a recurs la represiuni împotriva rivalilor săi și a limitat drepturile parlamentului. În **anul 1935** fost adoptată noua **Constituție**, care a consolidat pozițiile regimului puterii personale.

În luna mai a anului 1935 J. Pilsudski a murit. Între inspectorul general al forțelor armate, E. Rydz-Smigly și președintele I. Moscicki, s-a încins o luptă aprigă, care s-a încheiat cu un compromis și cu împărțirea puterii.

Perioada anilor 1935–1939 în viața politică internă a țării a fost relativ stabilă, deși s-a întezit lupta cu mișcarea naționalistă ucraineană, mai ales după o serie de acte teroriste comise de către Organizația Naționaliștilor Ucraineni.

La începutul anilor '30 Polonia s-a apropiat de Germania, iar în anul 1934 a semnat cu ea un Pact de neagresiune.

În anul 1938 Polonia a luat parte la împărțirea Cehoslovaciei, ceea ce a dus la pierderea unui aliat real. În toamna anului 1938, Germania i-a propus Poloniei să accepte alipirea la Germania a orașului Danzig. Polonia a refuzat propunerea și între cele două țări s-a agravat conflictul. În luna **septembrie a anului 1939** Germania a invadat Polonia. A început cel de-al Doilea Război Mondial.

În perioada creării Republicii Poloneze, liderii acesteia au pus la temeliile ei un potențial periculos de autoruinare, cotropind teritorii etnice nepoloneze și promovând față de acestea politica de colonizare. Această cauza inevitabil o rezistență aprigă din partea populației nepoloneze (a Organizației Naționaliștilor Ucraineni pe pământurile ucrainene) și le oferea statelor vecine posibilitatea de a înainta pretenții teritoriale.

Întrebări și însărcinări

1. Pe susținerea căror state mizau liderii mișcării naționale poloneze în timpul luptei pentru independența Poloniei în anii Primului Război Mondial? **2.** Când a fost înființat Consiliul de Regentă? **3.** Când a devenit J. Pilsudski „conducător temporar al statului”? **4.** Care evenimente sunt numite „Miracolul de pe Vistula”? **5.** Ce fel de reforme a înfăptuit guvernul lui W. Grabski? **6.** În care an a fost instaurat regimul „sanației” în Polonia? **7.** Cine a împărțit puterea în Polonia după moartea lui J. Pilsudski? **8.** La agresiunea împotriva cărui stat a luat parte Polonia în anul 1938?

9. De ce în anii Primului Război Mondial mișcarea poloneză era divizată în susținători ai Antantei și ai Puterilor Centrale? **10.** Cum și în ce condiții a avut loc reînnoirea statalității poloneze? Dați o apreciere istorică acestui fenomen. **11.** Care este rolul lui J. Pilsudski în constituirea Republicii Poloneze?

12. Alcătuiți tabelul: „Procesul de formare a frontierelor Republicii Poloneze”. **13.** Discutați pe marginea temei: „Politica externă a Poloniei reînnoite: realizări și eșecuri”.

14. Pregătiți un eseu pe tema: „A devenit regimul „sanației” o redresare pentru țară?”.

§ 16. Republica Cehoslovacă

În componența cărui stat intrau pământurile cehe și slovace în ajunul Primului Război Mondial?

i

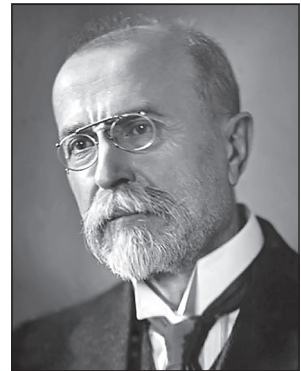
Întemeierea Cehoslovaciei. T. Masaryk. În condițiile destrămării Imperiului Austro-Ungar, în data de 6 ianuarie 1918, Adunarea deputaților cehi din reichstagul austriac și din seimele de zemstvă au cerut întemeierea unui stat suveran, democratic și echitabil din punct de vedere social în cadrul teritoriilor istorice cehe și slovace.

În vara anului 1918, Comitetul Național Cehoslovac de la Paris, condus de **Tomas Masaryk**, a fost recunoscut de către Franța, iar mai apoi de către Marea Britanie și SUA, drept primă bază a viitorului guvern cehoslovac. Adică, guvernul țării a fost recunoscut înainte de proclamarea și crearea statului. Legătura cu acest Comitet a fost stabilită de către Comitetul Național din Praga, care reunea în rândurile sale toate partidele politice cehe.

În toamna aceluiași an, când era clar deja că imperiul moare, guvernul imperial a organizat scoaterea patrimoniului de valoare din Cehia. O astfel de jefuire a trezit nemulțumirea cehilor. Aceștia au ieșit la proteste, participând la confruntări cu armata și cu poliția. În aceste condiții, în data de **28 octombrie 1918**, Comitetul Național a proclamat **Republica Cehoslovacă**. La 30 octombrie, Consiliul Național Slovac a declarat separarea Slovaciei de Ungaria și a recunoscut dreptul poporului slovac de a-și decide soarta în baza unei independențe depline. În același timp, el a proclamat națiunea slovacă drept parte a națiunii unice cehoslovace în plan cultural și lingvistic.

Primul guvern al republicii a fost format în baza „coaliției întregului popor”. În componența lui au intrat reprezentanți ai forțelor cehe și slovace de dreapta, ai partidelor naționaliste și ai social-democraților. Guvernul a promis să desfășoare „socializarea” industriei, să introducă ziua de muncă de opt ore, să recunoască dreptul la greve. În condițiile avântului mișcării țărănești, Adunarea Națională a adoptat legea reformei agrare, prin care a fost fixată suprafața maximă de pământ arabil de 250 sau 150 de hectare, în dependență de zonă.

În data de **20 februarie anul 1920** Adunarea Națională a adoptat Constituția, care a consfințit crearea Republicii Cehoslovace ca republică democratică. La baza ei a fost pus principiul apărării proprietății private. Toți cetățenii au obținut drepturi egale. Adunarea Națională bicamerală a devenit organul legislativ suprem. Alegerile în acest organ erau desfășurate în baza dreptului electoral general. Tot Adunarea Națională îl alegea pe președintele țării pentru un termen de șapte ani. Acesta beneficia de largi împuterniciri. T. Masaryk a fost primul președinte ales.

Tomas Garrigue Masaryk

Ținând cont de teza referitoare la națiunea cehoslovacă unică, la nivelul constituției se respingea autonomia poporului slovac. Egalitatea în drepturi era tratată doar ca una cultural-lingvistică. Așadar, Cehoslovacia a devenit stat unitar, ceea ce a cauzat mai târziu apariția mișcărilor separatiste.

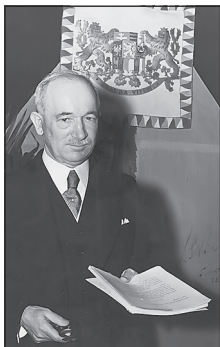
În **aprilie 1920**, în Cehoslovacia au avut loc primele alegeri parlamentare, la care au învins social-democrații și socialiștii.

Frontierele țării au fost trasate în conformitate cu Tratatul de pace postbelice (1919–1920) între țările Antantei și Germania, Austria și Ungaria. În componența noului stat, conform Tratatului de la Saint-Germain, a intrat cu drept de autonomie Ucraina Transcarpatică. În Cehoslovacia ea era numită Rusia Subcarpatică. Însă realizarea autonomiei a fost amânată pentru o perioadă nedeterminată.

Republica Cehoslovacă în anii 1920–1930. Cehoslovacia a moștenit 4/5 din potențialul industrial al Imperiului Habsburgilor și, în anii 1920–1930, s-a transformat într-un stat european puternic dezvoltat. Ea a intrat în primele zece cele mai dezvoltate din punct de vedere industrial țări din lume. Stabilitatea politică și economică a țării era asigurată de o parte însemnată a clasei de mijloc: 13% din populația aptă de muncă era antrenată în activitatea antreprenorială. În ritm rapid se dezvoltau ramurile importante de producție, în special industria grea. Acest lucru ademenea capitalul străin, a cărui cotă constituia 20% din suma totală a investițiilor făcute în economie. În același timp, pământurile slovace și transcarpatice erau mai slab dezvoltate decât cele cehe și morave. Pe aceste pământuri prevala sectorul agrar al economiei. Nivelul de viață aici era mult mai scăzut, ceea ce genera nemulțumire și încordare socială.

Edvard Benes

Din punctul de vedere al dezvoltării politice, Cehoslovacia era cea mai democratică țară din Europa. Aici activau peste 20 de partide de bază. De cea mai mare susținere se bucurau partidele centriste și de centru-stânga, care formau coalițiile guvernamentale. Prin anii '30 o forță influentă în țară au devenit partidele naționale (germane, slovace, maghiare, ucrainene), care se pronunțau pentru fărâșirea unui stat federativ în componența Republicii Cehoslovace.

Pe arena internațională, Cehoslovacia se orienta spre Franța, iar în anii 1920–1921, împreună cu România și Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor, a înființat Mica Antantă. Conducător neschimbat al politicii externe al Republicii Cehoslovace în perioada anilor 1918–1935 a fost **Edvard Benes**, care a fost ales președinte după demisia lui T. Masaryk.

Criza economică din anii '30 a aplicat o lovitură serioasă asupra Cehoslovaciei. Caracterul îngust al pieței interne și dependența mare de export au dus la o scădere însemnată și durabilă a producției. Cea mai mare scădere a producției a coincis cu anul 1933 – 44% în comparație cu anul 1929.

În țară erau aproape un milion de șomeri. Pentru a asigura ieșirea din criză, guvernul a primit largi împrumuturi. Sub controlul statului a fost pusă activitatea a 25 de concerne din componența cărora făceau parte 75% din întreprinderi. A fost stabilit monopolul statului asupra comerțului cu pâine. În cele din urmă, situația s-a stabilizat treptat și din anul 1936 s-a înregistrat o creștere a producției.

În timpul crizei economice din anii 1929–1933, în țară s-au agravat contradicțiile sociale, mai ales cele naționale. Zonele în care locuia minoritatea germană au suferit cel mai mult din cauza crizei. De acest lucru a decis să se folosească A. Hitler. În Cehia a fost înființat Partidul Sudeto-German în frunte cu **Konrad Henlein**, care a obținut autonomie pentru Regiunea Sudeților, populată preponderent de etnici germani.

Pentru a lua aceste pământuri de la Republica Cehoslovacă, naziștii au declanșat un adevărat **război hibrid** prin trimiterea provocatorilor și a bandelor teroriste, prin provocarea dezordinii și exercitarea unei aspre presiuni propagandistice și diplomatice, prin amenințarea cu agresiune armată.

Adolf Hitler și Konrad Henlein, liderul partidului sudeto-german

Război hibrid — război, al cărui instrument de bază constă în crearea, de către statul-agresor în statul ales pentru agresiune, a conflictelor și divergențelor interne cu folosirea lor ulterioară pentru atingerea scopurilor politice ale agresiunii (de regulă, cu ajutorul unui război obișnuit).

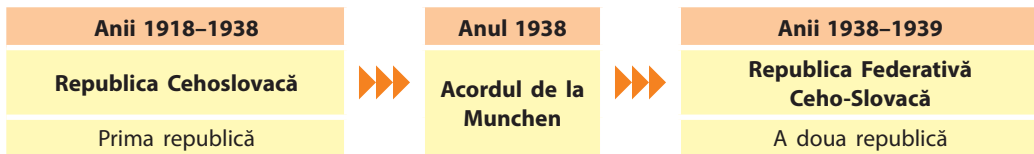
3 Lichidarea Cehoslovaciei. În zilele de **29–30 septembrie 1938**, la **Munchen**, s-a desfășurat o reuniune a șefilor de guvern ai Angliei, Franței, Germaniei și Italiei, la care a fost semnat Acordul de la Munchen. Reprezentanții Cehoslovaciei nu au fost invitați să participe la această întrunire. În mod practic, au fost acceptate cerințele Germaniei, înaintate Cehoslovaciei sub formă de ultimatum. Principala dintre ele se referea la transmiterea teritoriului Regiunii Sudeților către Germania. Rămânând de una singură, față-n față cu Germania, Cehoslovacia s-a văzut nevoită să cedeze în fața presiunii.

În luna **octombrie a anului 1938**, trupele germane au ocupat Regiunea Sudeților. Republica Cehoslovacă a fost nevoită să-i cedeze Poloniei o parte din Silezia. În **noiembrie 1938**, prin decizia Arbitrajului de la Viena, Ungariei i-a fost transmisă o parte din Slovacia și din Ucraina Carpatică. Astfel Cehoslovacia a pierdut 1/3 din teritoriul său cu o populație de cinci milioane de persoane, precum și fortificațiile de la graniță și 40% din industrie. Ea a fost transformată în **Republica Federativă Ceho-Slovacă**. Țara s-a pomenit dependentă de Germania.

În data de **14 martie 1939**, **Slovacia** a devenit stat independent. În fruntea guvernului a venit J. Tiso. În data de **15 martie 1939** a fost proclamată independența **Ucrainei Carpatice**. Noua formațiune statală, în frunte

cu A. Voloșin, s-a ciocnit din start de agresiunea din partea Ungariei. În aceeași zi, președintele Republicii Ceho-Slovace, E. Hacha, a semnat actul referitor la lichidarea republicii, iar pe teritoriul țării au intrat trupele germane. Cehia și Moravia au fost trecute sub protectoratul Germaniei.

Cehoslovacia în anii 1920–1930

Întrebări și însărcinări

1. Cine a devenit lider al luptei de eliberare națională a cehilor și slovacilor? **2.** Cum a fost proclamată independența Republicii Cehoslovace? **3.** Ce acorduri internaționale au favorizat constituirea frontierelor tânărului stat? **4.** Cine a devenit primul președinte al Republicii Cehoslovace? **5.** Care factori au agravat problema națională în Republica Cehoslovacă în anii '30? **6.** Care factori au jucat rolul decisiv în încetarea existenței Republicii Cehoslovace: cei interni sau cei externi?

7. Caracterizați dezvoltarea politică a Republicii Cehoslovace în perioada anilor 1920–1938. **8.** Clarificați particularitățile dezvoltării Republicii Cehoslovace în perioada interbelică. **9.** Dați o apreciere politicii guvernului cehoslovac față de minoritățile naționale în anii 1920–1930.

10. Alcătuiți tabelul: „factorii ce au favorizat sau au frânat dezvoltarea economică a Republicii Cehoslovace în perioada interbelică”. **11.** Discutați pe marginea întrebării: „De ce a devenit posibil acordul de la Munchen?”.

12. Alcătuiți portretul istoric: „T. Masaryk – întemeietorul Republicii Cehoslovace”.

§ 17. Ungaria

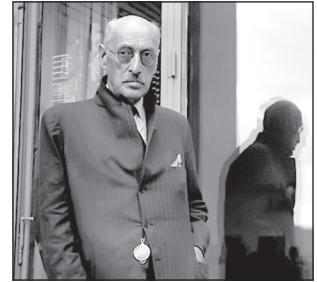
1. Cum s-au desfășurat evenimentele Primului Război Mondial în anul 1918? **2.** Ce restricții erau impuse Ungariei, conform Tratatelor de Pace de la Versailles și Trianon?

Revoluția ungară de la 1918. În noaptea dinspre **31 octombrie 1918** au izbucnit concomitent revoluții la Viena și Budapesta. Monarhia dinastiei Habsburgilor în Austria și Ungaria a fost răsturnată. În Ungaria a fost creat un nou guvern, în fruntea căruia s-a situat liderul opoziției maghiare liberale, contele **Mihaly Karolyi**. Programul lui de activitate a devenit **Manifestul din 25 octombrie**. Una din primele sale măsuri a fost semnarea armistițiilor cu țările Antantei. La **16 noiembrie 1918**, în situația unui avânt total cauzat de răsturnarea puterii Habsburgilor, a fost proclamată înființarea **Republicii Ungare**.

Guvernul lui M Karolyi a început realizarea reformelor. A fost proclamată libertatea asociațiilor și a întrunirilor, crearea organizațiilor politice, dreptul electoral general. Tuturor minorităților naționale li se acorda autonomie. A fost elaborat proiectul reformei funciare, conform căruia statul putea să confişte de la moşieri, fără să ofere compensații, de la 200 până la 500 de holduri (un hold era egal cu 0,57 hectare) și să împartă aceste pământuri, cu condiția arendei pe viață sau a răscumpărării în decurs de 50 de ani. De asemenea, era introdusă ziua de muncă de opt ore.

Mihaly Karolyi

Însă activitatea guvernului lui M. Karolyi era împiedicată de un șir de factori. La **24 noiembrie 1918** a fost creat **Partidul Comunist Ungar (PCU)**. Formațiunea se străduia pe diferite căi să discrediteze activitatea guvernului lui M Karolyi și tindea să instaureze în Ungaria puterea sovietică.

Statele Antantei ignorau încercările lui M. Karolyi de a se asigura de susținerea lor. După încheierea armistițiului, Ungaria trebuia să mobilizeze imediat forțele sale armate, în afară de opt divizii. Acest lucru a generat multe probleme. De asemenea, țările Antantei erau împotriva păstrării, în componența Ungariei, a Slovaciei, Croației și Voivodinei. În primăvara anului 1919, Ungaria a fost afectată de inflație, a crescut rata șomajului, iar mai multe întreprinderi au fost închise. În luna martie, Antanta i-a cerut Ungariei să transmită 2/3 din teritoriu statelor vecine – României, Cehoslovaciei, Regatului sârbilor, croaților și slovenilor. M. Karolyi și-a dat demisia și le-a propus social-democraților să creeze un nou guvern.

2 Republica Sovietică Ungaria (RSU). În data de **21 martie 1919**, ca urmare a unirii social-democraților și comuniștilor, a fost creat **Partidul Socialist din Ungaria**. Guvernul lui se numea **Consiliul guvernamental revoluționar**. La aceste evenimente a reacționat imediat liderul bolșevicilor ruși, V. Lenin. El a propus crearea unei „alianțe militare” între Rusia și Ungaria Sovietică.

La prima ședință a guvernului nou creat au fost anulate toate titlurile și gradele, lichidate funcțiile de împuterniciți guvernamentali, separată biserica de stat. Noile autorități au desfășurat o naționalizare drastică a proprietății. Grație acestor măsuri, în mâinile statului au fost concentrate aproape toate resursele. Însă încercarea de a declanșa construcția socialistă după modelul Rusiei Sovietice a dus la pierderea de către guvern a susținerii din partea întreprinzătorilor și proprietarilor.

În domeniul agriculturii avea loc confiscarea și naționalizarea moșiilor, a căror suprafață depășea 100 de holduri. Împărțirea pământurilor între țărani nu a avut loc și, respectiv, țărănimea nu a devenit un sprijin pentru noul regim. În schimb, guvernul a oferit largi drepturi sociale muncitorilor. Aceștia constituiau o parte mai mică din populația țării.

Apel la înrolare în ARU. Afiş de agitație. Anul 1919.

În noul guvern aveau loc în permanență divergențe între comuniști și social-democrați. Complicată rămânea și situația Republicii Sovietice Ungaria pe arena internațională. Dintre vecini, ea a fost recunoscută doar de către Austria, precum și de către Rusia Sovietică, ce nu putea să-i ofere ajutor din cauza răscoclei sub conducerea lui M. Grigoriev. În data de **20 martie 1919**, statele Antantei au făcut o declarație comună prin care au informat guvernul Ungariei Sovietice că vor introduce în țară trupele lor militare pentru a-i înlătura de la putere pe comuniști, care ar fi acaparat-o contrar normelor democratice.

În data de **16 aprilie 1919** trupele române au trecut în ofensivă. Pe 2 mai ele au ocupat Transilvania și s-au oprit la 140 kilometri de Budapesta. Și trupele cehoslovace au lansat o ofensivă, care, până la începutul lui mai, au stabilit controlul asupra Cehoslovaciei și a Transcarpatiei. În data de **19**

mai 1919, Armata Roșie Ungară a început un contraatac împotriva unităților cehoslovace și a intrat în Slovacia. A fost proclamată Republica Sovietică Slovacă, care a declarat alipirea la Ungaria. Însă ea a existat doar o lună de zile.

În luna **ianie a anului 1919** autoritățile au proclamat **Republica Socialistă Unională Sovietică Ungară**. Confiscarea în masă a averii și „teroarea roșie” îndreptată contra celor nemulțumiți au provocat o sciziune în rândul partidului socialist, favorizând astfel consolidarea forțelor contrarevoluționare. Comploturile ce au izbucnit în garnizoanele din Budapesta și din alte orașe, erau înăbușite cu cruzime de către trupele loiale guvernului. Pe teritoriile ocupate de armata franceză au început să se adune forțele anticomuniste, ceea ce a dus la apariția unui nou guvern. La 6 iunie, în orașul Seghedin, contraamiralul **Miklos Horthy**, care deținea funcția de ministru militar, a început crearea noii armate naționale a Ungariei.

În data de 13 iunie, primul ministru al Franței, J. Clemenceau, a făcut public, în numele țărilor-participante la Conferința de Pace de la Paris, ultimatumul înaintat Republicii Sovietice Ungare de a sista ofensiva armatei sale și de a-și scoate trupele din Slovacia, promițând în schimb retragerea trupelor române, staționate în estul Ungariei. Guvernul sovietic al Ungariei a acceptat ultimatumul și și-a retras armata la linia stabilită de Antanta. Apoi a urmat cerința de a demobiliza Armata Roșie Ungară, trupele române rămânând pe teritoriile ocupate. La 20 iulie, armata ungară a trecut în contraofensivă împotriva trupelor române, însă ultimele au fost anunțate din timp. Armata română a cauzat o serie de înfrângeri unităților Armatei Roșii Ungare.

Guvernul Republicii Sovietice Ungare s-a văzut nevoit să înceapă tratative cu țările Antantei în vederea încetării războiului. În data de 1 august, guvernul a demisionat. În locul lui a fost format un nou guvern „sindical”, în componența căreia nu intrau comuniștii. Însă, peste un timp oarecare, în Budapesta au intrat soldații români, care au dezarmat Armata Roșie Ungară și au contribuit la răsturnarea guvernului „sindical”.

Între timp, estul și vestul Ungariei au fost cucerite de forțele amiralului M. Horthy. Pe aceste teritorii au început urmărirea adepților puterii sovietice și restabilită legislația din perioada de până la război. Liderii comuniștilor au fugit în Rusia.

3 Dictatura lui M. Horthy. După răsturnarea puterii sovietice, adepții reînstaurării monarhiei l-au proclamat suveran pe arhiducele Carol al IV-lea de Habsburg. Însă țările Antantei au fost împotriva și l-au susținut pe M. Horthy. Pe data de **14 noiembrie 1919** armata sa, în număr de 50 mii de oameni, a intrat triumfal în Budapesta. Atunci M. Horthy reprezenta unica forță general națională reală din țară. În curând el a format guvernul și a desfășurat alegeri în parlament – Adunarea Națională.

La **1 martie 1920** Adunarea Națională a adoptat hotărârea referitoare la reînstaurarea monarhiei în țară. Antanta și statele-succesoare ale Austro-Ungariei (România, Cehoslovacia, Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor) se pronunțau împotriva revenirii Habsburgilor la putere în Ungaria. În cele din urmă, Adunarea Națională i-a interzis lui Carol al IV-lea să urce pe tron și l-au numit în calitate de regent pe M. Horthy. Devenind șef al statului, el și-a păstrat și funcția de comandant suprem al armatei. M. Horthy reprezenta țara în fața lumii exterioare. El își îndeplinea funcțiile executive prin intermediul guvernului numit. M. Horthy se folosea de dreptul la inițiativa legislative, la convocarea și dizolvarea parlamentului. Opoziția politică și-a păstrat posibilitățile pentru activitate legală.

În același timp, activitatea tuturor forțelor de stânga, cu excepția partidului socialist ungar, a fost interzisă. S-au păstrat și alegerile în organele reprezentative ale puterii, însă ele avea loc pe principiul votării deschise. În timpul guvernării sale, M. Horthy se baza pe susținerea Partidului Unității Naționale, create de el în anul 1921, pe sistemul asociațiilor legale și secrete, pe care el le dirija prin intermediul „Consiliului celor șapte conducători”. În mod practic, în Ungaria se instaurase dictatura lui M. Horthy, care purta caracterul unui **regim autoritar**.

În **ianie 1920** Ungaria a semnat **Tratatul de Pace de la Trianon**, după care a pierdut 77% din teritorii și 59% din populație. Ea a fost obligată să plătească despăgubiri de război. Efectivul total al forțelor armate era limitat la 35 mii de persoane.

Regent — suveran temporar în statele monarhice, care îndeplinește funcțiile șefului statului în locul monarhului.

Autoritarism — orânduire de stat pentru care sunt caracteristice regimul puterii personale, metodele dictatoriale de conducere cu ajutorul aparatului represiv și al demagogiei sociale.

Conform Tratatului de la Trianon pagubele economice ale țării erau foarte mari: 58% din căile ferate, 60% din drumuri, 84% din resursele forestiere, 29% din cărbune. Cea mai mare parte a industriei ungare (de prelucrare, alimentară, chimică, constructoare de mașini) era concentrată la Budapesta și nu a suferit distrugerii însemnate. Pe de altă parte, noile frontiere separau țara de furnizorii de materie primă și de piețele de desfacere, ceea ce făcea economia Ungariei foarte sensibilă la acțiunile vecinilor.

Miklos Horthy

Afiș de agitație al regimului M. Horthy

Trăsăturile regimului M. Horthy:

- ▶ conservatorismul;
- ▶ limitarea drepturilor și a libertăților democratice;
- ▶ păstrarea instituțiilor reprezentative, democratice ale puterii;
- ▶ funcționarea legală a opoziției, limitarea activității forțelor de stânga;
- ▶ dominația elitei tradiționale (a aristocrației funciare);
- ▶ puterea nelimitată;
- ▶ lipsa unui partid de masă – sprijin al regimului aflat la putere;
- ▶ demagogia monarhistă, naționalistă.

Din anul 1921 și până în 1931 guvernul Ungariei a fost condus de contele **Istvan Bethlen**. Acesta a încetat teroarea împotriva participanților la revoluție, a încheiat un acord cu social-democrației referitor la legalizarea activității partidului și eliberarea deținuților politici. În același timp, au fost restricționate drepturile și libertățile democratice, s-a introdus votul deschis și cenșul în învățământ. Deși în politica sa regentul se conducea după cursul conservator, în timpul guvernării lui, în Ungaria s-au păstrat instituțiile reprezentative, democratice ale puterii, activau opoziția de stânga și cea de dreapta.

În anii '20 Ungaria a atins nivelul dezvoltării economice de până la război. Au apărut noi ramuri de producție, însă Ungaria rămânea un stat agrar-industrial. A fost înfăptuită o reformă agrară parțială.

Criza agriculturii, care a afectat țările Europei de Est la finele anilor '20, criza economică din anii 1929–1933 au aplicat o lovitură puternică economiei ungare, în special asupra agriculturii. În anul 1931 în fruntea guver-

nului a venit **Gyula Gombos** (1931–1935). Au fost limitate esențial drepturile democratice: a fost redus numărul alegătorilor; au fost extinse drepturile camerei superioare a parlamentului; a fost restricționată activitatea partidelor politice din opoziție. S-au activizat în acea perioadă forțele de extremă dreapta, în special partidul național-socialist „**Crucile cu Săgeți**”, condus de **Ferenc Szalasi**.

În politica externă a fost luat cursul de apropiere cu Germania. Tot mai des erau văzute lozinci care chemau la refacerea „Ungariei istorice” și la revanșă.

În anul 1936 contele **Pal Teleki** devine prim ministru, acesta promovând o politică de apropiere cu Germania. În anii **1938–1939**, Ungaria a participat la împărțirea Republicii Cehoslovace și a aderat la Pactul Anticomintern.

Pe data de **6 aprilie anul 1941**, Ungaria a intrat în cel de-al Doilea Război Mondial, invadând, alături de alte state-agresoare, Iugoslavia. În semn de protest împotriva împărțirii Iugoslaviei (anul 1941) contele P. Teleki s-a sinucis. În locul lui a fost numit **Laszlo Bardossy**.

În perioada anilor 1938–1941 la Ungaria au fost alipite teritorii însemnate: o parte a Slovaciei (Ungaria Superioară), Ucraina Transcarpatică, Transilvania și o parte din Iugoslavia (Voivodina, Banatul). Populația maghiară era de părerea că, datorită lui M. Horthy, a fost restabilită echitatea istorică față de țară, aceasta fiind călcată în picioare la Paris în anii 1919–1920. Evenimentele ulterioare au demonstrat însă că drumul pe care l-a ales Ungaria, a dus țara la o catastrofă națională (anul 1945).

Întrebări și însărcinări

1. Ce caracter a avut revoluția din Ungaria de la 1918? **2.** Care două partide s-au unit și au creat Partidul Socialist din Ungaria? **3.** Care state au luat parte la războiul împotriva Republicii Sovietice Ungare? **4.** Când a fost instaurată dictatura lui M. Horthy? **5.** Ce denumire avea Partidul Național-Socialist din Ungaria?

6. De ce tentativa puterii sovietice de a se afirma în Ungaria a suferit un eșec? **7.** Ce fel de politică internă și externă promova M. Horthy? **8.** Indicați trăsăturile regimului lui M. Horthy.

9. Discutați pe marginea întrebării: „În anii 1918–1919, în Ungaria au avut loc două revoluții (democratică și socialistă) sau una singură (națională)?”. **10.** Faceți o comparație între Revoluția rusă din 1917, Revoluția din noiembrie 1918 din Germania și Revoluția ungară din 1918. Rezultatele activității se vor prezenta sub formă de tabel.

11. Pregătiți o prezentare pe tema: „Rezultatele Tratatului de la Trianon pentru Ungaria”.

§ 18. România

1. Când a obținut România independența? **2.** De partea cărei alianțe a luptat România în Primul Război Mondial?

România în Primul Război Mondial și în perioada interbelică. Mini-imperiul de la Marea Neagră. Țara s-a pomenit sub ocupație și a fost nevoită să încheie Tratatul separat de pace de la București cu Germania și aliații ei.

Dar, folosindu-se de înfrângerile suferite de aceștia din urmă, România s-a pomenit în situația învingătorilor și s-a folosit din plin de acest lucru.

Ion Brătianu

Regele României,
Ferdinand I.
Pictor Constantin Pascali.
Anii '30.

Datorită reformelor sociale (îndeosebi a celei agrare), adoptării constituției democratice de la 1923, s-a reușit să fie stabilizată situația țării. La aceasta au contribuit și împrumuturile oferite guvernului român de către Anglia și Franța. Aceste țări au alocat, de asemenea, investiții colosale în dezvoltarea industriei, în primul rând, ale celei petroliere (ele controlau 49%).

În politica externă, România se orienta spre Franța și era membru al Micii Antante. Guvernul român a stabilit relații de aliat cu Polonia. România era o parte componentă a „cordonului sanitar” împotriva URSS.

În perioada anilor 1922–1928, la putere s-a aflat partidul național-liberal (între anii 1922–1926 în postul de prim ministru s-a aflat I. Brătianu, iar în anii 1927–1928 – fratele acestuia, V. Brătianu).

Principalii adversari politici ai liberalilor erau partidele naționaliștilor și țărăniștilor (Partidul Țărănesc). La mijlocul anilor '20, după moartea regelui Ferdinand I, între fiul acestuia, Carol, și nepotul Mihai s-a încins o luptă aprigă pentru succesiunea la tron. Principele Carol a fost privat de acest drept din cauza unor neînțelegeri în familie. Astfel, rege al României a devenit Mihai, în vârstă de șase ani, iar Consiliului de Regență de pe lângă el era condus de V. Brătianu.

Naționaliștii și țărăniștii au creat un singur partid. Ei au început o luptă decisivă împotriva liberalilor și au învins la alegerile din anul 1928.

Partidul Național Țărănesc a venit la putere într-un moment nefavorabil: țara a fost cuprinsă de o criză economică, aceasta afectând toate ramurile de producție în afară de cea de extragere a petrolului. La acea vreme în România erau 600 mii de șomeri.

Dezvoltarea politică a României

Anii	Caracteristica principală
1918—1928	Dominarea în viața politică a Partidului Național-Liberal. Premieriada fraților Brătianu (1922–1928)
1928—1930	Aflarea la putere a Partidului Național-Țărănesc.
1930—1940.	Domnia regelui Carol al II-lea (anii 1938–1940 – perioada dictaturii regale)
1940—1944	Dictatura lui I. Antonescu

În perioada anilor 1929–1933 s-au schimbat zece guverne. La începutul anului 1934 venitul național al țării constituia 49,4% în comparație cu anul 1929. Folosindu-se de instabilitatea din țară, principele Carol s-a proclamat rege cu numele de Carol al II-lea.

În anii de criză a crescut popularitatea organizațiilor de extremă dreapta precum „Garda de Fier”, care foloseau lozinci naționaliste îmbinate cu demagogia socială. Drept model pentru activitatea lor îi aveau pe fasciștii italieni. Și-a sporit activitatea și Partidul Comunist Român, care a devenit organizator al grevelor ce se transformau uneori în ciocniri sângeroase.

Din anul 1934 România ieșea treptat din criză. Incapacitatea de a preveni fenomenele negative din societate prin metode parlamentare îi îndemna pe conducători la instaurarea puterii „Mâinii tari”. La putere au venit noii liberali, care erau în trânsă legătură cu cercurile financiare și cu familia regală. Însă ei nu au reușit să facă ordine în țară. Criza economică din anii 1936–1937 a agravat și mai mult situația și la alegerile din 1937 niciun partid politic nu a obținut majoritatea.

La **10 februarie 1938** Carol al II-lea a realizat o lovitură de stat. A fost adoptată o nouă Constituție, conform căreia regele își concentra în mâinile sale puterea absolută, iar parlamentul se transforma într-un organ consultativ. Constituția consfințea, de asemenea, unele privilegii pentru români. A fost lichidat pluralismul de partid, a fost creat un singur partid oficial – „Frontul renașterii naționale” (Partidul Națiunii). Luând drept exemplu Italia, regele Carol al II-lea a înfăptuit corporatizarea industriei. Principala sprijin al regelui în promovarea politicii sale erau armata și „Garda de fier”. Generalii și conducătorii „Gărzii de fier” se dușmăneau între ei. În noiembrie 1938, Carol al II-lea s-a răzbunat pe liderii „Gărzii de fier”, concentrând toată puterea în mâinile sale.

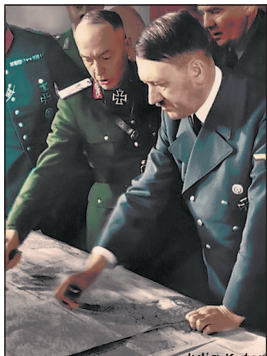
În politica externă, România făcea parte din alianța cu Anglia și Franța. După încheierea Acordului de la Munchen, ea înclina tot mai mult înspre cooperarea cu Germania ca forță de frunte din Europa. În afară de aceasta, Germania era principalul partener comercial al României.

Regele României, Carol al II-lea. Pictor: Philip de Laszlo. Anul 1936.

Marșul detașamentului „Gărzii de Fier” pe străzile Bucureștiului. Anii '30.

Ion Antonescu
(în stânga) cu Adolf
Hitler (în dreapta)

Regele României, Mihai I

2 **Dictatura lui I. Antonescu.** În societate creștea rezistența împotriva **dictaturii regale**. Decisive au fost înfrângerile suferite de România pe frontul de politică externă. În **iunie 1940** la URSS au fost alipite Basarabia și Bucovina de Nord. În curând, conform deciziei arbitrajului de la Viena (august 1940) România a pierdut Transilvania în favoarea Ungariei, iar ulterior – și Dobrogea în favoarea Bulgariei. Aceasta a distrus definitiv încrederea populației în rege, în țară au început acțiuni de masă. În aceste condiții, regele Carol al II-lea i-a oferit **generalului Ion Antonescu** dreptul să formeze guvernul.

La **6 septembrie 1940**, sub presiunea lui I. Antonescu, regele Carol al II-lea a fost impus să abdice la tron în favoarea lui Mihai. Ultimul a fost aproape înlăturat de la putere. În România s-a instaurat dictatura lui I. Antonescu. A început o campanie de antisemitism, românizarea proprietății și a mediului de afaceri, a fost introdus regimul polițienesc. Statul a fost proclamat legionar, iar I. Antonescu a devenit conducător al țării. În România au fost introduse trupele germane, care s-au dislocat în zonele industriei petroliere. Germania și România au încheiat un acord inegal, potrivit căruia germanii au instituit controlul asupra industriei românești. Țara a devenit unul dintre furnizorii principali de produse alimentare, materie primă și petrol pentru Germania.

În data de **6 august 1941** România a intrat în cel de-al Doilea Război Mondial de partea Germaniei. La 22 iunie România a susținut invadarea URSS și a ocupat Basarabia și Odesa. Înfrângerile trupelor germane și românești pe Frontul de Est i-a făcut pe adversarii lui I. Antonescu să caute contacte cu țările din coaliția antihitleristă. În **august 1944** regimul lui I. Antonescu a fost răsturnat ca urmare a unei răscoale, care a fost conduse de Mihai, susținut de comuniști.

Întrebări și însărcinări

1. Când a fost adoptată Constituția postbelică a României? **2.** În care an Carol al II-lea a instaurat puterea sa personală? **3.** Când a fost instaurată dictatura lui I. Antonescu?

4. Caracterizați dezvoltarea României în perioada interbelică. **5.** Ce trăsături îi erau caracteristice regimului lui I. Antonescu?

6. Care erau particularitățile guvernării lui Carol al II-lea? Care au fost cauzele ce au dus la instaurarea dictaturii regale? Prezentați răspunsurile sub formă de teze.

7. Pregătiți eseuri pe următoarele teme: 1) Poate fi considerată România Imperiu? 2) Putem afirma că regimul lui I. Antonescu era unul fascist?

§ 19. Bulgaria

i

✓ De partea cărei alianțe politico-militare a luptat Bulgaria în Primul Război Mondial?

1 **Revolta de la Radomir. Consecințele Primului Război Mondial.** Primul Război Mondial a cauzat o profundă criză politică și economică în țară. Un caracter de masă au dobândit protestele împotriva continuării războiului (așa-numitele revolte „feminine”).

În **septembrie 1918** trupele Antantei au spart frontul armatei bulgare în zona localității **Dobro Pole**. În timpul retragerii, în unitățile ei au izbucnit revolte spontane împotriva comandamentului armatei și guvernului. Soldații au ocupat Statul major al armatei bulgare și s-au îndreptat spre Sofia. Guvernul a început negocieri cu rebelii, incluzându-i în componența delegației pe cunoscuții activiști ai **Uniunii Agrariene Populare Bulgare**, **Aleksandar Stamboliiski** și **Rayko Daskalov**. În același timp, continuau tratativele cu Antanta în vederea încheierii unui armistițiu.

Delegația lui R. Daskalov și A. Stamboliiski nu a îndreptățit așteptările guvernului. În data de **27 septembrie** R. Daskalov a anunțat, în orașul Radomir, răsturnarea monarhiei bulgare și crearea Republicii Bulgaria în frunte cu Stamboliiski. Rebelii s-au apropiat de capitală și au înaintat cerința ca Sofia să fie predată. În data de **29 septembrie 1918** guvernul a încheiat un armistițiu cu Antanta și, cu sprijinul trupelor germane, i-a învins pe răsculați.

Revolta și armistițiul încheiat cu Antanta l-au impus pe țarul Ferdinand să părăsească tronul în favoarea fiului său, **Boris al III-lea**.

Cu toate acestea, situația în țară continua să rămână complicată. Țarul a fost nevoit să facă unele concesii: a fost introdusă ziua de muncă de opt ore, concediile plătite, a fost anulat impozitul pe venit în condiții de război și altele.

Războiul a reprezentat costuri mari pentru țară. Au murit 1/5 din populația bărbătească cu vârsta între 20 și 50 de ani. Pierderile totale au constituit peste 300 mii de oameni morți și mai mult de 400 de mii de răniți.

2 **Politica guvernului condus de Aleksandar Stamboliiski.** Din punct de vedere etnic, lingvistic și religios Bulgaria era cea mai omogenă dintre țările Europei de Est. Elita bulgară era formată, în marea majoritate, din persoane care proveneau din familii de țărani și meșteșugari. O garanție în plus a stabilității sociale era aceea că țărani și o bună parte din locuitorii orașelor erau asigurați cu pământ, aflat în proprietatea lor.

În **august 1919** s-au desfășurat primele, de după război, alegeri pentru Adunarea Populară. Ele au confirmat victoria totală a forțelor anti-război: majoritatea voturilor a fost câștigată de reprezentanții forțelor de stânga ai Uniunii

III. Borisz, Bulgária cārja

Aleksandar
Stamboliiski

Agrariene Populare (UAP), ai Partidului comunist (ai socialiștilor „limitați” – „tysneaki”) și ai social-democraților („cumpătați”). Partidele de dreapta au obținut numai 66 de mandate din 236. În fruntea guvernului s-a situat liderul Uniunii Agrariene Populare A. Stamboliiski. Acesta era un guvern de coaliție, format din reprezentanți ai UAP, ai partidelor de dreapta, iar după alegerile din anul 1920 s-a format un guvern monopartid.

Din inițiativa lui A. Stamboliiski, în decembrie 1919 Adunarea Populară a adoptat o lege referitoare la pedepsirea celor vinovați de catastrofa națională. Pe marginea acestei probleme a fost organizat un referendum, la care majoritatea populației s-a pronunțat pentru o judecată dreaptă asupra vinovaților. Deși această judecată nu a avut loc, această campanie a devenit un mod de intimidare a opoziției și de demonstrare a forței.

În anul 1920, în Bulgaria a fost introdusă munca obligatorie generală: orice bărbat cu vârsta cuprinsă între 20 și 40 de ani era obligat să muncească timp de opt luni în folosul statului și încă 21 de zile pe an – în districtul său. Pentru femeile de la 16 la 30 de ani acest termen era de patru luni. Sistemul a avut consecințe pozitive pentru țară. Pentru construcția obiectivelor general naționale (a drumurilor, căilor ferate, podurilor, canalelor), erau antrenate forțe de muncă auxiliare. În plus, în acest mod, Bulgaria ocolea interdicția referitoare la serviciul militar obligatoriu. Pe perioada îndeplinirii muncii obligatorii, tinerii bărbați efectuau și pregătirea militară. Guvernele bulgare ulterioare au păstrat acest sistem.

În anul 1921 a fost adoptată legea referitoare la suprafața maximă a proprietății funciare (ea a fost stabilită în mărime de 30 de hectare și încă 4 hectare la fiecare membru al familiei în care erau mai mult de patru persoane). Legea era menită să asigure o distribuire relativ egală a pământului între țărani, precum și să stimuleze natalitatea.

Tot în folosul țăranilor a fost revizuită legislația fiscală. Guvernul contribuia la dezvoltarea mișcării cooperatiste. Sistemul bancar de credite se orienta la necesitățile satului. A fost introdus impozitul diferențiat pe venit și impozitul pe venitul băncilor, al întreprinderilor industriale și comerciale. Acești pași au generat nemulțumirea industriașilor și a întreprinzătorilor.

În noiembrie 1919 Bulgaria a semnat **Tratatul de pace de la Neuilly**, conform căruia ea pierdea 1/10 din teritoriu. A fost redus efectivul numeric al forțelor armate, a fost lichidat serviciul militar obligatoriu. Bulgaria era obligată să plătească despăgubiri de război, să transmită țărilor învingătoare un număr mare de capete de animale, precum și să întrețină trupele de ocupație. Semnarea acestui Tratat a situat corpul de ofițeri al armatei bulgare în opoziție față de guvern. În politica externă guvernul nu a reușit să atenueze condițiile Tratatului de la Neuilly, ceea ce i-a subminat și mai mult autoritatea.

La sfârșitul anului 1920 a început procesul de consolidare a forțelor de opoziție, care încercau să demită guvernul. În anul 1921 a fost

creat partidul „**Alianța poporului**”. În anul 1922 reformele și experimentele au scăzut în intensitate. Creștea numărul celor nemulțumiți, mai ales la orașe. În vara anului 1922 centriștii și cei de dreapta au creat asociația „**Concilierea democratică**”, care și-a unit eforturile cu **Liga Militară** (organizația ofițerilor demobilizați din armată după Tratatul de la Neuilly). La ei a aderat, de asemenea, organizația secretă a bulgarilor macedoneni (organizație revoluționară internă macedoneană), care avea deja experiență în organizarea actelor teroriste. Aceste forțe se bucurau de susținerea țarului. În opoziție față de guvern se afla și Partidul Comunist Bulgar.

În **noaptea de 8 spre 9 iunie 1923** naționaliștii au comis o lovitură de stat în timpul căreia A. Stamboliiski este ucis, iar membrii guvernului sunt arestați. Puterea este preluată de formațiunea lui **Aleksandar Ţankov**. În componența guvernului său au intrat reprezentanții tuturor partidelor de centru și de dreapta. Noul guvern a organizat o adevărată teroare asupra liderilor partidelor comunist și țărănesc. Au murit circa trei mii de oameni.

3 „**Insurecția din septembrie**” 1923. Liderii Cominternului au calificat situația din Bulgaria ca fiind favorabilă pentru organizarea unei revolte și instaurarea puterii sovietice. Bulgaria urma să devină o punte pentru extinderea revoluției mondiale. Asociindu-se cu aripa de stânga a Partidului Agrarienilor, Partidul Comunist Bulgar a început pregătirile pentru răscoala armată, planificată pentru 22–23 septembrie 1923. În acest scop a fost creat un comitet militar revoluționar. Însă despre aceste planuri a aflat guvernul, care a declanșat un val de arestări (au fost arestați două mii de oameni). Acest fapt a grăbit izbucnirea răscoalei. Revoltele armate au avut loc între **13 și 27 septembrie 1923**. Trupele guvernamentale au reușit să le înăbușe. În timpul revoltei au murit 20 mii de persoane. De asemenea, câteva mii de persoane au fost condamnate la închisoare.

După aceste evenimente, comuniștii au fost supuși unor noi persecuții. În data de 4 aprilie 1924 partidul lor a fost declarat în afara legii.

Încercările comuniștilor de a aplica metode de luptă teroriste au înăsprit și mai mult presiunile contra lor. Cel mai sângeros act terorist comis de comuniști a fost explozia unei bombe la Biserica Sfânta Nedelia din Sofia în data de 16 aprilie 1925, atentat în care au murit 213 oameni. Țarul Boris al III-lea, împotriva căruia a fost plănuțit atentatul, a rămas nevătămat.

Biserica Sfânta Nedelia din Sofia după explozia din 16 aprilie 1925

Structurile politice ale comuniștilor și ale aripii de stânga a Uniunii Agrariene Populare au fost total distruse.

4

Bulgaria în perioada interbelică. Înăbușind insurecția, guvernul lui

A. Țankov a obținut o relativă stabilitate pentru regimul său, la aceasta contribuind și creșterea economică. A fost majorat salariul pentru militari și funcționari, au fost acordate facilități fiscale militarilor, a fost introdusă asigurarea socială. Însă caracterul represiv al regimului, care s-a intensificat după atentatul eșuat împotriva țarului Boris al III-lea, a trecut pe un plan secundar toate transformările pozitive.

În ianuarie 1926 a fost schimbat guvernul. În fruntea lui a venit **Andrei Țapliev**, reprezentant al „**Concilierii democratice**”. Noul guvern a atenuat presiunile și a anunțat amnistierea. A fost permisă activitatea partidelor și a organizațiilor politice. De acest lucru s-au folosit comuniștii, care au înființat în mod legal Partidul Muncii, a cărui popularitate creștea an de an. A. Țankov a trecut în opoziție față de guvern și, între anii 1930–1940, a devenit un adept deschis al viziunilor fasciste și radicale de dreapta.

În anul 1928 Bulgaria a fost afectată de criza economică, care a durat până în 1934. Numărul șomerilor a ajuns la 200 mii de oameni. S-a înrăutățit brusc starea materială a populației. La începutul anului 1934 venitul național al țării constituia 61,4 % față de anul 1929 (deși în comparație cu statele vecine scăderea producției era mult mai mică).

Criza a generat regrouparea forțelor politice și intensificarea luptei pentru putere. După alegerile din 1931 „Concilierea democratică” a pierdut puterea. Coaliția a fost creată de partidele democratice și Uniunea Agrariană Populară. A. Țankov a întemeiat un partid radical de dreapta – Mișcarea Socială Populară, care se orienta spre Italia și Germania. Acesteia i se opunea grupul „**Zveno**”, care intenționa să modernizeze țara. În politica externă acest grup punea speranțe în Anglia și Franța. Aliații ei erau membrii „Ligii militare”.

În luna mai a anului 1934 s-a produs criza guvernamentală, de care s-au folosit Mișcarea Socială Populară și gruparea „**Zveno**”. A. Țankov planifica un marș spre Sofia, asemănător cu „Campania spre Roma” a lui B. Mussolini. I-a luat-o înainte grupul „**Zveno**”, care a comis, la **19 mai 1934**, o nouă lovitură de stat. Puterea a fost preluată de regimul autoritar al lui **Kimon Gheorghiev**. Complotiștii, însă, nu aveau un plan concret. Intențiile lor de a „renaște” țara pe calea „purificării” și „raționalizării” tuturor instituțiilor vital necesare nu erau pe înțelesul poporului. Respectiv, guvernul lui K. Gheorghiev nu se bucura de susținere socială. De acest lucru s-a folosit țarul Boris al III-lea. El i-a înlăturat treptat pe politicienii tineri și neexperimentați, a respins inițiativele lor social-economice, menținând metodele

autoritare de conducere. A fost abolită Constituția, dizolvată Adunarea Populară, interzisă activitatea partidelor (în special a organizației secrete interne macedonene) și a sindicatelor. A fost instituit controlul de stat asupra băncilor. Era introdus monopolul de stat la spirt, sare, tutun, produse petroliere.

Kimon Gheorghiev

În politica externă K. Gheorghiev s-a apropiat de Anglia și Franța, a normalizat relațiile cu Iugoslavia, iar în anul 1934 a stabilit relații diplomatice cu URSS. K. Gheorghiev tindea să limiteze puterea țarului. Însă la finele anului 1935 Boris al III-lea a obținut înlăturarea lui K. Gheorghiev de la putere și a instaurat dictatura regală personală. În anul 1938, țarul a permis organizarea alegerilor în Adunarea Populară pe baza principiului apartidismului („fără partid”). Din cei 158 de deputați aleși, 56 de persoane aveau viziuni opozante (11 erau comuniști). O astfel de distribuire a forțelor politice îi asigura loialitate din partea parlamentului și, concomitent, înlătura presupunerile că țarul înăbușă opoziția. El și-a repetat experimentele electorale în anii 1939–1940. De data aceasta în parlament au intrat doar 20 de deputați din opoziție (nouă comuniști).

În anii 1934–1939 economia Bulgariei a cunoscut cel mai puternic avânt din perioada interbelică. S-a dezvoltat vertiginos mai ales agricultura. Acest lucru a fost condiționat de trecerea la cultivarea plantelor tehnice cu rentabilitate ridicată (textile, oleaginose, de grădină). De asemenea s-a inițiat dezvoltarea industriei ușoare. Consecința acestei politici a fost creșterea în această perioadă a producției industriale cu 64,1%.

În politica externă țarul a recurs la apropierea de Germania. Cu ajutorul acesteia, Bulgaria a obținut lichidarea clauzelor Tratatului de la Neuilly (**Tratatul de la Salonic din 1938**). În anul 1940, România i-a retrocedat Bulgariei sudul Dobrogei (principala zonă producătoare de secară, unde se fabrica 20% din întregul volum al producției agricole). Bulgaria a plătit această susținere prin participarea la cel de-al Doilea Război Mondial de partea Germaniei. Ce-i drept, ea a renunțat categoric să lupte împotriva URSS, limitându-se doar la ocuparea Macedoniei și a Trakiei (cucerite de la Iugoslavia și Grecia în anul 1941).

Întrebări și însărcinări

1. Când a avut loc Revolta de la Radomir? **2.** Cine a devenit țar al Bulgariei în anul 1918? **3.** Pe ce forțe se baza A. Stamboliiski în activitatea sa reformistă? **4.** Care forțe au comis lovitură împotriva guvernului lui A. Stamboliiski? **5.** În ce an a avut loc tentativa de rebeliune a comuniștilor? **6.** Când a fost instaurată dictatura regală în Bulgaria?

7. Ce influență a avut Primul Război Mondial asupra dezvoltării Bulgariei? **8.** De ce reformele inițiate de guvernul lui A. Stamboliiski nu au cunoscut o continuă dezvoltare? **9.** De ce a fost înăbușită „Revolta din septembrie” din anul 1923? **10.** Ce fel de politică promovau guvernele lui A. Ţankov și A. Liapicev? **11.** Care factori au condiționat lovitură de stat din 1934? **12.** Care au fost cauzele instaurării dictaturii regale? **13.** De ce Bulgaria a luat parte la cel de-al Doilea Război Mondial de partea Germaniei?

14. Organizați o discuție pe marginea întrebării: „De ce după Primul Război Mondial în Bulgaria nu a fost răsturnată monarhia?”. **15.** Alcătuiți tabelul: „Reformele lui A. Stamboliiski: acțiunile guvernului, rezultatele, consecințele”.

16. Pregătiți un eseu pe tema: „Scopul, rezultatele și consecințele activității reformiste a guvernului lui A. Stamboliiski”.

§ 20. Iugoslavia

1. De ce Balcanii erau numiți „butoi cu pulbere al Europei”? **2.** Care au fost rezultatele războaielor balcanice din anii 1912–1913? **3.** De ce asasinatul de la Sarajevo a cauzat declanșarea Primului Război Mondial?

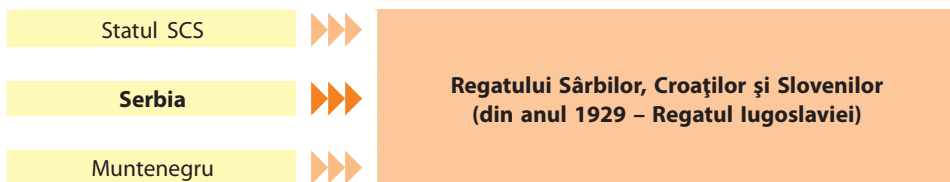
Întemeierea Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor. Constituția Vidovdan. În toamna anului 1918 pământurile slavilor de sud ale Austro-Ungariei au fost cuprinse de o mișcare țărănească, iar în armată și pe front au avut loc revolte cu caracter revoluționar. În această situație, în perioada **5–6 octombrie 1918**, la Zagreb (Croatia), în cadrul consfătuirii diferitor partide din teritoriile slavilor de sud ale Austro-Ungariei a fost întemeiată **Vecea Populară a Slovenilor, Croaților și Sârbilor**. A fost anunțată ruperea tuturor legăturilor cu monarhia habsburgică și crearea **Statului suveran al slovenilor, croaților și sârbilor**. Vecea populară a devenit organul suprem al puterii.

Noul stat se afla într-o situație dificilă. Sub lozincile împărțirii pământurilor moșierești se activa mișcarea țărănească, continuau acțiunile militare împotriva trupelor Antantei. Italia tindea să cotopească nu numai pământurile slavilor de sud de pe țărmurile Mării Adriatice, ce i-au fost promise de către statele Antantei, ci și un teritoriu mult mai mare. De asemenea, noul stat se afla în stare de conflict armat cu Austria pentru unele teritorii de graniță.

În asemenea situație, un ajutor real noului stat îi putea oferi numai Serbia, care și-a trimis trupele pe țărmurile Adriaticii, pentru a-i neutraliza pe soldații italieni. Serbia pretindea la unificarea tuturor pământurilor slavilor de sud sub protectoratul dinastiei Caragheorghievicilor. Liderii croați și sloveni se temeau de instituirea hegemoniei Serbiei în noul stat. Neavând forțe militare proprii, statul a fost nevoit să încheie un acord cu Serbia. Ca urmare a tratatelor dintre delegațiile Vecii Populare și guvernului Serbiei, la **1 decembrie 1918** a fost semnat Tratatul de întemeiere a noului stat – **Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor**. Ulterior în componența lui a intrat și Muntenegru.

Primul Război Mondial a însemnat costuri ridicate pentru popoarele slavilor de sud. Pierderile totale constituiau 1,9 milioane de morți. Serbia a pierdut mi mult de 369 de mii de persoane ucise și rănite dintre cele 705 mii care au fost mobilizate. Muntenegru a pierdut 63 de mii, ceea ce constituia 25 % din populația ei de până la război.

Întemeierea Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor (SCS)

Regatul SCS era o monarhie constituțională. În data de **28 iunie 1921**, în ziua **Sfântului Vitus (Vidovdan)** – ziua memoriei celor căzuți în bătălia de pe câmpia Kosovo, **Adunarea Constituțională** a adoptat Constituția. Regele se bucura de drepturi largi, inclusiv dreptul de a deține puterea legislativă împreună cu scupșcina (parlamentul). El era comandant suprem al forțelor armate, numea prim-ministrul, putea să declare starea de urgență în țară și să sisteze acțiunea Constituției. Regele nu răspundea de faptele sale nici în fața scupșcinei, nici a poporului. Organul legislativ suprem al statului era **Scupșcina poporului**.

Astfel a fost instaurată orânduirea unitară a Regatului SCS. O stare dominantă în țară a obținut elita sârbă, care deținea aproape toate funcțiile administrative în stat.

2 Problema națională. În anii '20, în Regatul SCS a fost înfăptuită reforma agrară, care a atenuat pentru o anumită perioadă acuitatea problemei funciare. A început să se dezvolte industria, deși țara rămânea să fie agrară, cu toate că unele zone ale Croației și Sloveniei erau dezvoltate din punct de vedere economic.

Cea mai acută problemă pentru Regatul SCS era marea politică națională sârbă, promovată de către rege și guvern. Ea a dus la activizarea **mișcărilor separatiste** ale croaților, slovenilor și musulmanilor, care cereau să fie egali în drepturi și acordarea autonomiei tuturor popoarelor. Mișcarea separatistă era condusă de către **Partidul Țărănesc Republican al Croației** sub conducerea liderului ei, **Stjepan Radic**. Ca urmare a faptului că s-au acordat Croației anumite drepturi de autoadministrare limitată, divergențele au slăbit pentru un oarecare timp. În anii 1927–1928 conflictul național a atins apogeul. În data de 20 iunie 1928, în urma unor discuții aprinse în parlament, liderul opoziției S. Radic, și alți parlamentari din opoziție au fost uciși. Agravarea relațiilor naționale l-a făcut pe regele Alexandru I. Caragheorghievici să introducă puterea personală.

În data de **6 ianuarie 1929**, Alexandru I a emis un manifest prin care era lichidată monarhia parlamentară, abolită Constituția Vidovdan, dizolvată Adunarea Populară, precum și toate partidele și organizațiile care promovau o politică antistatală. Regele și-a asumat puterea absolută. În **octombrie 1929**, statul a primit denumirea de **Regatul Iugoslaviei**.

În același timp, a fost înfăptuită reforma administrativă, conform căreia țara era împărțită în nouă banovine și un district al capitalei. Frontierele unităților administrative au fost trasate în așa fel, încât în interiorul banovinelor să predomine populația sârbă. Banovinele erau stabilite de către rege, căruia se și subordonau.

În anul 1930 Iugoslavia a fost afectată de criza economică. Producția industrială s-a redus la jumătate, iar prețurile la producția agricolă s-au redus de două ori.

În anul 1934, venitul național constituia, în comparație cu anul 1929, 46,5%. În afară de aceasta, în societate s-au agravat contradicțiile sociale și naționale. Lupta pentru drepturile croaților, slovenilor și musulmanilor a căpătat un caracter interetnic. Ustașii (naționaliștii) croați în frunte cu Ante Pavelic, care erau sprijiniți de Italia, iar cu timpul și de Germania, au început să comită acte de terorism.

Intenționând să slăbească întrucâtva criza, guvernul a stabilit controlul asupra producției agricole. Însă țara nu putea supraviețui fără credite din exterior. În anul 1931, Franța i-a oferit Iugoslaviei un credit însemnat, cu condiția slăbirii dictaturii regale. Nedorind să fie considerat dictator de opinia publică mondială, regele a acceptat o constituție ce a restabilit unele drepturi și libertăți democratice.

În octombrie 1934, la Marseille, acționând conform planului „Scutul teutonic”, elaborat în Germania, ustașii i-au ucis pe regele Alexandru I și pe ministrul de externe al Franței, L. Barthou. Nimicindu-i pe doi dintre cei mai înflăcărați adepți ai securității colective, Germania și-a atins scopurile cu mâinile altoara.

În politica externă, Iugoslavia păstra alianța cu Franța, făcea parte din Mica Antantă și din Antanta Balcanică (Iugoslavia, Grecia, România, Turcia). Cele mai încordate relații le avea cu Italia și cu Bulgaria.

După moartea lui Alexandru I, rege a devenit fiul său, **Petru al II-lea**, în vârstă de 11 ani, iar regent – prințul Paul. În anul 1935, în fruntea guvernului a fost numit M. Stojadinovic. Acesta tindea să depășească criza din relațiile naționale. M. Stojadinovic înțelegea că, pentru înlăturarea separatiștilor croați, aceștia trebuie lipsiți de susținerea din afară. De aceea, el a încheiat un concordat cu Vaticanul, conform căruia biserica catolică (croații sunt în marea lor majoritate catolici) obținea o serie de privilegii. Acest pas, însă, a generat un conflict între guvern și biserica ortodoxă, care avea o influență considerabilă în societate.

În anul 1937 M. Stojadinovic încheie un tratat cu Italia și cu Bulgaria. Potrivit documentului, Italia încetează să-i mai susțină pe ustași. În schimb, Iugoslavia recunoștea ocuparea Etiopiei și anexarea Austriei, iar după dezmembrarea Cehoslovaciei a declarat încetarea existenței Antantei. Cu toate acestea, guvernul nu a reușit să rezolve problema croată. Atunci regele i-a permis lui D. Ţvetcovici să formeze un nou guvern (februarie 1939).

În data de **26 august 1939** a fost semnat un acord cu liderul mișcării croate, V. Macek, referitor la crearea unei unități administrative croate separate. De asemenea, Iugoslavia a aderat la alianța stabilită între Germania, Italia și Japonia.

Politica pro-germană avea mulți rivali. În data de **27 martie 1941** a fost comisă o altă lovitură de stat. Regentul, prințul Paul, și guvernul lui M. Ţvetcovici au fost înlăturați de la putere. A fost creat un nou guvern în frunte cu D. Simovic. Aceasta a fost o lovitură de stat pro-engleză, susținută de opoziția democratică. Complotiștii au încheiat un Tratat de alianță cu

URSS. Aceste evenimente au zădărnicit intențiile Germaniei. A. Hitler a decis să atace Iugoslavia, chiar dacă era nevoie să amâne invadarea URSS.

În data de **6 aprilie 1941**, trupele germane invadează Iugoslavia și Grecia. La **10 aprilie** Croația și-a proclamat independența. Între Italia și Iugoslavia a fost semnat un tratat, potrivit căruia Italia recunoștea integritatea teritorială a Croației, iar Croația s-a angajat să nu-și dezvolte flota și să le permită trupelor italiene să traverseze teritoriul ei. O parte a teritoriului Serbiei a fost transformată în statul-marionetă sârb. Restul teritoriului Iugoslaviei a fost împărțit între Bulgaria, Ungaria, Germania și Italia. Însă popoarele slavilor de sud nu s-au împăcat cu subjugarea și au declanșat un aprig război de partizani, a cărui forță dominantă erau comuniștii, în frunte cu **Iosip Broz Tito**.

Iosip Broz Tito

? Întrebări și însărcinări

1. În care an a apărut Statul Slovenilor, Croaților și Sârbilor? 2. Când Statul SCS, Serbia și Muntenegru s-au unit într-un singur stat? 3. Care popoare au fost unite în Regatul SCS? 4. În care an a fost adoptată Constituția Vidovdan? 5. Ce a servit drept cauză pentru instaurarea puterii personale a lui Alexandru I? 6. Ce denumire nouă a obținut Regatul SCS în anul 1929? 7. Care a fost scopul operațiunii „Scutul teutonic”? 8. Din care alianțe făcea parte Iugoslavia în perioada anilor 1920–1930?
9. În ce mod a fost creată Iugoslavia? 10. Apreciați activitatea guvernelor Iugoslaviei din anii 1920–1930. 11. Care a fost soarta Iugoslaviei după agresiunea întreprinsă de Germania și de aliații ei?
12. Organizați o discuție pe marginea întrebării: „Ce factori au jucat rolul decisiv în căderea primei Iugoslavii: interni sau externi?”
13. Pregătiți o comunicare pe tema: „De la Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor la Iugoslavia”.

Lecție practică

**Europa Centrală și de Est:
opțiuni între democrație și autoritarism**

Lecție practică

**Relațiile interetnice
în statele Europei Centrale și de Est**

**Însărcinări pentru generalizarea cunoștințelor
și pregătirea în vederea controlului tematic la
capitolul IV „Statele Europei Centrale și de Est”**

CAPITOLUL V. STATELE ASIEI ȘI AMERICII LATINE

§ 21. Japonia

1. Cum a aderat Japonia la grupul țărilor de frunte din lume? **2.** Când a intrat Japonia în Primul Război Mondial? Care au fost realizările ei teritoriale?

Japonia după Primul Război Mondial. Alăturându-se țărilor Antantei în Primul Război Mondial, Japonia s-a limitat doar la cotropirea coloniilor germane din Orientul Îndepărtat și din bazinul Oceanului Pacific. Japonia a folosit această situație pentru dezvoltarea potențialului său militar, în special a flotei. Toate acestea, însă, aveau loc pe contul bunăstării populației. În **lunile august-septembrie 1918** țara a fost cuprinsă de un val de „**revolte ale orezului**” – insurecții stihinice ale populației orientate împotriva creșterii prețurilor la principalele produse alimentare. Guvernul a înăbușit aceste revolte, însă în anul 1919 a fost cuprinsă de mișcarea grevistă a muncitorilor, iar în principala colonie a Japoniei – Coreea a izbucnit o răscoală anti-niponă.

Ruinele orașului Tokio după cutremurul de pământ din 1 septembrie 1923

Instabilitatea postbelică a dus la o luptă politică acută. Forțele de dreapta vedeau ieșirea din situație în expansiunea teritorială în zona Asia-Pacific, cei de stânga – în revoluție și reforme democratice. La aceste probleme s-a adăugat și criza economică din anii 1920–1921, dar și cutremurul de pământ din 1923, care a distrus în totalitate capitala Japoniei – Tokio.

Cutremurul de pământ de la Tokio din anul 1923 a fost unul dintre cele mai devastatoare în istorie. Pagubele totale de pe urma lui au constituit circa 5,5 miliarde de yen. În țară au început jafurile. Poliția a recurs la represiuni, învinuindu-i de aceasta pe emigranții chinezi și coreeni, precum și pe comuniști.

Mișcarea democratică. La începutul perioadei interbelice arena politică niponă se prezenta ca o îmbinare a câtorva grupări: vechea aristocrație, tânăra burghezie industrială, birocrația civilă și militarii. Echilibrul forțelor politice lăsa de dorit. Aceasta a devenit o premisă a unei puternice mișcări democratice și a apariției unui șir de partide și organizații politice de stânga (socialiști, comuniști). O cauză a avântului democratic au fost schimbările din economie și din structura socială a țării. În Japonia a crescut cota muncitorilor calificați, care au declanșat lupta pentru îmbunătățirea situației lor. De asemenea, a crescut și numărul întreprinzătorilor.

Reacționând la aceste schimbări, în septembrie 1918, împăratul i-a încredințat liderului Partidului „Seiujukai” („Partidul prietenilor politiciii”), Taka-shi Hara, să formeze un nou guvern. El a pus astfel începutul epocii „guvernelor partinice”. Acestea au schimbat modul de guvernare a vechilor lideri, care erau reprezentanți ai celor patru asociații monopoliste din țară. Timp de 14 ani (1918–1932) la guvernarea Japoniei s-au schimbat reprezentanții a două partide principale: „Seiujukai” și „Kenseikai” (Asociația Constituțională). În anul 1927 ea a fost rebotezată în „Minseito” (Partidul Politicii Populare). Deși ambele partide erau de orientare conservatoare, ele s-au văzut nevoite să întreprindă pași concreți în direcția democratizării vieții politice a țării.

O problemă principală în viața politică internă a Japoniei la începutul anilor ‘20 a fost cea referitoare la legislația electorală. Conform legilor existente la sfârșitul Primului Război Mondial, de drepturile electorale se foloseau doar 1,5 milioane de persoane din cei 55 milioane de locuitori ai țării.

După o luptă îndârjită, în anul 1925 a fost adoptată legea referitoare la dreptul electoral general pentru bărbații cu vârsta mai mare de 25 de ani și legea referitoare la apărarea liniștii publice, care prevedea pedeapsa nu numai pentru activitate antiguvernamentală, ci și pentru „idei periculoase”. Legea electorală, care a intrat în vigoare în anul 1928, a sporit numărul alegătorilor de la 3 până la 14 milioane de persoane. Pentru a echilibra bugetul, guvernul a redus cu 25% efectivul forțelor armate.

3 **Revenirea la politica externă agresivă. Creșterea influenței militarilor.** Japonia a renunțat la dominația în China sub presiunea marilor puteri. Nu au avut succes nici acțiunile ei agresive contra Rusiei Sovietice la începutul anilor ‘20. Păturile cu dispoziții șoviniste ale societății nipone au calificat acest lucru ca pe o înjosire a demnității naționale.

Cel mai radical model de idei șoviniste a fost crearea asociației „tinerilor ofițeri” (mai „bătrâni” în armată se considerau ofițerii originari din familii de samurai sau participanții la războiul ruso-japonez din anii 1904–1905). Ei cereau anularea pluripartidismului și responsabilitatea guvernului în fața parlamentului, instaurarea dictaturii militare și revenirea la politica expansionistă tradițională. Țara se afla în pragul unei noi crize economice, condiționată de scăderea prețurilor mondiale la principală marfă de export a țării – firul de mătase (30–50% din export). Pe fundalul acestor evenimente, în aprilie 1927 la putere a venit guvernul generalului **Tanaka Gichi**, unul dintre organizatorii intervenției japoneze împotriva Rusiei Sovietice în Orientul Îndepărtat.

Noul guvernul a început imediat elaborarea unui plan de război împotriva Chinei și a Uniunii Sovietice, sperând că numai pe această cale Japonia poate reveni pe pozițiile de odinioară, depășind dificultățile economice.

Tanaka Gichi, prim ministru al Japoniei între anii 1927–1929

În perioada **27 iunie – 7 iulie 1927**, la Tokio, sub președinția lui Tanaka, și-a ținut lucrările **Conferința estică**, la care au participat reprezentanți ai ministerului afacerilor externe, ministerelor militar și maritim, precum și ai Statului Major. La lucrările conferinței a fost examinat programul propus de guvern al acțiunilor „pozitive”, adică directe împotriva Chinei – „bazele” politicii japoneze. O sarcină primordială consta în invadarea imediată a părții de nord-est și de nord a Chinei, precum și a Mongoliei. Prin hotărârile conferinței, a fost determinată esența **Memorandumului secret al lui Tanaka**, care conținea un plan detaliat al agresiunii și instaurării dominației japoneze în Asia de Sud-Est și în bazinul Oceanului Pacific.

Mai înainte, la sfârșitul lunii mai a anului 1927, Japonia, folosindu-se de starea Chinei cuprinsă de război civil, și-a trimis trupele înspre provincia Shandong, a cotoptit orașele Qingdao și Jinan. Scopul acestei intervenții armate a fost de a zădărnici procesul de unificare a Chinei. Ca urmare a unei ample mișcări anti-japoneze și a boicotării mărfurilor nipone în China, Japonia s-a văzut nevoită să-și retragă trupele. În aprilie 1928 forțele armate japoneze au ocupat punctele strategice ale provinciei Shandong. Însă și de data aceasta Japonia a fost nevoită să cedeze sub presiunea comunității internaționale.

În **anul 1929** Japonia a fost cuprinsă de o criză economică profundă. A scăzut cu 30% volumul producției ramurilor-cheie: metalurgică, construcții de mașini, textilă. Pierderi considerabile a suferit agricultura, în special producătorii de mătase. În anul 1931 numărul șomerilor a ajuns la trei milioane de persoane.

O consecință politică principală a crizei a fost slăbirea pozițiilor liberalilor, care se pronunțau împotriva promovării unei politici de cotopire. Cercurile de guvernare vedeau ieșirea din situație numai în intensificarea procesului de militarizare a țării, în anularea libertăților democratice și în crearea unui imperiu colonial. Însă avansarea lor treptată în acest proces a generat nemulțumirea „tinerilor ofițeri”, care doreau totul și imediat. În anii 1931 și 1932 aceștia au comis tentative nereușite ale loviturii de stat.

Demagogia socială a „tinerilor ofițeri” li se părea periculoasă claselor dominante. De aceea guvernul a luat o serie de măsuri împotriva complotiștilor: aceștia au fost dezarmați, iar o parte din ei – arestați.

4 Intensificarea politicii agresive a Japoniei. La începutul anilor ‘30 Japonia pierdea în ritm accelerat pozițiile pe piața chineză. Suferind înfrângeri în domeniul concurenței economice, ea a început să caute o ieșire în aventurile politicii externe. Japonia a hotărât să invadeze mai întâi nord-estul Chinei, iar apoi China centrală și Republica Populară Mongolia.

Cercurile guvernamentale ale Japoniei au decis să folosească în favoarea lor dispozițiile antisovietice ale guvernelor SUA, Angliei, Franței și ale altor state. Ea își prezenta agresiunea ca pe o luptă contra „pericolului comunist”. Politica promovată de URSS în Orientul Îndepărtat oferea pretext pentru așa ceva.

În data de **18 septembrie 1931**, trupele japoneze au început invazia în China de Nord-Est și până în februarie 1932 au supus aceste teritorii. În aceste zone a fost creat statul-marionetă **Manciukuo**, în frunte cu ultimul reprezentant al dinastiei Manciuria în China, **Pu Yi**. Tot în 1932 soldații japonezi au debarcat în apropiere de Shanghai cu intenția de a cotorpi cel mai mare oraș din China. Însă armata chineză și locuitorii orașului au opus o rezistență îndârjită, ceea ce nu le-a asigurat japonezilor o victorie ușoară. Opinia publică mondială a condamnat agresiunea. În **anul 1933** Japonia a ieșit din Liga Națiunilor.

În anul 1934 Japonia a renunțat la restricțiile maritime (Conferința de la Washington din 1922). În anul 1936 Japonia era deja posesoarea a 200 de portavioane, cuirasate, crucișătoare și continua să construiască nave.

În pofida unei agresiuni politice deschise, cercurile ultra-radicale erau nemulțumite de ritmurile lente de înfăptuire a ei. La **26 februarie 1936**, la Tokio a avut loc o altă lovitură organizată de „tinerii ofițeri”. Deși ea fost reprimată, cerințele înaintate nu au rămas în afara atenției. În vara aceluiași an s-a desfășurat o consfătuire secretă a cercurilor de la guvernare, la care au fost discutate perspectivele „trasării hotarelor coloniale” în Asia de Est. În data de **27 noiembrie anul 1936**, Japonia și Germania au încheiat Pactul Anticomintern.

5 Invazia asupra Chinei din anul 1937. Militarizarea economiei Japoniei. În luna iulie a anului 1937 a început intervenția armată a Japoniei în nordul și centrul Chinei. Drept pretext pentru război a servit conflictul dintre soldații japonezi și chinezi pe **podul Marco Polo**, situat în zona neutră. Ulterior, acțiunile militare s-au extins asupra întregului teritoriu al țării. Operațiunile active ale armatei japoneze împotriva Chinei au continuat până în anul 1939. Trupele japoneze au ocupat cele mai dezvoltate zone ale Chinei și, obținând importante resurse umane și de materie primă, Japonia a reușit să-și rezolve parțial problemele economice.

Economia Japoniei lucra pentru necesitățile războiului. Cheltuielile militare înghițeau 70–80% din mijloacele bugetare. Aceasta a cauzat reducerea nivelului de viață a populației în anii 1937–1941.

Pregătirea economiei în vederea războiului se desfășura sub lozincă creării unei „**noi structuri economice**”. Ea prevedea concentrarea producției, dezvoltarea activă a industriei grele, în special a celei militare.

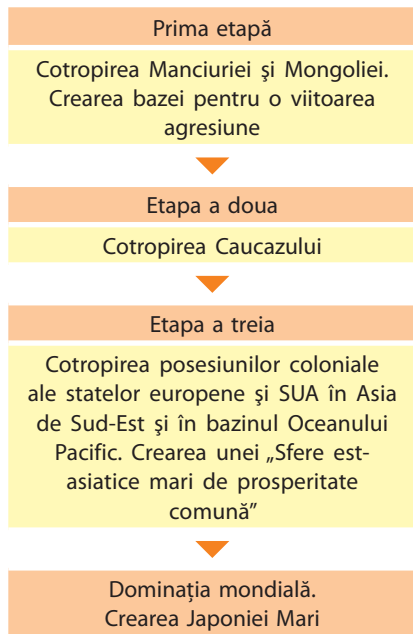

Împăratul Pu Yi

Afiș militarist japonez din anii '30

Etapile agresiunii externe a Japoniei

Și aceasta în detrimentul ramurilor ce lucrau pentru necesitățile pieței interne. „No-ua structură economică” însemna stabilirea controlului militar din partea statului asupra economiei țării. În Japonia a fost creat un model economic, caracteristic pentru regimurile totalitariste și autoritare din anii 1920–1930.

Creșterea volumului industriei militare, mobilizarea în armată a favorizat reducerea însemnată a șomajului. Majoritatea oamenilor lucrau temporar la întreprinderi. Ziua de muncă dura, de obicei, 14–16 ore.

Mobilizarea în armată lăsa satele fără populația aptă de muncă. Lipsa acută a mărfurilor industriale pentru agricultură a dus la o scădere bruscă a nivelului de fabricare a producției agricole. În legătură cu militarizarea țării creșteau impozitele.

Declanșând războiul în China, guvernul Japoniei și-a intensificat lupta contra dispozițiilor anti-naziste și antirăzboinice în țară. La nivel oficial acest proces era numit „mișcarea pentru mobilizarea spiritului na-

țional”. În data de 15 decembrie 1937 poliția a efectuat arestări în masă a comuniștilor, activiștilor sindicali și reprezentanților intelectualității. Până în luna martie a anului 1938 numărul celor arestați din motive politice depășea 10 milioane de persoane. În curând, în locul partidelor politice interzise a fost creată Asociația pentru ajutorarea tronului, iar în locul sindicatelor – Asociația patriotică industrială a Japoniei Mari.

În anul 1938 au fost adoptate legi referitoare la mobilizarea industriei militare, la mobilizarea generală a națiunii și la investiții. Era limitată utilizarea materiei prime, precum și a oțelului, a metalelor colorate pentru necesitățile producției pașnice. A fost interzisă scoaterea aurului în afara hotarelor țării. Scopul proclamat al Japoniei era dominația în zona Asia-Pacific pe calea cuceririi coloniale.

Întrebări și însărcinări

1. Când au avut loc „revoltele orezului” în Japonia?
2. În ce an cutremurul de pământ a distrus orașul Tokio?
3. Care erau cele două partide politice principale ce existau în Japonia în anii '20?
4. Când a fost introdus în Japonia dreptul electoral general pentru bărbați?
5. Care era scopul protestelor „tinerilor ofițeri”?
6. Ce eveniment a servit drept pretext pentru începerea războiului nipono-chinez?

7. Care au fost consecințele Primului Război Mondial pentru Japonia? **8.** Care au fost cauzele politicii externe agresive a Japoniei? **9.** De ce comploturile „tinerilor ofițeri” nu au avut succes? **10.** Ce măsuri au fost luate pentru dezvoltarea accelerată a industriei militare a Japoniei și pregătirea pentru război?

11. Clarificați etapele principale ale agresiunii Japoniei în China. Alcătuiți un tabel cronologic. **12.** Demonstrați că în anii '30 a sporit rolul armatei în viața politică a Japoniei. Care au fost consecințele acestui proces? Prezentați răspunsul sub formă de teze.

13. Organizați o discuție și pregătiți un eseu pe tema: „Ce a favorizat realizarea planurilor agresive ale Japoniei?”

§ 22. China

1. Ce hotărâri referitoare la China au fost adoptate la Conferința de la Washington? **2.** Când a avut loc Revoluția Xinhai? Care au fost consecințele ei?

i

1

Lupta de eliberare națională. „Mișcarea de la 4 mai”. La începutul secolului al XX-lea societatea chineză necesita schimbări. Un exponent al acestor aspirații a fost **Partidul Național-Popular (Kuomintang)**. Generator de idei în acest partid era Sun Iat-sen, care a formulat scopul partidului prin prisma a trei principii populare: naționalism, democratism, prosperitate.

În anul 1912, ca urmare a Revoluției din Xinhai, a fost răsturnată dinastia Manciuria și proclamată republica. După moartea președintelui Yuan Shikai în 1916, puterea a trecut în mâinile grupărilor militare locale (a „**militariștilor**”), care nu se supuneau guvernului central. Astfel China a fost împărțită în mai multe părți, ce se dușmăneau între ele. Tibetul și Xingjian au devenit, practic, provincii independente. Pe lângă aceasta, țara rămânea împărțită între marile puteri – Anglia, Franța, Japonia și SUA.

În anul 1919, la Conferința de Pace de la Paris, a fost adoptată hotărârea conform căreia Peninsula Shandong era cedată Japoniei, ale cărei trupe au ocupat aceste teritorii în timpul Primului Război Mondial. Această hotărâre a devenit pretextul pentru declanșarea unei lupte antiimperialiste de eliberare națională în China, pe care au început-o studenții din Beijing. În data de **4 mai 1919** ei au ieșit la mitinguri, cerând guvernului să realiească peninsula, să-i îndepărteze de la putere pe funcționarii pro-japonezi și să declare boicotarea mărfurilor nipone. Cu timpul, studenții și elevii au fost susținuți de întreprinzătorii și industriașii chinezi. Revoltele au durat aproape două luni. În cele din urmă guvernul a făcut unele concesii. Au fost scoși din posturi toți

Sun Iat-sen

funcționarii pro-japonezi, eliberați studenții întemnițați, delegația chineză nu a semnat Tratatul de Pace de la Versailles

„Mișcarea din 4 mai” a contribuit la creșterea gradului conștiinței naționale, crearea partidelor și organizațiilor politice de stânga, care se pronunțau pentru unificarea țării, eliberarea de jugul străin și înfăptuirea reformelor sociale. Datorită acestei mișcări s-a extins și a obținut succes lupta pentru o „nouă cultură”, în special introducerea în limba literară a unor elemente din limba vorbită. Acest lucru a oferit multor milioane de chinezi posibilitatea să frecventeze școala. Mișcarea a dus la radicalizarea proceselor de eliberare națională.

În anul 1921 a fost înființat **Partidul Comunist Chinez (PCC)**, care vedea în revoluție unicul mod de renaștere a țării. PCC a devenit destul de rapid o forță influentă în orașele din China.

2 **Revoluția națională din anii 1925–1927. Unificarea Chinei.** La începutul anilor ‘20 sarcina principală pentru China era refacerea unității țării. Pentru aceasta luptau trei forțe politice influente: guvernul oficial de la Beijing, **Partidul Kuomintang** în frunte cu Sun Iat-sen și PCC. Pe lângă aceasta, cele trei forțe erau nevoite să lupte cu grupările militariste, care au împărțit țara între ele, precum și împotriva colonizatorilor.

În anul 1921, Armata Roșie a Rusiei Sovietice, care lupta împotriva agresiunii japoneze în Orientul Îndepărtat, precum și contra forțelor anti-bolșevice, a cucerit teritoriile Mongoliei Exterioare. Acolo a fost proclamată **Republica Populară Mongolă**. Astfel a izbucnit un conflict cu China, care considera aceste teritorii ca fiind ale sale. În anul 1922 spre China a plecat o misiune diplomatică sovietică. Aceasta urma să coordoneze problema relațiilor cu guvernul oficial de la Beijing, precum și să sprijine **Partidul Kuomintang** în lupta pentru putere. Centrul activității partidului se afla în orașul Canton din provincia Guangdong, situată în sudul Chinei.

După eșecul tratatelor de la Beijing, misiunea sovietică a plecat la Guangdong, unde a semnat un acord cu Sun Iat-sen. Documentul prevedea crearea Chinei independente, însă sub conducerea Kuomintang și a forțelor orientate spre URSS. Rusia sovietică s-a angajat să ofere sprijin financiar și militar acestui partid în lupta pentru putere.

În anul 1923, la recomandarea Cominternului, la Guangdong, a fost creat un guvern din reprezentanți ai partidului Kuomintang și PCC, precum și o armată comună. În fruntea guvernului s-a situat Sun Iat-sen, care, însă, a murit în anul 1925.

Un imbold al evenimentelor revoluționare a devenit împușcarea, de către poliștii englezi, a muncitorilor din industria textilă care demonstrau pașnic în Shanghai, sub lozincile izgonirii colonizatorilor din țară. În data de **30 mai 1925**, în semn de protest, în țară a izbucnit o revoltă sprijinită de toate păturile societății. „**Mișcarea de la 30 mai**” a constituit începutul revoluției naționale.

Scopul revoluției era refacerea unității și suveranității Chinei, lichidarea grupărilor militariste, înfăptuirea unor transformări social-economice pentru modernizarea Chinei.

Folosindu-se de avântul antiimperialist, guvernul din Guangdong s-a proclamat ca având caracter național și a declanșat lupta pentru unificarea Chinei. Comandant suprem al armatei Kuomintangului a devenit **Chiang Kai-Shek**. În **octombrie-decembrie 1925** trupele conduse de el au ocupat provincia Guangdong, fapt care a întărit baza mișcării revoluționare. În **ieulie 1926** armata lui a început „**Expediția nordică**”, al cărei plan a fost elaborat de consilierul sovietic V. Bliuher.

Ca urmare a acțiunilor militare, în **toamna anului 1926**, trupele lui Chiang Kai-Shek au ocupat orașul Uhan, în **februarie 1927** – orașul Nanjing, iar în **martie 1927** – provincia Shanghai. La Nanjing a fost transferată capitala, fiind creat un guvern național, care era sprijinit de unele asociații militariste din nordul țării. Chiang Kai-Shek și adepții săi considerau că scopul a fost atins și că trebuie începute reformele. Însă Partidul Comunist Chinez insista că revoluția trebuie continuată, iar țara trebuie să pășească pe calea construcției socialiste. Din această cauză, în tabăra revoluționară s-a produs scindarea.

Chiang Kai-Shek era pasionat de relațiile cu PCC, ceea ce l-a transformat într-o marionetă a URSS. În **aprilie 1927** el a organizat împușcarea în masă a comuniștilor în Shanghai, adică a comis o lovitură de stat, instaurând puterea personală. Astfel Chiang Kai-Shek a reușit să unifice China sub conducerea sa. Încercarea comuniștilor de a organiza o revoltă („Revolta recoltei de toamnă”) în Nangong nu a avut succes. După aceste evenimente, relațiile diplomatice dintre URSS și China au fost rupte. PCC s-a situat pe calea luptei de partizani împotriva Kuomintangului. În țară a izbucnit un război civil, care a durat, cu unele întreruperi, până la începutul anilor '50.

3 **Politica internă și externă a Kuomintangului.** La sfârșitul anului 1928, Kuomintangul a adoptat o hotărâre oficială despre încheierea etapei militare a revoluției și începerea transformărilor politice. Drept cadru al politicii sale social-economice era considerată dezvoltarea sectorului de stat al economiei. Guvernul a luat sub controlul său sistemul financiar al țării – băncile, societățile de asigurări, încasările fiscale și vamale, a elaborat un mecanism de control asupra sistemului de planificare a dezvoltării economiei. În același timp, statul sprijinea investițiile particulare. O astfel de politică economică, orientată spre limitarea privilegiilor capitalului străin, a contribuit la dezvoltarea capitalului autohton și, respectiv, la reducerea dependenței Chinei.

Conducătorii Kuomintangului au adoptat legea cu privire la muncă, au creat un sistemul al sindicatelor de stat oficiale, au stabilit un nivel minim al salariilor.

Chiang Kai-Shek. Anul 1937

Au fost adoptate o serie de alte legi, care garantau anumite drepturi ale cetățenilor, în special dreptul la proprietate, ceea ce a facilitat dezvoltarea antreprenoriatului privat. În anul 1930 a fost adoptată legea agrară. Documentul limita mărimea plății de arendă, stabilea hotarele posesiunilor funciare, apăra drepturile arendatorilor. Legea era menită să pună capăt conflictelor de la sate. Reformele nu au avut un efect însemnat, deși au asigurat o anumită stabilitate.

Scopul principal al politicii externe a Kuomintangului consta în abolirea Tratatelor inegale cu marile puteri. Deja în anul 1928 guvernul de la Nanjing a anunțat restabilirea autonomiei vamale. Concomitent au fost lichidate frontierele vamale interne. Datorită tratatelor purtate Chinei i-au fost transmise 20 din cele 33 de concesiuni. Însă toate încercările de a obține împrumuturi din exterior pentru reconstrucția țării s-au încheiat fără nici un rezultat. A început chiar retragerea capitalului străin din China.

Situația politică externă a Chinei s-a agravat și mai mult după invazia Japoniei în Manciuria. Toate eforturile guvernului chinez de a primi susținere din partea statelor occidentale în lupta contra agresiunii Japoniei nu s-au încununat de succes. În anii 1935–1936 Chiang Kai-Shek a apelat din nou la ajutorul URSS.

4 Confruntarea dintre Kuomintang și PCC. După pogromul din 1927, comuniștii și-au păstrat influența în multe zone ale țării. Ei au creat așa-numitele zone sovietice, efectuând experimente de construcție a societății comuniste. Datorită acestui fapt au fost formulate ideile de frunte ale comuniștilor chinezi: revoluția din China va fi preponderent țărănească și va avea forma luptei de partizani.

Mao Zedong în timpul „Marșului cel Lung” din anii 1934–1935

În anii 1930–1934 armata lui Chiang Kai-Shek a efectuat cinci campanii împotriva zonelor sovietice, înființate de comuniști, distrugându-le. Mișcarea pentru instaurarea puterii sovietice în China a fost înfrântă, însă nu a fost nimicită.

În anul 1931 în fruntea partidului Comunist Chinez a venit Mao Zedong, care i-a înlăturat de la putere pe intelectualii din Beijing. O armată de partizani în număr de 100 mii de oameni a întreprins, în anii 1934–1935, „Marșul cel Lung”, parcurgând în lupte 12 mii de kilometri. Armata s-a redislocat în nordul Chinei, mai aproape de URSS și de frontul ce s-a format după cucerirea Manciuriei de către Japonia. Acolo,

la hotarul a trei provincii – Shaanxi, Gansu și Ningxia, a fost creată o **zonă de frontieră specială**, care a devenit baza refacerii și extinderii mișcării comuniste.

Agresiunea Japoniei și presiunea din partea URSS au impus PCC și Kuomintangul să-și unească din nou eforturile în aprilie 1937.

Însă acțiunile armatei chineze erau nereușite. Până în anul 1939 întreaga zonă de est a Chinei a fost ocupată de către Japonia. În aceste condiții, Chiang Kai-Shek încerca să-i aplice o lovitură „aliatului” său – comuniștilor, în care își vedea rivalul principal în lupta pentru putere. Eșecurile Kuomintangului sporeau autoritatea comuniștilor, care luptau cu succes împotriva japonezilor în zonele nordice ale Chinei, aflate sub controlul lor. În același timp, în teritoriile aflate sub controlul Kuomintangului, țărănimea era supusă diferitor presiuni din partea proprietarilor funciari.

La sfârșitul războiului, PCC a devenit un partid țărănesc de masă, care dispunea de însemnate forțe militare. Acest lucru i-a permis să înceapă faza decisivă a luptei pentru putere, pe care a încheiat-o cu victorie.

Întrebări și însărcinări

1. Ce a servit drept pretext pentru apariția „Mișcării de la 4 mai”? **2.** Cine erau numiți în China „militariști”? **3.** Când a fost încheiată alianța dintre Kuomintang și URSS? **4.** Ce a determinat Kuomintangul și PCC să înceteze, în 1937, lupta armată deschisă și să-și unească eforturile?

5. Care au fost rezultatele „Mișcării din 4 mai”? **6.** Ce influență avea URSS asupra dezvoltării evenimentelor în China? **7.** Cum pot fi apreciate evenimentele ce au avut loc în China în anii 1925–1927? Argumentați răspunsul. **8.** Caracterizați politica lui Chiang Kai-Shek față de comuniști. **9.** Care a fost scopul reformelor lui Chiang Kai-Shek? **10.** Cu ce scop PCC a organizat „Marșul cel Lung”? **11.** Cum a influențat agresiunea japoneză relațiile dintre PCC și Kuomintang?

12. Uniți-vă în grupe și alcătuiți tabelul cronologic al evenimentelor din China din perioada anilor 1920–1930.

13. De ce revoluția națională din anii 1925–1927 în China a dus la război civil? Formulați un răspuns dezvoltat. **14.** Pregătiți o prezentare pe tema: „Confruntarea dintre Kuomintang și PCC în anii 1920–1930”.

§ 23. India

1. De ce India era numită „Perla coroanei britanice”? **2.** Când a fost creat Congresul Național Indian?

Lupta de eliberare națională. Campaniile de nesupunere civică. Mișcarea revoluționară din Europa a avut o influență excepțională asupra societății indiene. Un imbold nemijlocit pentru avântul mișcării de eliberare națională din India în anii 1918–1921 au fost acțiunile întreprinse de Marea Britanie prin care ultima încerca să-și consolideze pozițiile coloniale în această țară. În fruntea luptei de eliberare națională se afla **Congresul Național Indian (CNI)**, al cărui lider era **Mahatma Gandhi**. Ideologia mișcării naționale indiene a devenit **gandhismul**, care îmbina concepțiile politice, moral-etice și filozofice, bazate pe cultura indiană.

Gandhismul cu ideile sale sociale despre crearea unei societăți pe principiile echității (**sarvodaya**) își găsea ecou în rândul țărănimii din India și în mediul păturilor inferioare de la orașe. Un merit al lui M. Gandhi a fost acela că el a expus ideile luptei pentru independență și transformarea societății într-un mod clar pentru majoritatea populației. În popor el era numit **Mahatma**, ceea ce înseamnă „marele suflet”. De o susținere largă se bucurau metodele de luptă propuse de M. Gandhi (boicotul, demonstrațiile pașnice, refuzul la colaborare). Acestea nu prevedeau violență. Important era faptul că el îmbina protestele cu toleranța față de colonizatori (**satyagraha**). În India cu o populație multinațională, o componentă religioasă și socială diversă acțiunile nonviolente erau unicul mod de organizare a luptei comune.

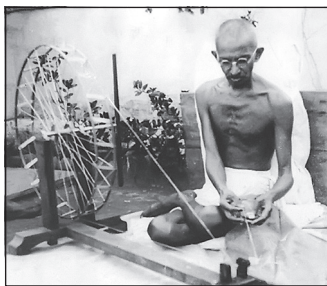
În anul 1918, Congresul Național Indian s-a transformat într-un partid general național. Măsurile organizate de el se bucurau de o largă susținere în rândurile populației. În afară de CNI își desfășura activitatea **Liga musulmană**. Avântul postbelic al luptei de eliberare națională a început cu greve în masă în marile centre industriale – Bombay, Madras, Kampur, Ahmedabad.

Pentru a calma mișcarea grevistă, administrația colonială britanică a recurs la reforma sistemului de conducere, reformă propusă de către ministrul pe problemele Indiei, E. Montagu. Reforma confirma statutul colonial al Indiei, însă prevedea extinderea reprezentanței indiene în consiliul vice-regelui Indiei și ale guvernatorilor din provincii, precum și mărirea numărului alegătorilor de la 1% până la 3%. Totodată a fost adoptată legea care prevedea pedeapsa pentru acțiuni antiguvernamentale. Măsurile administrației coloniale, dar și legea amintită, au dat un imbold serios pentru activizarea în masă a

mișcării de nesupunere civică. În data de **6 aprilie 1919**, M. Gandhi a chemat la suspendarea oricărei afaceri și la închiderea magazinelor.

Răspunsul colonizatorilor a fost intensificarea violenței. În data de **13 aprilie 1919**, în orașul Amritsar din statul Punjab, trupele britanice au tras asupra demonstrațiilor pașnici. Atunci au murit peste o mie de persoane. Acțiunea avea să provoace o revoluție necontrolată, însă datorită autorității lui M. Gandhi acest lucru a fost evitat. La lucrările Congresului Național Indian din toamna anului 1919 a fost luată decizia de a boicota alegerile ce urmau să fie desfășurate după legea lui E. Montegu. Boicotul și-a atins scopul. Sub influența evenimentelor din 1919, M. Gandhi a elaborat o tactică de rezistență nonviolentă în fața colonizatorilor.

Prima etapă a acestui plan prevedea boicotarea instituțiilor și mărfurilor coloniale, iar cea de-a doua – refuzul de a plăti taxele. Aceasta însemna deja un conflict deschis cu administrația colonială. Campania de rezistență nonviolentă a început la **1 august. 1920**. Ea era condusă de Congresul Național Indian, care reunea în rândurile sale 10 milioane de

M. Gandhi la roata de tors, care a devenit simbol al luptei pentru independență.

? De ce roata de tors a devenit simbol al luptei? Argumentați răspunsul.

membri, și de Liga Musulmană. Însă la începutul anului 1922 s-au produs o serie de evenimente ce au dus la sistarea campaniei. Într-un orașel mulțimea înfuriată i-a ars de vii pe câțiva polițiști. În zonele musulmane a izbucnit o răscoală. Colonizatorii au trimis trupe militare împotriva rebelilor. M. Gandhi a condamnat asemenea acțiuni și a declarat încetarea campaniei.

În perioada stabilizării (anii 1922–1929) în India nu au fost înregistrate tulburări semnificative. Tocmai în această perioadă unul dintre liderii CNI, **Jawaharlal Nehru**, a lansat lozincă de program „**Purna Swaraj**” – deplina independență.

2 Problemele decolonizării și viitorului țării. Criza economică mondială a afectat grav economia Indiei. Au scăzut prețurile la principalele mărfuri menite exportului. Sărăcirea unei părți importante a țărănimii și întreprinzătorilor a servit drept imbold pentru activizarea mișcării de eliberare națională. Noua perioadă a luptei anticoloniale se deosebea de precedentele printr-o organizare mai bună și o claritate a scopului propus – „independență și constituție”.

Drept pretext pentru declanșarea luptei a fost sosirea unei comisii de activiști politici britanici în frunte cu **John Simon**, aceștia urmând să elaboreze o nouă constituție pentru India. Opinia publică indiană s-a revoltat din cauza înlăturării activiștilor indieni de la acest proces. Toate organizațiile indiene au boicotent activitatea comisiei.

Prin decizia CNI a început o nouă campanie de nesupunere civică. Ea se desfășura după aceeași schemă din anii ‘20. Ziua de **26 ianuarie 1930** a fost proclamată Zi a Independenței Indiei. Semnal al începerii celei de-a doua etape a campaniei urma să devină încălcarea demonstrativă a monopolului colonial la extragerea și vinderea sării, care acționa în India.

În **martie 1930**, M. Gandhi, în compania adepților săi, a plecat într-o campanie de trei săptămâni pe țărmurile Mării Arabiei pentru a scoate sare din apa mării. Acest „**Marș al sării**” a avut o influență extraordinară asupra opiniei publice indiene. În unele orașe au izbucnit revolte spontane. Tulburările s-au extins și asupra armatei. Autoritățile coloniale au declarat CNI în afara legii. Circa 60 mii de participanți la acel marș al sării au fost arestați. În ciuda acestui fapt, mișcarea dobânda proporții tot mai mari. Mulți participanți la ea se îndepărtau de principiile satyagraha, participând la ciocniri cu poliția, organizau adevărate răscoale. Intensitatea violenței i-a impus pe colonizatori și pe liderii CNI să se așeze la masa tratativelor.

În anul 1931 a fost încheiat un acord, conform căruia colonizatorii încetau represiunile și îi eliberau pe toți cei întemnițați, lichidau monopolul asupra sării, iar CNI înceta campania de nesupunere civică. Vice-regele Indiei, Edward Lindley (contele Halifax), a promis ca în viitor să acorde independență Indiei.

M. Gandhi în timpul „Marșului sării” din 1930

M. Gandhi a acceptat să participe la lucrările conferinței, care a fost convocată la Londra pentru discutarea problemelor Indiei. Așadar, lupta a fost transferată la masa tratativelor. La această conferință CNI a înaintat un proiect al Constituției cu denumirea: „Despre drepturile și obligațiile principale ale cetățenilor Indiei”. Proiectul conținea următoarele puncte: introducerea libertăților democratice în India; recunoașterea egalității religiilor și castelor; restructurarea administrativ-teritorială a țării cu luarea în calcul a factorului religios; stabilirea salariului minim; reducerea plății arendeii pentru pământ; reducerea impozitelor.

Conferința s-a încheiat cu un eșec total. În anul 1932, Congresul Național Indian a anunțat o nouă campanie de nesupunere civică. Drept răspuns, colonizatorii au interzis activitatea CNI și l-au aruncat în închisoare pe M. Gandhi.

În anul 1935 parlamentul britanic a adoptat **Actul despre guvernarea Indiei**, conform căruia Imperiul indian urma să se transforme în dominion federal compus din state aparte. 12% din populație au obținut dreptul electoral, au fost extinse drepturile organelor legislative locale. Cu toate acestea, situația colonială se menținea.

În anul 1937 au fost organizate alegeri, care au confirmat autoritatea CNI. Formațiunea a obținut majoritatea în 8 din cele 11 provincii și a creat guverne locale. Acesta a fost un important pas înainte în procesul obținerii puterii și acumulării experienței parlamentare democratice. În pofida acestui mare succes, CNI nu a reușit să unească oameni de diferite confesiuni religioase din India. Liga Musulmană și-a îndemnat adepții să lupte pentru crearea unei provincii musulmane separate – țara Pakistan („Țara celor puri”).

După dezlănțuirea celui de-al Doilea Război Mondial vice-regele Indiei a declarat țara în stare de război. India s-a situat de partea coaliției antihitleriste. Realizarea prevederilor Actului de la 1935 a fost amânată.

Întrebări și însărcinări

1. Cine a condus lupta de eliberare națională din India în anii 1920–1930? **2.** Ce fel de metode folosea CNI în lupta pentru independența Indiei? **3.** Când și ce acțiuni de nesupunere civică a organizat CNI? **4.** Care a fost scopul „Marșului sării”?

5. Caracterizați mecanismul desfășurării campaniilor de nesupunere civică. De ce ele s-au dovedit a fi mai eficiente decât armele? **6.** Prin ce metode colonizatorii englezi încercau să înăbușe lupta de eliberare națională din India?

7. Clarificați etapele principale ale luptei de eliberare națională a poporului indian din anii 1920–1930. **8.** Caracterizați baza ideologică a luptei poporului indian pentru independență. **9.** Caracterizați politica promovată de administrația colonială britanică față de lupta de eliberare națională din India. **10.** Uniți-vă în grupe și discutați pe marginea întrebării: „care a fost rezultatul luptei de eliberare națională a popoarelor din India în anii 1920–1930?”

11. Pregătiți o prezentare pe tema: „M. Gandhi – lider al luptei de eliberare națională a popoarelor Indiei”.

§ 24. Țările din Orientul Mijlociu și Apropiat. Țările din America Latină

1. Ce fronturi ale Primului Război Mondial au existat în Orientul Apropiat? **2.** Ce state au împărțit între ele posesiunile Imperiului Otoman din Orientul Apropiat?

Crearea statului național turcesc. Înfrângerea suferită în Primul Război Mondial a dus la prăbușirea Imperiului Otoman. Țările Antantei intenționau să împartă patrimoniul lui între ele. Împărțind posesiunile arabe ale Imperiului Otoman, Anglia și Franța doreau să facă același lucru cu regiunile populate de turci. Țările Antantei au stabilit controlul asupra strâmtorilor de la Marea Neagră: Franța a ocupat Cilicia, Anglia – Istanbulul, Italia și Grecia și-au debarcat trupele în Asia Mică. Drept răspuns, în Turcia a fost organizată o mișcare pentru păstrarea integrității țării ca stat național. Ea era condusă de generalul **Mustafa Kemal**. Pe teritoriul neocupat al Turciei, în orașul Ankara, a fost convocat **Medjlisul** – Marea Adunare Națională. Pe data de **23 aprilie 1920** Medjlisul a creat guvernul și a început formarea armatei.

La **10 august 1920** guvernul-marionetă al sultanului a semnat cu țările Antantei **Tratatul de pace de la Sevres** prin care a fost aprobată împărțirea țării. Turcia a pierdut toate posesiunile din Orientul Apropiat. La Grecia erau alipite o parte din posesiunile europene și orașul Izmir din Asia Mică. La frontierele de sud ale Turciei a fost creat Statul Armean. Pe teritoriul Turciei a fost introdus regimul de capitulare, care o transforma, practic, în semicolonie. Guvernul lui M. Kemal a respins acest Tratat. Și atunci trupele ele, susținute de Anglia, au început o ofensivă în interiorul țării, ceea ce a dus la **Războiul Greco-Turc (anii 1920–1921)**.

Primul act de politică externă a noii puteri a devenit adresarea către Rusia Sovietică. M. Kemal a trimis pe numele lui V. Lenin o scrisoare cu propunerea de a stabili relații diplomatice între cele două state și rugămintea de a-i oferi Turciei ajutor în lupta împotriva imperialismului. Turcia a găsit în Rusia Sovietică un aliat în lupta contra țărilor Antantei. În martie 1921 între cele două țări a fost semnat un Tratat de prietenie și fraternitate. Potrivit acestui Tratat, a fost trasată granița de stat sovieto-turcă: Turcia obținea teritorii în Transcaucazia, care au aparținut mai înainte Rusiei (regiunea Kars), iar mai târziu Armeniei. Turcia a primit, de asemenea, ajutor financiar și militar din partea RSFSR.

În luna octombrie a aceluiași an, Tratamente analogice au fost semnate cu republicile sovietice din Transcaucazia. În ianuarie 1922 a fost semnat un asemenea tratat cu RSSU.

Mustafa
Kemal Atatürk

Ataturk (în centru) la Școala superioară pentru fete din Ankara în anul 1933

În anul 1922 trupele turcești au obținut victoria în război. Puterile Aliate s-au văzut nevoite să semneze un armistițiu cu guvernul lui M. Kemal și prin aceasta să-l recunoască. Prevederile Tratatului de la Sevres au fost revizuite. În anul 1923 a fost semnat tratatul de Pace de la Lausanne, conform căreia se păstra integritatea teritorială a țării ca stat național.

Stabilizarea în politica externă a creat condiții pentru înfăptuirea reformelor interne, numite în popor „Revoluția Pălăriei”. Direcția principală a devenit europenizarea țării. Turcia a fost proclamată republică (anul 1923). Biserica a fost separată de stat, iar

școala – de biserică. În anul 1924 a fost anulat califatul. A fost introdus alfabetul latin, iar toți turcii au fost obligați să-și ia un nume.

În anul 1934 Marea Adunare Națională a Turciei i-a conferit primului președinte al țării, generalului Mustafa Kemal, prenumele (practic numele) de **Ataturk** (ceea ce în traducere înseamnă „tatăl turcilor”).

În Turcia a fost interzisă poligamia (căsătoria concomitentă cu mai multe persoane), iar căsătoria civilă a devenit obligatorie. Guvernul a început să sprijine industria națională, concentrându-și atenția asupra dezvoltării producțiilor de înlocuire a importului. După criza din anii '30 în țară a început aplicarea elementelor economiei planificate și crearea sectorului de stat.

2 Problema palestiniană. Ideea creării nucleului național al evreilor a fost propusă de către jurnalistul austriac, **Theodor Herzl**, la mijlocul sec. al XIX-lea. La Congresul **Mișcării Sioniste** din Basel (Elveția) din **anul 1897** această idee a fost argumentată. S-a decis crearea statului evreu pe teritoriul Palestinei. Pe un teritoriu cu suprafața de 25 mii kilometri pătrați urmau să fie stabiliți 10 milioane de reprezentanți ai naționalității evreiești din întreaga lume. Mai întâi sioniștii i-au propus sultanului turc, sub suzeranitatea căruia se afla Palestina, să vândă aceste pământuri, însă el a refuzat. În pofida acestui lucru, populația evreiască a început să se refugieze în secret în Palestina.

În timpul Primului Război Mondial, sultanul a început să extrădeze populația evreiască, învinuind-o de atașament față de Antanta. În etapa finală a războiului, în **anul 1917**, Anglia și Franța au proclamat „**Declarația Balfour**”, în care era vorba despre revenirea unei părți a evreimii în patria ei istorică și dreptul de a-și înființa o organizație națională în Palestina. Declarația respectivă a provocat un nou val de repatriere.

În Palestina au început să fie înființate organizații politice și militare evreiești. În anul 1922 Anglia a primit din partea Ligii Națiunilor mandatul de a governa cu Palestina. Acest lucru a cauzat izbucnirea

unei răscoale a arabilor împotriva englezilor și evreilor (la acea vreme ultimii constituiau 18% din populația Palestinei). Deși revolta a fost înăbușită, încordarea din relațiile dintre comunitățile arabă și evreiască și administrația colonială se mențineau.

Până la finele anilor '30 Anglia a contribuit la strămutarea evreilor. Atunci când corelația dintre populația evreiască și cea arabă a început să amenințe stabilitatea Imperiului colonial britanic, Anglia a interzis strămutarea. Însă în cercurile politice evreiești se înrădăcinară deja intenția fermă de creare a propriului stat. În Palestina erau create structuri politice „ilicite” – guvern, putere locală, formațiuni înarmate, care se pregăteau de proclamarea Statului Israel.

Comunitatea arabă se pronunța categoric împotriva creării Statului evreu, ceea ce a intensificat lupta interetnică în Palestina.

3

Iranul (Persia) în perioada interbelică. Primului Război Mondial și revoluția de pe pământurile fostului Imperiu Rus au avut o influență semnificativă asupra dezvoltării Iranului (Persiei). Destrămarea imperiilor Otoman și Rus a creat premise, pe care guvernul Marii Britanii le-a calificat drept posibilitatea de a încheia procesul de colonizare a Persiei, Transcaucaziei și Asiei Centrale.

În anul 1918 trupele engleze au început să ocupe întregul teritoriu al Iranului, au luat sub control orașul Bacu (Azerbaidjan) și au pătruns în Asia Centrală. La Teheran, capitala Persiei, a fost creat un guvern pro-englez în frunte cu Wosug-ed-Dowme. Încălcând Constituția, fără consimțământul Medjlisului, el a semnat acordul anglo-iranian, care trecea armata, finanțele, comerțul exterior și alte ramuri ale vieții social-economice a Iranului sub controlul Angliei.

Domeniul financiar iranian era subordonat consilierului financiar britanic, E. Smitt. Ofițerii englezi conduceau armata iraniană. Convenția vamală anglo-iraniană prevedea tarife mici la mărfurile britanice și interzicea comerțul cu Rusia Sovietică. Din țară era scoasă pâinea, ceea ce a cauzat creșterea prețurilor la produsele alimentare.

A fost stabilit un control riguros asupra vieții social-politice și economice a țării. Orice revolte împotriva acordurilor semnate erau reprimare cu ajutorul forței.

În data de 7 aprilie 1920, la Tabriz (Azerbaidjanul iranian), a izbucnit o revoltă împotriva puterii șeicului și a englezilor. Ea a fost condusă de către liderul autonomiștilor azeri, șeicul Xiyabani. Acesta se pronunța împotriva acordului jefuitor anglo-iranian, cerea consolidarea independenței naționale, proclamarea republicii în Iran, desfășurarea reformelor democratice și acordarea de autonomie Azerbaidjanului. Rebelii au acaparat puterea la Tabriz și în alte orașe și raioane ale Azerbaidjanului iranian.

În septembrie 1920, revolta a fost înăbușită de către trupele șeicului și cele engleze. Șeicul Xiyabani și mulți dintre adepții săi au fost asasinați.

În data de **5 iunie 1920**, în provincia Gilan din nordul Iranului a fost proclamată **Republica Gilan** și un guvern revoluționar provizoriu în frunte cu Kucek-han. În el au intrat reprezentanți ai diferitelor curente politice și grupe sociale. Divergențele dintre membrii guvernului și, respectiv, dintre forțele politice, pe care le reprezentau, au condiționat o slăbire în interiorul republicii. Șeful guvernului, Kucek-han, respingea reforma agrară, asupra înfăptuirii căreia insistau comuniștii și reprezentanții minorităților naționale, în special kurzii.

Politica pro-engleză a eșuat, iar guvernul lui Wosug-ed-Dowme a demisionat. În țară domina dezordinea.

Fiu de țăran, ofițer al cazacilor persani (detașament format de către

Reza shah-Pahlavi pe
fundalul Leului Babilonului.
Pictor S. J. Wolf. Anii 1930.

ruși în anii Primului Război Mondial), **Reza Han**, a condus campania de patru mii de oameni a cazacilor asupra capitalei Iranului – Teheran. Aceasta a fost, practic, o lovitură de stat. În luna **februarie a anului 1921**, la cerința complotiștilor, a fost creat un nou guvern, în care Reza Han a primit postul de ministru militar. Trei luni mai târziu el l-a înlăturat de la putere pe primul ministru. Toată puterea a trecut în mâinile lui Reza Han, care se baza pe divizia cazacilor devotată lui. Reza Han a realizat o schimbare radicală în politica externă a țării: a fost lichidată dependența politică față de Marea Britanie. El a impus-o să-și retragă trupele din Iran. În același timp, au fost stabilite relații cu Rusia Sovietică (Tratatul din 1921).

Reza Han s-a răzbunat în modul cel mai crunt pe mișcarea răsculaților și a făcut ordine în țară. Sprijinul său a devenit **Blocul Național**, creat în **anul 1922** de către diferite partide. Reza Han a obținut numirea

sa în calitate de prim-ministru. Asigurându-se de susținerea republicanilor, la alegerile în Medjlis blocul său a obținut majoritatea voturilor.

Sub presiunea militarilor, în anul 1925 Medjlisul l-a numit pe Reza Han comandant suprem cu împuterniciri nelimitate, adoptând hotărâri referitoare la renunțarea la putere a dinastiei Qajar, la transmiterea provizorie a puterii lui Reza Han, precum și la convocarea Adunării Constituante, hotărâri menite să determine forma viitoarei guvernări a țării

În data de **12 decembrie 1925**, Adunarea Constituantă, formată din adepții primului ministru, l-a numit pe Reza Han șeic moștenitor al Iranului sub numele de **Reza shah-Pahlavi**. În Iran se afirma noua dinastie Pahlavi, care a guvernat țara până în anul 1979. Evenimentele din Iran din anii 1919–1922 pot fi calificate ca revoluție națională.

Bazându-se pe experiența Turciei și a consilierilor americani, Reza Han a început să înfăptuiască reforme orientate către modernizarea țării.

Reformele financiare erau asigurate de veniturile de pe urma vânzării petrolului. Bază a independenței economice a țării urma să devină industrializarea.

În anii 1920–1930, în Iran au fost înfăptuite o serie de reforme în ramura culturii. Au fost deschise școli laice, un număr nu prea mare de școli pentru femei, a fost deschisă o universitate la Teheran și un institut agricol în Karaj. În anul 1935 a fost emis un decret referitor la scoaterea obligatorie a voalului, introdus stilul european de îmbrăcăminte, renumitele titluri feudale au fost înlocuite cu nume. Influența clerului asupra vieții social-politice era limitată. În același timp, erau reprimite orice revolte țărănești sau proteste ale opoziției.

Întâlnirea dintre Atatürk (din stânga) și Reza shah-Pahlavi (din dreapta). Anul 1934.

În politica externă, Reza-shah a recurs, în anii '30, la apropierea de Germania cu intenția de a găsi în ea o contrapondere în fața URSS și Marii Britanii.

În anul 1937 Iranul a semnat **Pactul de la Saadabad**, ce urmărea un scop antisovietic. În 1938 țara a refuzat să încheie un nou acord comercial cu URSS, care a dus la o sistare aproape definitivă a legăturilor comerciale iraniano-sovietice, care constituia până la acel moment circa 40% din volumul comerțului exterior ale Iranului. Între timp, Germania încerca să folosească teritoriul Iranului ca pe un cap de pod pentru realizarea planurilor sale cotropitoare.

4

Țările din America Latină. Primul Război Mondial a avut un impact pozitiv asupra dezvoltării economice a țărilor din America Latină. Consolidarea cercurilor industriale locale și creșterea numărului muncitorilor a constituit o premisă pentru apariția **mișcărilor anti-oligarhice pentru reforme liberale**. În primul sfert al veacului al XX-lea, cele mai radicale reforme au fost înfăptuite în Argentina, Chile, Uruguay și Mexic. Aceste reforme, însă, întâmpinau rezistență din partea plantatorilor și a vechilor aristocrații. Aproape toate țările din zonă au cunoscut tentative ale loviturilor de stat și ale instaurării dictaturilor militare. Însă nici activitatea dictatorilor nu poate fi calificată ca fiind numai negativă. În unele țări, aceștia ruinau, prin acțiunile lor, sistemele existente ale puterii, introduceau legislația cu caracter social, limitau influența capitalului străin.

Criza economică din anii 1929–1933, care a influențat esențial economia țărilor latino-americane, a întărit și mai mult cursul spre eliberarea de dependența față de statele europene și SUA. Soluția preconizată era **înfăptuirea industrializării**, ce urma să compenseze incapacitatea de a importa mașini și utilaje. Pentru dezvoltarea propriei industrii, capitalul local se bucura de anumite facilități. Statul a început să investească mijloace bănești în dezvoltarea industriei, ceea ce a contribuit la apariția sectorului de stat al economiei.

Guvernul intenționa să modifice structura exportului pentru a reduce dependența lui de un singur fel de producție, stabilirea controlului asupra activității capitalului din exterior. În Argentina, Mexic, Bolivia a fost naționalizată industria de extragere a țițeiului.

Așadar, în America Latină, la fel ca și în țările din Occident, criza a favorizat intensificarea reglementării de către stat a economiei. Însă formele realizării acestor transformări erau diferite: începând de la copierea acțiunilor fasciștilor italieni și terminând cu reformele de felul „noului curs” al lui F. Roosevelt în SUA sau ale „Frontului popular” în Franța. Cele mai frumoase succese în domeniul industrializării le-au demonstrat Mexicul, Argentina, Brazilia și Chile.

Creșterea dispozițiilor antioccidentale, în special ale celor antiamericane, în țările din această zonă au impus SUA să-și modifice politica în America Latină. Președintele F. Roosevelt a declarat că SUA vor promova politica „vecinului bun” și nu vor recurge la intervenție.

Întrebări și însărcinări

1. Ce a servit drept imbold pentru revoluția națională în Turcia? Cine a condus această revoluție? **2.** Când a avut loc războiul greco-turc? **3.** Ce fel de reforme au fost îndeplinite de către Atatürk? **4.** În ce constă esența problemei palestiniene? **5.** Ce prevedea „Declarația Balfour”? **6.** Când a avut loc revoluția națională în Iran? Cine a condus-o? **7.** În ce an s-a instaurat dinastia Pahlavi în Iran? **8.** Determinați particularitățile proceselor economice și politice în America Latină.

9. Cum s-a desfășurat procesul constituirii statului național turc? **10.** Prin ce metode Reza-han și-a instaurat puterea în Iran? **11.** Ce însemnătate a avut „declarația Balfour” pentru crearea statului evreu? **12.** Ce influență au avut evenimentele din Rusia asupra dezvoltării mișcărilor de eliberare națională din Turcia și Iran? **13.** De ce între marile puteri avea loc lupta pentru influența asupra Iranului?

14. Alcătuiți tabelul cronologic al evenimentelor din istoria țărilor Orientului Apropiat și Mijlociu în perioada anilor 1914–1924. **15.** Comparați politica internă și externă a Iranului de până și după venirea la putere a lui Reza-han. Prezentați răspunsul în formă de tabel.

16. Alcătuiți portretul istoric al lui Atatürk, Reza-shah sau a unui activist politic din America Latină (la alegere).

Lecție practică

Asia și America Latină: confruntare între forțele democratice și regimurile dictatoriale

Sarcini de lucru pentru generalizarea cunoștințelor și pregătirea în vederea controlului tematic la capitolul V „Statele Asiei și Americii Latine”

§ 25. Formarea nucleelor celui de-al Doilea Război Mondial. Înființarea Axei Berlin-Roma-Tokyo

1. Când a fost creat sistemul de relații internaționale de la Versailles? 2. Ce modificări au fost făcute în el în anii '20?

1 Influența crizei economice mondiale asupra relațiilor internaționale. Criza economică mondială a agravat relațiile internaționale și a dus la apariția centrelor celui de-al Doilea Război Mondial. Comparativ cu Primul Război Mondial, în anii '30 numai un număr mic de state doreau război, de aceea pericolul lui putea fi evitat cu eforturile comune ale tuturor statelor.

Criza economică mondială a pus în fața tuturor țărilor sarcina de a-și coordona eforturile pentru depășirea ei. Cei mai eficienți pași în direcția respectivă puteau fi reducerea cheltuielilor militare și atenuarea pozei financiare de pe urma plătirii reparațiilor și datoriilor.

În **ianuarie 1930**, la **Londra** și-a început lucrările o conferință internațională referitoare la problemele reducerii armamentelor maritime. Aici a fost făcută încercarea de a extinde condițiile Tratatului celor cinci asupra altor feluri de nave de luptă: crucișătoare, distrugătoare, submarine. Franța și Italia au refuzat să semneze Tratatul. SUA, Anglia și Japonia au convenit să mențină corelația de 5:5:3 în privința crucișătoarelor și distrugătoarelor. Cât privește submarinele, a fost introdus principiul egalității flotelor.

În **februarie 1932**, după o îndelungată muncă de pregătire, la **Geneva** și-a început lucrările, în cele din urmă, conferința referitoare la problemele dezarmării. De la bun început era clar că între statele de frunte există divergențe serioase în ceea ce privește atitudinea față de această problemă. Astfel, Franța era de părerea că mai întâi trebuie creată o armată internațională sub suzeranitatea Ligii Națiunilor. Adversarul ei principal, Germania, cerea anularea tuturor restricțiilor din Tratatul de Pace de la Versailles. Pe Anglia o interesa lichidarea submarinelor și a armei chimice. SUA se pronunțau pentru reducerea numărului trupelor terestre, URSS cerea ca în agenda conferinței să fie inclusă problema dezarmării treptate sau proporționale. Italia propunea aplicarea unui moratoriu de un an asupra producerii armamentului. Japonia cerea, drept condiție prealabilă, recunoașterea rolului ei deosebit în Orientul Îndepărtat și în bazinul Oceanului Pacific. În acest fel, fiecare stat intenționa să obțină pentru sine avantaje unilaterale. Conferința s-a încheiat fără nici un rezultat.

De asemenea, se făceau încercări de a institui ordinea în sfera finanțelor internaționale. În anul 1931 SUA au propus aplicarea unui moratoriu pentru un an în ceea ce privește plățile datoriilor și a despăgubirilor de război.

Propunerea părții americane a fost acceptată. În anul 1932 au fost anulate, în general, angajamentele Germaniei în această privință. La rândul lor, țările-debitoare au încetat să mai plătească datoriile în fața SUA.

Însă, aproape în același timp, SUA au stabilit taxe vamale foarte mari, iar Marea Britanie a renunțat la „standardul de aur”, la schimbarea liberă a lirei sterline pe aur conform cursului stabilit și a încercat să fixeze un curs de schimb a lirei ce ar favoriza exportul mărfurilor engleze. Prin aceste acțiuni SUA și Marea Britanie au provocat conflicte vamale, care au dezorganizat comerțul mondial și au aprofundat și mai mult criza.

În anul 1933, la Londra, a fost convocată o conferință economică mondială, la care au fost discutate problemele stabilizării valutelor și ale elaborării căilor de înviore a comerțului mondial. Însă și această conferință s-a încheiat fără nici un rezultat.

2 Nucleul războiului în Orientul Îndepărtat. Primul nucleu de război a apărut în Orientul Îndepărtat. În anul 1927 primul ministru al Japoniei, Tanaka, a inclus într-un memorandum către împărat programul cuceririlor teritoriale în Orientul Îndepărtat și distrugerea puterii SUA în Oceanul Pacific.

Notar genevez din Liga Națiunilor: „Unde e războiul? Care război? La mine nu este înregistrat niciun război!”
Caricatură din 1932.

În toamna anului 1931 Japonia a ocupat teritoriul Manciuriei. Atacul asupra provinciei a avut loc după explozia provocatoare organizată de Japonia pe calea ferată, nu departe de Mukden, în data de 18 septembrie 1931. Pe teritoriul cucerit în nord-estul Chinei, japonezii au creat în 1932 statul-marionetă Manciukuo. Dorind să-și îndreptățească agresiunea, Japonia a declarat că există pericolul invaziei URSS în această zonă.

Asemenea pași ai Japoniei au îndemnat comunitatea internațională la acțiune. Liga Națiunilor a propus retragerea trupelor japoneze și transmiterea Manciuriei sub control internațional. Japonia, însă, nu a fost condamnată ca agresor. Liga Națiunilor a declarat că Manciuria este o parte inseparabilă a Chinei și nu a recunoscut statul Manciukuo. Drept răspuns, Japonia a ieșit în mod demonstrativ din Liga Națiunilor în anul 1933. Sancțiunile prevăzute pentru un asemenea caz împotriva Japoniei nu au fost aplicate. SUA și

Anglia au obținut încheierea unei păci de compromis între Japonia și China: Japonia își retrage trupele din Shanghai, iar China recunoaște statul Manciukuo. Pentru prima dată în istorie agresiunea rămânea nepedepsită.

3 Agresiunea Italiei împotriva Etiopiei. După rezultatele Primului Război Mondial, Italia se considera jefuită și nu-și ascundea planurile cuceritoare, în special față de Etiopia. În data de 3 octombrie 1935, o armată

italiană de 250 mii de oameni, înarmată cu aviație și tancuri, a invadat teritoriul Etiopiei. Armata etiopiană a opus o rezistență îndârjită. Consiliul Ligii Națiunilor a proclamat Italia stat agresor și i-a obligat pe toți membrii organizației să aplice față de ea sancțiuni economice. Aceste măsuri s-au dovedit a fi puțin eficiente. SUA și Marea Britanie au declarat neutralitatea și au refuzat să-i livreze Etiopiei tehnică militară modernă. Astfel, jertfa și agresorul au fost puse la același nivel.

În **mai 1936** Italia a anunțat cucerirea întregii Etiopii. Ea a fost unită cu Eritreea și Somalia Italiană în Africa Orientală Italiană. Poporul Etiopiei a declanșat o aprigă luptă de partizani împotriva agresorului, care s-a încheiat cu eliberarea țării în 1941, datorită susținerii Angliei.

4 Agresiunea Germaniei. Lichidarea sistemului de la Versailles. După venirea la putere a lui A. Hitler, Germania a aderat la grupul de state-agresoare. Până în anul 1933 situația Germaniei în sistemul de la Versailles a fost îmbunătățită simțitor. Ea a încetat să mai plătească despăgubiri de război. La tratativele din 1932, referitoare la problemele dezarmării, Germaniei i-au promise drepturi egale cu alte state în domeniul înarmărilor. La ordinea zilei se afla chiar problema retrocedării coloniilor germane. Un pas important în direcția lichidării sistemului de la Versailles a devenit semnarea, în **ieulie 1933**, la propunerea lui B. Mussolini, a „**Pactului celor patru**” între Anglia, Franța, Italia și Germania. Documentul prevedea o largă colaborare între statele menționate în problemele revizuirii Tratatului de la Versailles și consfințea, din punct de vedere juridic, egalitatea Germaniei în domeniul înarmărilor. Însă ratificarea acestui tratat a fost zădărnicită.

Revizuirea condițiilor Tratatului de la Versailles a fost pentru A. Hitler doar un prim pas spre dominația mondială. Cel de-al doilea pas urma să devină unirea întregului popor german într-un singur stat. Aceasta prevedea alipirea Austriei, a unor zone ale Franței, Belgiei, Cehoslovaciei, Poloniei și Lituaniei, care erau populate de nemți. Pentru realizarea celui de-al treilea pas, Hitler își propunea cucerirea „spațiului vital” în Est. Punând mâna pe resursele agrare și de materie primă ale Europei de Est, Germania, în opinia lui A. Hitler, va putea ieși învingătoare în lupta pentru dominația mondială.

În luna **octombrie a anului 1933** Germania a ieșit din componența Ligii Națiunilor. În anul 1934 a fost făcută o încercare de alipire a Austriei. Acest pas a fost împiedicat de Italia, care a amenințat cu o intervenție armată directă. A. Hitler s-a retras pentru un timp oarecare.

Cotitura s-a produs în 1935. După ce guvernul german i-a plătit Franței compensația pentru minele de cărbune, provincia Saarland a revenit Germaniei. Germania a renunțat la capitolele Tratatului de la Versailles care-i interziceau țării să aibă aviație militară. Guvernul a anunțat introducerea serviciului militar obligatoriu și crearea unei armate din **36 de divizii**.

În **anul 1935**, între Germania și Marea Britanie a fost încheiat un tratat maritim-militar, care autoriza mărirea tonajului flotei germane de 5,5 ori și construcția de submarine.

Astfel, Germania putea să aibă o flotă mai mare decât cea franceză. Tratatul era deja o încălcare bilaterală a sistemului Versailles-Washington.

Diplomații europeni au început să discute activ ideea creării unui sistem de securitate colectivă. În anul 1934, URSS a fost primită în Liga Națiunilor. În luna mai a anului 1935 URSS și Franța au încheiat un Tratat de ajutorare reciprocă. Un tratat analogic a fost semnat între URSS și Republica Sovietică Cehoslovacă. Însă Franța amâna ratificarea acestui tratat, folosind semnarea lui ca metodă de presiune asupra Germaniei. În Occident atitudinea anti-sovietică era încă destul de puternică. Înțelegând acest lucru, în martie 1936, A. Hitler a introdus trupele germane în zona demilitarizată a Rinului. Nici Anglia, nici Franța nu au aplicat metodele prevăzute pentru asemenea cazuri.

Germania se pregătea deja în mod deschis de război. Sistemul imperfect de securitate colectivă, creat după Primul Război Mondial, a fost lichidat.

5

Crearea Axei Berlin-Roma-Tokyo. În data de 25 noiembrie 1936, Germania și Japonia au semnat Actul anticomintern, iar în data de 6 noiembrie 1936 la el a aderat Italia. Astfel a fost creată „axa” Berlin-Roma-Tokyo. Părțile se angajau să lupte împreună împotriva Cominternului. Într-o anexă la acest Tratat, ele au promis ca în caz de război între URSS și una dintre aceste țări să nu întreprindă nimic, fapt ce ar putea ușura situația Uniunii Sovietice.

„Trei popoare – un singur război”.
Afiș italian consacrat creării axei
„Berlin-Roma-Tokyo”.

Însă între Germania și Italia existau în continuare divergențe din cauza Austriei. În afară de aceasta, ambele state pretindeau la hegemonia în Balcani înainte de a conveni asupra împărțirii sferelor de influență în zona respectivă.

Tot atunci Germania a recunoscut cotropirea Etiopiei de către Italia. După aceasta, Germania și Italia și-au coordonat în mod activ politica și au organizat în comun o serie de acțiuni pe arena internațională. În anul 1936 cele două țări au susținut complotul naționaliștilor din Spania, care l-a adus la putere, în anul 1939, pe F. Franco.

Relațiile Germaniei și Japoniei rămăneau complicate din cauza cotropirii de către Japonia a coloniilor germane în bazinul Oceanului Pacific și în China. Japonia nu avea de gând să le retrocedeze. În anul 1937, în timpul agresiunii Japoniei în China, Germania și Italia au vândut armament guvernului chinez. Ambele țări tindeau să-și păstreze libertatea acțiunilor în sfera lor de interese.

Ca o alternativă a sistemului Versailles-Washington Germania, Italia și Japonia au propus o „nouă ordine” bazată pe dominația forței. Ea se rezuma la împărțirea lumii între aceste state.

Întrebări și însărcinări

1. Ce a servit drept pretext pentru revizuirea sistemului de relații internaționale Versailles-Washington? **2.** Unde a apărut primul focar al celui de-al Doilea Război Mondial? **3.** Ce acte de agresiune au fost comise în cea de-a doua jumătate a anilor '30? **4.** Când a fost încheiat Pactul anticomintern? **5.** Când a fost anulată plata despăgubirilor pentru Germania? **6.** Care state au încheiat între ele în 1933 „Pactul celor Patru”? **7.** Când au ieșit Germania și Japonia din Liga Națiunilor? **8.** Care a fost reacția statelor europene la creșterea capacității de forță a Germaniei?

9. Cum a influențat criza din anii 1929–1933 dezvoltarea relațiilor internaționale? **10.** Ce i-a permis Germaniei să renunțe la respectarea articolelor Tratatului de la Versailles? **11.** Ce plan a elaborat A. Hitler pentru a-și asigura dominația mondială? **12.** De ce URSS a fost primită în Liga Națiunilor?

13. Uniți-vă în grupe și discutați pe marginea întrebării: „Ce le apropia pe Germania, Italia și Japonia”? **14.** Care sunt principalele deosebiri dintre premisele Primului și ale celui de-al Doilea Război Mondial? Prezentați răspunsul în formă de tabel.

15. Putem califica acțiunile Germaniei pe arena internațională în anii 1933–1936 ca acte de agresiune? Dați un răspuns detaliat.

§ 26. Politica de „pacificare” a agresorului și eșecul ei

Ce fel de concesi i-au fost făcute Germaniei pe arena internațională în cea de-a doua jumătate a anilor '30?

Cauzele apariției politicii de „pacificare”. În condițiile ce s-au creat, pacea însemna păstrarea sistemului Versailles-Washington, care asigura o stabilitate relativă și recunoștea puterea dreptului. Ea prevedea acțiuni colective împotriva agresorului prin intermediul Ligii Națiunilor. Însă lumea nu a reușit să-l înfrunte în comun pe agresor. În primul rând, datorită faptului că țările occidentale aveau o capacitate redusă de a întreprinde acțiuni comune împotriva agresorului, din cauza contradicțiilor reciproce în căutarea ieșirii din criza economică. În afară de aceasta, situația economică deplorabilă sustrăgea atenția societății și a politicienilor asupra problemelor interne.

Opinia publică din Anglia și din Franța se pronunța împotriva aplicării forței. China și Etiopia păreau a fi foarte departe pentru a vedea în ele un pericol pentru securitatea europeană. Asemenea dispoziții și-au găsit reflectare în „politica de pacificare”, care înclina țările spre pasivitate și precauție de prisos.

La început, planurile Germaniei naziste de reîmpărțire a lumii nu au fost luate în serios. Liderii Angliei și Franței nu se grăbeau să-și schimbe cursul politic, care era orientat către slăbirea treptată a poverii sistemului Versailles-Washington.

Între timp, A. Hitler înainta pretenții mult mai mari. Acestea deveneau obiectul unor discuții la nivel internațional și toate aspirațiile teritoriale ale Germaniei au fost, în cele din urmă, satisfăcute.

2 Anexarea Austriei și Acordul de la Munchen. Politica de „pacificare” s-a soldat cu **anexarea Austriei și Acordul de la Munchen** cu privire la Cehoslovacia. În **februarie 1938** a fost semnat un acord, care plasa Austria sub controlul Germaniei. La **12 martie 1938** trupele germane, susținute de naziștii austrieci, au ocupat Austria. În ziua următoare s-a anunțat reunirea Austriei cu Imperiul German. Nici marile puteri, nici Liga Națiunilor nu au reacționat la acest lucru. Numai URSS au protestat față de asemenea acțiuni.

Inviaza armatei germane în Austria în anul 1938

Următoarea țintă a agresiunii Germaniei a fost Cehoslovacia. Germania cerea să i se ofere **Regiunea Sudetă**, unde locuiau circa trei milioane de nemți. În data de 13 septembrie 1938, naziștii sudeți au organizat un complot. După înăbușirea lui, Germania a început-o s-o amenințe pe Cehoslovacia cu răzbunarea. Însă în acel moment corelația de forțe nu era în favoarea Germaniei. În afară de aceasta, guvernul URSS i-a propus Cehoslovaciei ajutor multilateral, conform acordului de la 1935.

Astfel a apărut o criză în plan internațional, pentru soluționarea căreia N. Chamberlain s-a întâlnit cu A. Hitler la Munchen. A. Hitler a declarat atunci că Regiunea Sudetă este ultima pretenție teritorială a Germaniei în Europa. Anglia și Franța i-au înaintat guvernului Cehoslovaciei un ultimatum cu cerința de a transmite imediat Germaniei teritoriile populate de nemți. În **29–30 septembrie 1938** șefii guvernelor Marii Britanii, Franței, Germaniei și Italiei au semnat, în spatele Cehoslovaciei, **Acordul de la Munchen**.

La Germania au fost trecute toate zonele de frontieră din partea de vest și nord-vest a Cehoslovaciei. Acordul de la Munchen obliga Republica Cehoslovacă să satisfacă pretențiile Poloniei și Ungariei. Poloniei i-a fost transmisă o parte a Sileziei, Ungariei, conform Primului Arbitraj de la Viena – o parte din teritoriul Slovaciei și al Ucrainei Carpatice. Cehoslovacia a devenit un stat federativ.

Acordul de la Munchen însemna transformarea Germaniei în cel mai puternic stat din Europa Centrală. Toate statele mai mici din această zonă au conștientizat că nici Liga Națiunilor, nici Anglia sau Franța nu le pot garanta securitatea și au acceptat o apropiere de Germania. La **27 februarie 1939** guvernele Angliei și Franței au recunoscut regimul lui F. Franco în Spania, care era sprijinit în mod activ de către Germania și Italia.

În data de **15 martie anul 1939** trupele germane au ocupat Cehia și Moravia. Slovacia a fost proclamată stat independent, iar Ungaria a ocupat tot teritoriul Ucrainei Carpatice.

Ulterior Germania a început să înainteze Poloniei pretenții asupra Danzigului, solicitând, de asemenea, construcția pe teritoriul polonez a unei șosele exteritoriale, ce urma să lege Germania de Prusia. Nemții au invadat regiunea Memel (Klaipeda) ce aparținea Lituaniei. În aprilie 1939 Italia a cotropit Albania.

Eșecul politicii de „pacificare” a devenit evident. Societatea cerea de la guverne fermitate în atitudinea față de Germania. Anglia și Franța au făcut schimb de adresări cu privire la ajutorul reciproc în caz de agresiune și le-au oferit garanții corespunzătoare statelor care aveau frontiere comune cu Germania.

Apariția pericolului propriu zis al războiului le-a făcut pe Anglia și Franța să recurgă la o apropiere de URSS.

Caricatură sovietică referitoare la conspirația de la Munchen.

? Care au fost motivele încheierii Acordului de la Munchen?

? Întrebări și însărcinări

1. Clarificați cauzele apariției politicii de „pacificare”. Numiți principalii susținători ai acestei idei.
2. Când a avut loc anexarea Austriei?
3. Ce a servit drept pretext pentru încheierea Acordului de la Munchen?
4. Liderii căror state au participat la semnarea Acordului de la Munchen?
5. Ce teritorii au anexat Italia și Germania în prima jumătate a anului 1939?
6. De ce politica de „pacificare” a suferit un eșec?
7. De ce Acordul de la Munchen poate fi considerat ca o înfrângere strategică a Angliei și Franței?
8. Alcătuiți lista măsurilor întreprinse de guvernele Angliei și Franței, care pot fi atribuite politicii de „pacificare”.
9. Numiți factorii care au consolidat blocul statelor-agresoare și factorii care complicau relațiile dintre aceste state. Prezențați răspunsul în formă de tabel.

§ 27. URSS în sistemul relațiilor internaționale în ajunul celui de-al Doilea Război Mondial

- ✓ 1. Ce curs de politică externă promova URSS în anii '20? 2. Care a fost reacția URSS la politica de „pacificare”?

1 **Politica de securitate colectivă.** În decursul anilor 1920–1930 politica URSS a cunoscut schimbări esențiale. Înțelegând că într-un viitor apropiat revoluția mondială nu poate fi îndeplinită, conducerea sovietică a început să caute ieșire din izolarea internațională.

Pentru a îndeplini planul primului cincinal în anii de criză economică mondială, URSS a încercat să folosească contradicțiile dintre țările capitaliste. În curând a devenit clar că acțiunile Germaniei și Japoniei amenință

securitatea URSS. Sovieticii au recurs la o apropiere de Chiang Kai-Shek și au recomandat Partidului Comunist Chinez să acționeze împreună cu Kuo-mintangul în lupta contra Japoniei. URSS se pronunța pentru crearea sistemului de securitate colectivă și stoparea agresorului. Un promotor al acestui curs a devenit comisarul popular al afacerilor externe al URSS, **Maksim Litvinov**. URSS a reușit să-și consolideze pozițiile. În **anul 1933** au fost stabilite relații diplomatice cu SUA, iar în **anul 1934** URSS a fost primită în componența Ligii Națiunilor ca membru al Consiliului, ceea ce însemna recunoașterea ei ca mare putere.

În **anul 1935** fost semnat Tratatul de ajutor reciproc sovieto-francez. În document lipseau articolele militare. Oricum Tratatul deschidea calea pentru lupta în comun împotriva agresorului. Un Tratat analogic a fost încheiat în același an cu Cehoslovacia.

Țările occidentale au avut o atitudine indiferentă față de necesitatea creării sistemului de securitate colectivă. Tratatul sovieto-francez a fost ratificat de către Franța abia peste un an. În primul rând, provoca îndoieli lipsa unei frontiere comune între URSS și Germania. Pentru a-și onora angajamentele, trupele sovietice ar fi fost nevoite să traverseze teritoriile Poloniei și României. Însă aceste state se temeau de URSS mai mult decât de Germania, de aceea au refuzat să accepte trecerea soldaților sovietici pe teritoriile lor. Conducerea franceză avea impresia că URSS dorește să atragă Franța într-un conflict cu Germania, iar ea să rămână într-o parte. Atunci când în Occident au devenit cunoscute presiunile din armata sovietică, o posibilă alianță militară cu URSS a fost considerată ca fiind lipsită de importanță.

2

Schimbarea cursului de politică externă a URSS. Pactul sovieto-german de neagresiune și protocolul secret la el. Rezultatele reuniunii de la Munchen i-au demonstrat puterii sovietice imposibilitatea creării unui sistem de securitate colectivă. Tratatul sovieto-francez și sovieto-cehoslovac existau numai pe hârtie. Această reuniune a constituit pentru puterea sovietică un semnal că ea este înlăturată de pe scena europeană. În curând, Franța și Germania au semnat un acord echivalent unui pact de neagresiune. URSS a calificat acest lucru ca pe o încercare a Occidentului de a direcționa agresiunea Germaniei înspre est.

Între timp s-au agravat și relațiile dintre URSS și Japonia, o consecință fiind conflictul de lângă lacul **Hasan** din **12 din iulie 1938**. Părerea puterii sovietice era că URSS s-a pomenit în calea agresiunii dinspre Est și Vest.

Pierzând speranța în crearea unui sistem de securitate colectivă, pomenindu-se în izolare politică și neavând încredere în Anglia și Franța, conducerea sovietică a început să caute căi de apropiere cu Germania.

Îngrijorate fiind de o atare dezvoltare imprevizibilă a situației, Anglia și Franța au făcut o declarație prin care au acordat garanții de securitate unui șir de state europene – Polonia, România, Belgia, Olanda, Elveția. Aceste garanții au creat o nouă situație în Europa. Germania nu putea comite o agresiune împotriva URSS fără să încalce suveranitatea Poloniei și a României și, respectiv, fără să riște să intre în război cu Anglia și Franța.

În martie 1939 Anglia i-a propus URSS să semneze, alături de Franța și Polonia, o declarație generală de interacțiune. În aprilie 1939, statele occidentale s-au adresat Uniunii Sovietice să le ofere garanții României și Poloniei. Drept răspuns, guvernul sovietic a propus semnarea unui pact de ajutor reciproc între Anglia, Franța și URSS cu oferirea concomitentă a garanțiilor tuturor statelor, care aveau frontieră comună cu URSS. Tratatul care au început au scos la iveală neîncrederea reciprocă și lipsa dorinței părților de a merge la compromis. Nu s-a reușit să fie depășite divergențele pe marginea noțiunii de „agresiune indirectă”. Anglia și Franța vedeau în aceasta un pericol pentru suveranitatea vecinilor URSS, deoarece orice schimbări ar fi fost calificate de conducerea sovietică drept o agresiune și în aceste țări ar fi fost introduse rapid trupele sovietice. Pe lângă aceasta, Anglia califica aceste tratative ca pe o metodă de presiune asupra Germaniei și nu dorea să semneze vreun acord.

În luna **august a anului 1939** URSS s-a pomenit în centrul politicii mondiale. Atașamentul autorităților sovietice era dorit atât în Anglia și în Franța, cât și în Germania. Conducerea sovietică s-a pomenită în fața unei opțiuni definitive de care depindea soarta întregii lumi. I Stalin era de părerea că alianța cu Anglia și Franța ar fi dus, în cel mai bun caz, la agravarea relațiilor cu Germania, iar în cel mai rău – la un război cu ea. În schimb, alianța cu Germania ar fi lăsat temporar Uniunea Sovietică în afara conflictului mondial. Se putea conta pe încetarea acțiunilor militare cu Japonia pe **râul Halhin Gol** (acestea au avut loc în perioada mai-august pe teritoriul Republicii Populare Mongole), proces asupra căruia putea influența numai Germania, precum și pe unele câștiguri teritoriale pe contul Poloniei, Țărilor Baltice (Estoniei, Letoniei și Lituaniei), Finlandei și României. Germania era de acord cu așa ceva numai pentru a înlătura URSS și a-și dezlega mâinile pentru agresiunea împotriva Poloniei, prevăzută inițial pentru ziua de 26 august, iar ulterior pentru 1 septembrie 1939.

În data de 21 august, I. Stalin a primit de la A. Hitler o telegramă, în care liderul nazist declara că este dispus să încheie un pact de neagresiune cu URSS și să semneze orice fel de anexă referitoare la toate problemele contradictorii. În aceeași zi, I. Stalin a dat ordin să fie sistate tratativele cu Anglia și Franța. Însă acest lucru trebuia prezentat în așa fel, încât nu URSS este vinovată de încetarea lor.

După unele tratative scurte, ministrul afacerilor externe al Germaniei, **Joachim von Ribbentrop**, și nou numitul comisar popular al afacerilor externe ale URSS, **Viaceslav Molotov**, au semnat la Moscova, în ziua de **23 august anul 1939**, **Pactul de neagresiune și anexa secretă la el**. Cu timpul anexa a primit denumirea de „**Pactul Molotov-Ribbentrop**”.

Soldat sovietic arborând drapelul pe vârful Zaoziornoie, ca simbol al victoriei în bătălia de lângă lacul Hasan. Anul 1938.

Vyacheslav Molotov

În el cele două părți au convenit distribuirea sferelor de influență în Estul Europei. Germania recunoștea drept sferă de influență a URSS Finlanda, Letonia, Estonia și Basarabia. Lituania a fost recunoscută sferă de influență a Germaniei. Anexa secretă prevedea și reîmpărțirea Poloniei. Linia de demarcare urma să treacă pe râurile Narew, Vistula, San.

Un rezultat nemijlocit al semnării acestor documente a fost acela că în dimineața zilei de 1 septembrie 1939 trupele germane au invadat Polonia. Pe 2 septembrie Anglia și Franța i-au declarat război Germaniei. A început cel de-al Doilea Război Mondial.

Japonia a calificat semnarea acestor documente ca o trădare din partea Germaniei și, după năvălirea ultimei asupra URSS, a refuzat să o mai susțină. În afară de aceasta, Japonia a încetat agresiunea împotriva Mongoliei.

Întrebări și însărcinări

1. Când au fost încheiate Tratatul de ajutor reciproc între URSS și Franța, URSS și Cehoslovacia? **2.** În ce an URSS a devenit membră a Ligii Națiunilor? **3.** Când a fost semnat „Pactul Molotov-Ribbentrop”?

4. Ce schimbări s-au produs în politica externă a URSS în anii '30? **5.** Dați o apreciere anexei secrete la Pactul de neagresiune dintre URSS și Germania. **6.** Care au fost relațiile sovieto-germane în perioada dintre cele două războaie mondiale? **7.** Care au fost cauzele conflictelor armate dintre URSS și Japonia în anii 1938 și 1939? **8.** Ce legătură reciprocă există între „Pactul Molotov-Ribbentrop” și conflictul dintre URSS și Japonia de la Halhin-Gol?

9. Uniți-vă în grupe și discutați pe marginea întrebării: „De ce URSS a acceptat alianța cu Germania?”. **10.** Stabiliți cauzele și consecințele apropierei sovieto-germane și ale semnării „Pactului Molotov-Ribbentrop”. Prezentați răspunsul în formă de schemă structural-logică.

11. De ce nu a fost creat un sistem de rezistență colectivă în fața agresorilor? Dați un răspuns detaliat.

Lección practică

Relațiile internaționale în cea de-a doua jumătate a anilor '30 în lumina izvoarelor istorice

Sarcini de lucru pentru generalizarea cunoștințelor și pregătirea în vederea controlului tematic la capitolul VI „Premisele celui de-al Doilea Război Mondial”

CAPITOLUL VII. AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

§ 28. Începutul celui de-al Doilea Război Mondial

i

✓ 1. Care țări promovau, în anii '30, o politică agresivă, orientată către dezlănțuirea unui război mondial? 2. Când a fost încheiat Pactul de neagresiune dintre URSS și Germania?

1 Cauzele, premisele, caracterul războiului. Sistemul Versailles-Washington a pus multe popoare într-o situația înjositoare, motiv pentru care aceste țări doreau să-și ia revanșa și să facă o nouă reîmpărțire a lumii. Acest lucru s-a manifestat în politica Germaniei, Italiei și Japoniei. Criza economică din anii '30 a agravat relațiile dintre state, de aceea ele nu și-au putut uni eforturile în lupta pentru pace. Sistemul de securitate din anii '20 a fost ruinat.

Declanșarea războiului a fost favorizată de politica guvernelor Angliei și Franței, orientată către „pacificarea” agresorului, precum și de politica de izolare promovată de SUA. Adoptând legea referitoare la neutralitate, SUA s-au dezis de influența asupra dezvoltării evenimentelor în lume. URSS, semnând Pactul de neagresiune cu Germania, i-a deschis acesteia calea de atac asupra Poloniei.

Statele-agresoare intenționau să-și lărgescă teritoriile, să cucerească noi piețe de desfacere și noi resurse de materie primă. Scopul proclamat de ele consta în dominația mondială. Din partea lor, acesta era un război de cotropire inechitabil. Pentru țările ce au avut de suferit de pe urma agresiunii și au fost ocupate, războiul avea un caracter de eliberare. Cel mai complicat este de a determina caracterul războiului pentru URSS. În prima fază a războiului, acest stat avea rolul de agresor, însă după invadarea de către Germania a URSS, a purtat pe umerii săi principală povară a luptei.

Periodizarea celui de-al Doilea Război Mondial

Perioada	Datele	Evenimentele
I	septembrie 1939 – iunie 1941	Începutul celui de-al Doilea Război Mondial. Invazia trupelor germane în țările Europei Occidentale
II	iunie 1941 – noiembrie 1942	Invadarea de către Germania a URSS. Extinderea proporțiilor războiului. Eșecul doctrinei hitleriste a unui război-fulger și a mitului despre caracterul de neînving al națiunii germane.
III	noiembrie 1942 – decembrie 1943	Cotitura crucială în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Eșecul strategiei de ofensivă a marilor puteri.
IV	ianuarie 1944 – mai 1945	Nimicirea blocului marilor puteri, izgonirea trupelor germane și ale aliaților lor dincolo de hotarele URSS, deschiderea celui de-al Doilea Front, eliberarea țărilor europene de sub ocupație, înfrângerea definitivă a Germaniei și capitularea ei necondiționată.
V	mai – septembrie 1945	Nimicirea Japoniei. Eliberarea popoarelor Asiei de ocupația japoneză. Sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial.

2 Începutul războiului. Invadarea Poloniei. Cel de-al Doilea Război Mondial a început cu invadarea Poloniei de către Germania. **Wermachtul** (trupele militare ale Germaniei naziste) a concentrat la frontiera cu Polonia 50 din cele 75 de divizii ale sale, cu un efectiv numeric de 1,5 milioane persoane. Trupelor germane li se opunea armata poloneză, care număra un milion de soldați și ofițeri, dar care avea la dispoziție puține tancuri, avioane și tunuri. De război se pregătea și URSS, căreia, potrivit anexei secrete, urmau să-i revină teritoriile poloneze până la râul Vistula.

Invazia armatei germane în Polonia a început la **1 septembrie 1939**.

Invadarea Poloniei a fost precedată de o provocare din partea Germaniei. La 31 august 1939, în jurul orei 20.00, un detașament compus din infractori penali, îmbrăcați în uniforme ale militarilor polonezi, a atacat sediul unui post de radio din orașul german de frontieră, Gliwice. După „acapararea” lui, în fața microfonului au fost trase câteva focuri de arme, iar unul dintre atacatori, care cunoștea limba poloneză, a dat citire unei declarații, al cărei conținut se rezuma la aceea că „a sosit timpul pentru războiul Poloniei împotriva Germaniei”. Apoi a avut loc un schimb de focuri cu un detașament al poliției, care a înconjurat sediul. Pentru a camufla consecințele acestei provocări, toți participanții ei au fost împușcați.

Soldații germani rup bariera de la frontiera polono-germană.

1 septembrie anul 1939.

Până pe data de 8 septembrie principalele forțe ale armatei poloneze au fost nimicite. Deosebit de eroică a fost apărarea peninsulei Westerplatte, a orașelor Varșovia, Cracovia, Gdynia. La 17 septembrie, când căderea Poloniei era deja evidentă, iar guvernul a părăsit țara, frontiera poloneză a fost trecută de trupele sovietice. Pentru a realiza invazia în Polonia au fost deschise două fronturi – Ucrainean și Belarus. La cererea lui A. Hitler, Armata Roșie înainta forțat în direcția Kolomyia-Kosiv pentru a bara calea de retragere a soldaților și a refugiaților polonezi înspre România. Când a ajuns la râurile Bugul de Vest și San, Armata Roșie s-a oprit.

Conform înțelegerilor încheiate anterior, la 23 septembrie 1939 comandamentul german și-a retras trupele la linia de demarcare (linia de separare) de la Lviv și Brest. Un rezultat al agresiunii din partea Germaniei și a URSS a fost încheierea între cele două țări, în data de **28 septembrie 1939**, la Moscova, a Tratatului cu privire la prietenie și frontieră, la care erau alăturate câteva anexe secrete referitoare la distribuirea sferelor de influență și colaborarea dintre cele două state. Acest Tratat stabilea împărțirea Poloniei și preciza linia graniței sovieto-germane. Ea trecea, cu aproximație, la hotarele teritoriilor populate de polonezi, pe de o parte, de ucraineni și belaruși – pe de altă parte („**Linia Curzon**”). Teritoriile populate exclusiv de polonezi au rămas în componența Germaniei, iar URSS a primit între sferile sale de influență Lituania. Astfel, la Germania au trecut 48,6% din teritoriile Poloniei și 69,9% din populația ei, iar la URSS – 51,4% din teritorii și 30,1% din populație.

Această împărțire avea o singură trăsătură pozitivă: în sfârșit două popoare – ucrainean și belarus, s-au unit în două republici, deși în cadrul regimului represiv stalinist. Conducerea sovietică a calificat agresiunea și împărțirea Poloniei drept „campanie de eliberare”, cu scopul reunirii Ucrainei de Vest și Belarusiei de Vest cu Republica Sovietică Socialistă Ucraineană și, respectiv, Republica Sovietică Socialistă Belarusă.

În timpul ofensivei Armatei Roșii au fost luați prizonieri circa 250 mii de soldați polonezi. Două treimi dintre cei întemnițați erau ofițeri în rezervă – medici, ingineri, profesori, scriitori, activiști publici, adică elita intelectuală a societății poloneze. În luna aprilie a anului 1940, 15 mii de persoane au fost executate de către călăii NKVD-ului în timpul masacrelor de la Katyn (regiunea Smolensk) și la Harkiv.

3

„Războiul ciudat”. După încercările de a-l aduce pe A. Hitler la masa tratativilor și de a-și retrage trupele din Polonia și Cehoslovacia, Anglia, iar cu timpul și Franța, i-au declarat Germaniei război. Însă aliații nu se prea grăbeau să treacă la ofensivă. Perioada războiului dintre **3 septembrie 1939 și 10 mai 1940** a primit denumirea de „război ciudat”, deoarece niciuna dintre părțile ce au declarat război nu s-au aventurat în acțiuni de amploare.

Trupele franceze rămâneau staționate pe „**linia Maginot**” (110 divizii), la care au început să se alăture mai apoi și diviziile engleze. Trupele germane erau dislocate după „**linia Siegfried**” (23 de divizii). La vest de frontiera cu Belgia aliații construiau o nouă linie de fortificații până la Marea Nordului. Ei au demarat blocada Germaniei și URSS și au întreprins o serie de raiduri de bombardament asupra centrelor industriale ale Germaniei.

Imediat după înfrângerea Poloniei, A. Hitler pregătea o amplă ofensivă în Occident. Însă armata germană ceda în fața aliaților. De aceea a fost elaborat un plan bazat pe strategia **blitzkrieg** („războiul-fulger”), care prevedea acțiuni rapide pentru a-l lua pe inamic prin surprindere. A fost planificat un atac prin zona munților Ardeni până la frontierele Belgiei, Luxemburgului și Franței ocolind „linia Maginot” la nord cu ieșirea tancurilor în zona Cale-Dunkerque. Acest plan („**planul verde**”) avea menirea să rupă, să înconjoare și să nimicească grupările aliaților pe flancul vestic. Ulterior, grupele de tancuri urmau să plece înspre sud și să iasă în spatele „Liniei Maginot”. Realizarea acestui plan a fost amânată până în primăvara anului 1940.

4

Invadarea de către URSS a Finlandei („războiul de iarnă”). În același timp, au izbucnit acțiuni militare în partea de nord a Europei, între URSS și Finlanda. Aceste acțiuni au fost precedate de tratative îndelungate între cele două țări, în timpul cărora URSS cerea de la partea finlandeză să cedeze în favoarea ei însemnate teritorii în zona orașului Leningrad (actualul Sankt-Petersburg) și a Golfului Finic în schimbul unor teritorii mlăștinoase și împădurite de la nord. Acestea, însă, nu compensau în nici un fel pierderea orașului Viborg și a Liniei strategice de apărare „**Mannerheim**”. Guvernul finlandez nu a acceptat această propunere.

Finlandezii cercetează o coloană de tehnică sovietică distrusă. Noiembrie 1939.

În zorii zilei de **30 noiembrie 1939** trupele sovietice au atacat armata finlandeză dislocată în apropierea fortificațiilor de frontieră. Atacul a fost precedat de o provocare, în timpul căreia soldații sovietici au imitat tragerea asupra propriului pichet de grăniceri. Gruparea de forțe sovietică număra 240 mii de persoane, 1915 tunuri, 1131 de tancuri și 967 avioane de luptă. Armata finlandeză de 140 mii de oameni avea în dotare 400 de tunuri, 60 de tancuri și 270 de avioane. Se părea că soarta Finlandei este hotărâtă. Însă mica armată finlandeză a reușit să țină piept primei lovituri puternice și chiar a învins câteva unități

sovietice. În data de 30 decembrie ofensiva trupelor sovietice a fost oprită. I. Stalin a luat măsuri dure pentru a face ordine în armată. Ulterior au început bombardările neîntrerupte ale orașelor finlandeze. Finlanda s-a pomenit, practic, față-n față cu agresorul. Nici o țară nu i-a oferit ajutor.

În data de **11 februarie 1940** a început cea de-a doua ofensivă a trupelor sovietice, care s-a încheiat cu spargerea „Liniei Mannerhein”. Pe data de **12 martie 1940** URSS și Finlanda au semnat un Tratat de pace prin care jertfa agresiunii pierdea o parte însemnată din teritoriu. Până la război, pe aceste teritorii locuiau 450 mii de persoane sau 1/8 din populația țării. Consecințele internaționale au fost deosebit de grele și pentru URSS. Liga Națiunilor a exclus țara din componența sa, s-au agravat relațiile URSS cu aproape toate țările europene și cu SUA. URSS s-a pomenit în stare de izolare internațională. În noiembrie 1940, Finlanda până nu demult neutră, a aderat la Axa agresivă „Berlin-Roma-Tokyo” și a luat parte la războiul împotriva URSS („Războiul de continuare”).

5

Ocuparea Danemarcei, Olandei, Belgiei și Luxemburgului de către Germania. Înfrângerea Franței. Evenimentele din nordul Europei au îndemnat Anglia și Franța să ia măsuri ferme. Intenționând să strângă și mai tare cercul blocadei în jurul Germaniei, cele două state au demarat minarea apelor de țarm ale Norvegiei, iar în data de 8 aprilie au trimis acolo mijloace de transport și trupe armate. Însă trupele germane au reușit să o ia înainte aliaților. În data de **9 aprilie 1940**, fără să declare război Germania, a năvălit asupra Danemarcei și Norvegiei („Manevrele de pe râul Weser”). Danemarca a capitulat din start, iar Norvegia a opus rezistență agresiunii. Ulterior, în comandamentul armatei norvegiene s-au activizat dispozițiile naziste. În iunie 1940, în legătură cu situația periculoasă de pe Frontul de Vest, desantul aliaților a fost evacuat în Anglia. Întregul teritoriu al Norvegiei a fost invadat și ocupat de soldații germani. În același timp, flota germană a suferit pagube simțitoare.

În data de **10 mai 1940** armata germană a invadat Belgia, Olanda și Luxemburgul. Trupele anglo-franceze le-au venit în ajutor. În acel moment, trupele germane au aplicat o lovitură zdrobitoare aliaților în Munții Ardeni, pe

care aceștia îi considerau de netrecut pentru tancuri. Folosindu-se de apărarea slabă pe acest segment, tancurile germane au trecut „Linia Maginot” și s-au îndreptat spre nord. În data de 20 mai ele au ajuns la Canalul Mânecii. În zona Cale-Dunkerque au fost împinse spre mare 40 de divizii engleze, belgiene și franceze (circa 400 de mii de oameni). La 15 mai a capitulat Olanda, iar în 28 mai a depus armele Belgia. Încercările comandamentului anglo-francez de a organiza contraatacuri nu s-au încununat de succes. A. Hitler le-a ordonat pe neașteptate trupelor sale să se oprească. Aceasta le-a permis aliaților să-și evacueze soldații și ofițerii pe insulele britanice (operațiunea „Dinamo”).

În data de 5 iunie trupele germane au pornit o ofensivă înspre sud. Încercările generalului **Charles de Gaulle** de a organiza o linie de apărare în apropierea Parisului nu a avut succes. În 10 iunie guvernul țării s-a transferat în orașul Bordeaux, iar pe 14 iunie nemții au intrat în capitală. Guvernul francez a demisionat. Noul șef al guvernului, mareșalul **Henri Philippe Petain**, a semnat cu Germania un armistițiu la 22 iunie 1940. Pentru a-i umili pe francezi, armistițiul a fost semnat într-un vagon al mareșalului F. Foch, special adus în pădurea de lângă Compiègne din muzeu.

Sub influența succeselor soldaților germani, Italia a intrat în război, dorind să participe la împărțirea Franței. Însă armata italiană s-a ciocnit de rezistența îndârjită a unităților franceze și nu a putut să avanseze.

Conform condițiilor armistițiului, Franța a pierdut 2/3 din teritoriul său, suprafață care a trecut sub controlul puterii de ocupație. Alsacia și Lorena au trecut nemijlocit în componența celui de-al Treilea Reich. Guvernul-marionetă al lui A. F. Petain controla așa-numita „zonă liberă”, care avea ieșire numai la marea Mediterană, dar nu și la Atlantic. Drept loc de activitate pentru el a fost ales orașul Vichy, de unde vine și denumirea puterii mareșalului – („regimul de la Vichy”). A. Hitler a păstrat în mod conștient statul francez, asigurându-și controlul asupra imensului imperiu colonial francez și asupra flotei acestuia.

Unii francezi nu au fost de acord cu capitularea. Centrul întrunirii lor a fost **Comitetul național francez**, creat de generalul C. de Gaulle la Londra. La 7 august 1940 W. Churchill și C. De Gaulle au semnat un acord ce oferea dreptul la crearea forțelor armate franceze în Anglia.

6 Soarta Ucrainei de Vest, Belarusiei de Vest, Bucovinei de Nord, Basarabiei, Statelor Baltice. Relațiile dintre URSS și Germania. În timp ce Germania era ocupată în Occident, URSS își „amenaja” zona sa de influență, determinată prin anexele secrete din 23 august și 28 septembrie 1939. Partea de Vest a Ucrainei a fost inclusă în componența RSSU, iar vestul Belarusiei – în componența RSSB. Pe aceste teritorii erau aplicate în modul cel mai activ legile sovietizării.

Următorul obiectiv al expansiunii URSS au fost Țările Baltice. La 28 septembrie 1939, la Moscova a fost semnat Tratatul de ajutor reciproc cu Estonia prin care URSS obținea dreptul de a introduce trupe pe teritoriul acestei țări. Tratatate analogice au fost semnate cu Letonia și Lituania.

În toate aceste documente partea sovietică se angaja să nu se amestece în treburile interne ale Țărilor Baltice. De asemenea, URSS îi transmitea Lituaniei regiunea Wilno, ocupată de Polonia în 1920.

Însă în vara anului 1940 URSS a înaintat deja guvernelor statelor de la Marea Baltică ultimatumuri neargumentate despre, chipurile, încălcarea angajamentelor asumate. Pe teritoriile Letoniei, Lituaniei și Estoniei au fost aduse trupe sovietice suplimentare. Sub supravegherea puterii de ocupație în aceste țări au avut loc alegeri pentru noile organe ale puterii, iar în luna august a anului 1940 aceste republici au intrat în componența URSS.

Folosindu-se de faptul că principalele forțe ale Wermachtului erau concentrate în Occident, în perioada 23 iunie – 3 iulie 1940 trupele sovietice au ocupat Basarabia și Bucovina de Nord, care intrau în componența României. Acest lucru a trezit nemulțumire la Berlin, deoarece teritoriul Bucovinei nu era fixat în anexa secretă ca zonă de influență a URSS. În afară de aceasta, trupele sovietice s-au apropiat cu mult de zăcămintele de petrol românești, care asigurau armata germană cu combustibil.

În data de 27 septembrie 1940 Germania, Italia și Japonia au încheiat un pact. Germania a început să se pregătească de război cu URSS.

Pentru a menține URSS în sfera politicii sale până la soluționarea situației cu Anglia A. Hitler a propus conducerii sovietice să adere la pactul de acțiuni militare comune împotriva Marii Britanii și împărțire a posesiunilor engleze. Conducerea sovietică a studiat în modul cel mai serios această propunere, exprimându-și chiar preferințele teritoriale. Astfel Germania a reușit să câștige timp pentru pregătirea invaziei asupra URSS într-un moment convenabil.

7 Schimbarea politicii SUA. Ca urmare a înfrângerii militare a Franței numărul adeptilor izolaționismului în SUA s-a redus. Imediat după începerea celui de-al Doilea Război Mondial, președintele F. Roosevelt a modificat legislația cu privire la neutralitatea SUA în favoarea Angliei. Mai întâi a fost aplicat principiul **Cash & Carry** (plătește și adu), care a permis achiziționarea de armament în SUA și transportarea acestuia cu ajutorul navelor engleze. În septembrie 1940 a fost obținută înțelegerea referitoare la transmiterea către Anglia a 50 de portavioane americane în schimbul primirii în arendă, pentru o perioadă de 99 de ani, a bazelor militare aeriene și maritime din Țara Indiilor de Vest (insulele Bahamas, Jamaica, Insulele Caraibe), de pe Insulele Bermude și Newfoundland.

F. Roosevelt semnează Legea de împrumut și închiriere în martie 1941.

După realegerea sa pentru un al treilea mandat, în noiembrie 1940, F. Roosevelt s-a apucat ferm de anularea legii cu privire la neutralitate. În cele din urmă, în martie 1941, a fost adoptată legea de **împrumut și închiriere**. Ea prevedea oferirea de armament și alte echipamente militare pe datorie sau în arendă acelor țări, a căror apărare era importantă

pentru interesele SUA. Acest lucru i-a permis Angliei, ale cărei resurse financiare erau deja epuizate, să obțină o cantitate suficientă de armament, produse alimentare și materie primă pentru a continua războiul cu Germania.

8 Războiul aerian deasupra Angliei. Bătălia Atlanticului. După înfrângerea Franței, Anglia a rămas singură în fața Germaniei. La **16 iulie 1940** A. Hitler a semnat planul operațiunii „**Leul de mare**”, care prevedea cucerirea Angliei. Germania nu avea posibilitatea de a desanta un număr mare de trupe pe insula britanică, din cauza lipsei de mijloace plutitoare.

Atunci Germania a recurs la atacuri aeriene asupra orașelor engleze pentru a forța Marea Britanie să capituleze. Ofensiva a început pe 15 august și s-a încheiat toamna târziu. Anglia a rezistat, însă a suferit enorme pierderi materiale și umane (peste 30 mii de persoane). Războiul aerian deasupra Angliei („**Bătălia Angliei**”) a costat-o pe Germania aproape două mii de avioane și viețile a o mie de piloți experimentați.

O altă încercare serioasă pentru Anglia a fost Bătălia Atlanticului. Țara primea pe căi maritime 50% din materia primă și produsele alimentare. Germania nu a reușit să-i taie Marii Britanii legăturile transatlantice.

Cucerirea Franței, Norvegiei și Danemarcei i-a permis Germaniei să treacă la ofensiva decisivă. Comandamentul german a atribuit rolul decisiv în această luptă cuirasatelor „**Bismarck**” și „**Tirpitz**”. Acestea, însă, au fost înfrânte, fără a-i cauza Angliei mari daune. Cu mai mult succes au acționat submarinele germane. În primăvara anului 1941, ofițerii submarinelor germane au folosit în lupta cu englezii tactica numită „**Haita de lupi**” (atac deschis al câtorva submarine concomitent). Flota engleză a rezistat. După intrarea SUA în război, aliații au restabilit parțial controlul asupra Atlanticului.

9 Agresiunea întreprinsă în Africa de Nord și în Balcani. După înfrângerea Franței, pentru Anglia prezenta un pericol serios nu numai Germania, ci și Italia, care dispunea de importante forțe terestre, maritime și aeriene.

În vara anului 1940 trupele italiene au declanșat acțiuni militare împotriva soldaților englezi în Africa de Est. Italia dispunea în Etiopia de o armată cu un efectiv de 300 de mii de soldați și ofițeri, cărora li se opuneau 30 de mii de englezi în Somalia, Kenia și Sudan. În luna iulie armata italiană a ocupat o parte din Kenia, o serie de puncte strategice din Sudan, precum și Somalia Britanică. Însă italienii nu au obținut succese în Sudan și Kenia și au fost nevoiți să treacă la apărare. Italia a aruncat principalele sale forțe pentru cucerirea Egiptului și a Canalului Suez. Astfel ea tindea să-și extindă influența în întregul Orient Apropiat. În septembrie 1940 trupele italiene au aplicat mai multe lovituri în Libia (Kirenayka, Tripolitania) și Egipt. Ele au avansat în interiorul țării, însă au fost oprite de armata engleză.

Încă din **28 octombrie 1940**, în timpul „Bătăliei Angliei”, fără acordul lui A. Hitler, B. Mussolini, a început ofensiva asupra Greciei de pe teritoriul Albaniei. Astfel el intenționa să-și realizeze planul de creare unui Imperiu Mediteranean. Guvernul elen a anunțat mobilizarea generală și i-a solicitat ajutor Marii Britanii. Anglia era îngrijorată de situația din Egipt și, deși trecea prin vremuri dificile, a dislocat în Grecia și pe insula Creta câteva unități de trupe terestre și de aviație, trimițând în ajutor mai multe nave de luptă. Italienii au cedat destul de rapid pozițiile, iar armata elenă, trecând în contraatac, a izgonit diviziile italiene dincolo de frontiera Albaniei.

Între timp, în **noiembrie 1940**, torpiloarele britanice au aplicat o lovitură decisivă flotei italiene, staționată la baza maritimă principală a Italiei – Taranto. Italia a pierdut dintr-odată trei cuirasate. După aceea înfrângere, flota italiană nu a mai îndrăznit să recurgă la acțiuni ferme. În schimb, Anglia a reușit să-și mențină bazele din Gibraltar și pe Insula Malta. În lunile **ianuarie-mai anul 1941** trupele engleze au izgonit armata italiană din Somalia Britanică, Kenia, Sudan, Etiopia. La începutul lui februarie 1941 soldații britanici i-au luat prin surprindere pe militarii italieni în Egipt și au recucerit Kirenayka. Soldații italieni erau demoralizați complet și abia au respins atacul unităților engleze în Tripolitania.

În luna ianuarie a anului 1941, A. Hitler avea intenția să-i acorde ajutor lui B. Mussolini în Grecia. Însă el nu dorea să intre în confruntare în Balcani în ajunul războiului cu URSS. El s-a bizuit pe diplomați în soluționarea acestei probleme. Dar lovitura pro-engleză din Iugoslavia a spulberat aceste planuri.

Drept răspuns, trupele germane au năvălit asupra Iugoslaviei („Operațiunea Marița”). Împreună cu ele au luptat armatele Bulgariei, Ungariei și Italiei. Liderul ustașilor croați, A. Pavelic, a anunțat crearea statului croat independent, care s-a alăturat mai apoi Puterilor Axei. Astfel Regatul Iugoslaviei și-a încetat existența.

Concomitent, armata germană a aplicat lovituri asupra Greciei. Armata elenă s-a văzut nevoită să capituleze. Trupele engleze staționate în Grecia s-au retras pe insula Creta. Pentru a pune mâna pe această insulă strategică, în data de **27 mai 1941** comandaamentul german a întreprins o operațiune aeriană de desant. Ambele părți au suportat pierderi enorme.

Soldații germani arborează drapelul cu svastică (simbolul fascismului) pe Acropola din Atena. Anul 1941.

A. Hitler nu s-a putut folosi de avantajele obținute de Germania după cucerirea Peninsulei Balcanice și a Insulei Creta pentru a înainta spre est. Inutile pentru Germania erau și succesele corpului german sub comanda generalului E. Rommel în Egipt, care a sosit în ajutorul trupelor italiene. Invazia asupra URSS întârzia deja cu o lună. În plus, aceasta necesita încordare și concentrarea tuturor forțelor celui deal Treilea Reich.

Întrebări și însărcinări

1. Care au fost cauzele și premisele celui de-al Doilea Război Mondial? **2.** Determinați caracterul războiului. **3.** Ce înseamnă blitzkrieg? **4.** Când a început cel de-al Doilea Război Mondial? **5.** Care a fost prima țară atacată de naștiți?

6. Putem considera evenimentele din anul 1939 o a „patra împărțire a Poloniei”? **7.** De ce Germania a reușit să ocupe relativ rapid Danemarca, Norvegia, Belgia, Olanda, Luxemburgul și Franța? **8.** Datorită căror factori Anglia a rezistat în lupta contra Germaniei? Cum s-a desfășurat Bătălia Atlanticului? **9.** Care factori au condiționat agresiunea în Balcani? Cum a decurs desfășurarea evenimentelor în această zonă? **10.** Ce a împiedicat-o pe Germania să se folosească de avantajele apărute în Balcani și în Africa în anul 1941?

11. Dați o apreciere personală „războiului ciudat”. **12.** Dezvăluți cauzele și consecințele războiului dintre URSS și Finlanda. Prezentați răspunsul sub formă de tabel.

13. De ce năvălirea asupra Poloniei este considerată începutul celui de-al Doilea Război Mondial? Argumentați-vă răspunsul.

§ 29. Acțiunile militare din anii 1941–1942

1. Când a început al Doilea Război Mondial? **2.** Care țări au fost aliate ale Germaniei în anii 1939–1941?

Planul „Barbarossa”. În data de 18 decembrie 1940 A. Hitler a semnat planul „Barbarossa”. Conform lui, războiul în est urma să înceapă primăvara când drumurile ar fi devenit practicabile după topirea zăpezii și să se încheie până la venirea frigului, adică să aibă loc în perioada mai-noiembrie 1941. Până în ziua de 21 iunie 1941, Germania și aliații ei au concentrat la frontiera de vest a URSS trei grupări armate: „Nord”, „Centru”, „Sud”. Aliații Germaniei (Finlanda, Slovacia, România, Italia, Croația) au pus la dispoziție încă 29 de divizii și 16 brigăzi (conform datelor lor – 42,5 divizii).

Fiecare grupare își avea sarcina și direcția sa de activitate: „Nord” – Leningrad, „Centru” – Minsk și Moscova, „Sud” – Kiev și mai departe înspre Rostov-pe-Don. Pe teritoriul Norvegiei și în Finlanda staționa armata a doua germană „Norvegia” și cea de-a doua armată finlandeză. Armata „Norvegia” trebuia să cucerească orașele Murmansk și Poliarnâi, iar trupele finlandeze să ajute gruparea „Sud” la cucerirea Leningradului.

Grupările germane, împreună cu aliații, numărau 190 divizii – 5,5 milioane de soldați și ofițeri, 47,2 mii tunuri, 3,8 mii de tancuri, 5 mii de avioane (conform altor date 166 divizii – 4,306 milioane ca efectiv, 42,6 mii de tunuri și aruncătoare de mine, 4,1 mii tancuri și tunuri de atac, 4,8 mii de avioane). În luna iunie a anului 1941, la frontiera de vest a URSS era concentrată divizia 171 a Armatei Roșii cu un efectiv numeric de 3,25 milioane persoane, 37,5 mii de tunuri, 10,4 mii tancuri, precum și 8,6 mii avioane (conform altor date: 190 divizii – 3,2 milioane de oameni, 59,7 mii tunuri și aruncătoare de mine, 15,6 mii tancuri, 10,7 mii de avioane).

Intențiile Armatei Roșii (**planul „Tunetul”**), dar și dislocarea forțelor la frontiera de vest vorbeau despre faptul că I. Stalin se pregătea de ofensivă și nu de un război de apărare împotriva Germaniei. Însă nivelul de pregătire și dotarea Armatei Roșii nu corespundeau cerințelor vremii. O mare parte din tehnică necesita pregătire corespunzătoare, îndeosebi erau insuficiente mijloace de transport și telecomunicații.

2 **Invadarea de către Germania și aliații ei a URSS.** Ofensiva trupelor germane a început în zorii zilei de **22 iunie anul 1941**. Înainte ca tunurile să deschidă focul, sute de avioane au trecut granița sovietică și au bombardat 66 de aerodromuri principale și orașe, inclusiv bazele flotei Kronstadt, Sevastopol, Ismail. Soldații germani au aplicat lovitura principală trupelor Frontului de Vest. Încă din primele zile, soldații sovietici de pe această direcție s-au pomenit în încercuire (Belostok-Minsk) și au fost nimiciți. Au fost luați prizonieri 329 mii de soldați, au fost capturate 3,3 mii de tancuri, 1,8 mii de tunuri. În data de 28 iunie soldații germani au cucerit orașul Minsk, continuând să înainteze în est.

Soldații germani
trec frontiera URSS
la 21 iunie 1941.

Gruparea armată „Nord” înainta cu succes spre țările Baltice, cotropind orașele Vilnus, Riga după care s-a apropiat de Pskov și Novgorod. A apărut pericolul apropierii soldaților germani de Leningrad.

În Ucraina înaintarea trupelor germane nu era atât de reușită. În zona **Luțk-Brodî-Rivne-Dubno** s-a dat un dintre cele mai mari bătălii de tancuri din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, care a durat cinci zile și nopți. Deși corpurile mecanizate sovietice au fost total distruse, ele au reușit să încetinească înaintarea trupelor germane spre Kiev. La mijlocul lunii iulie a

anului 1941 au avut loc bătăliile pentru Kiev și Smolensk, în zona orașului Novgorod (linia de apărare Luga). Cu prețul unor eforturi eroice, înaintarea soldaților germani a fost oprită pe toate direcțiile.

Ciocnindu-se de o rezistență îndârjită, comandamentul german a schimbat direcția loviturii principale în partea Ucrainei. În **august 1941** au suferit înfrângeri soldații Frontului de Sud (generalul I. Tiulenev) de pe malul drept al Niprului. În zona orașului Umani trupele sovietice au fost încercuite, 103 mii de soldați fiind luați prizonieri. În asediu s-a pomenit și Odesa, a cărei apărare a durat de la 5 august până la 16 octombrie 1941. Trupele germane s-au apropiat de Nipru pe aproape întreaga linie a lui și au ocupat mai multe puncte strategice de pe malul stâng al fluviului. Trupele sovietice de pe Frontul de Sud-Vest (comandant general-colonelul M. Kirponos), care apărau Kievul s-au pomenit sub pericolul unor lovituri de flanc. I. Stalin a respins rugămintea de a retrage soldații de sub lovitură.

Forțând Niprul în zona orașului Kremenciug trupele germane au ieșit pe malul stâng. Între timp soldații armatei de tancuri „Centru” au luat-o înspre sud, au forțat Desna și, de asemenea, au ieșit pe malul stâng al Niprului. La 15 septembrie cele două armate s-au unit. Ca urmare, 665 mii de soldați sovietici au nimerit în încercuire. M. Kirponos a murit. În data de 19 septembrie anul 1941 trupele germane au intrat în Kiev.

În **octombrie 1941** a fost ocupată Crimeea și asediat Sevastopolul, care a opus rezistență 250 de zile (**30 octombrie 1941 – 4 iulie 1942**). În data de 16 octombrie soldații sovietici au părăsit Odesa.

În 29 iunie 1941 a fost emisă directiva Consiliului Comisarilor Popoului al URSS și CC al PCU (b) referitoare la măsurile extraordinare de luptă împotriva Germaniei. În data de 23 iunie 1941 s-a întrunit Comandamentul Suprem (de pe data de 8 iunie în fruntea lui se afla I. Stalin) – organul suprem de conducere strategică a Forțelor Armate. Puterea în țară a trecut în mâinile Comitetului de Stat al Apărării, înființat la 30 iunie 1941. În jurul marilor centre industriale se formau zone de fortificație, a început evacuarea industriei și a valorilor materiale în estul țării.

După victoriile obținute în Ucraina trupele germane s-au concentrat din nou pe direcția Moscova.

3 Bătălia pentru Moscova. În timpul primei etape a ofensivei asupra Moscovei, în data de 30 septembrie 1941, trupele germane au aplicat o lovitură puternică asupra soldaților sovietici de pe Frontul de Vest (Operațiunea „Taifunul”). Soldații sovietici au nimerit din nou în încercuire în zona Breanskului și la vest de Veazma. 663 mii de soldați au fost luați prizonieri, au fost capturate 1,2 mii tancuri, 5,4 mii de tunuri care asigurau apărarea Moscovei. Au fost ocupate orașele Kalinin (Tver), Maloiaroslaveț, Mojaiske, Volokolamsk. Tancurile germane se aflau deja la distanța de 80–100 kilometri de Moscova.

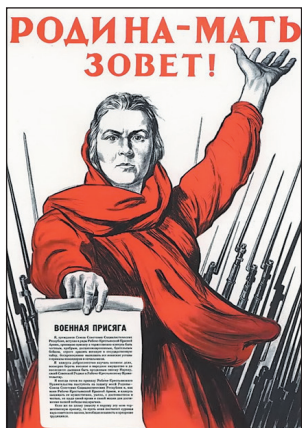

Parada din Piața Roșie.
7 noiembrie. Anul 1941.
Pictor: Constantin Iuon. 1949

În data de 7 noiembrie 1941, la Moscova (ca și la Kuibâșev și Voronej) au avut loc parade militare în cinstea Revoluției din Octombrie, menite să ridice spiritul moral al soldaților. Unitățile militare care au participat la paradă au fost trimise direct pe front. Pentru a evita un posibil bombardament, parada a început dimineața cu mult mai devreme decât de obicei. În discursul său, I. Stalin și-a exprimat încrederea în viitoarea victorie.

Cea de-a doua etapă a durat de la **15–18 noiembrie până la începutul lui decembrie 1941**. Soldații germani încercau să găsească punctele slabe în apărarea Moscovei și să încercuiască întreaga grupare moscovită a trupelor sovietice.

Afiș de agitație sovietic.
Pictor: Iraklii Toidze.
1941.

Între timp, conducerea sovietică, folosind datele cercetașilor referitoare la faptul că Japonia nu va ataca URSS, a transferat înspre Moscova unitățile din Orientul Îndepărtat și Asia Centrală. După lupte îndârjite, în noaptea de 5 spre 6 decembrie 1941, Armata Roșie a trecut în contraofensivă. A început cea de-a treia etapă a luptei pentru Moscova (5 decembrie 1941 – începutul primăverii anului 1942). CA urmare a luptelor, trupele germane au fost respinse și îndepărtate de Moscova la distanța de 100–300 de kilometri.

După aceasta a început ofensiva generală a soldaților sovietici pe mai multe sectoare ale frontului. Astfel, în zona Leningradului a fost zădărnicită încercarea soldaților germani de a crea un cerc dublu de asediu a orașului. În zona orașului Harkiv, în urma ofensivei trupelor sovietice, a avut loc operațiunea „Barvinok”, care s-a dovedit a fi foarte reușită pentru continuarea ofensivei și eliberarea orașului. Cea mai de succes în campania de iarnă a fost operațiunea Feodosia-Kerci (26 decembrie 1941 – 2 ianuarie 1942), al cărei rezultat a fost eliberarea peninsulei Kerci și slăbirea presiunii germanilor asupra Sevastopolului.

4 Mersul războiului pe frontul sovieto-german în primăvara și în vara anului 1942. În pofida înfrângerii suferite lângă Moscova, inițiativa strategică rămânea de partea Wehrmachtului. A. Hitler planifica pentru anul 1942 o ofensivă de proporții pe flancul de sud al frontului sovieto-german pentru a pune mâna pe Volga, Caucaz, zăcămintele de petrol din Caucazul de Nord și pe Transcaucazia, pentru ca apoi să aplice lovitura decisivă în direcția Moscovei. Conform deciziei lui I. Stalin, soldații sovietici urmau să îi ia prin surprindere pe nemți, fără să aștepte înaintarea lor.

În luna aprilie, în peninsula Kerci, unitățile sovietice se pregăteau de atac pentru a elibera de asediu orașul Sevastopol. Însă ele au fost lovite pe neașteptate de soldații germani. Armata Roșie a pierdut peste 200 mii de oameni și o însemnată cantitate de armament. Trupele germane au cucerit peninsula Kerci, iar resturile unităților sovietice încercuite au luptat încă mult timp în carierele Adji-Mușcai.

Trupele germane au aplicat următoarea lovitură asupra garnizoanei încercuite din Sevastopol (2 iunie – 4 iulie 1942). Soldații germani, susținuți fiind de unitățile române, s-au apropiat de golful nordic, cetatea fiind cucerită. Pierderile cauzate soldaților sovietici au fost de peste 200 mii de persoane.

În data de 12 mai anul 1942 a început ofensiva trupelor sovietice de la Barvinok spre Harkiv. Loviturile sovieticilor au nimerit în zona unde erau concentrate trupele germane de bază, care se pregăteau de ofensivă

în direcția sud. După lupte crâncene, diviziile a trei armate au nimerit în încercuire și au fost distruse.

Astfel, în primăvara anului 1942, flancul de sud al frontului sovietic a fost slăbit în totalitate, iar armata a rămas fără rezerve. În iunie 1942 a început ofensiva trupelor Wehrmachtului pe Volga și în Caucazul de Nord. La mijlocul lunii iulie 1942 s-au întezit luptele în apropiere de **Stalingrad** și la poalele munților Caucaz.

La **28 iulie 1942** I. Stalin a semnat decretul nr. 227 cu denumirea „Nici un pas înapoi”. Soldații și comandanții care se retrăgeau erau calificați ca fricoși și dezertori, de aceea ei urmau să fie pedeșiți conform condițiilor din vreme de război.

Prizonierii de război germani sunt trimiși în spatele frontului. Harkiv. Anul 1942.

5

Crearea coaliției antihitleriste. Din primele ore după invadarea de către Germania a URSS era evident că planurile lui A. Hitler de a crea o izolare internațională a Uniunii Sovietice nu au avut succes. Primul ministru al Marii Britanii, W. Churchill, a declarat: „cine luptă împotriva lui Hitler este prietenul Angliei, cine luptă de partea lui – este dușmanul Angliei”. Și președintele SUA și-a declarat susținerea sa față de URSS Astfel a început crearea **coaliției antihitleriste**.

În data de **12 iulie 1941** a fost semnat acordul anglo-sovietic referitor la lupta în comun împotriva Germaniei. Prima acțiune a URSS și Marii Britanii a fost ocuparea Iranului, pentru a nu admite apropierea acestei țări de Germania. La 14 august 1941, după întâlnirea dintre F. Roosevelt și W. Churchill, a apărut un document cu denumirea de „**Carta Atlanticului**”, prin care a fost creată baza ideologică a viitoarei coaliții. În luna decembrie a anului 1941 la acest acord a aderat și URSS. Carta a devenit primul document în care au fost expuse scopurile SUA și Marii Britanii în acel război și tezele actuale referitoare la organizarea postbelică a lumii. Carta Atlanticului a înaintat următoarele sarcini: distrugerea tiraniei naziste, dezarmarea agresorului, dezarmarea totală a lumii.

În data de **1 ianuarie 1942**, la Washington, 26 de state, inclusiv URSS, SUA și Marea Britanie, au semnat **Declarația Națiunilor Unite**, care se baza pe principiile și sarcinile Cartei Atlanticului. Aceste țări se angajau să-și antreneze resursele în lupta contra agresorului, să colaboreze pe timp de război și să nu încheie pace separată. În Declarație se menționa că victoria definitivă asupra nazismului este o cheazășie a apărării păcii, libertății și independenței tuturor popoarelor.

În condițiile creării coaliției antihitleriste, conducerea sovietică a recunoscut guvernele în exil ale Poloniei, Cehoslovaciei și Franței.

În data de **26 mai 1942**, la Londra, a fost semnat Tratatul dintre URSS și Marea Britanie cu privire la alianța în războiul împotriva Germaniei și sateliților ei în Europa. Tratatul prevedea cooperarea și acordarea de ajutor reciproc după război. La Washington au avut loc tratative sovieto-americeane, care s-au încheiat cu semnarea, la **11 iunie 1942**, a acordului privind ajutorul și războiul comun împotriva agresorilor. Cele două părți se angajau să-și livreze reciproc materiale pentru apărare, să-și pună la dispoziție informații, să dezvolte comerțul și cooperarea economică. Cele două acorduri au încheiat procesul de creare a coaliției antihitleriste

Найголовнішим у відносинах між СРСР, США та Великою Британією стала проблема відкриття Другого фронту в Європі. Спочатку це планувалося на 1942 р.

6 **Atacul Japoniei asupra bazei navale Pearl Harbor și începutul războiului în Oceanul Pacific.** După semnarea Pactului din 1940 Japonia a promovat o politică de cotropire activă în Asia. Armata japoneză a cotropit o parte din China, iar după înfrângerea Franței Japonia a semnat un tratat cu guvernul lui A. F. Petain (iulie 1941) referitor la dreptul de a construi baze în coloniile franceze – Laos, Vietnam, Cambodgia. Pătrunderea Japoniei în Indochina a făcut statele Unite să înghețe capitalul japonez în băncile americane și să impună un embargo (restricții) asupra livrării de petrol către Japonia. Decizia SUA a fost sprijinită de Marea Britanie și Olanda. Ca urmare a acestor acțiuni comerțul exterior al Japoniei s-a redus cu 3/4, iar importul de petrol – cu 9/10. Economia japoneză s-a pomenit la limita falimentului. În data de 2 iulie 1941 guvernul Japoniei a luat decizia să atace țările din Asia de Sud și de Sud-Est. Astfel Japonia intenționa să înceapă lupta contra SUA pentru dominație în bazinul Oceanului Pacific.

Consecințele atacului întreprins de Japonia asupra bazei maritime americane, Pearl Harbor de pe insula Oahu (Hawaii). 7 decembrie 1941.

În data de **7 decembrie 1941** marina imperială japoneză a atacat baza maritimă americană **Pearl Harbor**. Statele Unite au pierdut 19 nave militare, 272 de avioane și mai mult de trei mii de soldați. Pentru un timp oarecare Japonia a obținut victoria pe mare și a preluat inițiativa strategică. În data de 8 decembrie, SUA și Marea Britanie i-au declarat Japoniei război. Germania și Italia și-au declarat, la rândul lor, „intenția” de a lupta împotriva SUA. Astfel, către sfârșitul anului 1941, toate marile puteri au fost antrenate în cel de-al Doilea Război Mondial. Timp de câteva luni trupele japoneze au ocupat Malaya, Hong Kong, Singapore, toate insulele indoneziene, Filipinele, au debarcat în Noua Guinee și s-au apropiat de

Australia. Astfel a fost cotoplit un imens teritoriu, cu o populație de 150 milioane persoane și importante bogății naturale. Japonia intenționa să le forțeze pe SUA și Marea Britanie să încheie o pace avantajoasă pentru sine.

7 Războiul din Africa de Nord și din zona Mării Mediterane. La începutul anului 1941, în Africa de Nord, în ajutorul trupelor italiene a sosit Corpul African German în frunte cu generalul **Erwin Rommel**. Acest lucru a permis nu numai oprirea ofensivei reușite a soldaților englezi în Libia, ci și izgonirea lor în Egipt. Însă în spatele trupelor germane, soldații englezi țineau sub control punctul de importanță strategică Torbuk, ceea ce nu-i permitea lui E. Rommel să continue ofensiva. În noiembrie 1941 trupele engleze au întreprins un atac reușit cu scopul de a elibera orașul și au pus din nou stăpânire pe Kirenayka. Aceste succese au îngreunat transporturile maritime ale Italiei și Germaniei prin Marea Mediterană și astfel au pus corpul de armată al lui E. Rommel în pericolul de a rămâne fără întărituri și muniții. Aceste împrejurări au făcut comandamentul german să acorde o atenție sporită situației din Marea Mediterană.

Un punct-cheie pentru dominația engleză în Marea Mediterană era insula Malta. La început aviația germană și submarinele, împreună cu flota italiană, au aplicat lovituri semnificative asupra flotei engleze în Marea Mediterană: au fost scufundate sau scoase din uz cele mai mari nave. Cea mai reușită operațiune a fost întreprinsă la Alexandria în data de 19 decembrie 1941 când diversioniștii italieni au deteriorat două cuirasate engleze. Ulterior au început bombardările sistematice ale Maltei, acestea urmând să se încheie cu desantarea de trupe germane în iulie 1942. Însă A. Hitler a acordat prioritate ofensivei lui E. Rommel, care urma să cucerească Alexandria și Canalul Suez. În martie, trupele italo-germane au declanșat o ofensivă în Egipt și au fost oprite cu mare greu la 100 de kilometri distanță de Alexandria.

8 Cotitura radicală de pe arena acțiunilor de luptă din bazinul Pacificului. Până în primăvara-vara anului 1942 inițiativa strategică pe toate fronturile era de partea Germaniei și aliaților ei. Aliații din coaliția antihitleristă duceau lupte de apărare încordate. Către mijlocul anului 1942 situația a început să se schimbe.

În zilele de 7–8 mai 1942 a avut bătălia din Marea Coralilor, lângă țărmurile Noii Guinee. Escadrila de șoc japoneză, care intenționa să cucerească orașul Port Moresby, a suferit prima sa înfrângere. O particularitate a acestei bătălii maritime a fost aceea că navele celor două părți nu au tras nici o împușcătură. Totul a fost decis de aviație. Pierzând un portavion,

E. Rommel pe fundalul Canalului Suez pe coperta revistei americane „Times”. Anul 1941.

un distrugător și 80 de avioane, Japonia s-a văzut nevoită să se retragă și să renunțe la planurile de invadare a Australiei.

În perioada 4–6 iunie anul 1942, lângă atolul Midwai, flota japoneză a suferit încă o înfrângere din partea marinei americane și a pierdut orice posibilitate de a-și reface capacitatea de luptă până la sfârșitul războiului.

Ca urmare a acestor înfrângeri Japonia a pierdut jumătate din portavioanele sale și a fost nevoită să treacă la apărarea strategică. Trupele americane au trecut la acțiuni de luptă decisive. În august 1942 ele au început lupta pentru insula Guadalcanal (grupul insulelor Solomon). Luptele au continuat până în februarie 1943 și s-au încheiat cu înfrângerea Japoniei. Astfel, inițiativa în războiul din Pacific a trecut de partea SUA.

Întrebări și însărcinări

1. Când Germania și aliații ei au invadat URSS? Cum se numea planul de atac asupra URSS? 2. Înfrângerea în care bătălie a spulberat planurile referitoare la o victorie-fulger asupra URSS? 3. Când a fost creată coaliția antihitleristă? 4. Ce eveniment a forțat intrarea SUA în război? 5. Ce înseamnă cotitură radicală?

6. Care au fost cauzele invadării de către Germania și aliații ei a URSS? 7. Determinați tezele principale ale planului „Barbarossa”. S-a reușit realizarea lui? 8. Cum s-au desfășurat evenimentele de pe frontul sovieto-german în anul 1941? Ce a condiționat înfrângerea Armatei Roșii în faza inițială a războiului? 9. Care a fost rolul Bătăliei pentru Moscova în desfășurarea celui de-al Doilea Război Mondial? 10. Ce a cauzat înfrângerea Armatei Roșii în primăvara anului 1942? 11. Care au fost cauzele atacului Japoniei asupra SUA? 12. Cum s-au desfășurat evenimentele din cadrul războiului din bazinul Mării Mediterane și din Africa de Nord în a doua jumătate a anului 1941 – începutul anului 1942?

13. Alcătuiți un tabel sincronizat al evenimentelor de pe fronturile celui de-al Doilea Război Mondial din anii 1941–1942 (frontul sovieto-german; teatrele acțiunilor de luptă din Africa și Marea Mediterană; arena acțiunilor militare din Pacific).

§ 30. Acțiunile militare din cea de-a doua jumătate a anului 1942 – anul 1943

1. Când Germania a invadat URSS, iar Japonia a atacat SUA? 2. De ce în anii 1939–1942 inițiativa strategică a fost de partea Germaniei și a aliaților ei?

Bătălia de la Stalingrad. Una dintre cele mai de proporții și mai importante operațiuni din timpul celui de-al Doilea Război Mondial a fost **Bătălia de la Stalingrad**. Convențional ea poate fi împărțită în două etape. Prima etapă a fost ofensiva trupelor germane în vara anului 1942 și ieșirea lor la Volga și Caucazul de Nord. Cea de-a doua etapă a constituit-o contraofensiva soldaților sovietici și distrugerea grupărilor germane, italiene, române și maghiare pe Volga.

În data de 25 august 1942 armata a șasea germană a ajuns la periferiile de vest ale orașului de pe Volga. În afară de ea, înspre Volga înainta armata a patra de tancuri.

Lor li se opuneau forțe de două ori mai slabe. În data de **14 octombrie 1942**, după o puternică pregătire a aviației și artileriei, soldații germani au pornit la atac. S-au încins crâncene lupte de stradă. Ambele părți au suferit pierderi considerabile. În data de **14 noiembrie 1942** trupele germane au întreprins ultimul atac asupra orașului. Pe unele sectoare ele au reușit să iasă la Volga, însă acesta a fost ultimul lor succes.

În acel moment situația militar-strategică s-a schimbat în favoarea URSS. Într-o perioadă scurtă de timp, în Ural a fost pusă la punct activitatea complexului militar-industrial. Oamenii în vârstă, femeile și copiii, care i-au înlocuit lângă mașini pe muncitorii mobilizați pe front, lucrau cu o deosebită dăruire. Prin eforturile lor, în cea de-a doua jumătate a anului 1942, au fost fabricate 15,8 mii avioane de luptă, 13,6 mii tancuri, 15,6 mii tunuri.

În conformitate cu **planul „Uranus”**, în data de **19 noiembrie 1942**, soldații de pe Fronturile de Sud-Vest, Stalingrad și Don au trecut în contraofensivă și au aplicat lovituri de flanc trupelor inamicului.

În data de **23 noiembrie 1942** soldații sovietici au intensificat încercuirea grupării germane de 330 mii de oameni (comandant – feldmareșalul F. Paulus). Toate încercările comandamentului german de a-i debloca pe cei încercuiți au fost sortite eșecului. În data de **30 ianuarie 1943** F. Paulus a fost nevoit să semneze actul de capitulare. Pierderile totale ale trupelor germane lângă Stalingrad au constituit mai mult de 1,5 mii de persoane, circa 3,5 mii de tancuri și tunuri de asalt, 12 mii de tunuri și aruncătoare de mine, trei mii de avioane. În urma acestei înfrângeri armata germană nu și-a mai revenit. Inițiativa de pe Frontul de Est a trecut de partea URSS.

Afiș sovietic.
Anul 1942.

De la 1 ianuarie 1943 în Armata Roșie au fost introduși epoleții pentru soldați, sergenți, ofițeri, generali, mareșali. Cu timpul Armata Roșie a început să fie numită Armata Sovietică.

2

Bătălia de la Kursk. În **ianuarie 1943** Leningradul a fost eliberat de sub asediu, iar în partea de vest Armata Sovietică s-a apropiat de Smolensk. Continuând succesul Bătăliei de la Stalingrad, în data de **12 ianuarie 1943** soldații sovietici au trecut în ofensivă lângă Voronej pe direcția Harkiv. În data de **7 februarie** a fost eliberat orașul Kursk, iar la **9 februarie** – Belgorod. La 16 februarie trupele sovietice au eliberat Harkivul și au plecat în direcția orașelor Dnipropetrovsk (Dnipro), Zaporijjea, astfel spărgând încercuirea soldaților germani care se retrăgeau din Caucaz.

În curând situația s-a schimbat. De teama pericolului de a fi încercuiți, soldații germani au aplicat o contralovitură puternică. Harkivul, Belgorodul și alte orașe au fost din nou cucerite de inamic. Astfel pe front a fost creat arcul Oriol-Kursk.

Bătălia de tancuri de lângă Prohorovka.
Iulie 1943.

În primăvara anului 1943 comanda-mentul german a decis să preia din nou inițiativa. În conformitate cu **planul „Citadela”**, el intenționa să distrugă trupele sovietice pe arcul Oriol-Kursk și să dezvolte un atac asupra Moscovei. Au fost create noi mostre de armament (tancurile „Tiger”, „Panther”, autotunurile „Ferdinand”), menite să le asigure trupelor germane superioritatea.

Comandamentul sovietic a intrat în posesia unor date precise privind pregătirile de atac ale nemților. Deși în acel moment efectivul soldaților sovietici îl depășea numeric pe cel al Wehrmachtului, a fost luată decizia de

a organiza o „apărare impusă”, pentru a slăbi potențialul de luptă al soldaților germani și a le aplica o contraclovitură.

Ofensiva armatelor germane de lângă Belgorod și Oriol în direcția Kursk a început în data de **5 iulie 1943**. Lor li se opunea o puternică grupare a Armatei Sovietice. Și atunci când soldații germani au spart apărarea sovieticilor și au fost sleiți de puteri, în atac au plecat trupele de pe fronturile Breansk, de Stepă și de Sud-Vest, ulterior și cei de pe Fronturile Central și Voronej.

În data de **12 iulie 1943**, în apropiere de **orașelul Prohorivka** s-a dat una dintre cele mai mari bătălii de tancuri. Deși pierderile sovieticilor au fost enorme, comandamentul german a conștientizat lipsa de perspectivă a unei viitoare înaintări. În aceeași zi s-a schimbat caracterul întregii Bătălii de la Kursk. Trupele sovietice au declanșat o ofensivă decisivă. În data de **5 august 1943** soldații sovietici au eliberat orașele Oriol (operațiunea „Kutuzov”) și Belgorod, iar în **23 august** – orașul Harkiv (operațiunea „Rumianțev”).

Bătălia de la Kursk a demonstrat că inițiativa aparține în totalitate URSS și a însemnat încheierea unei faze cruciale în cel de-al Doilea Război Mondial.

3 Bătălia de pe Nipru. Continuând ofensiva, până la **sfârșitul lunii septembrie a anului 1943** soldații sovietici au ajuns la Nipru. Pe malul drept al râului comandamentul german a amenajat un întreg sistem de fortificații. Nemții au decis să folosească malul înalt al râului plin cu apă în calitate de întărituri naturale.

Superioritatea trupelor sovietice era neînsemnată. În planurile operațiilor de toamnă din anul 1943 sarcina principală consta în acapararea capurilor de pod de pe malul drept al Niprului, consolidarea pozițiilor și declanșarea unei ofensive în Ucraina din Dreapta Niprului. Bătălia pentru râul Nipru s-a desfășurat de la Loev până la Zaporijjea. La sfârșitul lunii septembrie a anului 1943, soldații sovietici, cu ajutorul partizanilor, au forțat, în condiții dificile Niprul și au creat capete de pod la nord și la sud de Kiev (în total 23). Principala lovitură urma să fie aplicată de pe capul de pod Bukrin.

Intenționând să ridice spiritul de luptă al soldaților, rândurile cărora, odată cu sosirea în Ucraina s-au completat cu localnici, comandamentul sovietic a redenumit Fronturile Voronej, de Stepă, de Sud-Vest și de Sud în Fronturile I, II, III și IV Ucrainean.

După unele încercări nereușite de a sparge încercuirea lângă Bukrin (acolo au murit 250 de mii de soldați sovietici), forțele principale ale trupelor sovietice au fost concentrate pe capul de pod Liuteș (150 mii de oameni, 1,5 mii de tancuri și aruncătoare de mine, aproape 800 de tancuri), de unde a început ofensiva decisivă asupra Kievului. În data de **6 noiembrie 1943** capitala Ucrainei a fost eliberată.

Ca urmare a forțării eroice a Niprului și cu prețul unor pierderi considerabile (conform unor estimări diferite – de la 417 mii până la un milion de oameni), soldații sovietici au încheiat cotitura crucială pe frontul sovieto-german. Au ieșit pe malul drept al Niprului, și-au consolidat acolo pozițiile, au respins contraatacul nemților în zona orașului Jitomir și au pregătit condițiile pentru o nouă ofensivă.

4

Cotitura radicală în acțiunile militare din Africa de Nord. Capitulara Italiei.

În lunile octombrie-noiembrie anul 1942, în Africa de Nord s-a produs, de asemenea, o cotitură radicală în favoarea aliaților anglo-americani. Bătălia decisivă s-a dat în apropiere de **orașelul El Alamein** (Egipt). În luna **octombrie a anului 1942** soldații britanici au înfrânt trupele italo-germane, care au fost impuse să se retragă rapid înspre vest. În noiembrie 1942, din direcția opusă a nordului Africii (Maroc, Algeria) a început desantarea soldaților americani sub comanda lui D. Eisenhower (**operațiunea „Torța”**). Soldații italo-germani au nimerit în capcană pe țărnul maritim din Tunisia. În data de 13 mai anul 1943 aceștia au fost nevoiți să capituleze.

Pierderile considerabile de vieți omenești și de tehnică, suportate de statele Axei în Tunisia (numai prizonieri au fost 130000), au contribuit la desantarea cu succes a trupelor aliate pe insula Sicilia și cucerirea ei.

În data de 25 iulie 1943 în Italia a fost comisă o lovitură de stat cu participarea regelui Victor Emmanuel și a generalului P. Badoglio. B. Mussolini a fost arestat. La **8 septembrie 1943** noul guvern a semnat un armistițiu cu aliații. Însă, comandamentul anglo-american nu a putut să profite de acest lucru.

A. Hitler a ordonat trupelor sale să se deplaseze înspre sud și să ocupe Peninsula Apennină. De asemenea, a fost eliberat din închisoare B. Musolini, care s-a situat din nou în fruntea Italiei eliberate de naziști (Republica de la Salò). Trupele aliate au fost nevoite să se confrunte cu o rezistență îndârjită din partea Germaniei

Caricatura „Mirajul care s-a destrămat”

? Analizați conținutul caricaturii. În ce an a fost ea realizată?

în apropierea orașelor Salerno, Napoli și altor orașe din sudul Italiei (linia „Gustaw”). Aici operațiunile au dobândit un caracter tergiversat. Abia la **4 iunie 1944** aliații au ocupat Roma, iar în aprilie 1944 au spart apărarea germanilor („Linia Gotică”) a patruleterului strategic al Italiei: Torino-Milano-Genova-Bolognia.

I. Stalin, F. Roosevelt și W. Churchill (de la stânga la dreapta) în timpul Conferinței de la Teheran din 1 decembrie 1943

5 Conferința de la Teheran. În perioada **28 noiembrie – 1 decembrie 1943**, în capitala Iranului – Teheran s-a desfășurat prima reuniune la nivel înalt a „Celor Trei Mari” – I. Stalin, F. Roosevelt și W. Churchill, care a intrat în istorie sub denumirea de **Conferința de la Teheran**. La ea au fost puse în discuție unele probleme privind mersul războiului și organizarea lumii postbelice.

În timpul examinării problemei referitoare la organizarea lumii postbelice nu s-a ajuns la un consens și discuțiile au fost amânate.

În pofida divergențelor dintre părți pe marginea unor anumite probleme și neajungerea la un consens, însăși desfășurarea conferinței cu participarea liderilor URSS, SUA și

Marii Britanii a consolidat coaliția antihitleristă. Conferința a demonstrat decizia fermă a părților de a pune capăt nazismului în Europa.

Conferința de la Teheran (28 noiembrie – 1 decembrie 1943)

Problemă	Soluție
Frontul II	W. Churchill și F. Roosevelt au promis să întreprindă o invazie prin Canalul Mânecii (adică să deschidă un al Doilea Front) în mai 1944.
Problema poloneză	Extinderea teritoriului Poloniei pe contul pământurilor (germane) de vest, stabilirea frontierei de vest a țării pe râurile Oder și Neisse, iar a frontierei de răsărit – pe linia „Curzon”.
Problema germană	Conferința a depistat divergențe serioase: F. Roosevelt s-a pronunțat pentru dezmembrarea Germaniei; W. Churchill – pentru crearea Federației Dunărene; în care să intre și o parte din pământurile germane; I. Stalin – pentru păstrarea identității Germaniei.
Problema iraniană	A fost adoptată hotărârea de a-i acorda ajutor Iranului pentru retragerea trupelor aliate de pe teritoriul țării după încheierea războiului.
Problema japoneză	Se prevedea privarea Japoniei de posesiunile ei coloniale, transmiterea către China a Manciuriei și Taiwanului, acordarea independenței Coreei. I. Stalin a consimțit participarea URSS la războiul împotriva Japoniei după distrugerea Germaniei naziste.

Întrebări și însărcinări

1. Cum se numea operațiunea trupelor sovietice de încercuire a grupării soldaților germani lângă Stalingrad? **2.** În ce loc s-a dat cea mai crâncenă luptă de tancuri în timpul Bătăliei de la Kursk? **3.** Care bătălie a devenit crucială pe arena acțiunilor de luptă din Africa? **4.** În ce an trupele italo-germane au fost înfrânte pe arena acțiunilor de luptă din Africa? **5.** Liderii căror state au participat la Conferința de la Teheran?

6. Care a fost rolul Bătăliilor de la Kursk și Stalingrad în distrugerea Germaniei? **7.** Care a fost însemnătatea istorică a Bătăliei de pe Nipru? **8.** Caracterizați acțiunile militare din nordul Africii în anii 1942–1943. **9.** Cum au evoluat evenimentele de pe Frontul Italian? **10.** Care au fost hotărârile de bază ale Conferinței de la Teheran?

11. Determinați interdependența evenimentelor de pe Fronturile celui de-al Doilea Război Mondial. Alcătuiți un tabel sincronizat.

12. Poate fi considerată Conferința de la Teheran a liderilor coaliției antihitleriste ca fiind una de succes? Dezvăluți importanța ei istorică sub formă de eseu.

§ 31. Regimul de ocupație în țările subjgate. Mișcarea de Rezistență

1. Care țări au fost ocupate de Germania, Japonia și aliații lor în anii 1939–1942? **2.** Care a fost scopul statelor-agresoare în timpul celui de-al Doilea Război Mondial?

„Noua orânduire” nazistă în Europa. Politica de ocupație a Japoniei. Cotropirea unor însemnate teritorii în Europa, Asia, Africa era însoțită de instaurarea „noii orânduiri”. Ea se baza pe o teroare necruțătoare și pe jaf. Țările ocupate din Europa și Asia au suferit importante modificări teritoriale. Pe harta lumii au apărut noi state: Slovacia (1939), Croația (1941), Birmania (1944), Indonezia (1945). Însă independența acestor state era discreditată de colaborarea cu agresorul. Țări precum Austria, Cehoslovacia, Polonia, Iugoslavia, Luxemburg și Grecia au fost lichidate. În Danemarca, Norvegia, Belgia, Olanda, Franța au venit la putere **guvernele colaboraționiste**. Statele aliate ale Germaniei s-au ales cu importante realizări teritoriale.

Teritoriile sovietice capturate erau privite de naziști drept „spațiu vital” pentru națiunea germană, ca pământuri care trebuie să fie colonizate. Pentru exploatarea teritoriilor cotropite, acestea au fost divizate în patru părți. Raioanele din spatele grupărilor armate germane au fost subordonate comandamentului german. Celelalte au fost subordonate „ministerului de sud” în frunte cu A. Rosenberg și împărțite în două reich-comisariate – „Ostland” – (Țările Baltice și o bună parte din Belarusia) și „Ucraina”. Pământurile vest-ucrainene au fost alipite la guvernământul general polonez. O parte din teritoriile Ucrainei au fost transmise aliatului Germaniei – România.

În teritoriile ocupate se prevedea strămutarea a circa 10 milioane de nemți, iar populația locală urma să fie transformată în sclavi sau nimicită. Principalele metode pe care le aplicau naziștii afirmându-și dominația, erau ațâțarea unei națiuni împotriva alteia și exterminarea lor fizică. Se intenționa lichidarea definitivă a populației evreiești și a reprezentanților comunității romilor.

Pentru a folosi în Germania forța de muncă ieftină, populația aptă de muncă era deportată. Circa trei milioane de locuitori ai regiunilor ocupate ale URSS s-au pomenit departe de baștină în condiții grele de viață și de muncă („*gastarbeiterii*”). 100 de mii dintre aceștia au murit, iar peste 200 de mii au refuzat să revină în Patrie. Rata mortalității cea mai ridicată era printre soldații prizonieri de război sovietici: dintre cele cinci milioane de prizonieri au murit 3,3 milioane persoane. În total, jertfe ale ocupației au fost zece milioane de oameni sovietici (3,18 milioane – din Ucraina, 1,36 milioane – din Belarus). Economia țărilor cotoprite asigura necesitățile militare ale Germaniei.

Un important element în procesul de instaurare a „*noii orânduirii*” erau **lagărele de concentrare și lagărele morții**, unde erau trimiși toți cei nemulțumiți și cei pe care naziștii îi considerau periculoși pentru regimul lor. În Europa au funcționat circa 30 de lagăre de acest fel. Cele mai mari dintre ele au fost lagărele Dachau, Buchenwald, Majdanek, Auschwitz-Birkenau (Oświęcim).

Politica de ocupație a Japoniei se deosebea puțin după formă, însă esența era aceeași. Năzuințele agresive erau camuflaate sub lozincile: „Crearea Asiei prospere”, „Eliberarea Asiei de colonizatorii albi”. În administrațiile de ocupație se încerca încadrarea liderilor luptei de eliberare națională a popoarelor subjgate. Această politică oferea posibilitatea de a cotopti posesiunile

coloniale ale statelor europene fără o rezistență semnificativă din partea populației locale. Însă primele luni ale ocupației japoneze au demonstrat că a avut loc doar înlocuirea colonizatorilor. Japonia jefuia în mod deschis teritoriile cotoprite.

După instaurarea „*noii orânduirii*” popoarele subjgate din Europa și Asia s-au ridicat la luptă.

Inscripție la intrarea în lagărul de concentrare Auschwitz-Birkenau: „Munca te face liber”.

2 Holocaustul. După dezlănțuirea celui de-al Doilea Război Mondial, politica antisemitismului, pe care naziștii o promovau după venirea la putere în anul 1933, a căpătat o formă și mai înfiorătoare. A început distrugere planificată și sistematică a populației evreiești din Europa de

către naziști și adepții lor. Acest proces a primit denumirea de **Holocaust**. Jertfe ale lui au devenit șase milioane de evrei (în Ucraina – 1,4 milioane). Aceasta a constituit 63% din populația evreiască din Europa și 36% din cea mondială.

După cucerirea Poloniei, unde locuia cea mai numeroasă comunitate de evrei, toată populația evreiască a fost dusă în gheto-uri, iar averea – confiscată. Gheto-urile erau înființate și în alte țări ocupate. Acolo se urmărea un singur scop – nimicirea ulterioară a tuturor locuitorilor acestor cartiere. După năvălirea asupra URSS naziștii au decis să rezolve definitiv problema evreilor. La început se prevedea să fie exterminați evreii din URSS, iar apoi și din întreaga Europă (circa 11,5 milioane).

Holocaust (în traducere din greaca veche – „complet ars”) — exterminarea planificată și organizată a populației evreiești în anii celui de-al Doilea Război Mondial.

Primele luni de război s-au evidențiat prin exterminarea în masă a populației evreiești în Lituania, Belarus, Ucraina. Ea era efectuată de Einsatzgruppen speciale. O întru-chipare a acestui proces a devenit tragedia de la **Babyn Yar** (29–30 septembrie 1941), unde numai în decurs de trei zile au fost nimiciți 34 de mii de evrei. În decursul următorilor doi ani aici au fost asasinați încă 100 de mii de evrei, ucraineni, romi și reprezentanți ai altor popoare.

În luna ianuarie a anului 1942 conducerea nazistă a adoptat hotărârea referitoare la crearea pe teritoriul Poloniei a șase lagăre ale morții (de exterminare), dotate cu camere de gazare și crematorii (Treblinka, Chelmo, Sobibor, Majdanek, Auschwitz-Birkenau, Belzec).

În lagărele morții nu existau barăci pentru cei întemnițați ca în lagărele de concentrare. Jertfele erau trimise dintr-o dată în „cabinele de duș”. Apoi în ele se dădea drumul la gazul „Ciclon B”. În lagărul Auschwitz-Birkenau erau exterminate pe zi până la 12 mii de persoane. În total, în lagărele morții au fost omorâți 2,5 milioane de evrei.

Concomitent era nimicită în masă populația gheto-urilor. În anii 1941–1942, în URSS au fost lichidate aproape toate gheto-urile, iar populația lor a fost trimisă în lagărele morții sau exterminată pe loc.

Această politică a naziștilor s-a ciocnit de rezistența populației evreiești. Prima răscoală armată a izbucnit în ghetoul din Vilnius. Ulterior în gheto-urile din Minsk, Kaunas, Tudino, Mizacev, Kremeneți, Luțk, Brodî, Lviv s-au produs tulburări analogice. Cea mai de amploare răscoală a izbucnit în ghetoul din Varșovia (aprilie 1943). Abia peste trei luni răscoala a fost înăbușită. Ca urmare a ei au murit sau au fost trimiși în lagăre ale morții 76 mii de oameni.

În data de **27 ianuarie anul 1945** soldații Frontului I Ucrainean au eliberat de naziști lagărul de exterminare Auschwitz-Birkenau. În anul 2005 Adunarea Generală a ONU a stabilit această dată ca Zi Internațională a Memoriei Jertfelor Holocaustului. În rezoluția sa ea a chemat să nu fie admise asemenea acte de genocid în viitor, condamnând orice negare a Holocaustului, manifestare a intoleranței religioase și altele.

Circa 25 mii de evrei au luat parte la mișcarea de partizani de pe teritoriul URSS, 5 mii – în Franța, 3 mii – în Iugoslavia, 2 mii – în Grecia. Naziștii exercitau presiune asupra populației din țările cotoprite, pentru a nu admite nici un fel de ajutorare a evreilor. Prin propaganda antisemită era ațâțată intoleranța națională. Însă sunt cunoscute multe cazuri de ajutorare a evreilor de către reprezentanții altor popoare, chiar și cu risc pentru propria lor viață. Pentru salvarea evreilor, mii de oameni au fost decorați de către parlamentul israelian cu titlul onorific „Drept între popoarele lumii”.

Drept între popoarele lumii — titlu onorific conferit de Statul Israel neevreilor pentru salvarea populației evreiești de genocidul nazist în timpul Holocaustului.

3 Mișcarea de rezistență. Mișcarea de rezistență apărea imediat după cotopirea unei țări. Pe măsură ce „noua orânduire”, instaurată de ocupanți își manifesta adevărata față, se întetea și rezistența față de ea. Cotitura crucială de pe fronturi în favoarea țărilor coaliției antihitleriste i-a dat mișcării de rezistență un imbold suplimentar. În multe țări erau create detașamente de partizani și armate întregi, organizații ilegale. Cea mai amplă mișcare de partizani a apărut pe teritoriile URSS, Poloniei, Iugoslaviei, Franței, Greciei, Albaniei, Italiei, Norvegiei.

În Franța împotriva ocupației germane și a guvernului colaboraționist al mareșalului A.-F. Petain luptau detașamentele de partizani și grupele clandestine conduse de comuniști, socialiști și radicali. În cele din urmă, toate au început să-și coordoneze activitatea cu mișcarea „Franța liberă”, înființată de Ch. de Gaulle, care, cu ajutorul țărilor din coaliția antihitleristă, a reînnoit forțele armate franceze. În anii 1942–1943 ele au stabilit controlul asupra coloniilor Franței și au luat parte la eliberarea Europei. În august 1944, ilegalitatea anti-nazistă a organizat o răscoală la Paris, aceasta asigurând eliberarea capitalei Franței.

O amploare deosebită a căpătat mișcarea de eliberare populară în Iugoslavia. Mișcarea de partizani era reprezentată aici de detașamentele guvernului în exil – **cetnicii** (comandant D. Mihailovic) și **Armata populară de eliberare a Iugoslaviei**, condusă de comuniști în frunte cu I. Broz Tito. Partizanii iugoslavi i-au izgonit pe ocupanți din cea mai mare parte a țării și în 1944, împreună cu soldații sovietici, au eliberat Belgradul. De asemenea, au obținut eliberarea țărilor lor armatele de partizani din Albania și Grecia.

Guvernul în exil al Poloniei și reprezentanța lui – „delegații”, conduceau lupta detașamentelor Armatei Teritoriale. Pe măsura apropierii trupelor sovietice de teritoriul Poloniei, Armia Crajowa a început realizarea planului „Furtuna” cu scopul eliberării Poloniei de ocupanții naziști. Punctul culminant al operațiunii

Răscoala Armatei Teritoriale la Varșovia în anul 1944

a fost **Revolta din Varșovia (anul 1944)**. Conducerea sovietică a refuzat să le ofere ajutor răsculaților, iar revolta a fost reprimată cu cruzime de către naziști. Ca un răspuns la crearea Armatei Teritoriale, comuniștii au creat **Armia Ludowa (Armata Poporului)**.

Un mare avânt a căpătat revolta națională în Slovacia (29 august–28 octombrie 1944). Ea s-a soldat cu eliberarea majorității teritoriilor de sub ocupația nazistă. Trupele sovietice și cehoslovace nu au putut ajunge în sprijinul răsculaților, iar revolta a fost înăbușită.

Pe teritoriul URSS mișcarea de rezistență a avut un colorit ideologic diferit. Mișcarea sovietică de partizani era dirijată de Cartierul General Central al mișcării de partizani. Baza principală a partizanilor era Belarus. În Ucraina, centrul mișcării de partizani era concentrat în raioanele de nord. Diversiunile de mari proporții ale partizanilor, raidurile distrugătoare au adus un aport considerabil la victoria asupra inamicului. Cele mai vaste operațiuni de acest gen au fost îndeplinite în vara anului 1943, în timpul Bătăliei de la Kursk cu denumirea de „**războiul căilor ferate**” și în septembrie același an cu denumirea „**Concertul**”.

O puternică mișcare de partizani a fost organizată de naționaliștii ucraineni din cadrul **Armatei Ucrainene de Răsculați**. Această mișcare cuprindea teritoriile din vestul Ucrainei, Podoliei și Ucrainei din Dreapta Niprului. Armata Ucraineană de Răsculați lupta atât împotriva naziștilor, cât și împotriva ocupației sovietice.

O amplă mișcare de partizani împotriva ocupației japoneze a activat pe teritoriile Filipinelor, Birmaniei, Malaiei, Indochinei, Indoneziei și Chinei. Mișcările de partizani din aceste țări erau conduse de naționaliști și comuniști.

Tren german aruncat în aer în timpul „războiului căilor ferate”. Anul 1943.

Întrebări și însărcinări

1. Care țări ale Europei au fost ocupate de naziști? **2.** În care țări ale Europei naziștii au creat guverne colaboraționiste? **3.** Ce înseamnă Holocaustul? **4.** În care țări europene s-a activizat Mișcarea de Rezistență?

5. Ce înseamnă „noua orânduire” nazistă? **6.** Cum intenționau naziștii să rezolve definitiv problema evreiască? **7.** Ce factori au influențat cel mai mult dezvoltarea Mișcării de Rezistență în țările Europei?

8. Faceți comparație între politica de ocupație a Germaniei naziste și cea a Japoniei militariste după următoarele criterii: 1) țările ocupate; 2) scopul politicii de ocupație; 3) măsurile principale ale politicii de ocupație. Prezentați răspunsul în formă de tabel.

9. Determinați rolul Mișcării de Rezistență în lupta împotriva ocupației naziste și japoneze. Expuneți-vă opiniile sub formă de eseu.

§ 32. Acțiunile militare din anul 1944

Ca urmare a căror bătălii s-a produs cotitura radicală în cel de-al Doilea Război Mondial în favoarea coaliției antihitleriste?

1 Eliberarea teritoriului URSS. Transferarea teatrului acțiunilor militare în Europa de Est. Până în anul 1944 trupele Germaniei și ale aliaților ei țineau încă sub controlul lor o parte însemnată din teritoriile ocupate. Aliații luptau în sudul Italiei. Germania a reușit să extindă producția de armament, să desfășoare mobilizarea generală, însă inițiativa strategică o pierduse deja.

În perioada **14 ianuarie–29 februarie 1944** soldații sovietici au desfășurat o ofensivă reușită în apropierea Leningradului. Astfel s-a încheiat asediul de 900 de zile al orașului de pe Neva. Concomitent a avut loc o campanie de izgonire a naziștilor de pe teritoriul Ucrainei din Dreapta Niprului. În această campanie succesul-cheie a fost **operațiunea de la Korsuni-Șevcenkivski**. Acolo au fost încercuiți și nimiciți 55 mii de soldați germani, 18 mii au fost luați prizonieri. Mai târziu operațiunea a fost numită „**al doilea Stalingrad**”.

În data de **26 martie anul 1944** unitățile Frontului II Ucrainean au ajuns primele la frontiera de stat a URSS. La mijlocul lunii aprilie soldații Frontului I Ucrainean au ajuns la poalele Carpaților. O mare parte a Ucrainei din Dreapta Niprului a fost eliberată.

Imediat după ofensiva reușită în Ucraina din Dreapta Niprului, în data de **8 aprilie 1944** a început **Operațiunea din Crimeea** a Frontului IV Ucrainean. Ea s-a încheiat la 12 mai cu distrugerea totală a grupării germano-române.

Izgonirea cotropitorilor era însoțită de noi crime ale lui I. Stalin. În mai 1944 din Crimeea a fost deportată populația tătarilor crimeeni. Deportarea a fost un genocid al poporului tătar din peninsulă. Au fost deportați, de asemenea, bulgarii, armenii, grecii și alte popoare care locuiau în Crimeea și în Sudul Ucrainei, precum și popoarele din Caucazul de Nord (cecenii, ingușii).

Comandamentul german credea că în vara anului 1944 Armata Sovietică va înainta în direcția sud. Însă ea și-a concentrat trupele pentru nimicirea grupelor germane ale armatelor „Nord” și „Centru”.

Ofensiva soldaților sovietici a început în data de **10 iunie 1944**. S-a aplicat o lovitură decisivă armatei finlandeze staționată în Istmul Carelia. În data de 2 septembrie 1944 guvernul Finlandei a semnat cu URSS un armistițiu. Uniunea Sovietică și-a păstrat teritoriul care trecuse în componența ei în anul 1940. În luna octombrie a anului 1944, cu consimțământul guvernului norvegian, Armata Sovietică a intrat pe teritoriul Norvegiei și a eliberat partea de nord a țării.

În vara aceluși an lovitura principală a soldaților sovietici era orientată spre Belarus. Operațiunea belarusă cu denumirea „**Bagratiun**” a început în data de **23 iunie** și a durat până la **29 august 1944**. Ofensiva era asigurată

de forțele a patru fronturi sub comanda lui Gh. Jucov (1,2 milioane persoane, 4 mii de tancuri, 24 mii de tunuri, 5,4 mii de avioane).

În timpul desfășurării operațiunii belaruse, în data de 17 iulie 1944, circa 60 mii de prizonieri de război germani au trecut pe străzile Moscovei sub escorta soldaților sovietici. În urma lor se deplasau mașinile ce spălau asfaltul, acest lucru simbolizând curățirea Patriei de cotropitori.

Pilotul Valentina Grizodubova, originară din Harkiv, prima femeie Erou al Uniunii Sovietice

Sistemul german de apărare de lungă durată, bine gândit, s-a transformat în adevărate „pungi” pentru soldații Wehrmachtului – cele de la Bobr, Minsk, Moghiliov, Vitebsk. În data de 3 iulie a fost eliberat orașul Minsk. Frontul a fost spart pe o distanță de 400 de kilometri. Soldații sovietici au ajuns la frontierele Prusiei Orientale și ale Poloniei. Numai datorită unei serii de contralovituri puternice ale unităților de tancuri comandamentul german a putut să evite o înfrângere definitivă.

Dezvoltând ofensiva în Belarus, soldații Frontului I Ucrainean (comandant mareșalul I. Konev) au înfăptuit cu succes **operațiunea Lviv-Sandomir (13 iulie-29 august 1944)**. Așadar, armata sovietică eliberase până la acea vreme o mare parte din teritoriile Statelor Baltice, Belarus și Ucrainei de Vest. În data de 29 iulie trupele sovietice au ajuns la Vistula și au recucerit periferiile Varșoviei. Ofensiva sovietică pe segmentul central al frontului sovieto-german a fost oprită până la începutul anului 1945.

După capturarea de către soldații sovietici a zăcămintelor de petrol de la Drogobyci-Borislav, unica sursă de produse petroliere pentru armata germană rămăneau zăcămintele de petrol din România. De aceea apărarea lor avea o importanță primordială pentru Germania. Gruparea „Ucraina de sud” era una dintre cele mai puternice în componența Wehrmachtului. Pentru a o distruge, comandamentul sovietic a înfăptuit **operațiunea „Iași-Chișinău” (20-29 august 1944)**. Au fost încercuite și distruse forțele principale ale armatei „Ucraina de sud”, fiind eliberată Moldova. Succesul acestei operațiuni a impus României și Bulgariei să caute, imediat după Finlanda, pace și ieșire din război.

În luna octombrie 1944, ca urmare a **operațiunii Carpați-Ujgorod**, teritoriul Ucrainei a fost eliberat în totalitate. Până în toamna anului 1944 frontiera URSS a fost restabilită pe toată lungime ei.

2

Deschiderea celui de-al doilea front. Eliberarea Franței. Conferința anglo-americană, desfășurată la Cairo (Egipt) în data de 5 decembrie 1943, a decis că cele mai complicate operațiuni ale anului 1944 urmează să devină invaziile din nordul Franței, în Normandia („Overlord”) și în sudul Franței („Anvil”).

Debarcarea trupelor aliaților pe țărmurile Normandiei. 6 iunie 1944.

Intențiilor aliaților li se opunea planul comandamentului german, care prevedea apărarea „Zidului Atlanticului” – fortificații de apărare de-a lungul coastei maritime a Franței (circa două mii de kilometri). În zorii zilei de **6 iunie 1944 (Ziua Z)**, în pofida situației de pe mare, a început debarcarea trupelor aliate în Normandia. Astfel a fost deschis cel de-al Doilea Front în Europa.

Ulterior aliații au eliberat peninsula Cotentin, au acaparat porturile de importanță strategică, Cherbourg și Cannes. Ei au preluat definitiv inițiativa atunci când generalul B. Montgomery a reușit să nimicească unitățile de tancuri și mecanizate în zo-

na Falaise-Argentan. Realizarea planului „Anvil”, care prevedea debarcarea în sudul Franței, era un timp îndelungat amânată. Abia la **15 august 1944** desantul aerian și maritim a debarcat în zona orașelor Saint-Tropez și Cannes.

În spatele trupelor germane acționau detașamente de multe mii de partizani. După ce diviziile franceze au încercuit orașele Toulon și Marsilia de pe uscat, iar flota a blocat ieșirea la mare, garnizoanele germane au capitulat. Invazia înspre sud a fost cea mai reușită operațiune. Cu pierderi minime (1,3 mii de oameni) aliații au zdrobit gruparea germană (în prizonierat au nimerit 47 mii de oameni). Între timp, soldații aliaților s-au apropiat de Paris. În oraș a izbucnit o revoltă armată. În ajutorul răsculaților veneau tancurile diviziei franceze conduse de generalul Ph. Leclerc, precum și o parte a diviziei terestre americane. Rămășițele garnizoanei germane au capitulat. După eliberarea Parisului, armatele aliate s-au îndreptat înspre frontierele celui de-al Treilea Reich.

Comandamentul anglo-american era de părerea că pentru a trece de „Linia Siegfried” urmează să fie capturate, printr-o lovitură bruscă, podurile din partea inferioară a râurilor Meuse și Rin pentru a ieși la un spațiu operativ. Rolul decisiv în această operațiune era atribuit unităților aeriene de desant. **Operațiunea „Market Garden”** a intrat în istorie ca **Operațiunea aeriană de desant de la Arnhem (17–26 septembrie 1944)**. Aceasta, însă, nu și-a atins scopul. Unitățile germane au reușit să mențină apărarea. Un rezultat pozitiv al operațiunii a fost eliberarea portului Antwerpen din Belgia fără ca acesta să fie distrus, el devenind o bună bază pentru aprovizionarea aliaților cu cele necesare.

3 **Eliberarea țărilor din Europa de Est.** În data de **20 iulie 1944** soldații Armatei Sovietice au intrat pe teritoriul Poloniei. În ziua următoare a fost dat publicității Manifestul Comitetului Polonez de Eliberare Națională, care era format din activiști cu atitudini pro-sovietice. Câteva zile mai târziu guvernul sovietic a recunoscut dreptul acestui Comitet de a crea organele

administrației naționale poloneze în teritoriile eliberate. Liderii guvernului polonez în exil din Anglia considerau că în viitorul guvern al țării lor trebuie să le aparțină cel puțin 80% din locuri. Guvernul sovietic sprijinea dezacordul Comitetului polonez de eliberare națională cu aceste cerințe.

Pentru a nu pierde influența în Polonia eliberată, guvernul din exil și formațiunile sale armate (Armata Teritorială) intenționau să pună conducerea sovietică în fața faptului renovării administrației poloneze. Astfel, Armata Teritorială intenționa să cucerească orașul Vilnius și să ia sub control alte zone ale Poloniei. În data de **1 august anul 1944** forțele care acționau la indicația guvernului polonez de la Londra, au organizat o răscoală anti-germană la Varșovia. Liderii acestei revolte (T. Bor-Komorowski și alții) doreau să-și întărească pozițiile la Varșovia până la sosirea acolo a soldaților sovietici, însă planul lor a eșuat. Trupele germane au înăbușit răscoala și au distrus orașul. Abia în ianuarie 1945 Armata Sovietică a eliberat Varșovia de ocupația nazistă.

Desfășurarea cu succes a operațiunii „Iași-Chișinău” le-a permis sovieticilor să transfere teatrul acțiunilor militare pe teritoriul României, iar ulterior – în Bulgaria.

Militarii cu aspirații patriotice din România, în frunte cu regele Mihai și detașamentele care-i sprijineau, au eliberat capitala țării – orașul București și au menținut controlul asupra ei până la sosirea soldaților sovietici. După răsturnarea dictaturii generalului I. Antonescu, țara a anunțat aderarea la coaliția antihitleristă. Deja în luna **august 1944** teritoriul României a fost eliberat.

Soldații sovietici s-au îndreptat spre frontiera Bulgariei. Armata bulgară nu a mai opus rezistență. Între timp, comuniștii au ridicat o revoltă la Sofia și au dat jos regimul pro-german. Armata bulgară și detașamentele de partizani, împreună cu trupele militare sovietice, au scos unitățile germane din Bulgaria și au ajuns la frontiera bulgaro-iugoslavă.

Cu ajutorul Armatei Sovietice au fost eliberate de dominația nazistă Iugoslavia, Ungaria și Cehoslovacia.

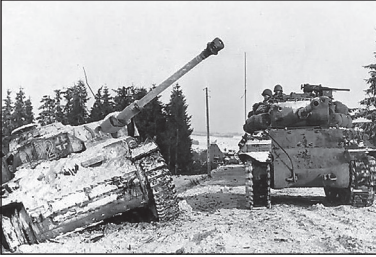

Tadeusz Bor-Komorowski.

4

Ofensiva soldaților germani în Munții Ardeni. În octombrie 1944 aliații au demarat o operațiune, al cărei scop consta în spargerea „Liniei Siegfried”, forțarea Rinului și acapararea provinciei Ruhr – baza industrială a Germaniei. Însă ofensiva aliaților a fost oprită.

Trupele aliate se asigurau cu toate cele necesare din SUA și Anglia. Livrările erau strâns legate de funcționarea cu succes a comunicațiilor atlantice, care la rândul lor depindeau de capacitatea de permise a porturilor din nordul Franței, în Belgia, Olanda. În timp ce se retrăgeau, soldații germani

Tanc german (din stânga) distrus în timpul operațiunii din Munții Ardeni. Iarna anului 1944.

încercau să distrugă cât mai multe construcții portuare și comunicații. Aliații au cucerit, fără distrugerii semnificative, singurul port important – Antwerpen. El era situat în apropierea frontului și era ideal din punctul de vedere al livrărilor pentru trupele aliate.

Suferind înfrângeri pe toate fronturile, A. Hitler nu a pierdut speranța în schimbarea situației în favoarea sa. El a încercat să se folosească de divergențele dintre aliați. În acest scop comandamentul german a pregătit o invazie de proporții în Vest, în **munții Ardeni**. Scopul acestei operațiuni consta în încercuirea trupelor aliate și cucerirea portului Antwerpen.

La organizarea ofensivei au contribuit și condițiile climaterice, care nu le-au permis aliaților să folosească avantajele lor în aviație. Planul germanilor a fost o adevărată aventură. Tancurile lor dispuneau de combustibil pentru o distanță de 100 de kilometri. Toate calculele de a sparge frontul se bazau pe acapararea pe neașteptate a depozitelor cu combustibil ale armatei americane. Pentru înaintarea cu succes a soldaților germani a fost creată o subdiviziune de militari, îmbrăcați în uniformă americană. Aceasta urma să se deplaseze în spatele trupelor aliate, să provoace panică și să pună mâna pe cele mai importante obiective.

La început ofensiva germană din **16–26 decembrie 1944** a avut succes. Soldații germani au înaintat pe o distanță de 90 de kilometri în interiorul apărării aliaților și s-au oprit. Erau epuizate toate rezervele, în special cele de combustibil. La începutul anului 1945 armata germană a aplicat încă o lovitură în Alsacia. Se crease o astfel de situație, în care nici aliații, nici germanii nu puteau să schimbe desfășurarea războiului în favoarea lor.

W. Churchill i-a solicitat lui I. Stalin să înceapă înaintarea trupelor sovietice. În data de **12 ianuarie 1945** soldații sovietici au trecut în ofensivă pe un sector de 1200 de kilometri. Aliații au început, de asemenea, să-i preseze pe soldații germani. Astfel, ultima speranță a lui A. Hitler la o cotitură în defășurarea războiului s-a pulberat.

5

Teatrul acțiunilor militare din zona Oceanului Pacific. La începutul anului 1944 SUA au stabilit controlul asupra Insulelor Marshall, iar cu timpul – și asupra Insulelor Mariane. În iulie a început operațiunea de eliberare a Filipinelor. Cucerirea acesteia ar fi însemnat pentru Japonia împărțirea posesiunilor sale coloniale în două și pierderea resurselor de materie primă, amplasate mai la sud. Exact în acea perioadă aviația strategică americană a început „invazia aeriană” împotriva Japoniei. În asemenea condiții comandamentul

japonez a dispus o bătălie decisivă în zona insulei Leyte (Filipine) cu scopul de a distruge desantul și flota americană (Planul „Sho”).

În data de **23 octombrie 1944**, lângă insula **Leyte**, a început cea mai mare, în istoria celui de-al Doilea Război Mondial, confruntare navală dintre flota aliaților și cea a Japoniei. În decurs de patru zile flota japoneză a fost distrusă. Aviația japoneză, de asemenea, a suferit o înfrângere zdrobitoare.

După această victorie, trupele americane au declanșat o ofensivă amplă asupra Filipinelor și, până la sfârșitul anului, le-au eliberat. În mod practic, Japonia pierduse deja războiul, însă nu era pregătită să-și recunoască înfrângerea. Războiul continua.

Pentru a-și restabili accesul la resursele de materie primă din sud, comandamentul japonez a elaborat și desfășurat cu succes o operațiune de ofensivă în China, cotropind partea de sud a acestei țări. Drept rezultat, a fost construit un traseu terestru pentru transportarea materiei prime. Cea mai mare parte a producției militare a fost transferată în Coreea și Manciuria. Japonezii au început să folosească foarte frecvent atacurile kamikadze împotriva flotei americane. Aceasta însemna că distrugerea definitivă a Japoniei necesită timp și concentrarea tuturor forțelor coaliției antihitleriste. Acest lucru, însă, a devenit posibil abia după încheierea acțiunilor militare în Europa.

Militarii americani îl iau prizonier pe un soldat japonez pe Insulele Marshall. Anul 1944.

? Întrebări și însărcinări

1. Care țări au fost eliberate de soldații sovietici în anul 1944? 2. Unde s-au desfășurat revoltele anti-germane în anul 1944? 3. Când și în ce loc a fost deschis cel de-al doilea front? Ce denumire a avut operațiunea de desant a trupelor aliate în Normandia? 4. În timpul cărei bătălii flota americană a distrus-o definitiv pe cea japoneză?
5. Cum au evoluat evenimentele de pe frontul sovieto-german în anul 1944? 6. Cum a avut loc eliberarea Franței și Belgiei? 7. Care țări au fost eliberate de trupele sovietice în anul 1944? 8. Prin ce se poate explica rezistența îndârjită a soldaților germani în faza finală a războiului? 9. Ce scop urmărea comandamentul german, organizând la finele anului 1944, ofensiva din Munții Ardeni? Care au fost consecințele ei? De ce ofensiva nu și-a atins scopul? 10. Care a fost rezultatul acțiunilor militare în zona Pacificului în anul 1944?
11. Alcătuiți tabelul: „Principalele operațiuni ofensive ale soldaților sovietici din anul 1944 pentru eliberarea teritoriului URSS”.
12. De ce trupele sovietice nu au venit în ajutorul rebeliunii din Varșovia? Scrieți un eseu pe această temă.

§ 33. Sfârșitul și rezultatele celui de-al Doilea Război Mondial

1. Ce hotărâri au adoptat „Cei Trei Mari” la conferința de la Teheran? 2. Când a fost deschis cel de-al doilea front?

Încheierea acțiunilor militare în Europa. Capitularea Germaniei. La începutul anului 1945 s-au dat bătălii decisive pentru distrugerea Germaniei naziste. În data de **12 ianuarie 1945** trupele sovietice și poloneze au desfășurat **operațiunea „Oder-Vistula”**. În primele zile ale ofensivei, apărarea germană a fost spartă, iar în data de 17 ianuarie a fost eliberată Varșovia. Continuând să înainteze, la începutul anului 1945 trupele sovietice au ajuns la râul Oder, la o distanță de 60–70 kilometri de Berlin. De asemenea, a fost încercuită, iar ulterior distrusă, gruparea germană din Prusia Orientală.

Confruntându-se cu o rezistență îndârjită și suferind pierderi colosale, în data de 13 februarie soldații sovietici au cucerit Budapesta, în 4 aprilie – Bratislava, iar pe data de 7 aprilie – Viena. Gruparea de sud a trupelor germano-maghiare a fost distrusă.

În data de **8 iulie 1945** trupele aliate au demarat operațiunea de forțare a Rinului și de cucerire a provinciei Ruhr (centrul industrial al Germaniei). Gruparea germană de la Ruhr a fost încercuită și în data de 17 aprilie 1945 a încetat să mai opună rezistență. În prizonierat au nimerit 325 mii de soldați. După această înfrângere soldații germani aproape că nu au mai opus rezistență pe Frontul de Vest. Soldații aliaților înaintau destul de rapid spre sud și, în data de 18 aprilie, unitățile lor au ieșit la Elba. La 26 aprilie, lângă orașul Torgau a avut loc istorica întâlnire dintre soldații sovietici și americani. Între timp, soldații sovietici au încheiat distrugerea garizoanei din Berlin, care a capitulat pe 2 mai 1945.

În data de **9 aprilie 1945**, în sudul Italiei a început înaintarea trupelor anglo-americane, care au eliberat această țară pe 2 mai. Gruparea germană de un milion de oameni a depus armele. În timpul luptelor, partizanii i-au luat ca ostatici pe B. Mussolini și pe mulți dintre conducătorii partidului și statului fascist. Toți au fost asasinați.

Continuând ofensiva, trupele aliaților au eliberat Bavaria, partea de vest a Austriei și o parte din teritoriul Cehiei (orașele Plzen și Karlovy Vary).

Cea mai dramatică filă din istoria celui de-al Doilea Război Mondial a fost **Operațiunea Berlinului**. În timpul apărării capitalei celui de-al Treilea Reich A. Hitler a antrenat toate resursele posibile. Din partea sovietică, la Operațiunea Berlinului au luat parte soldații a trei Fronturi: al II-lea Belarus, I Belarus și I Ucrainean. Ei erau conduși de K. Rokossovski, Gh. Jucov și, respectiv, I. Konev. Bătălia a început în data de 16 aprilie. La ora trei dimineața, ora berlineză, în atac au pornit tancurile și infanteria. Soldații conduși de Gh. Jucov au trecut peste așa-numitele Înălțimi Seelow. Abia în dimineața zilei de 18 aprilie acest hotar a fost cucerit. Au început lupte la periferiile Berlinului. Peste patru

zile fronturile lui Gh. Jucov și I. Konev au strâns și mai mult cercul blocadei orașului. A. Hitler a condus personal apărarea Berlinului. În data de **30 aprilie 1945** a fost luat cu asalt Reichstagul.

În data de **8 mai 1945** guvernul german a semnat Actul de capitulare necondiționată a forțelor armate germane.

Însă grupările armate germane de pe teritoriile Cehoslovaciei și Austriei încă nu depuseseră armele. Unitățile germane luptau la Praga cu rebeliunea anti-nazistă care a început în data de 5 mai. Cu ajutorul soldaților Frontului I Ucrainean, în 9 mai orașul și locuitorii au fost eliberați.

General-feldmareșalul Wilhelm Keitel semnează actul de capitulare necondiționată a forțelor armate germane. 8 mai anul 1945.

2 Conferințele de la Ialta (Crimeea) și Potsdam. Încheierea războiului înainta cerința restructurării postbelice a Europei și a lumii în general. Acestui lucru i-au fost consacrate două conferințe ale liderilor SUA, Angliei și URSS – Conferințele de la Ialta (Crimeea) și Potsdam, ambele având loc în anul 1945. Hotărârile celor două conferințe au fost puse la baza sistemului de la Ialta privind amenajarea lumii postbelice, care a înlocuit sistemul Versailles-Washington.

În perioada **4–11 februarie 1945** „Cei Trei Mari” s-au reunit la Ialta în aceeași componență ca și la Teheran: I. Stalin, F. Roosevelt, W. Churchill. La conferință au fost definitivitate trăsăturile principale ale lumii postbelice.

Conferința de la Potsdam s-a desfășurat în perioada **17 iulie-2 august 1945** după încheierea acțiunilor militare în Europa. În componența participanților au avut loc unele schimbări: interesele SUA au fost reprezentate de H. Truman, care a devenit președinte după moartea lui F. Roosevelt; de la 28 iulie W. Churchill a fost înlocuit de nou numitul prim ministru al Angliei, C. Attlee. Din partea URSS, ca și mai înainte, a fost prezent I. Stalin.

În centrul atenției participanților la conferință s-a aflat problema administrării Germaniei naziste înfrânte. Liderii celor trei mari puteri au elaborat și aprobat principiile de bază ale politicii de ocupație: demilitarizarea, denazificarea, democratizarea și decartelizarea țării. A fost creată o Curte Internațională pentru condamnarea criminalilor de război. Uniunii Sovietice îi erau transmise teritoriile fostei Prusii Orientale cu orașul Koningsberg (actualul Kaliningrad, Rusia). Uniunea Sovietică a confirmat că va intra în război cu Japonia, în conformitate cu prevederile Conferinței de la Ialta.

Pe agenda conferinței a figurat, de asemenea, necesitatea încheierii unor Tratatate de Pace cu Italia, România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda. La conferință a fost creat un organ permanent – Consiliul Miniștrilor Afacerilor Externe (SUA, URSS, Franța, Marea Britanie și China) pentru coordonarea tuturor problemelor de interes comun. În pofida divergențelor dintre participanții la

conferință (SUA au încercat să influențeze desfășurarea conferinței, anunțând experimentarea cu succes a bombei atomice), ea a avut un imbold pozitiv asupra dezvoltării relațiilor internaționale în lumea postbelică.

Conferința de la Ialta (Crimeea) (4–11 februarie anul 1945)

Probleme	Hotărâri
Problema germană	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Au fost trasate zonele de ocupație a Germaniei de către trupele URSS, Marii Britanii, SUA și Franței. Berlinul era considerat zonă specială, care, de asemenea, era ocupat de soldații din cele patru state ▶ Guvernarea Germaniei urma să fie înfăptuită de către Consiliul de Control al aliaților, care includea comandanții supremi ai trupelor de ocupație. ▶ Germania urma să plătească 20 miliarde dolari despăgubiri de război. ▶ S-a ajuns la înțelegeri referitoare la dezarmarea și dezmembrarea forțelor armate ale Germaniei, stabilirea unui control asupra industriei militare, interzicerea partidului nazist, judecarea criminalilor de război
Problema poloneză	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Frontiera de Vest a Poloniei era stabilită pe râurile Oder și Neysse. Ucraina de Vest și Belarusia de Vest rămăneau în componența URSS. ▶ Uniunea Sovietică a acceptat să recunoască guvernul provizoriu polonez al unității naționale, care urma să desfășoare în țară alegeri libere
Problema japoneză	<ul style="list-style-type: none"> ▶ URSS se angaja să intre în război cu Japonia nu mai târziu decât peste trei luni după distrugerea Germaniei, cu condiția alipirii Sahalinului de Sud, a insulelor Kurile, a dreptului de arendă a orașului Port-Arthur și a exploatării, în comun cu China, a magistrelor feroviare din Manciuria
Problema creării unei Organizații Internaționale	<ul style="list-style-type: none"> ▶ A fost adoptată hotărârea cu privire la convocarea unei conferințe de constituire a ONU pentru elaborarea statutului organizației. Au fost convenite principiile de bază ale activității organizației, structura ei ▶ A fost adoptată Declarația cu privire la eliberarea Europei, în care se arăta că statele aliate își vor coordona acțiunile în cazul soluționării problemelor politice și economice ale Europei eliberate

3 **Capitularea Japoniei. Bombardamentul atomic al orașelor Hiroșima și Nagasaki.** Distrugerea Germaniei naziste nu a însemnat sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Japonia continua să opună rezistență aliaților.

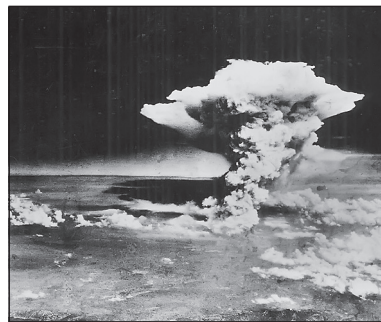
În primăvara anului 1945 trupele engleze i-au scos pe japonezi din Birmania. Bombardierele americane (B-17, B-29) au atacat insulele japoneze. În pofida acestui fapt, japonezii erau ferm convinși să lupte până la urmă. O mărturie în acest sens sunt luptele de pe insulele **Iwo Jima** și **Okinawa**. Astfel, pentru cucerirea micii insule Okinawa, armata americană de 500 mii de oameni, care avea o totală superioritate atât pe mare, cât și în aer, a avut nevoie de două luni de lupte crâncene (**mai-iunie 1945**). În această confruntare Japonia a pierdut rămășițele aviației sale apte de luptă – 4 mii de avioane, precum și ultimele nave mari ale marinei sale. Pierderile SUA au constituit 50 mii de morți și răniți, 763 de avioane și 36 de nave.

Pentru a grăbi sfârșitul războiului, conducerea americană a recurs la folosirea unui nou tip de armament – **bomba atomică**. Cu toate acestea, într-o mare măsură hotărârea referitoare la bombardamentul atomic a avut un caracter politic: de a demonstra întregii lumi, în special URSS, capacitatea de forță a SUA.

În data de **6 august 1945**, cu două zile înainte de intrarea URSS în război cu Japonia, a fost aruncată o bombă atomică asupra orașului nipon, **Hiroșima**, iar pe **9 august** – asupra orașului **Nagasaki**. Numărul total al celor morți a fost de 200 mii de oameni.

Încă din 5 aprilie 1945 ambasadorul Japoniei la Moscova a primit de la guvernul sovietic o declarație, conform căreia URSS anulează pactul de neutralitate cu Japonia. În conformitate cu planurile stabilite, trupele sovietice au aplicat principala lovitură asupra armatei din Kwantung, care era concentrată în Manciuria și avea un efectiv de 1,1 milioane de oameni. La aceste lupte au luat parte soldații armatei popular-revoluționare a Mongoliei. În scurt timp, armata din Kwantung a fost distrusă. În data de 14 august guvernul japonez a luat decizia de capitulare.

La 1 septembrie desantul sovietic a debarcat în partea de sud a Arhipelagului Kurile și a cucerit insula Sahalin. În data de **2 septembrie 1945**, în Golful Tokyo, a fost semnat actul de capitulare necondiționată a Japoniei, ceea ce însemna **sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial**. Japonia și teritoriile cotate de ea au fost împărțite în zone de ocupație între SUA, URSS, Anglia, China. Însăși Japonia a nimerit în zona de ocupație americană și în data de 6 septembrie 1945 trupele SUA au sosit pe teritoriul ei.

Explozia nucleară ce a ruinat Hiroșima. 6 august 1945.

? Întrebări și însărcinări

1. Când soldații sovietici au ocupat Berlinul? 2. Unde s-au desfășurat conferințele „Celor Trei Mari”, la care a fost pusă baza lumii postbelice? 3. Care orașe japoneze au suferit de pe urma bombardamentelor atomice? 4. Când s-a încheiat cel de-al Doilea Război Mondial?
5. Aflați care au fost principalele hotărâri adoptate la Conferințele de Pace de la Ialta (Crimeea) și Potsdam. Cum a fost soluționată problema germană și cea poloneză? 6. Care a fost rolul Operațiunii Berlinului în cel de-al Doilea Război Mondial? De ce ea a fost înfăptuită de trupele sovietice și nu de cele ale aliaților sau în comun? 7. Ce a condiționat intrarea URSS în război cu Japonia? 8. Cu ce scop SUA au folosit bombe atomice împotriva Japoniei? 9. Cugetați asupra cauzelor înfrângerii Germaniei și aliaților ei și asupra victoriei țărilor din coaliția antihitleristă.
10. Alcătuiți tabelul cronologic al evenimentelor-cheie din faza finală a războiului.
11. Cui îi aparține meritul principal în obținerea victoriei în cel de-al Doilea Război Mondial? Pregătiți un eseu pe marginea acestei întrebări.

§ 34. Lumea după cel de-al Doilea Război Mondial

1. Când a luat sfârșit cel de-al Doilea Război Mondial? **2.** Care au fost hotărârile principale ale Conferințelor de la Ialta (Crimeea) și Potsdam?

Consecințele războiului. După zilele pline de bucurie, când a fost sărbătorită victoria, în fața lumii a apărut tabloul îngrozitor al consecințelor aceluia război. Au fost ruinate mii de orașe, zeci de mii de sate, întreprinderi, a fost scos din funcțiune sistemul de transport, precum și un mare număr de magistrale feroviare și auto. În toate țările care au avut de suferit de pe urma războiului s-a agravat problema locuințelor. A fost distrusă, practic, rețeaua comercială.

Revenirea.
 Pictor: Vladimir Kostetki.
 Anul 1947.

Războiul a adus prejudicii considerabile agriculturii. Milioane de mine, muniție nedezamorsată, tehnica militară părăsită împiedicau prelucrarea pământului. În urma rechizițiilor și a acțiunilor militare permanente, în zona luptelor s-au redus rezervele de cereale, capete de animale și păsări. S-a agravat brusc problema alimentară.

Dintre participanții la război numai o singură țară – SUA, și-a întărit potențialul economic, a sporit cu mult producția industrială (comparativ cu anul 1937 – cu 14%), deși, în mare parte, aceasta se făcea pe contul fabricării producției militare. În anul 1948 Statelor Unite le reveneau mai mult de jumătate din volumul producției industriale a lumii capitaliste, iar către anul 1949 ele dețineau 2/3 din rezervele mondiale de aur. În anii 1946–1949 SUA vindeau de două ori mai multe mărfuri peste hotare decât importau.

O cu totul altă situație era în țările pe teritoriul cărora s-au desfășurat acțiuni militare. Anglia a evitat invazia străină, însă a suferit bombardamente ruinătoare. Ea a reușit să păstreze potențialul centrelor sale industriale, însă rămânea, practic, fără rezerve de aur, care au fost transmise SUA în calitate de decontări pentru armament. În declin se afla industria Franței, Italiei, Japoniei.

Într-o situație catastrofală s-a pomenit Japonia: au fost distruse în totalitate orașele, nu funcționa industria. La acestea s-au adăugat pierderile umane considerabile, milioanele de refugiați și strămutați, asuprirea morală a populației. În afară de aceasta, Germania era obligată să le restituie țărilor aliate cheltuielile lor militare sub formă de despăgubiri de război, inclusiv sub formă de utilaj industrial, elaborări științifice, tehnologii.

În statele, care nu au participat la război sau pe teritoriile cărora nu au avut loc lupte, industria s-a păstrat. Însă și acestea au avut de suferit din cauza destrămării legăturilor comerciale la nivel internațional, a reducerii numărului de nave ale flotelor comerciale străine și insuficienței de materie primă. Sfârșitul victorios al războiului pentru țările coaliției antihitleriste a cauzat divergențe între URSS și țările din Occident. În cele din urmă, lumea se apropia tot mai mult de vâltoarea unui nou război – de data aceasta „Războiul rece”.

2 Fondarea Organizației Națiunilor Unite (ONU). În timpul celui de-al Doilea Război Mondial a apărut stringenta necesitate de a înființa o organizație internațională, care să-și asume atribuțiile Ligii Națiunilor.

În toamna anului 1944, la conferința de la Washington, reprezentanții URSS, SUA, Angliei și Chinei au elaborat o propunere referitoare la crearea Organizației Națiunilor Unite (ONU), analizând tezele principale ale Statutului ei.

Conferința de la San Francisco s-a desfășurat în perioada 25 aprilie-26 iunie 1945. La ea au participat toate statele care au declarat război Germaniei și Japoniei până la data de 1 martie 1945. Dreptul de a deveni membri ai ONU l-au obținut RSS Ucraineană și RSS Belarusă. La lucrările conferinței au participat circa 300 de delegați din 46 de țări ale lumii.

În Statutul ONU, adoptat la conferință se sublinia că scopul noii organizații constă în menținerea păcii și securității mondiale prin acțiuni colective, dezvoltarea relațiilor de prietenie între state, desfășurarea colaborării internaționale în timpul soluționării problemelor cu caracter economic, social și umanitar. Data oficială a fondării ONU este considerată ziua de 24 octombrie 1945 când a fost adoptat Statutul Organizației.

Sub egida ONU au fost create diferite organizații specializate: UNESCO (ONU pe problemele învățământului, științei și culturii), OMS (Organizația Mondială a Sănătății), OIM (Organizația Internațională a Muncii), FAO (Organizația pentru Alimentație și Agricultură), UNICEF (Fondul pentru Copiii al ONU) și altele.

În anul 1948 ONU a adoptat Declarația Universală a Drepturilor Omului și Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice. Aceste documente conțineau un apel către toate țările să respecte în politica lor interesele persoanei asupra celor de clasă și naționale.

3 Procesele judiciare de la Nurnberg și Tokyo. Printr-o hotărâre a Conferinței de la Potsdam a fost creată o Curte Penală Internațională, menită să-i condamne pe criminalii de război și crimele săvârșite de ei.

De la 20 noiembrie 1945 până la 1 octombrie 1946 s-a desfășurat Procesul judiciar de la Nurnberg asupra unui grup de principali criminali de război. Curtea penală internațională i-a recunoscut pe inculpați vinovați de pregătirea și purtarea unor războaie de agresiune, de încălcarea Tratatelor și acordurilor internaționale, comiterea cu o cruzime deosebită a crimelor de război planificate, de crime împotriva umanității (exterminarea popoarelor

Inculpații pe banca acuzaților în timpul procesului de la Nurnberg (de la stânga la dreapta: Hermann Goring, Rudolf Hess, Joachim von Ribbentrop, Wilhelm Keitel). Anul 1946.

după criteriile de rasă și naționale). H. Goring, J. von Ribbentrop, W. Keitel, E. Kaltenbrunner, A. Rosenberg, H. Frank și alți criminali (în total 12 persoane) au fost condamnați la pedeapsa capitală. R. Hess și W. Funk au fost condamnați la închisoare pe viață. Curtea a declarat ca fiind criminală prima verigă din conducerea partidului nazist, SS, SD și Gestapo.

În primii ani de după război, în Germania au avut loc 2 milioane de procese asupra criminalilor de război și naziști.

Asemenea procese au cuprins toate țările Europei, mai ales Franța, Belgia, Olanda, Norvegia, Iugoslavia, Polonia. În Ucraina, de asemenea, s-au desfășurat procese judiciare împotriva naziștilor și a complicilor lor, care au comis crime împotriva URSS. Cel mai de amploare dintre ele a fost Procesul de la Kiev.

În perioada **3 mai 1946 – 12 noiembrie 1948** a avut loc Procesul judiciar de la Tokyo asupra principalilor criminali de război japonezi. Pentru participarea la procesele de pregătire și declanșare a războaielor de agresiune, nimicirea în masă a populației pașnice și a prizonierilor în țările cotate, precum și pentru alte crime, șapte criminali au primit pedeapsa capitală, alți 16 au fost condamnați la închisoare pe viață.

4 **Tratatele de pace cu foștii aliați ai Germaniei.** Pentru elaborarea Tratatelor de pace cu Germania, Italia, România, Bulgaria, Ungaria, Finlanda a fost creat Consiliul Miniștrilor Afacerilor Externe. Pentru coordonarea problemelor referitoare la Tratatul de Pace, la Paris s-a desfășurat o Conferință de Pace cu participarea a 21 de state (**29 iulie–15 octombrie 1946**).

După încheierea lucrărilor Conferinței, cele mai dificile probleme referitoare la tratatele de pace au fost soluționate la ședința Consiliului Miniștrilor Afacerilor Externe pe calea cedărilor și compromisurilor reciproce. În data de **10 februarie 1947**, la Paris au fost încheiate Tratatul de pace cu Italia, Finlanda, Bulgaria, Ungaria și România. Condițiile lor prevedeau revenirea la frontierele de până la război, demilitarizarea, denazificarea, democratizarea și decartelizarea acestor țări. Italia renunța la toate coloniile sale, urma să distrugă toate fortificațiile de graniță și să reducă efectivul forțelor armate. Orașul Trieste cu teritoriile adiacente urma să fie transformat în teritoriul liber de la Trieste.

La acea vreme, Tratatul de Pace cu Germania și Japonia nu erau încă elaborate. De aceea examinarea lor a fost amânată. Tratatul de Pace cu Japonia datează din **anul 1951**, iar cu Germania problema a fost soluționată definitiv abia în **anul 1990**.

Italia urma să-i plătească Uniunii Sovietice despăgubiri de război (reparații) în valoare de 100 milioane de dolari. Finlanda se angaja să-i transmită URSS la nord regiunea Petsamo (Pecenga), precum și să-i dea în arendă pe o perioadă de 50 de ani baza maritimă Porkkala-Udd din Golful Finic. România și Finlanda urmau să-i plătească URSS câte 300 milioane de dolari în calitate de reparații sub forma livrării de mărfuri, iar Ungaria – 200 milioane. Se prevedea retragerea trupelor de ocupație din aceste state, în afara de Ungaria și România, unde erau dislocați soldații sovietici.

În Germania, Austria, Japonia, Coreea erau introduse temporar regimurile de ocupație ale țărilor învingătoare. Astfel, Germania, Austria, orașele Berlin și Viena au fost divizate în patru zone de ocupație ale Angliei, SUA, URSS și Franței. Regimul de ocupație în Germania urmărea scopul renașterii țării unice, care nu va prezenta niciun pericol de război, al lichidării structurilor de stat, politice și militare care puneau în pericol menținerea păcii. Însă acest scop nu a fost realizat în anii postbelici. „Războiul rece” a dus la crearea, în anul 1949, a Republicii Federale Germania (RFG) și a Republicii Democratice Germane (RDG).

Ocuparea Japoniei se făcea cu scopul creării unor structuri politice și economice care să asigure dezvoltarea țării pe cale democratică și care să transforme Japonia într-un stat ce nu prezintă pericol militar.

Întrebări și însărcinări

1. Ce dată este considerată Ziua Fondării ONU? Numiți organele de conducere ale acestei Organizații. **2.** De ce au fost învinuiți criminalii de război de către Curtea Penală Internațională? **3.** Când s-a desfășurat Conferința de Pace de la Paris? **4.** În ce an au fost semnate „Tratatele de pace cu aliații Germaniei”?

5. Cu ce scop a fost fondată ONU? După care principii se conduce această Organizație în activitatea sa? **6.** Cu ce scop au fost organizate procesele judiciare de la Nurnberg și Tokyo? Care au fost consecințele lor?

7. Determinați rezultatele generale ale celui de-al Doilea Război Mondial. Expuneți-le sub formă de eseu.

8. Alcătuiți un eseu pe marginea întrebării: „De ce participarea la coaliția antihitleristă nu s-a transformat în colaborare între participanții la ea în perioada postbelică?”.

Lecție practică

Drepti între popoarele lumii: fapte eroice în numele omului

Însărcinări pentru generalizarea cunoștințelor și pregătire în vederea controlului tematic la capitolul VII „Al Doilea Război Mondial”

CAPITOLUL VIII. VIAȚA COTIDIANĂ ȘI CULTURA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

§ 35. Învățământul și știința. Literatura și arta

i

1. Când a început să fie introdus învățământul primar obligatoriu în țările Europei?
2. Care au fost cele mai importante invenții și descoperiri efectuate în secolul al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea?
3. Care era curentul dominant în literatură la sfârșitul secolului al XIX-lea?
4. Ce fenomene noi erau caracteristice pentru dezvoltarea literaturii și artei la sfârșitul secolului al XIX-lea?

Învățământul. Până la începutul sec. al XIX-lea majoritatea oamenilor din țările lumii nu aveau studii. Acest lucru frâna într-o mare măsură procesul dezvoltării societății industriale. Pentru a depăși acest fenomen negativ, de la sfârșitul sec. al XIX-lea, în țările Europei Occidentale și ale Americii a început aplicarea sistemului învățământului primar obligatoriu, iar de la începutul secolului al XX-lea – a învățământului mediu general obligatoriu. Funcționau diferite tipuri de școli: duhovnicești, laice, cu plată, gratuite, primare, medii, superioare, de stat și private.

A cunoscut o dezvoltare și învățământul superior. Centre ale lui au devenit Universitățile Cambridge, Oxford, Edinburgh din Marea Britanie și Universitățile Harvard, Columbia, California, Illinois, Stanford din SUA. Acestea serveau concomitent și în calitate de centre de dezvoltare a științei mondiale.

Cele mai importante transformări în perioada anilor 1920–1930 au avut loc în învățământul din URSS. S-a reușit să fie lichidat, într-o mare măsură, analfabetismul populației. A fost introdus învățământul primar obligatoriu, iar cu timpul – și cel mediu general. Acest proces avea o orientare ideologică clară, a devenit un mijloc de educație a „omului nou” – constructorul comunismului.

La un nivel înalt a ajuns învățământul în Germania, Belgia, Olanda, Suedia și în alte state. Însă pentru majoritatea oamenilor el era inaccesibil, în special în teritoriile coloniale sau dependente. Un nivel redus de studii rămânea și în țările independente din Asia și America Latină.

Universitatea Oxford

Portretul lui Alfred Nobel pe partea din față a medaliei de aur a laureatului Premiului Nobel

2 Dezvoltarea științei. Transformările din domeniul transportului și telecomunicațiilor.

Cele mai importante realizări tehnico-științifice din perioada interbelică

Data	Realizările științifice
1919	Confirmarea experimentală a teoriei relativității a lui A. Einstein.
1919–1920	Apariția primelor emisiuni radiofonice în SUA.
1922	Descoperirea insulei de către F. Banting și Ch. Best. Bolnavilor de diabet zaharat a început să li se facă injecții.
1924	Experiment reușit de descompunere a atomului.
1926	Stabilirea legăturii telefonice între Londra și New-York.
1926	Primul zbor peste Polul Nord cu dirijabilul „Norvegia” sub conducerea lui R. Amundsen.
20–21 mai 1927	Primul zbor transatlantic fără escală a pilotului american, Ch. Lindbergh.
1928	Descoperirea de către A. Fleming a primului antibiotic – penicilina.
1929	Călătoria în jurul lumii cu dirijabilul „Contele Zeppelin”.
1930	Descoperirea „planetei Pluton” și a totalității Galaxiilor.
1932	Prima emisiune cu imagine în mișcare.
1933	Crearea de către E. Ruska a primului microscop electronic.
1934	Descoperirea de către cuplul I. și F. Joliot-Curie a elementelor radioactive artificiale.
1936	Punerea în funcțiune a primului în Europa ciclotron la Institutul de radiu din Leningrad cu participarea lui I. Kurceatov.
18–20 iunie 1937	Zborul transatlantic cu avionul din URSS până în SUA (piloți V. Cikalov, G. Baidukov, A. Beleakov).
21 mai 1937 – 21 februarie 1938	Activitatea în Oceanul Înghețat de Nord a stației de explorare sovietice sub conducerea lui I. Papanin.
1938	Descoperirea de către P. Kapița a fenomenului de suprafluiditate a heliului.
1938	Ch. Carlson a inventat xeroxul.
14 septembrie 1939	Zborul primului elicopter proiectat de I. Sicsorski.
1939	Lansarea primului avion reactiv, care a atins viteza de 774 kilometri pe oră.

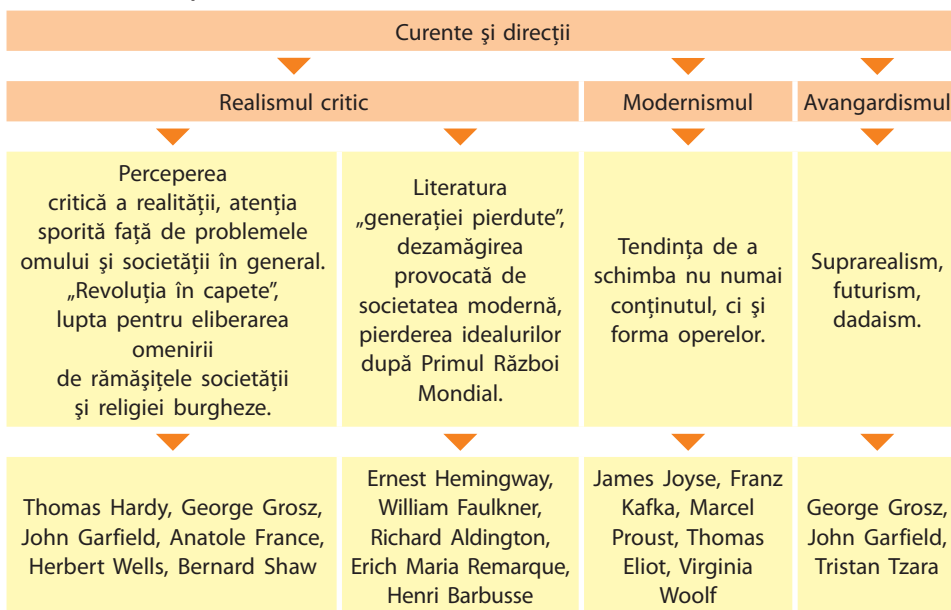
Pentru cercetări și descoperiri științifice remarcabile sau pentru aportul ponderabil adus la dezvoltarea culturii și societății a fost introdus Premiul Nobel. Cei mai cunoscuți laureați ai **Premiului Nobel** în diferite ramuri ale științei au fost: Albert Einstein, Max Planck, Irene Joliot-Curie (împreună cu Frederic Joliot-Curie), Niels Bohr, Enrico Fermi, Irving Langmuir, Karl Landsteiner și alții.

3 Tendințele principale în dezvoltarea literaturii și artei. La răscrucea secolelor XIX-XX a avut loc trecerea la noi idei, ceea ce spulbera viziunile tradiționale asupra artei. Această perioadă este numită uneori **decadence** (declin), dar ea nu a fost un declin, ci căutarea unor forme noi de reflectare a realității. În anii ‘20–‘30 o mare influență asupra dezvoltării și artei au avut-o Primul Război Mondial, revoluțiile, nașterea și instaurarea totalitarismului.

Un fenomen nou a fost apariția **culturii în masă**. Acest lucru a fost condiționat de sporirea numărului locuitorilor de la orașe și extinderea alfabetizării, dezvoltării mijloacelor de informare în masă (presă, radio, cinema). Cultura în masă era accesibilă și purta, de regulă, un caracter distractiv. Ea era orientată spre consumatorul în masă. Spre deosebire de cultura tradițională, principala forță motrice a culturii în masă este profitul (financiar, politic și altele).

4 Literatura

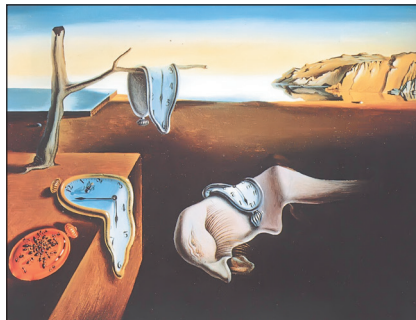
Literatura perioadei interbelice

5 Ideile și direcțiile principale în dezvoltarea artei. După Primul Război Mondial lumea a pierdut armonia și raționalitatea în ochii pictorilor. Ei tindeau să reflecte lumea nu în mod rațional, ci așa cum arăta ea în viziunea lor. O asemenea percepere a lumii se rezuma, bunăoară, la o anumită conexiune a liniilor și figurilor geometrice. Acest gen de pictură a primit denumirea de **abstracționism**. Oamenii de artă ai noii direcții – **avangardismului** nu doar pictau tablouri, ci și creau tratate filozofice. Întemeietorul ei a fost

Galben. Roșu. Albastru.
Pictor Vasili Kandinski. 1925

Persistența memoriei.
Pictor Salvador Dali. 1931.

pictorul rus, **Vasili Kandinski**. Un alt reprezentant remarcabil al acestei direcții, **Kazimir Malevici**, a creat, în anul 1915, perla artei abstracte – lucrarea „Pătrat negru pe fond alb”. În afară de aceasta, el a fost inițiatorul unei noi direcții în arta avangardistă – **suprematismul**.

Suprarealiștii în frunte cu **Salvador Dali** încercau să reflecte lumea irațională. În tablourile lor, spre deosebire de lucrările abstracționiștilor, sunt prezente obiecte pe care le poți cunoaște, dar câteodată ele au o imagine veche și sunt plasate în compoziții neobișnuite, precum în vise.

În acea perioadă continua să se dezvolte și **realismul**. Reprezentanți ai acestei direcții au fost F. Masereel (Belgia), A. Fougerson și B. Taslitzky (Franța), R. Guttuso (Italia), H. Erni (Elveția) și alți pictori.

Ideile școlilor și curentelor europene de pictură erau preluate cu succes de către oamenii de artă din Asia, Africa, America Latină, îmbinând noile tendințe cu tradițiile locale. Astfel, în Mexic activau pictorii-**monumentaliști**, D. A. Siqueiros, D. Rivera, J. C. Orozco. Ei se străduiau să explice vizual prin operele lor problemele cu caracter social și istoric.

O manifestare a culturii de masă în artă a fost apariția **Kitschului** – mici tablouri, statuete cu fete, animale, care împodobeau casele oamenilor de rând.

6 Teatrul și filmul. Muzica. În viața teatrală din anii '20 coexistau tradițiile clasice împreună cu inovațiile modernismului și avangardismului. Cinematografia a devenit în acele timpuri o îmbinare a avantajelor tuturor felurilor de artă tradiționale. În perioada interbelică filmul s-a diversificat: atunci au apărut pelicule de cinema istorice, de aventuri și documentare. Lider mondial în producția cinematografică a devenit treptat Hollywood-ul în SUA (înființat în anul 1908).

Cea mai renumită personalitate a cinematografilei americane din acei ani a fost regizorul **David Wark Griffith**, care a pus, în peliculele sale istorice baza filmului ca artă distinctă. Un adevărat maestru al comediei

cinematografice a fost **Charlie Chaplin**. Cele mai populare „vedete” din perioada interbelică au fost Mary Pikford, Greta Garbo, Clark Gable și alții. În același timp, **Walter Disney** a pus bazele filmului cu desene animate. În anul 1933, în SUA a fost realizat primul film color.

În URSS, în anii ‘20 arta cinematografică era legată de instaurarea statului totalitar. În acea perioadă au fost turnate peliculele: „Cuirasatul Potiomkin”, „Ceapaiev”, își creau operele renumiții regizori, **Serghei Eisenstein**, **Oleksandr Dovjenko** și alții. Filmul lui Oleksandr Dovjenko, „Pământul”, care oglindea viața poporului ucrainean și natura ucraineană, a fost recunoscut drept una dintre cele mai bune pelicule ale cinematografiei sovietice.

Filmul a devenit o metodă puternică de propagare a unei anumite idei și ideologiei, a noului mod de viață, a modei și comportamentului.

În viața muzicală din perioada interbelică a avut loc o căutare activă a noilor forme și stiluri. Compozitorii încercau să adapteze la creația muzicală ideile expresionismului, suprarealismului (I. Stravinski, B. Bartok). În același timp se forma un grup de compozitori (L. Durey, D. Milhaud, F. Poulenc), care au devenit întemeietorii stilului ce nega emoționalitatea în muzică.

Muzicienii experimentau activ cu noile instrumente muzicale, ceea ce a fost, de fapt, o pregătire pentru trecerea la muzica electronică. SUA au

devenit unul din centrele vieții muzicale. Aici își creau operele compozitorii G. Gerswin, S. Rahmaninov, își desfășurau activitatea dirijorii A. Toscanini și L. Stokowski. Tot în SUA au apărut **teatrul muzical** și **jazul**.

Muzical (teatru muzical) — o formă de teatru care combină muzică, cântece, dialog vorbit și dans.

Jaz — stil de muzică ușoară ce a apărut în baza ritmurilor americane ale afro-americanilor.

„Turnul lui Einstein” („Einsteinurm”) la Potsdam, construit în 1921. Imagine contemporană.

7 Arhitectura. Noi direcții au apărut, la începutul secolului al XX-lea, și în arhitectură. La Amsterdam (Olanda), în anii ‘20 ai secolului trecut au fost construite mai multe edificii de locuit în stilul **expresionismului**. Meșterii acordau atenția principală completării emotive. Simbol al expresionismului german a devenit „Turnul lui Einstein”, care adăpostește laboratorul astrofizic și a fost construit de arhitectul Erich Mendelsohn. Unul dintre arhitecții remarcabili ai acelei epoci a fost **Valter Gropius**, care a înființat școala superioară de construcție, artă și design „Bauhaus” (1919–1932). Edificiul școlii, înălțat

după proiectul lui, a devenit un simbol al noului stil – **constructivismul**. Constructiviștii au pus bazele **funcționalismului** (**Le Corbusier**).

În țările cu regimuri totalitare, artei îi erau impuse ideile superiorității unei orânduiri sociale asupra alteia, simbolurile eternității și inviolabilității puterii. Aceste idei au dus la apariția **neoclasicismului**.

8 Mișcarea olimpică și dezvoltarea sportului. La sfârșitul sec. al XIX-lea a fost reluată desfășurarea **Jocurilor Olimpice**. Competițiile erau organizate în nouă genuri de sport: lupte, ciclism, atletică ușoară, înot, gimnastică sportivă, tragere, tenis, atletică grea, scrimă. Din anul 1924 a început desfășurarea regulată a jocurilor în genurile sportului de iarnă. Începând cu anul 1928 și femeile au fost admise pentru a participa la Jocurile Olimpice.

În anul 1936 regimul nazist a încercat să folosească Jocurile Olimpice din Germania ca mijloc de propagandă a supremației națiunii ariene asupra altor popoare. Însă victoria tânărului atlet american de culoare, Jesse Owens (el a câștigat patru medalii de aur), a spulberat planurile naziștilor în pofida victoriei generale a echipei germane.

Sportivii ucraineni au luat parte la Jocurile Olimpice din perioada interbelică în componența selecționatelor Poloniei, României, Cehoslovaciei, Letoniei, SUA, Canadei. Printre ucrainenii, care au câștigat medalii de aur s-a numărat cavaleristul Adam Krulikevici și scrimerul Tadei Fridrich.

În anii '20 s-a extins destul de rapid fotbalul, care este în prezent cel mai popular gen de sport. Din anul 1930 sunt organizate cu regularitate campionate mondiale. Primul campionat a avut loc în Uruguay, unde echipa locală a devenit campioană. O particularitate a dezvoltării sportului în anii interbelici a fost aceea că el obținea trăsătura de profesionist. În anul 1917, în Canada a apărut prima organizație sportivă profesionistă. Este vorba de Liga Națională de hochei.

Întrebări și însărcinări

1. Ce schimbări au avut loc în sistemul de învățământ în anii '20-'30 ai secolului al XIX-lea? 2. Numiți cele mai importante realizări tehnico-științifice din această perioadă.
3. Ce înseamnă cultura în masă? 4. Ce curente prevalau în literatură și artă în perioada interbelică? 5. Ce a apărut nou în Mișcarea Olimpică?
6. În ce ramuri ale științei au avut loc cele mai multe schimbări și de ce? 7. Ce influență a avut cinematografia asupra societății?
8. Alcătuiți un plan detaliat al răspunsului pe tema: „dezvoltarea științei în perioada interbelică”. 9. Uniți-vă în grupe și discutați dacă pot fi considerate opere de artă creațiile din perioada totalitarismului.
10. Alcătuiți o relatare despre unul dintre laureații sau laureatele Premiului Nobel (la alegere).

Lecție practică

Al Doilea Război Mondial în obiectivul camerelor de filmat

Însărcinări pentru generalizarea cunoștințelor și pregătirea în vederea controlului tematic la capitolul VIII „Viața cotidiană și cultura în perioada interbelică”

Glosar de termeni și noțiuni

- Authoritarism** – orânduire de stat căreia îi sunt caracteristice regimul puterii personale, metodele dictatoriale de guvernare cu ajutorul aparatului represiv și a demagogiei sociale.
- Anexare** – alipire forțată, cotropire, acapararea de către un stat a teritoriului sau a unei părți din teritoriul altui stat.
- Antisemitism** – una din formele intoleranței naționale, care se manifestă prin atitudine dușmănoasă față de poporul evreiesc și intenția de a-i limita drepturile.
- Anschluss (alipire, alianță)** – ideea reunirii Austriei cu Germania; anexarea Austriei de către Germania la 12–13 martie 1938.
- Bursă** – instituție comercial-financiară a economiei de piață, ce reglementează piața mărfurilor cu ridicata, a hârtiilor de valoare și a valutei străine. Bursa de valori efectuează operații cu hârtiile de valoare.
- Blitzkrieg („război-fulger”)** – teoria purtării unui război de agresiune, orientat către capitularea inamicului în termeni cât mai restrânși, ca urmare a năvălirii neașteptate asupra lui și a înaintării în interiorul țării.
- Blocadă** – izolare ori încercuire militară, politică sau economică a unui stat (unei părți a lui) sau a unui grup de state, a forțelor sale armate, încălcarea violentă a legăturilor externe cu scopul de a-l obliga să îndeplinească cerințele organizatorilor asediului.
- Conferința de la Washington din anii 1921–1922** – conferință la care a fost soluționată problema reducerii înarmărilor și corelației de forțe între state în Orientul Apropiat, ce s-a creat după Primul Război Mondial.
- „Comunism de război”** – politica internă a puterii sovietice, aplicată în anii războiului civil cu scopul concentrării tuturor resurselor de muncă și materiale în mâinile statului și construcției comunismului.
- Gandhism** – învățătură social-politică și filozofico-religioasă, care a fost elaborată de M. Gandhi și care a devenit ideologia luptei de eliberare națională în India.
- Genocid** – nimicirea totală sau parțială a unor grupe aparte ale populației după criterii de rasă, naționale sau religioase (este considerat una dintre cele mai cumplite crime împotriva umanității).
- Geopolitică** – concepție, potrivit căreia factorii geografici au o influență decisivă asupra statului: amplasarea în spațiu, suprafața teritoriilor, nivelul de asigurare cu resurse naturale și numărul populației.
- Gheto** – o parte specială a orașului, repartizată pentru așezarea forțată a unui grup anumit de oameni după criterii de rasă, naționale sau religioase.
- Război hibrid** – război, al cărui instrument de bază este crearea, de către statul-agresor în statul ales pentru agresiune, a unor conflicte și contradicții interne cu folosirea lor ulterioară pentru atingerea scopurilor politice ale agresiunii (de regulă, cu ajutorul unui război obișnuit).

- Holocaust (în traducere din greaca veche – „complet ars”)** – exterminarea planificată și organizată a populației evreiești în anii celui de-al Doilea Război Mondial.
- Declarație** – declarație oficială sau document normativ, menit pentru înștiințarea persoanelor oficiale.
- Demilitarizare (dezarmare)** – lichidarea fortificațiilor și edificiilor militare pe un anumit teritoriu, precum și interdicția de a ține forțe armate pe aceste teritorii în baza unui tratat între state (în dreptul internațional).
- Zonă demilitarizată** – teritoriu determinat printr-un tratat internațional, unde este interzisă staționarea de trupe, armament, păstrarea fortificațiilor vechi și construcția altora noi, precum și a întreprinderilor militar-industriale.
- Jaz** – direcție în muzica ușoară, ce a apărut în baza ritmurilor populare ale afro-americanilor.
- Dictatură** – puterea nelimitată a unei persoane sau a unui grup, care se bazează pe forță și pe o anumită structură de stat.
- „Dirijare” (de la cuvântul „dirijor”)** – denumire folosită pentru politica de reglementare de către stat a economiei în baza principiilor keynesianismului în Franța.
- Expansiune** – extinderea sferei de dominație, influență, răspândirea unor lucruri în afara hotarului inițial (teritorial, economic, politic).
- Industrializare de înlocuire a importului** – crearea bazei industriale, care să asigure înlocuirea producției industriale din import cu producție de fabricație proprie.
- Investiții** – alocări de capital pe termen lung în economie cu scopul de a obține venit.
- Revoluție industrială** – proces de schimbări calitative radicale, legate de formarea societății industriale.
- Naționalism integral** – naționalism, ai cărui adepți consideră valorile liberale ca fiind învechite, plasează pe primul loc interesele naționale ale unei anumite comunități și se pronunță pentru acțiuni ferme și necondiționate pentru realizarea lor.
- Revoluție informațională** – proces al schimbărilor calitative radicale, legate de formarea societății informaționale (societate în care tehnologiile informaționale și mijloacele de comunicare în masă joacă rolul principal).
- Capitulare** – tip deosebit de tratate inegale, ce fixează un regim privilegiat pentru persoanele străine în comparație cu cetățenii statului de ședere.
- Colaboraționism** – colaborarea dintre guverne sau persoane aparte cu puterea de ocupație.
- Colectivizarea agriculturii** – asocierea gospodăriilor țărănești individuale în societăți bazate pe proprietatea colectivă asupra mijloacelor de producție.
- Comunism** (de la latinescul *communis* și franțuzescul *communisme* – „comun, general”) – ideologie politică, bazată pe ideea unei societăți a egalității și libertății generale, a proprietății sociale asupra mijloacelor de producție și a redistribuirii fără bani a patrimoniului.
- Contribuție** – plată pusă în seama țării învinse în favoarea statului învingător, precum și colectarea forțată a valorilor materiale de la populația din teritoriul ocupat, efectuată de învingători.

Stat corporativ – în Italia fascistă: una din formele statale ale regimului autoritar.

Xenofobie – atitudine dușmănoasă și intolerantă față de tot ce este străin.

Latifundiu – mare posesiune funciară particulară.

Liga Națiunilor – prima organizație interstatală internațională, înființată la Conferința de la Paris din anii 1919–1920 cu scopul dezvoltării colaborării, obținerii securității și păcii între popoare. A funcționat până în anul 1946.

„Linia Curzon” – denumirea convențională a frontierei de est a Poloniei, recunoscută de către Antanta la 8 decembrie 1919 după încheierea Primului Război Mondial și destrămarea Imperiului Rus. Denumirea vine de la numele autorului propunerii respective, diplomatul britanic D. Curzon.

Medjlis – denumirea organului legislativ-representativ (parlamentului) unor țări (Iran, Azerbaidjan), popoare (Medjlisul Tătarilor din Crimeea), precum și a adunărilor populare, preponderent în țările arabe și islamice.

Militarizare (înarmare) – subordonarea economiei, politicii și vieții sociale a statului unor scopuri militare.

Modernism – curent în arta sec. al XX-lea, căruia îi sunt caracteristice îmbinarea diferitelor stiluri și transformările revoluționare ale modurilor de exprimare.

Muzical – formă de teatru care combină muzica, cântecele, dialogul vorbit și dansul, coregrafia și opera.

Revoluție tehnico-științifică – proces de schimbări calitative cardinale în domeniul tehnic și al tehnologiilor de producție, transformarea științei într-o forță de producție.

Nazism (național-socialism) – denumirea fascismului în Germania hitleristă. Ideologiei lui îi sunt caracteristice revanșismul, rasismul, șovinismul și anticomunismul.

Naționalism – ideologie și politică, a căror bază este ideea exclusivității priorităților naționale și a supremației naționale, tratarea națiunilor drept formă superioară a societății.

Mișcare de eliberare națională – lupta popoarelor subjugate pentru răsturnarea dominației străine, lichidarea jugului național și colonial, cucerirea independenței naționale.

„Noul curs” („noul acord”) – măsuri aplicate de administrația președintelui SUA, F. Roosevelt cu scopul depășirii „marii depresiuni” din anii 1933–1940.

Opoziție – partid sau grup, care se opune totalmente părerii majorității sau părerii dominante și înaintează o politică alternativă, alt mod de soluționare a problemei.

Pact – acord între instituții sociale sau state cu privire la acțiunile comune.

Plebiscit – chestionare a cetățenilor, de regulă cu scopul determinării statutului unui anumit teritoriu. În unele țări (spre exemplu în Franța) este sinonim al cuvântului „referendum”. Din punct de vedere juridic procedurile plebiscitului și referendumului coincid.

Drept între popoarele lumii – titlu onorific conferit de Statul Israel neevreilor pentru salvarea populației evreiești de nimicirea naziștilor în timpul Holocaustului.

- Propagandă** – activitate orientată spre răspândirea orală sau tipărită și la explicarea unor anumite idei cu scopul formării concepției dorite despre lume, a viziunilor, a unei anumite atitudini emoționale și a influenței asupra comportării oamenilor.
- Ratificare** – procesul acordării puterii juridice unui document (spre exemplu unui tratat) pe calea aprobării lui de către un organ corespunzător al fiecăreia dintre părți. Până la ratificare, de regulă, acest document nu are putere juridică și nu este obligatoriu pentru părțile ce nu l-au ratificat.
- Regent** – în statele monarhice: guvernator provizoriu care îndeplinește atribuțiile șefului statului în locul monarhului.
- Regimul de „sanație”** – regim autoritar în frunte cu J. Pilsudski, instaurat în condițiile crizei parlamentare și statalității poloneze. El se baza pe manevrarea între diferite forțe politice, ceea ce nu-i permitea opoziției să se organizeze în mod clar. Puterea disprețuia deschis senatul și seimul, prezentând succesele temporare din economie drept merite proprii.
- Rechiziție** – confiscarea temporară (pentru o anumită plată spre deosebire de contribuție) a averii cetățenilor, întreprinderilor sau departamentelor.
- Reparații** – despăgubiri de război, despăgubirea totală sau parțială de către stat a daunelor cauzate unui alt stat sau grup de state în formă bănească sau de alt gen. Plătirea reparațiilor este fixată în Tratatul de Pace la care se ajunge după încheierea războiului.
- Cordon sanitar** – noțiune folosită în geopolitică pentru determinarea sistemului de state, care se unesc pentru crearea barierei între țările, a căror interacțiune prezintă un pericol pentru altele.
- Război mondial** – luptă armată organizată între state la care a luat parte majoritatea țărilor lumii.
- Segregație** – politica separării forțate a oricărui grup al populației după criterii de rasă sau etnice; unul din felurile discriminării rasiale.
- Sistemul de securitate colectivă** – totalitate de acțiuni comune ale statelor cu scopul asigurării protecției de pericolele interne și externe.
- Totalitarism** – formă de guvernare în condițiile căreia puterea de stat controlează în mod despotic toate sferele vieții societății (economie, politică, cultură, viața privată a cetățenilor etc).
- Război total** – război în care sunt folosite toate mijloacele pentru nimicirea inamicului, inclusiv a populației pașnice.
- Fascism** – mișcări social-politice, ideologie și regimuri de stat de tip totalitar. Le impune instituțiilor democratice așa-numita „orânduire nouă” și metode extrem de crunte pentru instaurarea ei.
- Șovinism** – una dintre formele agresive ale naționalismului pentru care este caracteristică propaganda invincibilității și exclusivității propriei națiuni, supremației ei asupra celorlalte.

CUPRINS

Stimați elevi și eleve din clasa a X-a!.....	3
§ 1. Introducere.....	4
CAPITOLUL I. PRIMUL RĂZBOI MONDIAL. RĂZBOIUL ȘI REVOLUȚIILE	
§ 2. Începutul Primului Război Mondial.....	7
§ 3. Campaniile și evenimentele militare din anii 1915–1916.....	13
§ 4. Campaniile și evenimentele militare din anii 1917–1918.....	18
Lecție practică. Viața pe front și în spatele frontului.	
Statutul femeii în timpul Primului Război Mondial.....	24
Însărcinări pentru generalizarea cunoștințelor și pregătirea în vederea controlului tematic la capitolul I „Primul Război Mondial. Războiul și revoluțiile”	24
CAPITOLUL II. ORGANIZAREA LUMII POSTBELICE	
§ 5. Conferința de pace de la Paris din 1919.....	25
§ 6. Conferința de la Washington din anii 1921–1922.....	30
§ 7. Relațiile internaționale în anii '20.	32
Lecție practică. Focarele tensiunilor în relațiile internaționale: cauze, părți, desfășurare și consecințele confruntării.....	36
Însărcinări pentru generalizarea cunoștințelor și pregătirea în vederea controlului tematic la capitolul II „Organizarea lumii postbelice”	36
CAPITOLUL III. STATELE LUMII ÎNTRE CELE DOUĂ RĂZBOAIE MONDIALE (ANII 1918–1939)	
§ 8. Statele Unite Ale Americii.....	37
§ 9. Marea Britanie.....	42
§ 10. Franța.....	45
§ 11. Italia.....	49
§ 12. Germania.....	53
§ 13. Uniunea Sovietică.....	60
§ 14. Pericolele din perioada interbelică.....	65
Lecție practică. Regimurile totalitare: instaurarea controlului de stat asupra vieții publice și conștiinței sociale.....	69
Însărcinări pentru generalizarea cunoștințelor și pregătirea în vederea controlului tematic la capitolul III „Statele lumii între cele Două Războaie Mondiale (anii 1918–1939)”	69
CAPITOLUL IV. STATELE EUROPEI CENTRALE ȘI DE EST	
§ 15. A Doua Republică Poloneză.....	70
§ 16. Republica Cehoslovacă.....	75
§ 17. Ungaria.....	78
§ 18. România.....	83
§ 19. Bulgaria.....	87
§ 20. Iugoslavia.....	92

Lecție practică. Europa Centrală și de Est: opțiune între democrație și autoritarism	95
Lecție practică. Relațiile interetnice în statele Europei Centrale și de Est..	95
Însărcinări pentru generalizarea cunoștințelor și pregătirea în vederea controlului tematic la capitolul IV „Statele Europei Centrale și de Est”	95
CAPITOLUL V. STATELE ASIEI ȘI AMERICII LATINE	
§ 21. Japonia.....	96
§ 22. China.....	101
§ 23. India	105
§ 24. Țările din Orientul Mijlociu și Apropiat. Țările din America Latină	109
Lecție practică. Asia și America Latină: confruntare între forțele democratice și regimurile dictatoriale	114
Sarcini de lucru pentru generalizarea cunoștințelor și pregătirea în vederea controlului tematic la capitolul V „Statele Asiei și Americii Latine”.	114
CAPITOLUL VI. PREMISELE CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL	
§ 25. Formarea nucleelor celui de-al Doilea Război Mondial. Înființarea axei Berlin-Roma-Tokyo.....	115
§ 26. Politica de „pacificare” a agresorului și eșecul ei.....	119
§ 27. URSS în sistemul relațiilor internaționale în ajunul celui de-al Doilea Război Mondial.....	121
Lecție practică. Relațiile internaționale în cea de-a doua jumătate a anilor ‘30 în lumina izvoarelor istorice.....	124
Sarcini de lucru pentru generalizarea cunoștințelor și pregătirea în vederea controlului tematic la capitolul VI „Premisele celui de-al Doilea Război Mondial”	124
CAPITOLUL VII. AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL	
§ 28. Începutul celui de-al Doilea Război Mondial	125
§ 29. Acțiunile militare din anii 1941–1942.....	133
§ 30. Acțiunile militare din cea de-a doua jumătate a anului 1942 – anul 1943.....	140
§ 31. Regimul de ocupație în țările subjugate. Mișcarea de rezistență	145
§ 32. Acțiunile militare din anul 1944.....	150
§ 33. Sfârșitul și rezultatele celui de-al Doilea Război Mondial	156
§ 34. Lumea după cel de-al Doilea Război Mondial.....	160
Lecție practică. Drepti între popoarele lumii: fapte eroice în numele omului însărcinări pentru generalizarea cunoștințelor și pregătire în vederea controlului tematic la capitolul VII „Al Doilea Război Mondial”	163
CAPITOLUL VIII. VIAȚA COTIDIANĂ ȘI CULTURA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ	
§ 35. Învățământul și știința. Literatura și arta.....	164
Lecție practică. Al Doilea Război Mondial în obiectivul camerelor de filmat ..	169
Însărcinări pentru generalizarea cunoștințelor și pregătirea în vederea controlului tematic la capitolul VIII „Viața cotidiană și cultura în perioada interbelică”	169
Glosar de termeni și noțiuni.....	170

Відомості про користування підручником

№ з/п	Прізвище та ім'я учня / учениці	Навчальний рік	Стан підручника	
			на початку року	у кінці року
1				
2				
3				
4				
5				

Навчальне видання

ГІСЕМ Олександр Володимирович
МАРТИНЮК Олександр Олександрович

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ (рівень стандарту)

**Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти
з навчанням румунською/молдовською мовами**

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів.

Продаж заборонено

Переклад з української

Перекладач *Дмитро Вербицький*

Румунською/молдовською мовами

Редактор *Ф. Вринчану*

Технічний редактор *С. Максимець*

Верстка *В. Моцкіна*

В оформленні підручника використані джерела,
викладені у вільному доступі в мережі Інтернет.

Формат 70x90/16. Ум. друк. арк. 12,87. Обл.-вид. арк. 12,4. Наклад 1242 прим. Зам. № 1341.

Видавець і виготовлювач видавничий дім „Букрек“, вул. Радищева, 10, м. Чернівці, 58000.

www.bukrek.net.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи ЧЦ № 1 від 10.07.2000 р.